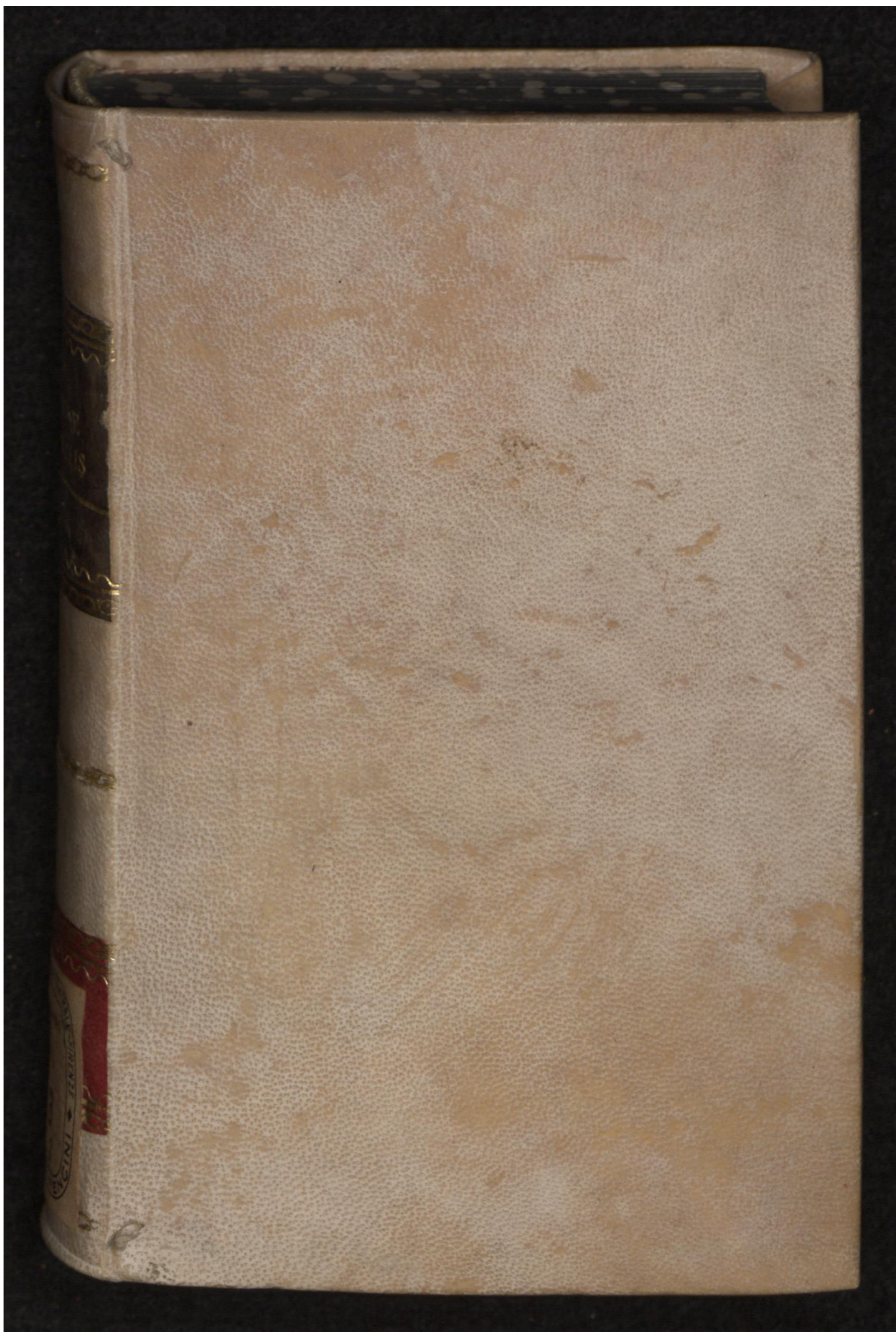
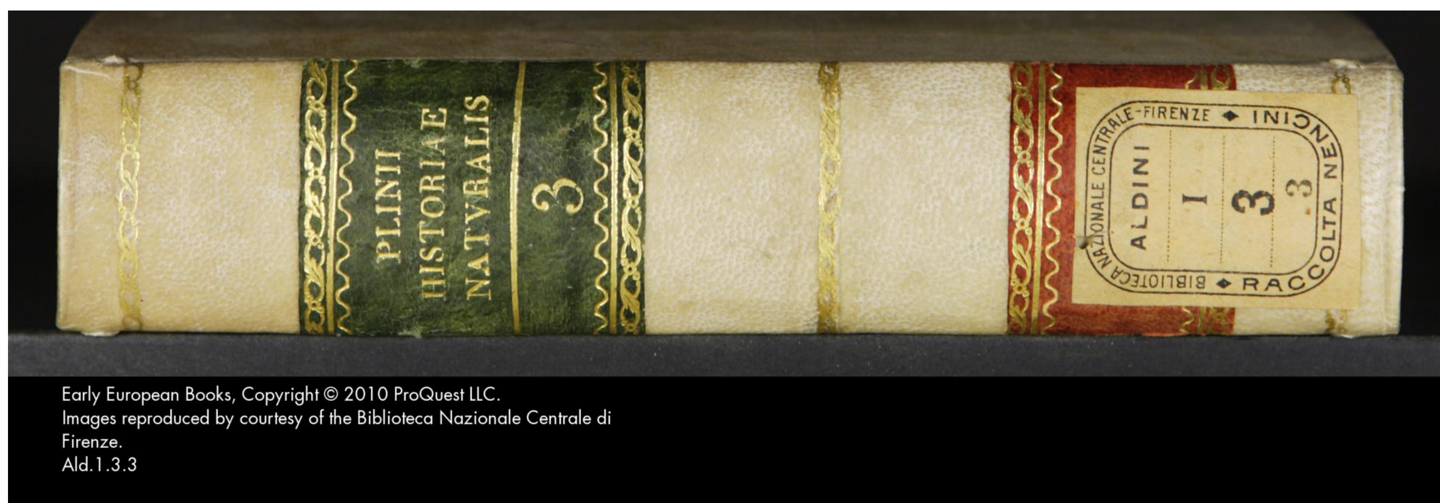
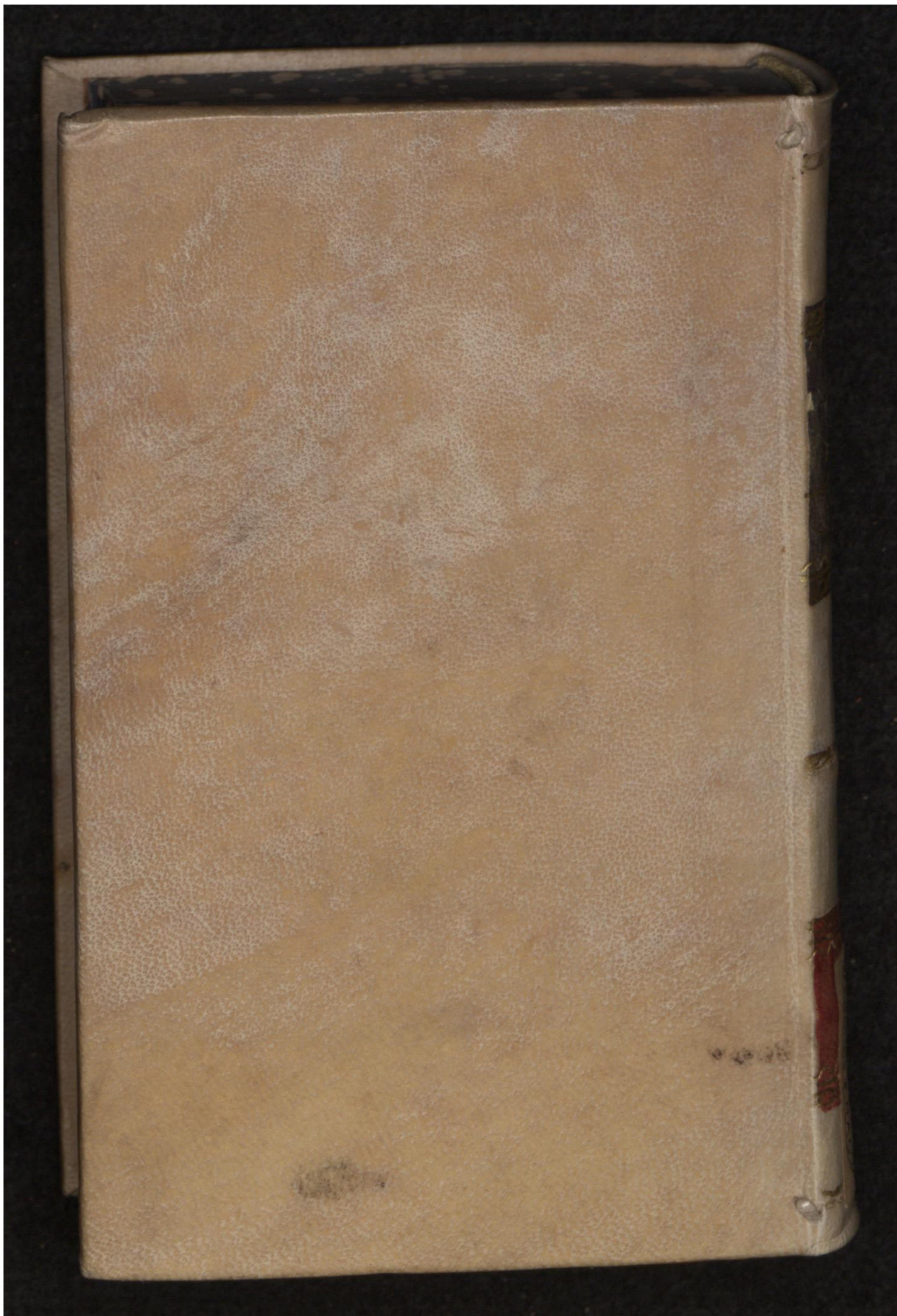
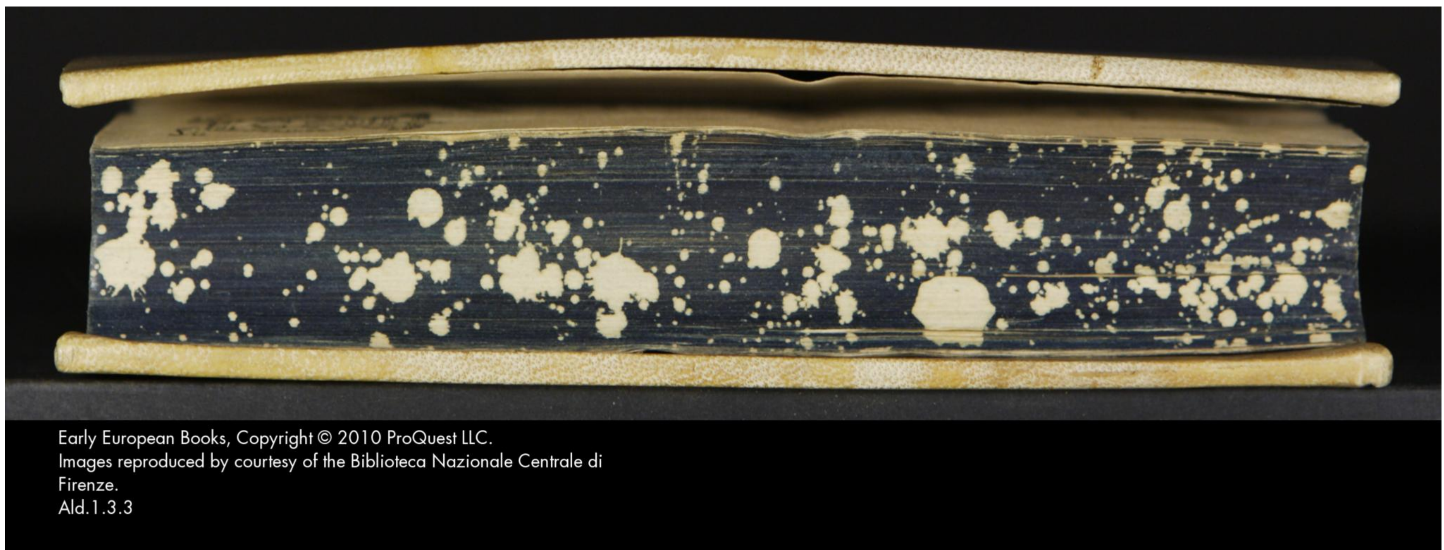

PLINII
HISTORIAE
NATVRALIS
3
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE ◆ RACCOLTA NENCINI
ALDINI
1
3
3

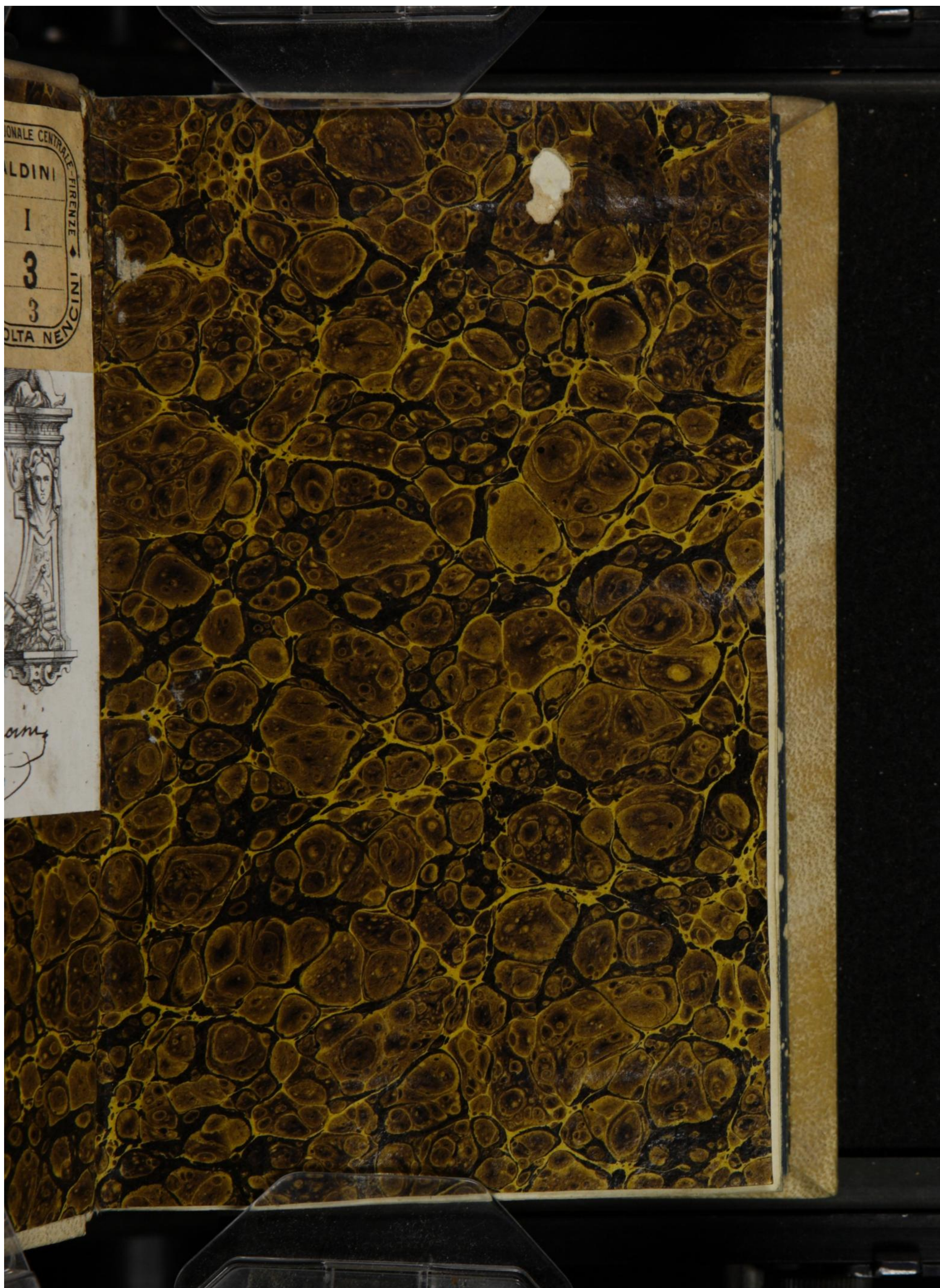

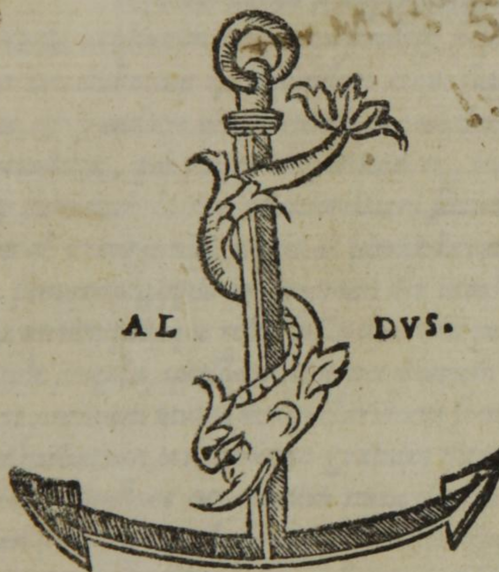

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
I
3
3
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

ONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
I
3
3
OLTA NENCINI

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

TERTIA PARS.

M. D. XXXV.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS QVINTVS.

PROOEMIVM.

Natura herbarum sponte nascentium. Caput. I.

i PSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq; animum agit. Nihil ergo intẽtatum inexpertum'q; illis fuit. Nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata ijs abscondere atque supprimere cupimus, & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certe recondunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes alijs: & neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summum'q; opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenque recte facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deorum numero addidere, omnium utique uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referẽte. Non æque hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas omnis'q; terræ fibras scrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus uertentes.

Qui latine usus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, et quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorhodo, et de dracunculo medicinæ. Cap. II.

m Inus hoc quàm par erat, nostri celebrauere, omnium utilitatum et uirtutum rapacissimi. Primusq; & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit. Boũ etiam medicamina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit C. Valgius, eruditione spectatus, imperfecto uolumine ad diuum Augustum, inchoata etiã præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur maiestas. Antea cõdiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus uitæ fuisse argumentis, præterquam fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie uenenum bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, uolumina composita extant, cum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortaliũ

Mithridatem XXII. linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectusq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis doctissimũ, iussit: uitæq; ita profuit non minus quàm Reipub. uictoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud quàm rei difficultas intelligitur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verum & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors uaria. Præterea parum est singulas earum ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis uidebatur, potestates uimq; demonstrare quærere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, uisendo hortulo eius in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate

quidem memoria aut uigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæq; defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs et herbis id cogi, eamq; unum fœminarum scientiam præualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq;, in primis Itala Circe, dijs etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus è uetustissimis in poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet: multiq; Circæios, ubi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpētum constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ ueniamq; afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum.
Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus poliō herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus uolumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapioq; & in totum dijs immortalibus inuentione & origine assignata: composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique

magis. Adeoq; adhæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarũ autor, in prima earum tradidit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente herba, quam balin nominat: eademq; Thylonem quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitam hominẽ tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite qua retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: Quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implẽt: coguntq; confiteri, multum esse quod uero supersit: Inde & plerosque ita uideo existimare, nihil non herbarum ui effici posse, sed plurimarũ uires esse incognitas: Quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiã calcatas prodesse.

Obseruatum certe est, inflammari uulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant: præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusq; defossam in angulis segetis præstare, ne quas ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciũt demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusq; omnis affe-

rens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: In Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casu'q; accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis ut parêret religioni: seruatus'q; est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorhodi una medicina erat, spongiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine, uersicoloribus uiperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est quàm quos in priori uolumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliud'q; miraculum exerentis se terra ad primas serpẽtium uernationes bipedali ferè altitudine, rursus'q; cum ijsdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, uel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempus'q; formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de britannica, & maximis morborum doloribus. Cap. III.

n Ec bestiarum solum ad nocendũ scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderẽt,

compagesq́; in genibus soluerentur. Stomacacen medici uocabant, & scelet yrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ uocatur britannica, non neruis modo & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocant: qui collectus prius quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit: Frisij, quà castra erant, nostris demonstrauere illam. Miororq́; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis: adeo delicijs sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quarum inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earũ digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusq́;, & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morborum, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia propè uideri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte consciti. A` Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorum tantum,

quoniam ea conditio uitæ est, ut mori plerunque etiam optimi portus sit, tradatq; M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia monstrandi qua mentes soluerētur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorē clarissimum amatorio perisse. Nec alia magica portenta, nisi ubi cauenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeq; præstitum uitæ, salutares dixisse, ac postea inuenta.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel asclepio, & heraclio, & panace chironio, & panace centaureo, uel pharnaceo, & heraclio syderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno. Cap. IIII.

I Audatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuentionem eius Mercurio assignat, contraque summa uenificia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine cepæ, folio scillæ: effodi autem difficulter. Græci autores florem eius luteū pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferrique Cāpania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheō uocant, omnium deo-

rum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, nomenq; autoris retinet, quam quidã pentorobon appellant, alij glycysiden. Hæc quoq; difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferẽte in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest ijs semen copiosum, rubrum nigrumq;. Hæc medetur & faunorum in quiete ludibrijs. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus martius uideat, tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum & dijs inuentoribus ascriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaciam appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, armentarijs spõte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime euanescit. Et in alijs autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumentum est cera adulterati. Alterum genus heraclion uocant, & ab Hercule inuentum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertium panaces chironeon cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos

efficacissimus, eóq; amplius quàm supradicta prodest.

Quartum genus panaces ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed & pharnaceon, in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus, quàm cætera folijs, & serratis. Radix odorata in umbra siccatur, uinóq; gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterum leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon syderion & ipsum ab Hercule inuentum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniaq; uulnera ferro illata efficacissime sanat. Est Chironis inuentum ampelos quæ uocatur chironia, de qua diximus inter uites, sicuti de herba cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi quoque eam ascribunt. quæ apollinaris, apud Arabas altercum siue altercangenum, apud Græcos uero hioscyamus appellatur. Plura eius genera, Vnum nigro semine, floribus pene purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertii semen irionis semini simile, & omnia insaniā gignentia, capitisq; uertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere medici. Item ruffi seminis. Nonnunquam ante candidum ruffiscit si non ematuruit, improbaturq;. Et alioqui nullum nisi cum inaruit, legitur. Natura uini, ideóq; mentem caputq; infestans. Vsus seminis & per se, & succo expresso. Exprimitur separatim, & caulibus foliisq; utuntur & radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam folijs constat mentem corrumpi, si plura quàm quatuor

bibantur: Etiam antiqui in uino febrem depelli arbitrabãtur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Mirèque ut contra uenenum remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remedijs, adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam uenena prodesse.

De linozoste, parthenio, hermupoa, siue potius mercuriali, & achilleo, & panace heracleo, syderiti, millefolio, & de scopa regia, & hermio, teucrio, splenio, & melampodio siue elleboro, quot ue eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & qñ detur, & quomodo sumendũ, et quibus non dandum, & quod mures necet. Cap. V.

Linozostis siue parthenion Mercurij inuentum est, ideo apud Græcos hermupoan multi uocãt eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus folijs, geniculis densis, alarum cauis multis, semine in geniculis dependente fœminæ copioso, mari iuxta genicula stante rariori ac breui contortoq;, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est quod de utroque eorum genere proditur: Vt mares gignantur hunc facere, ut fœminæ, illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edantur ue folia decocta ex oleo & sale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent &

herbam ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prædicauit has, ad hũc modum medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cũ melle, uel rosaceo, uel irino, uel lirino admouit: Item adciendos menses secundasq;. Hoc idẽ præstare potu fotuq; dixit. Instillauit auribus surdis succum, inunxitq; cum uino uetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & uesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha et thure. Aluo quidem soluendæ, uel in febri: decoquitur quantum manus capiat, in duobus sextariis aquæ ad dimidias, bibitur sale & melle admixto, necnon cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui utranque dandam, siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum lædunt. Reliquos usus dicemus suis locis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alii primum eruginem inuenisse, utilissimam emplastris, ideoq; pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacen heracleon, alii syderitim, & apud nos millefoliam uocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quàm fœniculi folijs uestitam ab imo. Alij fatentur quidem illam uulneribus utilem, sed ueram achilleon esse scapo cæruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs rotundis eleganter uestitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiam præcisos neruos glutinare faciunt. Alij syderitim in macerijs nascentem, cum teratur

fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus folijs & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in uineis nascentem. Aliam uero binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo folio, scopas regias uocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidam hermion uocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: Neque semen gignit. Medetur lienibus. Constatq; sic inuentam: Cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq; exinanisse. Ob id à quibusdam splenion uocatur. Narrant sues, qui radicem eius edunt, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent, adeo florere non dubitant, maximeq; ex Cilicijs & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus melãpodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoq; lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique. Alij folia nigri, platani similia, sed minora nigrioraq;, et pluribus diuisuris scissa. Albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canaliũ dorso rubescentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur; itaque cauent id, cum

candido uescantur. Tempestiuum esse tradũt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrum ubique prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundum Ponticũ: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus nasci ferunt: quarto parnasium, quod adulteratur Aetolico ex uicino. Nigrum ex his melampodion uocant, quo & domos suffiunt purgantq; spargentes & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur. Primum enim gladio circumscribitur. Dein qui sucisurus est, ortum spectat: & precatur, ut id liceat sibi concedentibus dijs facere, obseruatq; aquilæ uolatus. fere enim secantibus interest. Et si prope aduolauit, moriturum illo anno qui sucidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggrauans, maxime nisi præsumatur allium, & subinde uinum sorbeatur, celeriterq; fodiatur. Nigrum alij entomon uocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Cãdidum autem uomitione, causasq; morborum extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuum, ut pleriq; studiorum gratia ad peruidenda acrius quæ commentabantur, sæpius sumptitauerint. Carneadem responsurum Zenonis libris: Drusum quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates uero bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se, & mixta radiculæ qua lanas diximus lauari, sternutamẽtum facit, amboq; somnum.

ſomnum. Leguntur autem tenuiſſimæ radices breuesq́;, ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam ſumma quæ eſt craſ ſiſſima, cæpis ſimilis, canibus tantum datur purgationis cauſa. Antiqui radicem cortice quàm carnoſiſſimo ſeli= gebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongijs opertam, turgeſcentemq́; acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra ſiccabant, ijs utentes: Nunc ramulos ipſos ab radice, quàm grauiſſimi corti= cis ita dant. Optimum quod acre guſtu feruensq́;, in frã gendo puluerem emittit. Durare uim eius XXX. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hy- dropicis, dum citra febrim, podagris ueteribus, articula rijs morbis. Trahit aluum et bilem, pituitasq́;. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum dra- chma, modice quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcãmo neam, ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius pe riculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito. ſtrumas, ſuppurata, duri- tias concoquit, & purgat: Item fiſtulas, tertia die exem ptum. Verrucas tollit cum ſquamis æris, et ſandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurcu lo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exem pto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, uel cum piſſeleo. Album optimum quod celerrime mo= uet ſternutamenta, ſed multum terribilius nigro, præci= pue ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni ui= res, ſingultus infinitos, aut ſternutamenta, ſtomachi diſſo lutiones, tardiores uomitus aut longiores, exiguos aut ni

mios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent uomitiones, ipsumq; elleborum extraherēt medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiam sanguine uenis emisso. Iam uero & cum prospere cedat, terribili uisu uarijs coloribus uomitionum, & post uomitiones obseruatione alui, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanque tradunt absumi carnem, si coquatur unà. Sed antiquorum uitiū erat, quòd propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas nō amplius drachmas datauit, sequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat. Cōcitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inuentum est, quod incisum forficulis, ut diximus cribrant: cortex remanet, hoc inaniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data uomitiones sistit. Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur, quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potius quàm hyeme dandum, nō est in dubio. Corpus septem diebus ante præparandum cibis acribus, abstinentia uini, quarto & tertio die uomitionibus, pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur, aptissime uero in lacte aut pulte Nuper inuenere dissectis rhaphanis inserere elleborum, rursusq; comprimere rhaphanos, ut transeat uis, atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, uertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusq; tympanicis, stomachi-

cis, spasticis, clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter nó desinant, tussi ueteri, inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris. Item mollibus ac fœminei corporis animiue, exilibus aut teneris, & fœminis minus quàm uiris. Item timidis, aut si exulcerata sint præcordia uel tumeant, miniméue sanguinem excreantibus, causarijs, uel latere, uel faucibus. Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: Item suppurationi ueteri. Mures polenta admixtum necat. Galli sagittas in uenatu ellebo ro tingunt, circunciso'q; uulnere teneriorem sentiri carnē affirmant. Muscæ quoque necantur albo trito, & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

De mithridatio, & scordoti siue scordio, & polemonia, uel philetæria, uel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. Cap. VI.

Ipsi Mithridati Crateuas adscripsit unam, Mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem. Alteram Lenæus, scordotin siue scordiō, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ similitudine, folijs lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidis'q;, gustus amari. Est & alterius generis, latioribus folijs, mentastro similis, plurimos'q; utraque ad usus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant:

Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine: cætero rutæ similis, nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, & aliquando amplioris, folijs per interualla quinquefolij, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito, nigris et ipsis pulmosis'q;, radice superuacua. Semen dysentericis in uino potum auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hospitio pertractãti arma, sagitta excidisset in pedem, quare aliqui chironion uocant. Folia sunt lata, & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uasta, rubescens, tenera fragilis'q;, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoë, & Lyceo, & in alpibus uero, plurimis'q; alijs locis. Quidam & ex ea lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix tantum, duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouium morbis decoctæ succus. Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis folijs, quod aliqui libadion uocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & lõgioribus folijs, angulo so caule paululum alto fruticanti, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autũno legitur, succus è fronde. Quidã caules concisos madefaciunt diebus XVIII. atque ita exprimunt. Hoc cẽ

taurion nostri fel terræ uocant, propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, rarum est ut non uulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnari que colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & uni generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, heraclio, & euphorbia medicinæ. Cap. VII.

Lymenos à rege, herba appellata est, ederæ folijs, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus et montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicãdum est, dum medeatur sterilitatem pota etiam in uiris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, uelut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, ui summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine, cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis mõtibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet sali

cis uiridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere. In quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba quæ antea parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus folijs pinguibusq́;. Ipsius duo genera. Altera latioribus folijs, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis folijs, floris copiosi, erumpentis cum uua maturescit, odore nõ iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam uocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur, nympha Zelotypia erga Herculem mortua. Quare heraclion uocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideoq́; eos qui biberint eam duodecim diebus coitu genituraq́; priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon uocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, folijs magnis, in summa aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cũ defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in sole siccatur, aduersaturq́; aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit et patrũ nostrorũ ætate rex Iuba quã appellauit euphorbiã, medici sui nomine & fratris Musæ, à quo diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituere à balineis frigida multa corpora astringi. Antea nõ

erat mos nisi calida tantum lauari, sicut apud Homerū etiam inuenimus. Sed Iubæ uolumen quoque extat de ea herba, & clarum præconium. Inuenit eam in mōte Atlante, spectatur folijs acanthinis. Vis tanta est, ut è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur excipulus uentriculo hœdino: humor lactis uidetur effluere, siccatur cum coit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clarius uident. Contra serpentes medetur, quacunque parte percussā, uertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli qui legunt, hœdino lacte adulterant, sed discernitur igni. Id enim quod syncerum non est, fastidiē dum odorem habet. Multum infra hunc succum est qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus ammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & scythica, & de spartania, et hippice, & ischæmone, & uettonica, & cantabrica, & consiligine, & hiberida, et chelidonia, et canaria, & elaphobosco, & dictamo, & aristolochia, & q̄d eius delectatione inuoluantur pisces, et statim capiantur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit. Cap. VIII.

C Elebrauit & Themison medicus uulgarē herbam plantaginem, tanquam inuentor, uolumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus folijs & nigrioribus, linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, folijs laterum modo inclusa, quæ

quia septena sunt, quidam eam heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoq; corpore, cauterij uicem obtinẽs. Nulla res æque sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Iũgitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuũ, quòd in uinum deiecta, animi uoluptates auget, & uocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratissima. Aiuntq; quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boum oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Hæc cum cera sciromata discutit. Inuenere herbas & uniuersæ gentes. Scythia primam eam, quæ scythice uocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcis. Aliam utilissimam ad ea quæ spasmata uocant. Magna & ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimq; non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quod in equis quoque eundem effectum habeat. Tradunt'q; his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame sitiq;. Ischæmonem Thracia inuenit qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modo uena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, folijs asperis & lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam quæ uettonica dicitur in Gallia, in Italia

autem serratula, à Græcis cestron aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duûm, à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinã plurimos ad usus. Fit uinum ex ea & acetum stomacho, et claritati oculorum. Tantum'q; gloriæ habet, ut domus, in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadẽ Hispania inuenta est cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur ubique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi uelut calathi: in his semen perquam minutum. Nec aliâs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis credidere saluberrimam suauissimam'q;: nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequiculis circa uicum Neruesiæ, uocatur cõsiligo. Prodest ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi.

Inuenit nuper & Seruilius Democrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinas'q;, & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, ut uix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cũ axũgia modica utilissima, uiris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, & postea oleo & uino corpus

perungatur, diebusq; uicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat oculos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolũt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticoso caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariã, qua fastidium deducunt, eamq; in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli enixæ à partu. Dictamum ostendêre (ut indicauimus) uulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: folijs tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autem nõ spaciose nascitur, mireq; capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamum, multis in terris nascens, folio simili,

ramulis minoribus, a quibusdam chondris uocatū. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamum enim minima portione accendit os. Qui legere eam, in ferula uel harundine condunt, præligantq; ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, utranque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamum nō nisi in asperis. Est & tertium genus dictamum uocatū, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proxime quod in Parnaso, alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Euboea, & totam Arcadiam ac Laconicam. Tradunt Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa uer, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturq; ubera pascuis. Bibunt autem uaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias uero asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ uidentur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terræ uocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, folijs inter maluam & ederam nigrioribus mollioribusque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab alijs Cretica. Omnes colore buxeo,

caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt baculas paruas ut capparis. Valent radice tantum. Est & quæ pistolochia uocatur, quarti generis, tenuior quàm proxime dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus. Sed oblonga radice tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuũ, ita disquamato terreno seruantur. Maxime tamen laudatur Pontica, & in quocunque genere ponderosissima quæque medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga in summa tamen gloria est, si modo à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Cãpaniæ radicem eã quæ rotunda est, uenenum terræ uocant, coramque nobis contusam immixta calce in mari spargere: aduolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua utilissima esse traditur. Semine pleureticos & neruos cõfirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verum & effectus earum ususque dicendi sunt: ordiendumque à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britanica herba, panacis generum omnium radix è uino, chironij & flos & semen potum, illitumque ex uino & oleo: priuatumque quæ cunila bubula appellatur, polemonia uel philetæria, drachmis quatuor ex mero: teucria, syderitis, scordotis, ex uino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in uini albi cya-

this tribus: gentiana præcipue aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis sex, siue uiridis siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex uino percussis chelidonia. Morsibus imponitur uettonica præcipue: cui uis tanta perhibetur, ut iclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini, uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cãtabrica, dictamum, aristolochia radicis drachma in uini hemina sæpius bibenda: prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum, fugat é domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, et hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentum ictus. Cap. IX.

a Rgemonia quoque radice eius denarij pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterisq; quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quanque, in quo maxime ualebit. Folia habet qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, ĩfirmius habetur. Præterea mas spissior,

amariorq;. Hic et capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustus dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios utriusque generis pulegio similis, folijs coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperæ similia sunt hæc ex uino & aceto. Quidam arcion personatam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant. Hyoscyamum contusum cum folijs ex uino datur peculiariter contra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgantur, lustranturq; Genera eius duo sunt: Foliosa, quam fœminam putant: Mas rarioribus folijs. Ramuli utriusque plures: tenues, cubitales, angulosi. Folia minora quàm quercus, angustioraq;, diuisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; non morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol cóspiciat, fauis ante & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, & in sublime tolli. Siccari in umbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiũtq; si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur

ex uino. Est similis uerbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, folijs minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit, ideoq; Romæ blattariam uocant. Lemonium succum lacteũ mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commendetur. Græci uocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicem. Hæc inarescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion uocatur, ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cum sint differentiæ duæ. Probatissimæ in Creta, mox in Achaia, & in siccis ubicunque nati, fœniculi similitudine, candidioribus folijs & minoribus hirsutisq;. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusq;, nec nisi pingui solo, folijs coriãdri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cum inaruit superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore uehementius est, ideoq; parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi,

nisi post abortus. Ex alijs usus seminis. Ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percussis. Therionarca alia quàm magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, folijs subuiridibus, flore roseo: serpentes necat, cuicunque admota feræ & hæc torporem affert.
Persolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioraq; & crassiora, radicem albam & grandẽ. Hæc ex uino bibitur denariorum duûm pondere.
Item cyclamini radix contra serpẽtes omnes. Folia habet minora quàm edera, nigrioraq; & tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis, nostris tuber terræ uocatur, in omnibus serenda domibus, si uerum est, ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrantq; & ebrietatem repræsentari, addita in uinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur, decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen uenenum ei est, traduntq; si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se uoluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in umbra, tusiq; diuiduntur in pastillos. Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissi-
mum

mum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntq́; succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo perunctis, ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisq́; manat. Probatur crassitudine mellea, colore ruffo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in usu & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturq́; contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & uerbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra oẽ uenenũ. Cap. X.

Ebuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, uel alligata tantum: Itẽ phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus aristolochia: Agaricum obolis quatuor in uini mixti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio, cum uino aut posca: Item quinquefolium, daucum. Verbascum Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo. Album, in quo mas intelligitur: Alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ,

rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut cum plurimum quaternis, crassis, pinguibus'q;, ad lucernarũ lumina aptis. Aiunt in folijs eius quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè super uacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab alijs scorpion uocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita uerendis radice: folio quidem, intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & uettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maxime, uidimus'q; Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus: Item alisma, quam alij damasonion, alij lyron appellant. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent, et magis laciniosa, conuexaq; in terram, aliàs etiam uenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus folijs. Usus in radice utriusque, aduersus ranas, & lepores marinos, drachmæ pondere in uini potu. Lepori marino aduersatur & cyclami

nos. Veneni uim, canis quoque rabidi morsus habẽt, contra quos erit cynorhodum, de quo diximus. Plãtago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero ueteri. Peristereos uocatur, caule alto: foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, uenena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasq; artes, erit primum illud Homericum moly: dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum uettonicæ semen in mulso aut passo, uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mensura qua contra serpẽtes: Quinquefolij succus: Agaricum, postquam uomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon uocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine uituli narium. Et hoc perunctos uenustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut ueneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi. Similiter eam quam eupleam uocant, traduntq́ue ea perunctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoque secum habentibus, negant nocere mala medicamenta bestiam'ue ullam, ne solem quidem. Bibitur & hæc ex uino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, pota'ue aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterum, alterum

nigro papaueri simile. Sed uis maior quàm priori, utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces & chironium praecipue. Hoc uero & contra fungos.

Remedia ad capitis uitia. Cap. XI.

u Erum & generatim membratimq; singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphaeae & cicutae radix, si unà tritae illinãtur. Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioraque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat: Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigrae. Id quoque excipitur, ut eius sit suis quae nũquam peperit. Sol subinde plurimum confert illitae. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginem ueratri radix tollit in oleo decocta, uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix, in oleo contrita: Aristolochia, et iberis adalligata hora, uel diutius, si pati possit, comitante balinei usu: Medetur et daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita, & ulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos.

Cacalia siue leontice uocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè: Huius grana XV. in oleo macerantur, atque ita ad uerso capillo caput ungitur. Fit et ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulae similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopũ in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum

Cilicium è Tauro monte: dein Pamphylium, & Smyr
neum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum
per inferna, cum melle uomitionibus. Putant & serpen
tium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale, & cu
mino. Lonchitis non (ut plerique existimauerunt)
eadem est quæ xyphion, aut phasganion, quanquam cu
spidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad
radicem, & plura quàm in caule capitula, personis co-
micis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus
prælongis. Nascitur in sitientibus. È diuerso xyphion,
& phasganion in humidis, cum primum exit, gladij
præbet speciem caule duûm cubitorum, radice ad nucis
auellanæ figuram fimbriata, quam effodi ante messes
oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure
trita, æquo pondere admixto uino, ossa fracta è capite
extrahit, aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata
sunt ossa. Serpentis eadem contra uenena efficax. Caput
in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq; un
gi conuenit: Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto.
Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex
dimidia parte capitis sentiuntur, et uertigini. Perungũt
& radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica
uis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sice-
lion, alij cynomyian appellant, radice tenui, superua-
cua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, folijs ca
nino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde
& nomen: hoc in baccis, ipsa herba in uineis inuenitur.
Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Se-
men in usu. Fronti imponitur in dolore & temporibus,
ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur ace-

tabuli mensura sextario aquæ, densat ac contrahit. Tūc terere, & crassitudinem illinere oportet cuicunque dolori, & collectioni, inflammationiq;. Et uulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maxime è capite. Similiter plystolochia. Thyssilium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaurio, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum uitia. Cap. XII.

Oculorum aciem centaurio maiore putant adiuuari, si addita aqua foueantur. Succo uero minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatē discuti, cicatrices extenuari: Albugines quidem etiam iumentorum syderite. Iam chelidonia supradictis omnibus mire medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconij adijcientes uinumq;, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succum, quem collyrijs acrioribus pro meconio miscent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & si qua in oculis uitia sunt, emendant. Verbascum epiphoris imponitur: Peristereos ex rosaceo uel aceto. Ad hypochysin & caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circæio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, & cotyledo, & aizoo, & andrachne, & erigero, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oris'q; uitia medicinæ. Cap. XIII.

Nagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius: Mas flore phœniceo, fœmina ceruleo, non altiores palmo, frutice tenero, folijs pusillis, rotundis, in terra iacentibus, nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cerulea. Vtriusque succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens. magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in uino. Mirum, quod fœminam pecora uitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustauere, statim eam quæ asyla uocatur, in remedio quærunt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante solis ortum, priusquam quicquam aliud loquantur, ter salutare eam, tunc sublatam exprimere: ita præcipuas esse uires. De euphorbio satis dictum est, cuius succus lippitudini si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itemque uettonicæ farinæ conueniet. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositáque, uel succo. Exprimitur hic é

caule folijsq; prægnantibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ utebantur, postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & uino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. Mandragoram alij circeium uocant. Duo eius genera: Candidus qui & mas, niger quæ fœmina existimatur, angustioribus folijs, q̃ lactucæ, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternisue rufulis, intus albis, carnosis tenerisq;, pene cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & ijs semen ceu pirorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alii hypophlomon uocant. Huius folia alba quàm alterius latiora, ut lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrarium uentum, & tribus circulis ante gladio circumscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit et e caule, deciso cacumine, & radice punctis aperta decocta: utilis hæc uel surculo. Concisa quoque in orbiculos seruatur in uino. Succus non ubique inuenitur, sed ubi potest, circa uindemias quæritur. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra siccantur. Succus ex iis sole densatur: Item radicis tusæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in muriis efficacius, aliàs recentium succus pestis est: sic quoque noxiæ uires. Grauedinem afferunt etiam olfactu, quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidẽ largiore etiam moriuntur. Vis somnifica pro uiribus bibẽtium. Media potio cyathi unius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionesq;, ne sentiantur: Ob

hæc ſatis eſt aliquibus ſomnum odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo. Efficacius elleborum, ad uomitiones & ad bilem nigram extrahendã. Cicuta quoque uenenum eſt, publica Athenienſium pœna inuiſa, ad multa tamen uſus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & uiridis eſtur à pleriſque & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami nigricans, altior ſæpe binis cubitis, in cacuminib. ramoſus: folia coriandri tenuiora, graui odoratu: ſemen aniſo craſſius: radix concaua, nullius uſus. Semini & folijs refrigeratoria uis, quæ ſi enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio eſt, priuſquam perueniatur ad uitalia, uini natura excalfactoria. Sed in uino pota, irremediabilis exiſtimatur. Succus exprimitur folijs floribuſq;, tunc enim maxime tẽpeſtiuus eſt. Semine trito expreſſus, & ſole denſatus in paſtillos, necat ſanguine ſpiſſando. Hæc altera uis. Et ideo ſic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad diſſoluenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum ſtomachum malagma. Præcipuus tamen eſt ad cohibendas epiphoras æſtiuas, oculorumq; dolores ſedãdos circumlitus. Miſcetur collyrijs, & alios omnes rheumatiſmos cohibet. Folia quoque tumorem omnem doloremq; & epiphoras ſedant. Anaxilaus autor eſt, mammas à uirginitate illitas, ſemper ſtaturas. Quod certum eſt, lac puerperarum mammis impoſita extinguit, ueneremq; teſtibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi quibus bibenda cenſetur, non equidem præceperimus. Maxima uis natæ Suſis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Aſiaticæ. In Græcia uero Megaricæ, deinde Atticæ.

Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus tumorem quoque polenta addita. Nascitur uulgo molybdena, id est, plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde liniatur, plumbum quod est genus uitij, ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos uocant, nascens in parietinis, & sepibus, ramis tenuissimis, sparsis'q;, flore purpureo, uiridis, succo caliginem discutit, itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos, fruticosa, prætenera, folijs coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delachrymationem'q; ceu fumus: unde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet.

Acoros iridis folia habet, angustiora tamen & longiore pediculo, radices nigras, minus'q; uenosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Cholchide iuxta Phasin amnem, et ubicunque in aquosis. Recentibus uirus maius quàm uetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inueniũtur qui oxymyrsinæ radicem acaron uocant, ideo'q; quidam hanc acaron agrion uocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandum'q; efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contra'q; serpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pinguĩ folio, & concauo ut coxendices, nascitur in maritimis petrosis'q;, uiridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis

folijs, latioribus, densioribusq; circa radicem, uelut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eam quae iridis. Aizoi duo genera: Maius in fictilibus uasculis seritur, quod aliqui buphthalmon uocant, alij zoophthalmon, alij stergetron, quod amatorijs conueniat, alij hypogeson, quoniam in subgrundijs ferè nascitur. Sunt qui ambrosiā potius uocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum quod erithales uocant, alij trithales, quia ter floreat, alij chrysothales, aliqui isoëtes: sed aizoum utrūque, quoniam uireat semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari. Folia cacumine linguae similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinisq; nascitur & tegulis, fruticosum à radice & sursum usque ad cacumen: folijs angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Graeci andrachnen agriam uocant. Itali illecebram, pusillis latioribus folijs, breuiori cacumine. Nascitur in petris, et colligitur cibi causa. Omnium harum uis eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, uel succus inunctis. Purgat enim ulcera oculorum, expletq;, & ad cicatricem perducit, palpebras deglutinat. Eaedem capitis doloribus medentur, succo uel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: Aconito uero maius aizoum praecipue. A scorpionibus quoque habentem id fieri negant.

Medentur & auriũ dolori: Item succus inunctus hyoscyami modice: Item achilleæ, & minoris centaureæ, et plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: Acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in sole densatus, cum opus est rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: Item plantago: Item syderitis cum axungia ueteri.
Narium ozenas emendat aristolochia cum cypero.
Dentibus remedio sunt, panacis radix commanducata, præcipue chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata. Item polemoniæ commanducantur & plantagini, radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia, uel si sanguine gingiuæ putrescant, uel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentes'ue confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex uino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendũ in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo cum meconio: uel radicũ anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare quàm doleat infuso. Erigeron à nostris uocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatq; ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundẽ locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum postea non

dolliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis, nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia uere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ folijs esse dixerunt, alij roboris, sed minoribus multo. Radice alij superuacua, alij neruis utili, alij potu strangulante. E' diuerso quidam regio morbo cum uino dederunt, & contra omnia uesicæ uitia: Item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere, Ischiadicis drachmam cum oximelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in passo utilissimam, præcordijs etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentesq; in hortis. Nec defuere qui & alterum genus facerent. Nec quale esset demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendam, edendamq; comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ tritæ illinitur epiphoris. Tosta cũ mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem cæruleum, semen superuacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctamq; ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis ueratrum nigrum imponitur, Mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum uenereum uocant in flumine nascentem. Est ei uermiculus qui circa dentes ligatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendũ ne euulsa her-

ba terram tangat. Ranunculum uocamus, quem Græci batrachiō. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus quàm coriandri folijs, & ad latitudinem maluæ accedētibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertiū minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus uis caustica, si cruda folia imponantur, pustulasq; ut ignis faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis utuntur, & ad tollenda stigmata, causticisq; omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, sternutamenta est. Nostri herbarii strumeā uocant, quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Creduntq; ea rursus sata rebellare quæ curauerint uitia: quo scelere & plantagine utuntur. Oris ulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicesq; commanducata, uel si rheumatismo laboret os. Vlcera fœtoremq; quinquefolium. Vlcera psyllium. Composita quoque ad fœtorem, uel maxime pudendum uitium, trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & uino uetusto sparsa mandere matutino, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex uino. Naribus utilissimum est dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS SEXTVS.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & de lichene quid sit, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo. Caput. I.

ENSIT & *facies hominum nouos,*
omniq; æuo priore incognitos, non Ita
5 *liæ modo, uerumetiam uniuersæ propè*
Europæ, morbos: tunc quoque nec tota
Italia, nec per Illyricū Galliasúe aut
Hispanias magnopere uagatos, aut alibi, quàm Romæ circaq;, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie uitæ: sed tanta fœditate, ut quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latine, quoniam à mento ferè oriebatur, iocula-ri primum lasciuia (ut est procax natura multorum in alienis miserijs) mox & usurpato uocabulo mentagram, occupantem in multis totos utiq; uultus, oculis tantum immunibus, descendentem uero et in colla pectusq; ac manus, fœdo cutis furfure. Nó fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primum Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italia, quodam Perusino equite Romano quæstorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante.

Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebesq́; humilis, aut media, sed proceres ueloci transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice quàm morbo. Causticis nanque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerúntq́; ex Aegypto genitrice talium uitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex prætorijs legatum Aquitanicæ prouinciæ, H-S CC. elocasse in eo morbo curandum sese. Accidítq́; sæpius, ut noua contra genera morborum gregatim sentirentur: Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repẽte uitia terrarum in parte certa, membrisq́; hominũ certis, uel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis, hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Martio censoribus, primum in Italiam carbunculum uenisse, annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus ille medicorum inscitia sectus, hic uero pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo uulnere ut uix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporũ partibus, & plerunque sub lingua, duritia rubens uaricis modo, sed nigricans capite, aliâs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circaq́; pustulas paruas, rarius ferens stomachum, faucesq́; cum inuasit, ocyssime exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompei Magni

gni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipiẽtem, in nare prima ueluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, uarijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremum uero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Aegypti peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidẽ morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis ualetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorum iras? Parum enim erant certa morborum genera, cum supra CCC. essent, nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negocia important. Hæc apud priscos erãt quæ memoramus remedia, medicinam ipsa quodam modo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. Cap. II.

Hippocratis certe, qui primus medendi præcepta clarissime condidit, referta herbarum mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ætate famaq; extitit: Item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati. Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, an

te omnes celebratam rationem eam, paulatim usu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad uerba garrulitatem'q; descendere. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias alijs diebus anni.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione ueterem medicinam mutauerit. Cap. III.

d Vrabat tamen antiquitas firma, magnas'q; cõfessæ rei uindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompei orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenij, huc se repente conuertit: atque (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usu'q; percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totam'q; medicinam ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinque res maxime communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, aliàs uini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cũ unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ facillima erant, uniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo quàm si cœlo emissus aduenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, uinum promittendo ægris, dando'q; tempestiue, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, uini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens, ut autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu

aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque iucũda: magna autoritate, nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homĩne ab rogo atque seruato, ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unũ hominem è leuissima gente, sine opibus ullis orsum, uectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiaden adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, ut obruendi ægros ueste, sudoresq; omnĩ modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi, solesue assiduo quærendi, in urbe umbrosa, imo uero tota Italia imperatrice, tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabãt in fauces organo demisso. Damnauit merito & uomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorũ potus stomacho inimicos, qđ est magna ex pte uetitum. Itaq; nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

Irrisio magicæ artis, et de lichene, eiusq; remedio, et faucium. Cap. IIII.

SVper omnia adiuuere eum magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidẽ cunctis possent. Aethiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciẽ hostium, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, ut quocunque uenissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cum

Cimbri Teutoniq; terribili Marte ulularent, aut cũ Lu cullus tot reges magorum paucis legionibus sterneret? Cur ue Romani duces primam semper in bellis commer tiorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contin-gere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Ae-milianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccẽtur hodie æthiopide Põtinæ paludes, tantumq; agri sub-urbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem De-mocritum inuenitur compositio medicamẽti, quo pulchri boniq; & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis or-tam initijs, si in ulla re modum humana ingenia nouis sent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus euectam ultra magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut à necessarijs orsa primum, cuncta uenerint ad ni-mium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quasque ratio dictauerit. Sed in lichenis remedijs, atque tam fœdo malo, plura undique aceruabimus, quanquam non pau-cis iam demonstratis. Medetur ergo plãtago trita, quin-quefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, et flos uisci cum calce subactus. Laudatur & tithymalum cum resina decoctum. Lichẽ uero herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento.

Nascitur in saxosis, folio uno ad radicē lato, caule uno, paruo, longis folijs dependentibus. Hæc delet et stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum adhærens ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubētur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice utuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur, sumpta ex uino. Hyssopum cū uino decoctum & gargarizatum. Peucedanum cum coagulo uituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria ex menis & oleo trita, uel sub lingua habita. Itē succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium uitiis medetur gargarizatus. Verbascum priuatim tonsillis in aqua potum.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ. Cap. V.

Trumis plantago: Chelidonia cum melle &
s axungia: Quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita: Item artemisia, Radix mandragoræ ex aqua. Syderitis lata folia, clauo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorū scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod & in his quos artemisia sanauerit, prædici reperio: item in his quos plantago. Damasonion quæ & alcæa uocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cœlesti, folium tritum, uel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores tumo-

resq́;, quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: item uerbenaca cum plantagine. Digitorũ uitijs omnibus, & priuatim pterygijs, quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus, Nidor quoque accẽsi tussientibus, Item scordotis mixto nasturtio et resina, cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes, Item centaurium maius, uel sanguinem reijcientibus, cui uitio & plantaginis succus medetur. Et uettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas excreationes, Persolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorum subuenit, & ideo antidotis miscetur. Tussi daucum, Item scythica herba. Ea demum omnibus pectoris uitijs, tussi & purulenta excreãtibus, obolis tribus in passo.

De uerbasco, & cacalia uel tussilagine, & bechio, & saluia ad tussim. Cap. VI.

t Otidem uerbascum, cuius flos aureus. Tanta huic uis est, ut iumentis etiam, non tussiẽtibus modo sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu, quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in uino madefacta, non tussi tantum, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tussim sedat bechion, quæ et tussilago dicitur. Duo eius

genera, Syluestris ubi nascitur, subesse aquas credunt, et hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula, q̃ ederæ, quinque aut septem, subalbida à terra, superne pallida, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidā eandem esse bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem haustus aut deuoratus, ueterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur, similis uerbasco: cōteritur ea, & colata calefit, atque ita ad tussim laterisq; dolores bibitur: contra scorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, urinæ, tussi, pectori, ulceribus, renibus, hepaticis, ad uomitiones, & ad singultus, pleureticis, lateri. C. VII.

Lateris & pectoris dolores uerbascum cum ruta ex aqua, uettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus centaurium, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæ ue sorbitione. Vettonica aliâs grauis stomacho, uitia tamen sanat pota, uel folijs commanducata, Item aristolochia pota, Agaricum manducatum siccum, ut ex interuallo merum sorbeatur, Nymphæa heraclia illita, Peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur, uel cotyledon trita cum polenta, uel aizoum. Molon scapo est striato, folijs

mollibus paruis, radice IIII digitorum, in qua extrema allij caput est: uocatur à quibusdam syroa: ex uino stomacho, & dyspnœæ medetur, Centaurium maius eclegmate, Plantago succo uel cibo, Vettonicæ tusæ pondo libra mellis Attici semuncia ex aqua calida quotidie bibẽtibus. Aristolochia uel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnœas bibitur, Item hyssopum, & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, & pectoris laterisq́;, si febres non sint. Sanguinem quoque expuentibus subuenit agaricum, uictoriati pondere, tritum, & in mulsi V. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim teucria bibitur recens, drachmis IIII. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis III. ad cordis uitia, in frigida cyathis II. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis uitijs, sanguinemq́; reijcientibus, & cuicunque sanguinis uitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire prosunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per urinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordijs. Caucon quæ & ephedra, ab alijs anabasis uocata, nascitur uentoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, crris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex uino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam uinum addi conuenit, Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca uero omnibus uisceribus

medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remediũ præsens est pulmonum uitio, uel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberi que in ore assidue sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, uettonicæ potus, agaricum potum, ut in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre cocta. Hæc herba eadem uidetur quibusdam quæ polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, uel gumphena, alternis uiridibus roseis'q; per caulem folijs, in posca sanguinem reijcientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere: Item herba chalcetum è uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix uettonicæ, ellebori modo IIII. drachmis in passo aut mulso: Hyssopum tritum cum melle utilius præsumpto nasturtio aut irione: Molemonium denarij pondere. Est et psyllibus lacteus succus qui densatus in gummi, sumitur cum melle supradicto pondere: præcipue'q; bilem trahit. Rursus sistunt uomitionem cuminum syluestre, uettonicæ farina, sumuntur ex aqua: abstergent fastidia, cruditates'q; digerunt, daucum, uettonicæ farina, ex aqua mulsa, plãtago decocta caulium modo. Singultus hermioniũ sedat: Item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleureticis

Pleureticis et peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleureticis peucedani succus. Halus autem quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: Item renibus conuulsisq; & ruptis. Similis est cunilae bubulae, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, rarae radicis, alibi albae, alibi nigrae. Eosdē effectus lateris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulem geminis folijs, capitibus Graeculae rosae, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinae leuat agaricum potum, ut in tussi: Item stoechadis, aut uettonicae farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitijs uentris & remedijs, & eorum quae circa uel intra sunt, & de aluo sistenda, uel soluenda. Cap. VIII.

PLurimum tamen homini negocij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium uiuit. Aliâs enim cibos non transmittit, aliâs nō cōtinet, aliâs non capit, aliâs non conficit. Eoq; mores uenere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum uas instat ut creditor, et saepius die appellat. Huius gratia praecipue auaritia expetitur, huic luxuria conditur, huic nauigatur ad Phasin, huic profundi uada exquiruntur: Et nemo uilitatem eius aestimat, consummationis foeditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinae opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita, uel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex uino datur: Verbasci radix pota ex aqua duorū digitorum magnitudine: Nymphaeae heracliae semen cū uino potum: Radix superior é xiphio, drachmae pondere ex aceto: Semen plantaginis in uino tritum, uel ipsa

ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta: Item cum lenticula cocta, uel aridæ farina insparsa potioni cum papauere tosto & trito, uel succus infusus, aut succus uettonicæ, in uino ferro calefacto. Eadem cœliacis in uino austero datur: his & iberis imponitur, ut dictum est. Tenasmo radix nymphææ heracliæ e uino bibitur: Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Aizoi succus aluum sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: Item dauci, Aizoum folijs contritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cum uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules III. aut IIII. foliorũ plenos, florẽ hyacinthi, radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & ijsdẽ niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluũ sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinam repercusso liquore, sicut pleraq; quæ aluũ sistunt. Sanat et dysentericos in uino rubro tusa. Difficile aũt tũditur. Eadẽ gingiuarũ suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni cum folia amisit, siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroque, quod in segetibus nascitur contuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa: Item nobili, e uino. Lada appellatur herba ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam etiam in Syria atque Africa, quod toxicon uocant. Neruos enim in arcu circũdatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauissimum onere est, durissimum tactu. Plurimum enim terræ colligit, cum

probetur maxime purum, odoratum, molle, uiride, resinosum. Naturæ ei, molliendi, siccandi, concoquendi, somnū alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiamq; custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia ulcera sale addito sanat. Tussim ueterem cum storace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnum: hypocisthis, orobathion quibusdā dicta, malo granato immaturo similis. Nascitur ut diximus sub cistho, unde nomen, hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigroq; utraque. Duo enim genera eius, candida, & ruffa. Vsus in succo, spissat, siccat. Et ruffa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota et infusa. Item uerbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex uino aminæo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres uini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uero ex uino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ folijs, minoribus tantum hirsutioribusq;, paululum superemi-nens extra aquam, peculiariter, refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus uitiosis utilia, & contra ulcerum nomas, cum melle uel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso lōgo & leui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersatur & crocodilis, itaque secum habent eam qui uenantur illos. Aluum sistit & achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus, uelu-ti rosæ capita sustinens. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur.

Leontopodion, alii leuceoron, alii doripetron, alii thory
betron uocant, cuius radix aluum ſiſtit, purgatq́; bilẽ,
in aquam mulſam addito pondere denariorum duûm.
Naſcitur in campeſtri & gracili ſolo. Semen eius potũ,
lymphatica ſomnia facere dicitur. Lagopus ſiſtit al-
uum è uino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini
adalligatur in tumore. Naſcitur in ſegetibus. Multi ſuper
omnia laudant ad deploratos dyſentericos quinquefo-
lium, decoctis in lacte radicibus potis: & ariſtolochiam
uictoriati pondere in cyathis uini tribus. Quæ ex ſu-
pradictis calida ſumentur, hæc candente ferro tempera-
ri aptius erit. È diuerſo purgat aluum ſuccus centaurii
minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo ſalis &
aceti, bilemq́; detrahit. Maiore tormina diſcutiuntur.
Vettonica aluum ſoluit drachmis quatuor, in hydrome-
litis cyathis nouem. Item euphorbium uel agaricum,
drachmis duabus cum ſale modico potum ex aqua, aut
in mulſo obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua
pota, aut balanis ſubditis. Item chamæciſſi balanus.
Hyſſopi manipulus decoctus ad tertias cum ſale, pituitas
trahit illitus, uel contritus cum oxymelite et ſale: pellitq́;
uentris animalia. Pituitam & bilem detrahit peuceda-
ni radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulſa. Item
epithymon qui eſt flos è thymo, ſatureiæ ſimili. Differẽ
tia, quòd hic herbaceus eſt, alterius thymi albus: quidã
hippopheon uocant: ſtomacho minus utilis, uomitiones
mouet, ſed tormina & inflammationes diſcutit. Sumi-
tur & ecligmate ad pectoris uitia cum melle, & aliquã
do iride. Aluum ſoluit à quatuor drachmis ad ſex, cum
mellis exiguo ſalisq́; & aceti. Quidam aliter epithymũ

tradunt, sine radice nasci tenui similitudine pallioli, rubens, siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemq;. Aluum leniter soluit & nymphæa in uino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ folijs crassioribus & acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa XIJ pondere, & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in uino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam uocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa ceu polyporum cirri, subdulcis, & in petris nascens, aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aq̃ madefacta, & ipsa concisa inspergitur oleri, uel betæ, uel maluæ, uel salsamento, uel cum pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit. Floret, & semen non fert. Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquam si adijciantur aloës drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosæ, pinguibus folijs, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa canis ortum excauatur, ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum et quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissi-

mis fistulis, cito liquescens, uirus redolens, gummosum, linguae tactu lactescens, quàm leuissimum, cum diluitur albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudaea ferè, quod etiã strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. Dedere, & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis: sed utilissime cum aloë, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo leprae illinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam uocant, alij lactucam caprinam. Narrantq; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis, digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice folijs pendulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno cũ coma, siccatum sole tunditur & reponitur. Succus uero incipiente pomorum lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum ijs arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Traduntq; etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cauendũ est. Fit & è folijs tusis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in usu cum melle decoctum ad catapotia soluendae alui gratia. Semen et dentiũ cauis cera includitur, colluũtur et radicis decocto è uino aut oleo.

Illinunt & lichenas succo, bibuntq́; eum ut purgent uomitiones, & aluo soluta, aliâs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter. Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extra corpori impositũ, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsinitem uocant, alii caryitem, foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæq́; in umbra diebus IX. in sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauaturq́;, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totũ acetabuli modus: minus hic uomitionibus quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & foliũ eius dedere, nucem uero ipsam in mulso aut passo, uel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluũ. Oris ulcera sanat. Ad nomas oris foliũ cum melle estur. Tertium genus tithymali, paralius uocatur siue tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uua, & siccatum teritur, sumiturq́; acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant, foliis portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniam capi-

ta cum sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, cæteri usus qui characiæ. Quintum cyparissian uocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut duplici nascentem in campestribus, cui eadem uis quæ helioscopio aut characiæ. Sextum platyphyllon uocant, alij corymbitem, alij amygdalitem à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, aluum soluit, radice, uel folijs, uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimũ ex omnibus maxime cauliculis rubentibus, & semine copiosissimum, eiusdem effectus cuius characias. Apios, ischas, siue rhaphano sagria, iuncos duos, siue tres spargit in terra rubentes, folijs rutæ: radix cepæ, sed amplior: quare quidam rhaphanum syluestrem uocant. Intus habet mammam candidam, extra cortices nigros. Nascitur in montosis asperis, aliquando & in herbosis. Effoditur uere, tusaq; in fictili mergitur: deiectoq; quod supernatat, reliquus succus purgat, utraque parte sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni, aiuntq; superiorem partem eius uomitione biles extrahere, inferiorem per aluum. Tormina discutit quocunque panaces & uettonica, præterquam à cruditate. Peucedani succus inflationes & ructus gignit: Acori radix daucumue, si lactucæ modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum uitijs occurrit: Item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine: Plantago manè sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in ui-

ni non ueteris cyathis IIII. datur & in somnum euntibus addito nitro uel polenta, si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi, uel in febri. Agaricum potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulso: Sed teucria praecipue, pota arida & decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex fico uel aqua: Polemonia bibitur ex uino: Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia ut contra serpentes. Argemonia VII. diebus in cibo sumpta, lienem consumere dicitur: Agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphaeae heracliae radix è uino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in uini albi cyathis II. per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum cum fico decoctum: Lonchitidis radix decocta priusquam semen emittat. Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Praecordiis & ilibus utilissimae radices. Clymeni semen potum diebus XXX. pondere denarii in uino albo: Vettonicae farina ex melle & aceto scillite pota: Radix lonchitidis in aqua, & teucriũ illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina foenigraeci, uesicae malis, contráq; calculos grauissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est. Polemonia ex uino pota: Item agaricum: Plantago radice uel foliis potis ex passo: Et uettonica, ut in iocinere diximus: Item ramici, pota atque illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam uettonicam & uerbenacam et millefolium aequis portionibus ex aqua, pro singulari reme

dio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamo certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in uino, hoc & enterocelicis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoque radix superior, urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur uesicæ uitijs. Peucedani succus infantium ramici, & umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acoriq; radicis decoctum, uel ipsa trita potaq;, & omnia uesicæ uitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis: Itemq; genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis, & seminis, & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex uino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & uino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet, genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex uino dulci, & ad stranguriam. Dolores uesicæ sedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadē uis crethmo, ab Hippocrate admodū laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum, Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesq; est batis hortēsis. Caulis unus palmum altus. Semen feruens, odoratum ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia, albicant ueluti oliuæ, crassiora, et salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudū coctum'ue cū olere, odorati saporis et iucundi. Seruatur etiam in muria præcipui usus ad stranguriam, folio, uel caule, uel radice ex uino. Colorem quoque corporis gratiorem facit,

uerum largior quoque inflationes. Aluum soluit deco-cto urinamq́;, & à renibus dolorem trahit. Sic & al-theæ siccæ farina in uino pota, stranguriam tollit, effica cius addito dauco. Lieni quoque utilis. Aduersus serpen tes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est leti simillima, quæ in uino pota, uesicas uitijs liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpu-reo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littori-bus harenosis, gustu amara. In uino cum asparagi ra-dice uesicæ plurimum prodest. Eadem præstat hyperi-con, quam alij chamæpityn, alij corion appellant, ole-raceo frutice, tenui cubitali, rubente, folio rutæ, odore a-cri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo: natura semini spissandi, aluum sistit. Vrinam ciet. Ad calculos uesicæ cum uino bibitur. Est aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & sub ea na scitur, sed pinguioribus folijs, & minoribus ac rubenti-bus, odoratum, palmo altius, leniter suaue, aculeatum. Vis semini excalfactoria, & ideo inflationem facit ente rocelicis, sed stomacho non inutile, præcipuum ad stran guriam, si exulcerata non sit uesica. Medetur & pleu-reticis ex uino potum. Vesicæ autem callitrichon trita si mul cum cumino, & data ex uino albo. Verbenaca quo que folijs decocta ad tertias, uel radix eius è mulso cali do calculos eijcit, Itemq́; perpressa, quæ Aretij & in Il lyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unã & pota, Trifolium ex uino sumptum, & chrysanthe-mum primum. Anthemum quoque calculos eijcit, par-

uis à radice folijs quinis, caulibus longis duobus, flore roseo, radices tritæ per se, ceu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur ut olus acidum, magna utilitate uesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutili uesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in uini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex uino cum sio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex uino. Et herba fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus: urinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur. Peucedani succus ex melle, & semen strāguriæ, Agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, Trifolij radix drachmis duabus in uino, dauci una drachma uel seminis. Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidem & neruus qui platys appellatur, et humerorum dolor sanatur, obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Item scammonia decocta cum hordei farina, Semen hyperici utriusque bibitur ex uino. Sedis uitia & attritus celerrime sanat plantago. Condylomata quinquefolium. Sedem conuersam cyclamini radix ex aceto, Anagallis cerulea procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata, & hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in uino, tritaq; et illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthiū Ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone. Cap. IX.

Lij adijciunt et pulegium: quod ieiunus quis
a legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonen uocant) passim in uepribus nascens, ut prosit inguinibus in manu tantum habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, ut in strumis: item damasoniū: uerbascum cū sua radice tusum, uino aspersum, folioq; inuolutum, & ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si uirgo imponat nuda ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat, Negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda uirgo restinguat: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiesq; despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: syderitis cum adipe ueteri: uel chrysippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, et abstinentia et appetentia ueneris, et de satyrio erythrococco, et crategi, et syderiti. C. X.

Venerem in totum adimit, ut diximus, nym-
u phæa heraclia, eadem semel pota, in XL. dies. Insomnia quoque ueneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum uenerem, sed effluentiam genituræ: ob id corpus alere uocemq; dicitur. Appetentiam ueneris facit radix è xiphio superior, data potu in uino, Item quā cremthmon agrion appellant, & orminos agrios, cum polenta contritus. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba siue serapias, folijs porri, caule palmeo, flore purpu

reo, gemina radice, testiculis simili, ita ut maior, siue (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt leuiori ac minori, caule spinoso. Eiusq; radices sanant oris ulcera, thoracis pituitas, aluũ sistunt è uino potæ. Concitatricem uim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus folijs quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchys cognominatur, et fœmina esse creditur. Distinguitur internodijs & ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores, & uitia partium earum erumpentia, cum polenta illita sedat, uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilii rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule leui, cubitali, nudo, radice gemina, cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas: Et aliud genus satyrii (erythraicon appellant) semine uiticis maiore, leui: duræ radicis cortice rubro intus album includi, sapore subdulce ferè in montosis inueniri. Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeo si bibatur in uino austero. Arietibus quoque et hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis, ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod uitium prosedamum uocant. Vim eius restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumpta. In totum quidem Græci, cum concitationem hanc uolunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes

& thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad uenerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt quæ circa hoc tradidit Theophrastus, autor alioqui grauis, septuageno coitu durare libidinem contactu herbæ cuiusdã cuius nomen speciem'q; non posuit. Sideritis adalligata uarices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modo patrum auorũ'q; memoria, uerumetiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam et spõte desinit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum uua passa, succus hyoscyami cum farina uel semen: scordion ex aceto, iberis uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, ciclamini radix, cuius decoctum et pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio semen è psyllio, cicuta cum lithargyrio aut axungia, aizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est calidæ. Vtrilibet uero conuenit erigeron cum axungia, plãtaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur & uerbenaca illita, aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus folijs aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo uocatur: similis, sed asperioribus folijs, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI. denariorum in uini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalassion: id est fucus marinus, lactucæ similis, qui conchylijs substernitur: non podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, prius quàm ex-

arefiat. Tria autem genera eius, Latum & alterum lõgius, quadamtenus rubens: tertium crispis folijs, quo in Creta uestes tinguntur, omnia eiusdem usus. Nicander ea & aduersus serpentes in uino dedit. Salutare est et semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis, resinæ colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de merthryda, & uigilijs, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aizoo, & igne sacro. Cap. XI.

Alis uero tumentibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mire prodest. Articulis succus è centaurio minore, Idem neruis utilissimus, Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragoræ folia cum polenta, uel radix recens tusa cum cucumere syluestri, uel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: Item centunculus decocta, uel muscus recens ex aqua obligatus donec inarescat, Item lappæ boariæ radix è uino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaq; alia frigoris uitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia, Folia ex batrachio, Epithymi succus. Clauos pedum ex-

trahit ladanum cum castoreo: uerbenaca ex uino. Nunc peractis malis quae membratim sentiuntur, dicemus de his quae totis corporibus grassantur. Remedia autem haec communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semen interancorum uitiis. Ad omnes uero corporis dolores succum è scordio, Item uettonicae, quae pota colorem plũbeum corporis priuatim emendat, gratioremq; reducit. Geraniõ aliqui myrrhin, alii merthyda appellant. Similis est cicutae, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Graeci foliis candidioribus paulo quàm maluae, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis binum palmorum, & in his foliis, inter quae in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima, & ferè talis uera est. Bibitur contra phthisin drachma in uini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes, & cruda idem praestat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat, & plantaginis succus si bibatur & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos uocant, interpositis diebus. Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabae magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, uel daucon cum centaurio maiore in uino. Phagedaenis, quod nomen sine modo exedentium est, & aliàs ulcerum, tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter ma

la uniuersi corporis uigiliæ sunt plerisq;. Harum reme-
dio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odo
re, & peruncto capite. Aιζοῦ siue sedum, si inuolutũ pã
no nigro, ignorantis puluino subijciatur: et œnothera si-
ue onuris hilaritatem afferens in uino, amygdaliceo fo
lio, flore rosaceo, fruticosa, lõga radice, & cum siccata est
uinum olente. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cru
ditates quæ nauseam faciũt, digerit uettonica. Eadem po
ta à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tri
bus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item aga
ricum post cibos in aqua calida potum. Paralysin uetto-
nica sanare dicitur. Item iberis ut dictum est. Eadem et
torpentibus membris prodest. Item argemonia, omnia
quæ periclitentur secari discutiendo. Comitiales sanant
panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cũ co-
agulo uituli marini, ita ut sint panacis tres partes: plãta
go pota: uettonica in oxymelite drachma, uel agaricum
obolis tribus: folia quinquefolii ex aqua. Sanat & ar
chezostis, sed cum aminæo pota. Sanat & baccaris ra-
dix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum co-
riandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto,
aut melle, aut in aqua calida: uerbenaca ex uino pota:
hyssopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus
sedecim: peucedanum cum coagulo uituli marini æquis
portionibus potum, quinquefolii contrita folia ex uino
pota diebus XXXI. uettonicæ farina podere XIII. cum
aceti scillitici cyatho, mellis Attici uncia: scãmoniũ obolis
duobus cũ castorei drach. quatuor. Febres frigidas leuio-
res facit agaricũ, potum in calida aqua: tertianas syde-
ritis cum oleo, Item ladanũ, quod in segetibus nascitur,

contusum, Plantago ex aqua mulsa, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: uel succus radicis madefactæ uel tusæ: uel ipsa radix trita in aqua ferro cale facta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidẽ in quartanis quaternas fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam è caule eximat, dicatq; ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septẽ folia ante accessionem, aiunt à febre liberari, Itemq; uettonicæ drachmam, in aquæ mulsæ cyathis tribus, uel agaricum, maxime in his febribus, quæ cum horrore ueniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quaternis, plura cæteris, alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidẽ & iumentorum febribus in uino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa, quartanis à quarto. Bibitur & semen hyperici utriusque in quartanis, & horroribus uettonicæ farina, quæ omnes horrores coërcet: Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per niuem ituris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia per frictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. E diuerso lethargicos excitari labor est, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias uettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat uettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidæ: uel è carbone in conspectu extincto fauilla, digito sublata & illita uel plantago tusa. Tithymalus characites hydropicos sanat: Panaces, plantago in cibo, cum prius panem siccum ederint sine potu: uettonica drachmis duabus in duobus cyathis

uini aut mulsi: uel agaricum, uel semen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potum: psyllium ex uino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex uini ueteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus in uino: tithymalũ, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in uini cyathis tribus, si febris absit, uel semine ex uino nigro: Item uerbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è uetere uino imposita etiam boam sanant, id est rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus.

Igni sacro medetur aizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aëre ut cucumis, primóq; super mustum suspenditur, mox in fumo, dein tunditur in uino aut aceto. Prodest & uino myrteo fouere: mentæ sextans, uiui sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ mediũ hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat si cinxerit. Medetur plantago cum creta cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Alijs quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso: aizoum: succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, et contra alios morbos, ad ner-

uos, ad sanguinem. Cap. XII.

r Adix polypodii illita, luxatis medetur. Doloremq; & tumores tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito: uerbasci semen ex uino decoctum & contritum: cicuta cum axũgia. Folia ephemeri tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ etiam dum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam dẽsitatemq; tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signum esse docuit. Nos scimus uixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit uero & citra febres, mpugnaturq; centaurio maiore (ut diximus) poto, uettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho: Item uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto, sudores enim felleos mouet: Folia tussilaginis ex aqua: Semen linozostis utriusque inspersum potioni, uel cũ absinthio, aut cicere decoctum hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba si cum sumitur cætero olere abstineatur: Polytrix ĩn uino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi uocantur; mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nõdum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum uitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus collyriis cum melle decocto additis: plantaginis suc-

tus infusus: quinquefolium cum sale & melle ladanū cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: uerbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur: uel aristolochiæ radix, uel succus tithymali. Collectiones inflammationesq; sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca, uel quinquefolium, decoctum in aceto: uerbasci folia uel radix: hyssopum è uino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aizoum. Item quæ contusa sint, duritiasq; et sinus corporis. Tela omnia infixa corpori extrahunt folia tussilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, uel semen: Item orchis. Vitia quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris priusquam inarescat, & alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: Radices cyclamini cum aizoo: Herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale. Argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægilopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis & opisthotonicis perungi, semine hyperici, quod coris uocatur, idemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita uel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semen

rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uero, si ore sanguis reijciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum utero: Item lysimachia pota uel illita, uel naribus indita: Item plantaginis semen: Quinquefolium potum & illitum. Cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: Aizoum, Astragali radix: sistit & ischæmon, & achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, syderite, alijsq; pluribus ad sanguinem sistendum utilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra uermes. Cap. XIII.

Quisetum hippuris à Græcis dicta, & pra-
e tis uituperata nobis: est autē pilus terræ, equinæ setæ similis: lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & p triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem unū interdicitur. Græcorum uaria circa hanc opinio. Alij pini folijs similem, nigricantem, eodem nomine appellāt, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia uel tactu ea tantum homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabasin uocant. Traduntq; iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotūdum, simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem è naribus fluentem inclusus sistit: Item aluum. Medetur dysentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: Tussim, orthopnœam sanat: Item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & uesicæ folia bibuntur. Enterocelen

cohibet.

cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus et mol lioribus comis candidioribus'q;, perquam utilem ischiadicis, & uulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxit'q; ab infernis. Syderitis tantam uim habet, ut quamuis recenti gladiatoris uulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, uel carbo: Fungus uero etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditum'q; efficax habetur: Itē stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex hubere fluentem: plantago'q; contusa. Eiusdem succus uomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia uetere illita, probatur: Ruptis conuulsis'q; ex alto deiectis centaurium maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel succus uettonicæ, & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum, Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: uerbascum cuius flos similis auro est, acori radix, aizoū omne, sed è maiori succus efficacissime: Item symphyti uel radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, folijs acanthi: bibitur è uino: Item chamærops: Et in sorbitione irio, uel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla dictator consumptus est: nascuntur'q; in sanguine ipso hoīs aīalia exesura corpus. Resistitur uuæ taminiæ succo, aut ueratri, cū oleo perūctis corporibus. Taminia quidē in aceto decocta, ēt uestes eo tædio liberat.

Ad ulcera, & plagas, & ad uerrucas tollendas, & de polycnemo. Cap. XIIII.

u Lcera multorum sunt generum, ac multis modis curãtur. Panacis omnium generum radix, ex uino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim quam chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: ulceribus'q;, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, uino temperata, omnibus modis, uel flore, uel semine, uel radice. Eadem cum polenta uetustis uulneribus prodest. Heraclion quoq; syderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis tum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se insparsa cõsumit. Polemonia ulcera, quæ cacoëthe uocant, sanat: Centaurium maius insparsum uel illitum: Item minoris coma decocta uel trita, uetera quoque ulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana ulceribus quæ serpunt, radice tusa, uel decocta in aqua ad mellis crassitudinẽ, uel succo: uulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum ulceribus, peculiariter fœminarum, senum, & infantium. Igne mollita melior, et cum ceroto crassa ulcerum labra purgat, nomas sistit: tritam suis folijs integere oportet: Suppurationes, collectiones, sinus, ulcerum chelidonia quoque siccantur, uulnera adeo ut etiam pro spodio utantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamum. Vtraque etiam suppurationes di-

scutit. Aristolochia quoque putria ulcera exest: sordida
expurgat cum melle, uermesq́; extrahit, item clauos in
ulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipue sa-
gittas, & ossa fracta, cum resina. Caua uero ulcera ex=
plet per se. Et cum iride, recentia uulnera ex aceto. Vete
ra ulcera uerbenaca, quinquefoliū cū sale & melle. Ra
dices persolatæ, uulneribus ferro illatis recentibus impo
nuntur: folia ueteribus. Cū axungia utrunq;, et suo fo-
lio operitur. Damasoniū ut in struma: Folia uerbasci ex
aceto aut uino. Peristereos ad oia genera, uel callosorum
putrescentiumq́; ulcerū facit. Manantia nymphææ hera
cliæ radix sanat. Item cyclamini radix uel per se, uel
ex aceto, uel cum melle. Eadē & contra steatomata ef=
ficax, sicut ad ulcera manantia hyssopū: Item pauceda
num, cui ad recentia uulnera uis tanta est, ut saniē ossi=
bus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibentq́;
quas uocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recēti-
bus plagis, sed præcipue senum corpori. Cum ceroto apo
stemata & ulcera tetra, folia mandragoræ recentia ra-
dix uulnera cū melle aut oleo: cicuta cū siligine mixta
mero: Aizoū herpetas quoq; et nomas, ac putrescētia: si=
cut erigerō uerminosa: Recētia aūt uulnera astragali ra
dix, & uetera quoq; ulcera purgat hypocisthis utraq;.
Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illi
tum, spicula sagittarum extrahit: Item pycnocomi semē.
Tithymalus characias succo gangrenas, phagedænas, pu
tria, uel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis
radices, hoc amplius et cacoëthe ex aceto cum melle sic=
cæ & recentes: per se œnothera efferentia sese ulcera
sanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata, ar-

gemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita, quibuscunque uero apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis ulceribus prodest: Item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero iis quæ calceamento facta sint uerbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis iisdem utilior. Polycnemō cunilæ bubulæ similis est, semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis uulneribus commanducata imponitur, quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerrime perducit: Itē syderitis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex uino decoctis ac tritis, omnia corpori infixa extrahuntur: Item mandragoræ foliis cum polenta: Cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo cōtrita, iis maxime adhibentur ulceribus, quæ serpunt: Et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ueteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachii radix, quæ & ungues scabros aufert. Linozostidis utriusque folia uel succus illitus. Tithymali omnes, genera uerrucarum omnium: item omnia pterygia, uarosq; tollunt. Cicatrices cum elegantis ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimētis ad mulierū mēses et uuluæ morbos, et partus eiiciēdos et cōtinēdos, et cutis in facie uitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem. Cap. XV.

Rtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat uiator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus

morbis medetur maxime in uniuersum pæoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem & in radice uis menses ciet. Panacis semen cum absinthio menses & sudores. Scordotis potu & illitu. Vettonicæ drachma in uini cyathis tribus bibitur contra omnia uuluarum uitia aut quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit achillea imposita, & decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex uino: locis radix è cataplasmate. Et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, uel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahũt.

Ipsum panaces in uino potum uuluas purgat, appositumq; cum melle. Polemonia pota ex uino, secundas pellit: nidore purgat uuluas. Centaurii minoris succus potu, fotuq; menses ciet. Item maioris radix, in uuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa uero & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago imponitur in lana in dolore uuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamo uis est. Menses ciet, partus emortuos uel transuersos eiicit: Bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantiũ inferatur. Nec potu tantum, sed & illitu & suffitu ualet. Proxime pseudodictamum. Sed menses ciet cum mero decoctum põdere denarii. Plurimis tamen modis aristolochia prodest, nam & menses & secundas ciet: & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota uel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu uel suffitu, uel subiectu, maxime tenuis. Strãgulatum ab his, mensiumq; difficultatem agaricum tribus obolis in uini ueteris cyatho potum, emendat: Peristereos apposita in adipe suillo recenti: Antirrhinon cum rosaceo & mel

le. Item apposita nymphææ thessalæ radix, dolori medetur. In uino pota nigro profluuia inhibet. E` diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et uesicæ insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, uuluam sanat. Et xiphij radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus uuluæ nidore ustum recreat. Menses aluos'q; præcipue psyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet, semen mandragoræ potum uuluam purgat. Menses ciet succus appositus, & emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum uino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu uel cibo, ardens aliàs (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit uuluas: dolori earum exulceratis'q; imponitur. Emortua scammonium pellit, potum uel appositum. Menses ciet hypericum utrunque, appositum. Ante alia uero (ut Hippocrati uidetur) crethmos è uino semine uel radice: corticc trahit & secundas, succurrit & strangulationibus ex aqua pota: Item radix è geranio, peculiariter secundis inflammationibus'q; uuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita uuluas. Polygonus pota menses ciet: & altheæ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia uuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidẽtibus Item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt uel imposita uentri imo cum farina hordeacea.

Acoron quoque utile est interioribus fœminarum morbis, & coniza utraque, & crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utilissimæ, torminibusq́;, & secundarum moræ, in uino potæ. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in uino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyron tritum in uino nigro euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor. dictami folia præclare dantur ex aqua. Constat, unius oboli pondere, uel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine uexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes uuas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaueris modo. Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij utranque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarum uitijs aizoum, quod digitellum appellauimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: Sonchum in farre coctum. Quæ uero mastos uocatur, indita, pilos mammarum è partu nascen-

tium aufert, & tineas in facie, aliaq; cutis uitia emendat. Gentiana, nymphæa heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugantque: Vitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion uocatur: Item ophrys herba denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, uerum iam & uiris est in usu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali succo, uel in sole cum oleo illito crebro, uel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter syderitis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. Caput. I.

c RESCIT profecto apud me certe, tractatu ipso admiratio antiquitatis: quanto'q; maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset uideri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc uero deorum fuisse eā apparet, aut certe diuinam etiam cum homo inueniret: eandem'q; omnium parentem et genuisse hæc & ostendisse, nullo uitæ miraculo maiore, si uerum fateri uolumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultra'q; Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia britannicā ex oceani insulis extra terras positis: item'q; æthiopidem ab exusto syderibus axe, alias præterea aliunde ultro citro'q; humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibus'q;, uerum etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partus'q; eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Aeternum quæso deorum

sit munus istud. Adeo Romanos, uelut alteram lucem, dedisse rebus humanis uidentur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. Cap. II.

Ed antiquorũ curam diligentiamq́; quis possit satis uenerari, cum constet omnium uenenorum ocyssimum esse aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini sexus animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit uenenum, quo interemptas dormientes à Calfurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius, in digito eas mortuas. Fabulæ narrauere è spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule: Ideóq; apud Heracleã Ponticam, ubi monstratur eius ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in usus humanæ salutis uertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in uino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, uelut pari intus inuẽto. Sola hæc pugna est, cum uenenum in uisceribus reperit. Mirumq́;, exitialia per se ambo cum sint, duo uenena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Imo uero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrãdo quomodo uenenatæ quoque ipsæ sanarẽtur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentq́; pallentes, & uinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu resoluente: ceditq́; aconitum duobus malis, suo & omnium. Quod si quis illa forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantq́; gustatu earũ pãtheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id qui-

dam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nũc ut nouum nasci, quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit.

Quod omnium creaturam conditor sit deus. Cap. III.

h Ic ergo casus, hic est ille, qui plurima in uita inuenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium et magistra natura, utraq; coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendumq; rursus, omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum misceri, saluberrime promulgauere, aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena, monstrare quale sit aconitum, uel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incuruatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & e longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem, nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam

uis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterrendam, statimq; admota uelocitas sentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloë, et alcea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo. Cap. IIII.

Ethiopis folia habet phlomo similia, magna
a & multa, & hirsuta a radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem arcio, multis concauum alis, semen eruo simile, candidum, geminum, radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturq; ut cornua uideri possint. Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida mõte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur uuluis, potæ in uino albo, ischiadicis, pleureticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia uenit eximia est, atque ilico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius ustæ nidor urinam ciet, uuluamq; purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis non hæc, sed quoniam diutissime non marcescit. scillæ similitudinem habet, maior, et pinguioribus folijs ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo in terrã demissa, graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea utũtur, nisi ad uulnera recentibus foliis, mirifice enim conglutinat, uel suco: Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, ut aizoum maius. Quidam & caulem ante ma

turitatem seminis incidunt suci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lachryma adhaerens. Ergo pauimẽtandum ubi sata sit, censent, ut lachryma non absorbeatur. Fuere, qui traderẽt in Iudaea super Hierosolymam metallicam eius naturã: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, ruffi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa quoque quae & gustu intelligitur. Gũmi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & leuite calfacere. Vsus in multis, sed principalis aluũ soluere, cum pene sola medicamentorum quae id praestant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla ui cõtraria. Bibitur drachma. Ad stomachi uero dissolutionem in duobus cyathis aquae tepidae uel frigidae, cochlearis mensura, bis ter' ue in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino austero, capite in sole cõtra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, dilutiorq; infusa. Oculorũ uitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: Item insignita ac liuida, illita cum melle, maxime Pontico: Tonsillas, gingiuas, et omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes, si modicae sint, drachmae pondere ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnerũ quoque sanguinem, & undecunque fluentem sistit per se, uel ex aceto. Aliâs etiam est uulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exulceratis genitalibus uirorũ, condylomatis, rimis'q; sedis aliâs

ex uino, aliâs ex passo, aliâs sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur pilulæ cum mellis decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, ut quod sit harenosissimum subsidat. Aut torretur in testa, pennaq; subinde uersatur, ut possit æqualiter torreri. Alcæa folia habet similia uerbenacæ, quæ & peristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, cum plurimũ sex, cubitales, obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex uino uel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis, conuulsis. Alypon cauliculus est molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordensq; uehementer & accendens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima sex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme. Arescit æstate media, cum prorepit, musculorum aures imitatur folijs. Sed aliã docebimus esse quæ iustius myosotis uocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, nisi minor minusq; hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones inflãmationesq; & in eadem omnia quæ helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: Itẽ uerendis ulceribusq;

cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur.

Androsaces herba est alba, amara, sine folijs, folliculos in cirris habens, & in his semen. Nascitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, uel aceto, uel uino. Vehementer enĩ urinas ciet. Datur & podagricis, illiniturq́; . Idem effectus est & semini. Androsæmon, siue (ut alij appellauere) ascyron, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribusq́;, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura. Semen papaueris nigri. Comæ tritæ sanguineo succo manant. Odor ei resinosus. Gignitur in uineis. Ferè medio autumno effoditur, suspenditurq́; . Vsus ad purgandam aluum tusæ cũ semine, potæq́; matutino, uel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, uel uino, uel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest ischiadicis maxime. Sed postera die, capparis radicem resinæ permixtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterumq́; quatridui interuallo eadem facere. À purgatione autem ipsa robustiores uinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & uulneribus, cohibens sanguinem. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem unum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est uuis dependentibus, odore uinoso: qua de causa botrys à quibusdam uocatur, ab alijs artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt uocare, ramosam, similem fœnogræco nisi

fruticosior hirsutior'q; esset, odore iucundo, post uer spinosa. Estur etiam muria condita. Recens uero margines ulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadẽ cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite, decocta ad dimidias. Anagyros quam aliqui acopon uocant, fruticosa est, grauis odore, flore oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficulter'q; parientibus adalligantur, ita ut à partu statim auferantur. Quod si emortuus hæreat, & secundæ menses'q; morentur, drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in uino uetere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendis'q; adhibetur. Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ autoritatis medico, item Aristogitoni, in uulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota uero, mãmis præcordijs'q; percussis: Item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam uulneratis. Fabulosa arbitror quæ adijciuntur: recente ea si uratur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, et astere uel bubonio, & ascyro uel ascyroide, & aphace, & de alabio, et alectorolopho. Cap. V.

APArinen aliqui omphacocarpon, alij philanthropon uocant, ramosam, hirsutam, quinis senis'ue in orbem circa ramos folijs per interualla: Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratis'ue, aspe

ritate

ritate etiam uestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex uino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundãtiam ex uulneribus reprimunt folia imposita, succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum uocant: similis est uerbasco folijs, nisi quod hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulciq;. Decoquitur in uino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam e uino, ambustis imponitur & pernionibus. Fouentur eadẽ cum radice semine trito in uino. Asplenum sunt qui hemionion uocant, folijs trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibus opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies XL. poto lienem absumi aiunt: Et illinuntur autem eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas, floris uirus graue, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus folijs oblongis duobus aut tribus, in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxẽdicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se & hyperico: maiores habet ramos

quod aſcyroides uocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis puſillum, nigrum, reſinoſum. Comæ tritæ uelut cruentant. Qua de cauſa quidam hanc androſæmon uocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis ſextario. Aluum ſoluit, bilem detrahit. Illinitur et ambuſtis. Aphace tenuia admodum folia habet, puſillo altior lenticula eſt. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum efficacior, quàm lenti: reliquo uſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluiq; fluxiones ſiſtit ſemen decoctum. Alcibion qualis eſſet herba, apud autores non repperi. Sed radicem eius & folia trita, ad ſerpentis morſus imponi & bibi iubent: Folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum uini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem, ſemen nigrum in ſiliquis. Vtilis tuſſientibus cocta cum faba freſſa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum ſemen conijcitur in oculum, nec turbat, ſed in ſe caliginem contrahit. Mutat colorem, ſed ex nigro albicare incipit, & intumeſcit, ac per ſe exit.

De alo. Cap. VI.

a Lum nos uocamus, Græci ſymphyton petræũ ſimile cunilæ bubulæ, folijs paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, ſurculoſum, odoratum, guſtu dulce, ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræum cognomi-

natum: utilissimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus, sanguinem reijcientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in uino decocta, et aliquando superlinitur. Quin et commanducata sitim sedat, praecipueq; pulmonem refrigerat. Luxatis quoq; imponitur & conuulsis, lieni, interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractisq; folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta praestantia est, ut carnes quoque, cum coquuntur, conglutinet addita: unde & Graeci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

De alga, & actea, & de ampelo agria, & absinthio. Cap. VII.

a Lga ruffa & scorpionum ictibus. Actea graui foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro ut ederae, bacis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisq;. Datur acetabulo pleno interioribus foeminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, folijs duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, uiticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert semen punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquae cyathis ternis, additis uini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur. Vuluae uitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque uti hac herba prodest, tusa cum folijs, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura: Santonicum appellatur à Galliae ciuitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pinguescunt

illo,& ob id sine felle reperiuntur,neque aliud præstantius,multóq; Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De usu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas utilissimæ,præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum ferijs quadrigæ certant in Capitolio, uictórq; absinthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, postea nocte & die refrigeratum sub diuo, decoctis sex drachmis foliorũ cum ramis suis in cœlestis aquæ sextarijs tribus: Oportet & salem addi. Vetustissime in usu est. Bibitur & madefacti dilutum: Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut & succus expressi. Exprimitur autem cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo, recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo uase ad tertias X. heminis in aquæ sextarijs XLV. iterumq; percolatum herba lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quæritur succus. Sed hic absinthij, inutilis stomacho capitiq; est, cum sit ille decoctus saluberrimus. Nanque astringit stomachum, bilemq; detrahit, urinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: uentris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili & nardo gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere, & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ ueteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cya-

tho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere supradictum pondus, addito pulegio, alij contra paralysin, alij pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum apio, aut adianto. Aduersus inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua. Iocineris causa cum gallico nardo: Lienis cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: Item uisco: Cicutæ ex uino & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: sugillatis cum melle. Aues decoctum eius uaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuor'ue ramuli, cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses priuatim cum melle sumptum, & in uellere appositum. Anginis subuenit cũ melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: Vulnera recentia, priusquam aqua tangantur, impositum: Præterea capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cũ cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: Inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: Capillum denigrat absinthij cinis, unguento rosaceoq; permixtus. Est & absinthium marinum, quod quidam seriphium uocant, probatissimum in Taposiri Aegypti: Huius ramũ

Isiaci præferre solẽne habent: angustius priore, minusq; amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabylla, et bryo, & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratægono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua. Cap. VIII.

b Alloten alio nomine melamprasion Græci uocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus, nigris, hirsutis, folijs uestientibus maioribus, quàm marrubij, et nigrioribus, graue olẽtibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale folijs tritis imposita: Item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur, folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur othonopnoicis: Hoc Cappadoces ambrosiam uocãt, alij artemisiam. Brabylla spissandi uim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt autores.
Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ folijs similis, rugosa ueluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maxime, testisq; terra comprehẽsis. Præcipua siccandi ei spissandiq; uis, & collectiones omnes inflammationesq; cohibendi præcipue podagræ, & quicquid refrigerare opus sit.
Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerig; plagas decocta ea herba, adiectis folijs mori aut

origani. Catanancen thessalam herbam qualis sit, à nobis describi superuacuũ est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad detegendas magicas uanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam inarescat, usus'q; eosdem habet quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, menses'q; mulierum. Item caules cum folijs in leguminibus decocti, sanant tenasmon. Alterum genus eius quidam anchusam uocant, alij rhinoclisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentæ sanat imposita: iocineris autem uitia, in uino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine ut milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in uino, bibitur'q; ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in sextarijs tribus quadrantem radicis tusæ noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas, semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, folijs spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicem'ue eius adalligatam, dolores uaricum sanare tradunt. Cratægonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorum'q;

geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, uehementer aspero gustu: Quod si bibant ex uino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus XL. uirilis sexus partum futurum aiunt. Est et alia cratægonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres, intra XL. diem concipere tradant. Eadem sanant ulcera uetera nigra cum melle: Explent sinus ulcerum, & atropha carnosiora faciunt, purulenta expurgant, panos discutiunt, podagros collectionesq; omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi uoluit cratægonon siue cratægona, quam Italia aquifolium uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassumq;, atque ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant uiri, mares generari dicunt: si minorem fœminæ, alterũ sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino uiri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem uero ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si confestim imponatur. Et albi genus chrysolachani traditur floreo aureo, folijs oleris. Coctum estur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita

ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nãque & hoc uitio laborauere proximi utique herbarij nostri, quod ipsis notas uelut uulgares strictim & nominibus tantum indicauere, tanquam coagulo terræ aluum sistit, stranguriam dissolui, si bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpẽtum ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij græce strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: Item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est alpinis maxime fluminibus conferua appellata à conferruminando, spõgia aquarum dulcium uerius, quàm muscus aut herba, uillosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circundata uniuerso corpori, aquam suam inspergentibus quoties inaresceret, raróq; nec nisi deficiẽtem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse uix credibili celeritate.

De cocco gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epicacti siue elleborine, & epimedio & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto. Caput IX.

Cocco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat cum gulam transit. Huic uis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsa-

eos folia habet lactucæ, bullasq́; spinosas in dorsi medio, caulem duorum cubitorum, iisdem spinis horridum, geniculа eius binis folijs amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in uino radice, usque dum sit crassitudo ceræ, ut possit in fistula collyrium mitti. Item uerrucas omnium generum. Quidam & alarum quas supra diximus succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrũ est radix tusa Illinitur enim usque dum sudores euocet. Iterumq́; & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis utrinque folijs, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusq́;, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senis ue, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus. Acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, folijs cum polenta tritis & impositis subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta, sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam uocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quo propius mari fuit minus salsa est, potaq; bilem trahit ac pituitas: quo longius magisq́; terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate uires perdit. Recens urinas ciet: Decoctum in aqua uel tritum calculos frangit. Qui si

dem promisso huic quærunt, affirmant lapillos qui suf
feruefiant unà rumpi. Epicactis, ab alijs elleborine
uocatur, parua herba, exiguis folijs, iocineris uitijs uti-
lissima, & contra uenena pota. Epimedion caulis est
non magnus, ederæ folijs denis atque duodenis, nun-
quam florens, radice tenui, nigra, subgraui odore. Na-
scitur in humidis, & huic spissandi refrigerandiq; natu
ra, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginum mã
mas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena ha-
bet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne
urat latus, continuo enim pustulas excitat, lumborũ do-
loribus & coxẽdicum utilissimum. Filicis duo genera
nec florem habent, nec semen. Pterin Græci uocant, alij
blechnon cuius ex una radice complures exeunt filices,
bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues
odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thely-
pterin Græci uocant, alij nymphæam pterin. Est autem
singularis atque non fruticosa, breuior, molliorq; et den
sior, folijs ad radicem canaliculata. Vtriusq; radice sues
pinguescunt. Folia utriusque lateribus pinnata, unde no
men Græci imposuere. Radices utriq; longæ in obliquũ,
nigræ, præcipue cum inaruere. Siccari autem eas sole o-
portet. Nascuntur ubiq;, sed maxime frigido solo. Effodi
debent uergilijs occidentibus. Vsus radicis in trimatu tã
tum, neque ante neque postea. Pellunt interaneorum ani
malia. Ex his tineas cum melle. Cætera ex uino dulci tri
duo potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum sol-
uit, primo bilem trahens, mox aquam. Melius tineas cũ
scammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum
pondere ex aqua, post unius diei abstinentiam bibitur,

melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda fœminis, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatē facit. Farina earum ulceribus tetris inspergitur. Iumentorum quoq; ceruicibus. Folia cimicem necant, serpentē non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: Vstæ etiam fugant nidore. Fecere medici huius quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, ut alij, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ leuiora, & quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caules'q;, duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: Item strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoque & gangrenas sanat cum sale. Glaux antiquitus eugalacton uocabatur cytiso & lenticulæ folijs similis: auersa candidiora. Rami in terram serpunt quini seníue, admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandum ubertatem lactis: eam'q; qui hauserint, balineis uti conuenit.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hypophæsto. Cap. X.

Glaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, densis folijs, ferè papaueris, minoribus tamē sordidioribus'q;, odoris tetri, gustus amari cum astrictione. Granum habet croci coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefa-

ciunt, deinde exempto succum exprimunt eiusdem nomi nis. Usus est & succi & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ uniuersæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion uocant. Lactis quoque ubertas intermissa restituitur: Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocant, caulem habet duûm palmorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora, rotundioraque, & minora. Semen in siliquis aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus ceu balani lõgiores, circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaq;. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix uero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id uanitate ad ostẽtationem rei fictum arbitror. Usus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt XV. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medentur, ex passo aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino, aluumq; purgat: Sanat opisthotonum, morbum regium, renes, uesicam: Matricem autem & stomachum decocta in uino: aluumq; sistit: Estur etiam contra malum mentis, sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis, in uino pota quo dictum est numero. Stomacho uero & rosionibus, & esse ea & illinire prodest.

Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, ueteres rubro. Vtrunq; auxiliatur à serpente percussis: Et pueris contra calculos, incipiente stranguria.

Gnaphalion alij chamæzelon uocant, cuius foliis albis mollibus'q; pro tomento utuntur: Sanè & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam, Ventris solutiones, menses'q; mulierum sistit. Infunditur autem tenasmo. Illinitur & putrescentibus ulcerum. Galedragon uocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate uermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem qua dens doleat, mire'q; ilico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam uocant.

Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: uulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum ceu gramen, folijs angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa, rupta in uino pota. Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hypophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad

ſoluendam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyſeis incipientes.

De hypogloſſa, & hypicoo, idæa, iſopyro, lathyri, leontopetalo, lycopſide, lithoſpermo, lapide uulgari, de limeo, leuce, & leucographi. Cap. XI.

h Ypogloſſa folia habet figura ſylueſtris myrti, concaua, ſpinoſa, et in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his impoſita minuit. Hypicoon in ſegetibus naſcitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris ſucco. Idææ herbæ folia ſunt quæ oxymyrſines: adhærent his uelut pampini, in quibus flos. Aluum mēſesq́;, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. Spiſſandi cohibendiq́; naturam habet. Iſopyron aliqui phaſeliō uocant, quoniam folium, quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur. Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthii. Contra tuſſim & cætera pectoris uitia, ex melle aut aqua mulſa: item iocineri utiliſſima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora, germina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur ut capparis: quæ cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc uicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant. Trahunt & bilem. Qui uehementius purgari uolunt, cum folliculis ipſis ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt. Itaque inuentum eſt, ut cum piſce aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alii rhapeion uocant, folio braſſicæ, caule ſemipedali: alæ multæ,

semen in cacumine siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grãdis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omnium serpẽtium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus quàm lactuca est folijs, crassioribusq;. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. Inter omnes herbas, lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui ægonychõ uocant, alij dios pyrõ, alij heracleos. Herba quincuncialis ferè, folijs duplo maioribus quàm rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iunci, gerit iuxta folia singulas ueluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarũ, magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipsi quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, uelut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis, tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere autores tradunt. Ego uulsam non hærentem uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis uino albo calculos frangi, pelliq; constat, & stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est uisus statim, ad quam medicinam nata sit. Est autem eius species, ut etiam sine autore uisu statim nosci possit. Lapis uulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide addita hominis saliua, illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος

ἄγριος

ἄγριος ὕμμε διώκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in uenatu tingunt medicamento, quod uenenum ceruariũ uocant. Ex hac in tres modios salinati additur, quantum in una sagitta addi solet, ita offa demittitur boũ faucibus in morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur. Insanire enim solent. Si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucon quidam uocant. Succus eius fistulas sanat: Ipsa contrita carcinomata. Fortassis eadem sit quæ leucas appellatur, contra omnia marina uenena efficax. Speciem eius auctores non tradunt, nec aliud quàm syluestrem latioribus folijs esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: Item cœliacis, trita ex aqua & apposita: Profluuio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis ulceribus, quæ fiũt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, et leuchantemo, & phytema, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhizo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. Cap. XII.

Medion folia habet iridis satiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureũ, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus

cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in uino tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, leuis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliqua tenus rubentibus concauis, ab imo folijs angustis, oblongis, dorso acuto nigris, per interualla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore ceruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exulceratrix, ideoq; ægilopas sanat. Tradunt Aegyptij, mensis quem Thiatin uocant die XXVII. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est, foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, quod et fit ex eo. Medetur oris ulceribus perunctis hoc succo. Herba quæ uocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix uocatur herba, cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione fatuos uocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odōtitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadē radice, geniculatis, triangulis, nigris: in geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in uino austero quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore. Othone in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebro foliis, flore croci, quare quidam anemonen uocauerunt. Succus eius oculorum medica-

mentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, astringitq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatum digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia, tria, ad similitudinē anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si edat, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini: semenq; in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædē priusquam maturescat semen, concisæ, & sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem uero collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis uentris medentur, & per se tritæ ex aqua cœlesti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui entorocelē habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica ui exulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eademq; uitiligines concorporat. Polygonon Græci uocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem, et potus cum uino, cuiuslibet partis profluuium excreationesq; cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi uolunt, appellariq; à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alii polygonaton à frequētia geniculorum, alii teuthalida, alii carcinetron, alii cle

ma, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicant: marem autem maiorem, minusq; nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocunque hæc modo se habeant, uis earum est spissare ac refrigerare. Semina aluum soluunt largius sumpta, urinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur: uesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur, & oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisúe præcipue: Item cholericis, dysentericis, & in solutione stomachi. Tertium genus oreon uocatur in montibus nascens harundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis, & in se fractis, foliis autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorũ, nigris geniculorum ternis quaternisúe articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris ulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum uero uitia ipsa commanducatur. Nomas sistit, omniaq; quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim uero sanat à niue facta ulcera. Herbarii & ad anginas utuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligant: adeo contra profluuia sanguinis, nec ullam magis aridam quàm polygonum seruant. Pancration ali-

qui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lilii lõgioribus crassioribusq;, radice bulbi magni, colore ruffo. Aluum soluit, suco cum farina erui sumpto: ulcera purgat. Hydropicis spleneticisq; cum melle datur. Alii decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat. Eaq; effusa, radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos, & postea utuntur ad capitis ulcera, & cætera quæ repurganda sunt: Item ad tussim quantum tribus digitis apprehenderint, in uino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter ischiada in uino bibẽdum, & propter tormina mensesq; ciendos. Peplos, quam aliqui sycem, alii meconion aphrodes uocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter uites ferè colligitur messibus: siccaturq; cum fructu suo, subiectis aquis in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniisq; ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunq;. Semen eius in umbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumq; urina cruenta, aut per aluum absumit, quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta, quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundasq; pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus

nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternis'ue, quale gith nouimus, amarum, stomacho utile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiam facit. Poterion, aut (ut alii uocant) phrynion, uel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli usus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira uulneribus sanãdis traditur, præcipue'q; neruis uel præcisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones neruorum, & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites, à quibusdam phalangion uocatur, ab aliis leucathemon, uel (ut in quibusdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel semine auxiliantur contra scorpionum phalangiorum'q; & serpentium ictus: Item contra tormina. Phyteuma qualis sit, describere superuacuum habeo, cum sit usus eius tantum ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in saxosis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, semine rotundo, papaueri simili: Hæc sui sexus facit partus. Mares autem semine

tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in uino. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apij. Bibitur semen eius propter calculos & uesicæ incommoda. Phalaris thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum: semen simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte: Idem & uitia uesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: Hæ tusæ dantur in uino contra serpentes: Prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba uulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eadem contrita, addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint, si subijciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem sequi salutarem. Rhacoma affertur ex ijs quæ supra Pontum sunt regionibus. Radix costo nigro similis, minor & ruffior paulo, sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita uini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflãmationesq; sedat, uulnera sanat, epiphoras oculorum sedat ex passo illita. Insignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoëthe, & sanguinem reijcientibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis, si febri careant, in uino: sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta, conuulsa contusis, ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur, siue intus siue extra purulentis excreationibus: item he-

paticis, splenetiicis, ischiadicis: ad renum uitia, suspiria orthopnoeas. Arteriae scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & per frictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas uertigines, lassitudinũ dolores & conuulsiones. Circa Ariminum nota est herba, quam resedam uocant. Discutit collectiones inflammationesq; omnes. Qui curant ea, addunt haec uerba, Reseda morbos reseda, scis'ne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Haec ter dicunt, totiesq; despuunt. Stoechas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu, pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miscetur.

De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & thlaspe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quod quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus. Caput XIII.

S Olanum Graeci strychnon uocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic uis reprimendi refrigerandique. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maxime circa stolones multos, quorum a sinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente aestate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhae

habet qualitatem, unde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes non ueteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpentes, admixto cachry aut polio, aut melissophyllo, in uino pota, sed particulatim, quoniam uniuersa uomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnoeæ semen, uel radix: Item thoracis, aut lienis, aut renum, aut uesicæ uitijs. Radix autem ruptis, conuulsis. Partus quoque adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in uino Sudores ciet & ructus, ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus radici, utilis fœminis et thoracis præcordiorumq; desyderijs: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmata è cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso & oleo, & garo, maxime in elixis carnibus simul, concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomacho efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & foliis. Rami à radice septeni octoni'ue fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis, & maxime inter uites. Illinitur lentigini, & cum inaruit teritur. Illinitur & uitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei, postea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modo, nigriusq;, folijs lenticulæ densis, amaris, aduersus inter se. Decoctum eius strāgurias sanat in uino albo potum,

addito cimino ruſtico. Sucus cohibet capillos defluentes, aut ſi effluxerint reparat. Alopeciasq́; denſat tritũ, & in oleo illitum. Sternutamenta quoque guſtatu mouet. Thalietrum folia coriãdri habet, pinguiora paulo, caulem papaueris. Naſcitur ubique praecipue in campeſtribus. Medentur ulceribus folia cum melle. Thlaſpe duorum generum eſt, anguſtis folijs digitali longitudine, & latitudine in terram uerſis, in cacumine diuiſis, cauliculo ſemipedali, non ſine ramis, peltarum ſpecie, ſemine incluſo, lenticulae effigie, niſi quòd infringitur, unde nomen. Flos albicat. Naſcitur in ſemitis & ſepibus. Semen aſperi guſtus, bilem & pituitam utrinque extrahit. Modus ſumendi, acetabuli mẽſura. Prodeſt et iſchiadicis infuſum, donec ſanguinem trahat. Menſes quoque ciet, ſed partus necat. Alterum thlaſpe, aliqui Perſicum napi uocant, latis folijs, radicibus magnis. Et ipſum utile iſchiadicorum infuſioni. Prodeſt & inguinibus utrũque. Praecipitur, ut qui colligit, dicat ſumere ſe contra inguina & contra omnes collectiones, & contra uulnera, unaq́; manu tollat. Tragonia herba qualis ſit, nõ traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti. Portentoſum enim eſt, adalligatam triduo abſumere lienes. Tragonis, ſiue tragion, naſcitur in Cretae tantũ inſulae maritimis, iunipero ſimilis, & ſemine & folio et ramis. Sucus eius lacteus in gummi ſpiſſatus, uel ſemẽ, impoſitione ſpicula è corpore eijcit. Tunditur recens, & cum uino illinitur, aut ſiccae farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit, mammisq́; unicae medetur. Eſt & alia herba tragos, quam aliqui ſcorpion uocant, ſemipedem alta, fruticoſa, ſine folijs, puſillis racemis ruben

tibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Huius ramorum X. aut XII. cacumina trita ex uino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem excreantibus, mensium'q; abundantiæ auxiliantur. Est et tragopogon, quem alii comen uocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias uirium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, ut diximus: Chamæleon niger XL. annis: Centaurium non ultra XII. Peucedanum & aristolochia ac uitis syluestris anno in umbra seruantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectus'q; minui, si fructus prius maturescant: item seminum, ante radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium uis consuetudine. Et desinunt prodesse cum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque quàm nocere. Omnes uero herbæ uehementiores effectu uiribus'q; sunt in frigidis locis, et in aquiloniis, item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres. Sicut accepimus de tineis lumbricis'q;, inesse Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino nō nasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæ'q; Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitas'q; iis uel certiores morborum omnium medicinas.

Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci uoluit, artesq; salutares inseruit & uisceribus, quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. Tum uero illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. Caput I.

d ICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentiũ, restabantq; quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent trãsuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidẽ tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteraque genera remediorum inter nos uiuentia? cum præsertim, nisi carenti doloribus morbisq;, uita ipsa pœna fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operam, licet fastidii periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ

quàm utilitatum uitæ respectum habere. Quinimo externa quoque & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiusq; curæ rerum, quàm copiæ instituimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta. Neque enim minus profuere medicinas reperiẽdo, quàm prosunt præbendo. Nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut uiuentibus poculis comitiales morbi: quod spectare facientes eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantemq;, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoueri ore fas sit humana. Alii medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorumq; etiam sapores dixere, omnia persecuti usque ad resegmina unguium: quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morboq; dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorumq; artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mãdere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis ueneficia

innocentiora efficit quàm remedia? Esto barbari exter-niq; ritus inuenerint, etiam'ne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis, é capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uero ui interempti dente, gingiuas in dolore scarificari Apollonius efficacissimum scripsit. Miletus oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam é fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana. Vbi homo occisus esset, aut crematus, siligнē quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostris'q; literis absint ista. Nos auxilia dicemus, nó piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi poterit, sicubi saliua tactus'ue corporis, cæteraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiam cum obscœnus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in ea'q; id optimum, quòd illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo aliqua uis uerborum, & sanari & depelli. Cap. II.

E x homine remediorū primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeant'ne aliquid uerba et incantamenta carminū. Quod si uerum est, homini acceptum ferri oportere conueniet.

Sed uiritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In uni
uerſum uero omnibus horis hominis credit uita, nec ſen
tit. Quippe uictimas cædi ſine precatione non uidetur
referre, nec deos rite conſuli. Præterea alia ſunt uerba
impetrãtis, alia depulſoris, alia commentationis. Vidi=
mus certis precationibus obſecraſſe ſummos magiſtratus.
Et ne quid uerborum prætereatur, aut præpoſterum di
catur, de ſcripto præire aliquem, rurſusq; alium cuſto-
dem dari qui attendat, alium uero præponi qui faueri
linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudia
tur: utraque memoria inſigni, quoties ipſæ diræ obſtre=
pentes nocuerint, quoties' ue precatio errauerit, ſic repen
te extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima
ſtante. Duratq; immenſo exemplo Deciorum, patris
filiique, quo ſe deuouere, carmen. Extat Tuciæ Veſtalis
inceſtæ precatio, qua uſa aquam in cribro tulit, anno ur
bis DCIX. Boario uero in foro Græcum Græcamq; de=
foſſos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res eſſet,
etiam noſtra ætas uidit. Cuius ſacri precationem, qua
ſolet præire quindecemuirũm collegii magiſter, ſi quis
legat, profecto uim carminum fateatur, ea omnia appro-
bantibus octingentorum triginta annorum euentibus.
Veſtales noſtras hodie credimus nondum egreſſa urbe
mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cum ſi ſe
mel recipiatur ea ratio, & deos preces aliquas exaudi=
re, aut ullis moueri uerbis, confitendum ſit de tota co nie
ctatione. Priſci quidem noſtri perpetuo talia prodidere.
Difficillimumq; ex his etiam fulmina elici, ut ſuo loco
docuimus. L. Piſo primo annalium autor eſt, Tullum
Hoſtilium regem ex Numæ libris eodem quo illum ſa-

crificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & ostenta uerbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanū inuenissent, missis ob id à senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq; cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum est? Hic caput inuenimus? constantissima annalium affirmatione transiturū fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani respondissent, non planè hic, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint exemplis, ut appareat ostentorum uires et in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita ualere. In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis uerba sunt, Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit quibus credat, in oppugnatiōibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittiq; illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultum'ue. Durat in pōtificum disciplina id sacrum. Constatq; ideo occultatum,

in cuius

in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quisque calyces cochlearumq; protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq; Vergilij incantamentorũ amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas recantari: & hunc unum illis esse intellectum, cõtrahiq; Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa uerba atque ineffabilia, derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum deo mouendo, imo uero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis uulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari. M. Varro podagris. Cæsarem dictatorem post unum ancipitem uehiculi casum, ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem, lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina uictimas ducentium prospera eligimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurimus? alij Græcam Nemesin inuocantes? cuius ob id Romæ simulachrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testa-

mur memoriam eorum à nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad omnia uehemētiores credimus? Idq́; in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorū hæc uetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberiū Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptū est. Attalus affirmat scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris uero gentibus, deos ante obtestatur ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium uidemus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorādo dexteram ad osculum referimus, totumq́; corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur: recedente aliquo ab epulis, simul uerri solum: aut bibente conuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis uiri commentatio est, quāobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensam'ue, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negocijs horisq́; interesse credebāt

deos: & ideo placatos etiam uitijs nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuiũ adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quemcunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas, uetabantq; munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantiue id acciderit, inter execratissima. Si pontifici accidat ditis causa epulanti, in mensa utique id reponi adolerique; ad larem, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum uero contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. luna atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant, quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueq; frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliusue ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadem obseruatione uiuentem muscam in linteolo albo, his remedijs carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contraq; morborum genera, contraq; ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens uerecundia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his, ut libitum cuiq; fuerit opinetur.

Remedia ex homine contra magos. Cap. III.

h Ominum monstrificas naturas & ueneficos aspectus, diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctúue modico. Quorum è genere sunt Psylli Marsiq;, & qui ophiogenes uocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Hexagon nomine, à consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus, experimenti causa circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modo adhuc durat, uernis temporibus odoris uirus: atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliua. Nam in insula Nili Tentiri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut uocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoque mederi constat: sicuti aggrauari uulnera introitu eorum, qui unquam fuerint serpētium canis'ue dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus abortu uitiāt. Tantum remanet uirus excepto semel malo, ut uenefici fiant uenena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquáq; illa eos quibus medearis inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquam postea à crabronibus, uespis, apibus'ue feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, uestem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægre, præterquam læua manu extrahi.

De quibusdā sortilegijs, et saliua hominis. Cap. IIII.

p Ythagoræ inuentis non temere fallere, impositiuo rum nominum imparē uocalium numerū, clau-

ditates, oculorum'ue orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, partem laeuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cum quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, uel missili ex his, quae tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprū, ursam. Probabilius id facit hasta uelitaris, euulsa à corpore hominis, si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialem morbum sanari cibo è carne ferae occisae eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicae sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabāt. Naeuos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi. Hominum uero in primis ieiunam saliuam, contra serpentes praesidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus dextraeq; claudicatis occursum. Veniam quoque à deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo etiam. Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque effectus adiuuare: Incipientes furunculos ter praesignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem poeniteat ictus eminus cominus'ue illati, & statim expuat mediam in manum qua percussit, leuatur ilico percussus à poena. Hoc saepe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam uero aggrauant ictus, ante conatum

ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo & lichenas lepraſq; ieiunæ illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie uelut inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto: ceruicis dolorem, ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal autem intrauerit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, æditæ quenque urinæ expuere: ſimiliter in calceamentum dextri pedis antequam induatur: Item cum quis tranſeat locum in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus qui de ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas aliaſq; ranas. Ophilius, ſerpentes ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos, ſi hæc, & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui, quanquam religione mutatur & faſcinus, Imperatorũ quoque non ſolum infantium cuſtos, qui deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphãtium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubetq; eoſdem recipere. Similis medicina linguæ, ut ſit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoque numeratur. Medentur ſordes ex auribus: Ac ne quis miretur, etiam ſcorpionum ictibus ſerpentiumq; ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: Ita & reduuias ſanari: Serpentium uero ictũ, contuſi dentis humani farina. Capillus puerorum qui primum deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circumligatus: et in totum impubium impoſitus. Virorum

quoque capillus, canis morsibus medetur ex aceto: Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus, à reuulso cruci quartanis. Combustus æque capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram nõ attingat, inclusus in armillam, & assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinũ sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exẽptum. Partus accelerat uicinos, ex quo quæque conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se uinxisse eandem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunq; parte emisso, efficacissime anginam illi tradunt Orpheus et Archelaus: Item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum pungantur, ex'q; his guttæ referantur in faciem: aut si uirgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes uirgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonsillis, uuis'q;, & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primo'q; fœminarum mense. Aut si non id contingat, longinqua fiunt, maxime'q; comitiales. Quin & à serpẽte ac scorpione percussos, coitu leuari produnt: uerum fœminas uenere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lauant, aqua inde ter oculos tan-

gant. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam uero cuiusque defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat admoueri, remedio esse produnt. Sunt qui præcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: et eum qui caninus uocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba uero si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Vlcera non serpere ex osse hominis circumscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili. Reliquum dant in tertianis accessu febrium bibẽdum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatoq; condunt cauerna quam sol non attingat. Magorũ hæc commenta sunt: Vt cotem qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientes euocare: inditium, ut ipse dicat, quid sibi datum sit, & ubi, & quo tempore, autorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in uulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medẽtur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenis'ue nodis, ad singulos nominantes uiduam aliquam, atque ita inguina adalligantes licio. Et clauum aliud'ue quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uicesima luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendère eo fricantes. Clauum corporis, cum cadat stella, si quis distrin

gat, uel cito sanari aiunt. Cardinibus hostiorum aceto affusis, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: Item laqueum suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si uero ex alijs ossibus, impositis capiti ex eodem osse ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in utranque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remedijs quæstuosorum gymnasia Græcorum, quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus: Vuluis inflammatis contractisq; admouentur: Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideo miscentur suppuratorijs medicamentis. Nã illa quæ sunt è ceromate permixto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes uirilitatis contra scorpionum ictus singularis remedij celeberrimi autores clamant. Rursus in fœminis, quas infantium aluo æditas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent, meconium uocant. Imo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoque sordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos discutiunt. Vlceribus senum puerorumq;, & desquamatis ambustisúe illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendẽtes medicinas. Abstinere cibo nimio, aut potu, aliâs uino tantum aut carne, aliâs balineis, cum quid eorum postulet ualetudo, in præsentissimis remedijs habetur. His remedijs adnumeratur exercitatio, intentio uocis,

unguę fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: Multa adimit corpus, auget modica. In primis uero prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima: Phthisi nauigatio: Longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa uernum & autumnum tradunt, magisq; supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicuti linteorum strigiliumq; uehementia: perfundere caput aqua calida ante balinearum uaporationem, & postea frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdemq; potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notãdum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoq; nõ esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida aqua matutinis impari numero ad cauendum dẽtium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione uictus. Cap. V.

S Icut totius corporis ualetudini uarietate uictus inobseruata. Hippocrates tradit non prãdentium exta celerius senescere. Verum id remedijs cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est tẽperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat, ultimoq; probro manus in cibis triumpha

li seni deducebatur, uel in Capitolio epulantiti, pudenda re, seruo suo facilius parere quàm sibi.

De sternutamento, & uenere, & cæteris re medijs. Cap. VI.

Ternutamenta pinna grauedinem emendant, & si quis muris nares, ut tradunt, osculo attingat. Sternutamenta & singultum. Ob hoc Varro suadet palmam altera manu scalpere. Plerique anulum è sinistra in lõgissimum dexteræ digitum trãsferre, aut in aquam feruẽtem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerem dãnauit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur uenere, uox reuocatur, cum è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorũ hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, uel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, ueneficium est: idq; compertum tradunt, Alcmena Herculem pariẽte. Peius, si circa unum ambó ue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in cõcilijs ducum potestatum' ue fieri uetuere maiores, uelut omnem actum impedientia. Vetuere & sacris uotis' ue simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum, non uenerationis causa iussere, sed (ut Varro autor est) ualetudinis, quo firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Cum aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua, à uer-

tice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribus'ue tendantur in lectulo. At si in leua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis uel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinem'ue narium immodicum. Lino uel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in feruentem aquam dimittere. Iam & sermoni parci multis de causis salutare est. Triennio Mæcenatem Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentes'q; ac iacentes, si quid ingruat, contra'q; ictus, spiritũ cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum & lumborum uesicæ'q; cruciatus, in balnearum solijs pronos urinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, uim quandã habere utilem dicuntur, quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito uolumine & quare quaterni cyathi sextarij'ue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lachrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiam religio apud auto

res inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fœcũditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorũ contra saliuas aspidum, quas ptyadas uocant, quoniã uenena in oculos hominum expuãt: Contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, cõtra aurium pura, uermiculos'q;, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluũtur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia ulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis uitijs, rhagadijs, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorum'q; spinis inhærentibus, et in spongia lanis'ue imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: Contra'q; serpentiũ ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, uertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria ualetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein ruffa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: Mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit si album est, significat circa articulos aut uiscera dolorẽ imminere. Eadem ui-

ridis, morbum uiscerum, pallida bilis, rubēs sanguinis. Mala & in qua ueluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba uitiosa est: mortifera uero crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi uetant eius causa contra solem lunamq; nudari, aut umbram cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstātia reddi suadet, ne deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuiq; instillatam in pedē.

De remedijs muliebribus. Cap. VII.

Quæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedūt, ut sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæq; alia non obstetrices modo, uerumetiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore uuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, uel cum spuma argenti, scabricias oculorum ac prurigines emendari. Item uerrucas, & infantium ulcera cum melle. Capitis quoque uulnera, & omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinemq; sisti ilico, & formicationes corporum. De lactis usu conuenit dulcissimum esse mollissimumq;, & in longa febre cœliacisq; utilissimum, maxime eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, torsionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimū prodest: magisq; cum melle et narcissi succo, aut thuris polline. Semperq; in omni

usu efficacius eius quæ marem enixa sit: multoq; efficacissimum eius quæ geminos peperit mares, & si uino ipsa cibisq; acrioribus abstineat. Mixto præterea ouorũ candido liquore, madidaq; lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillaturq;. Qui simul matris filiæq; lacte inũctus sit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant. Aurium quoque uitijs medetur, modice admixto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, ut plerunque fit longis uitijs, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potum contra uenena, quæ data sunt è marino lepore buprestiq;, ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œsipo & adipe anserino, qualiter etiam uuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit. Et menses ciet. Eius uero quæ fœminam enixa sit, ad uitia tantum in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur impubis pueri urina & mel atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eijci inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoque ieiunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo uinoq; se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, do-

lores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbines'q;, contra fulgura ipsa in mense connudata, sic auerti uiolentiã cœli. In nauigando quidem tempestates etiã sine menstruis. Ex ipsis uero mensibus monstrificis alias uti suo loco indicauimus, dira & infanda uaticinantur: Et quibus dixisse non pudeat, si in defectu lunæ solis'ue congruat uis illa, irremediabilem fieri: non segnius & silente luna, coitus'q; tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tanto uim esse maiorem. Quocunque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiãt erucas ac uermiculos scarabeos'q; ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis super clunes uestibus. Alibi seruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctu'q; dissoluto. Cauendum ne id oriente sole faciant, sementem enim arescere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter illa certum est, apes tactis aluearijs fugere, lina'q; cum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere, æs contactum graue uirus accipere & æruginem, magis si decrescente luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortũ pati: Quin & aspectu omnino, quamuis procul uisas, si purgatio illa post uirginitatem prima sit, aut in uirginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidẽ uincitur quo cuncta: cinis'q; etiam ille, si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne

mit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans super grediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis carbone è radice brassicæ uel myrti uel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæq; alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatem fieri iisdem modis quibus illa sterilitatem pronunciaret, melius est non credere. Bythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus, omnemq; uim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi uero inesse etiam remedia tanto malo aiunt. Podagras illini, strumas, et parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorũ morsus, & tertianas quartanasq; febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, uestis omnino ita infectæ portiũcula, ac uel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisq; efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multoq; efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes uero conuenit, si aqua potusq; formidetur à morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti, uidelicet præualente sympathia illa Græcorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est, addita caminorum farina & æ-

ra. Maculas autem è ueste eas, non nisi eiusdem urina elui. Cinerem per se rosaceo mixtum, fœminarum præcipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimamq; uim profluuij eius esse primis annis uirginitate resoluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri magorum artes, generis uanissimi, ut æstimare licet. Ponam enim uel modestissimum è promissis eorum: Ex homine siquidem resegmina unguium è pedibus manibusq; cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ uel quartanæ febri remedium quæri, ante solis ortũ alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in ijs morbis: quanta uanitate si falsum est, quantáue noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cauernas formicarũ abijci iubent, eamq; quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. Cap. VIII.

h Aec sunt quæ retulisse fas sit, ac pleraq; ex ijs non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia et infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephãti sanguis præcipue maris fluxiones omnes, quas rheumatismos uocant, sistit. Ramentis eboris cum melle attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lẽnia

rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecur'q; comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiunt à uitijs, candorem'q; seruant, & sanant adustu niuibus, articulorum'q; tumores. Magorum uanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populos' ue promittit: præcipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime à dextra parte, uilli'q; è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit. Et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, &, ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur. Adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidijs uidetur. Cameli cerebrum arefactum, potum'q; ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: Itẽ fel cum melle potum: hoc et anginæ. Cauda arefacta soluit aluum. Fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potus'q; quantum trinis digitis capitur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt: item'q; ulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui & ipsi magicas artes dederint, uim'q;, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua uice diximus, cæteraque de monstrifica natura eius: Nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipue pantheris terrori esse tra

duntur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirumq; dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant uenantem, declinare ad dextrã ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremq; capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas magorum, capi iubent geminorum signum transeunte luna, singulosq; propé pilos seruari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitũ frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis attici cyathis tribus & croci uncia, inunctum: Sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamento. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabricias, excrescẽtia in oculis: Item cicatrices. Glaucomata uero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, uel adalligatos ordine: humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdem dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas é dorso cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua et dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia pariter decocta atq; illita hyænæ pelle. In eodem mor-

bo prodesse & fel cum lapide asio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, euulsis prius quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendasq; cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores umbrarumq; terrorẽ unus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, et genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiam si uiri mulierum coitus oderint. Quin imo totius domus concordiã, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio adseruatis, constare: quem spinæ articulum siue nodum atlantion uocant. Est autem primus. In comitialiũ quoque remedijs habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodẽ suffitu mulierum menses euocari. Tantumq; est uanitatis, ut si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculãtium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & ulcera oris emendari. Eos uero, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à

canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos pernicios mitigari, siue hominum, siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorso armisq;, suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris, amatorium esse. Iecur potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potú ue sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: Lienem lienibus. Omentum, ulcerum inflammationibus cum oleo. Medullas, doloribus spinæ & neruorum, lassitudini renum. Neruos potos in uino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam ueneficio. Vuluam cum mali punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum uuluæ. Adipe é lumbis suffiri difficulter parientes, et statim parere. E` dorso medullam adalligatam contra uanas species opitulari. Spasticis, genitale é maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflationes, seruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrũ pedẽ superlatũ parturiẽti, letalẽ esse: dextro illato, facile eniti. Mẽbranã quæ fel contineat, cardiacis potã in uino, uel in cibo sumptam, succurrere. Vesicam in uino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in uesica inuenta sit urina, additis oleo ex sesamo, & melle, haustam prodesse ægrimoniæ ueteri. Costarum primam et octauam, suffitu ruptis salutarem esse. Ex spina uero parturientibus ossa. Sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicunque magorum infestari artes, non elici deos, nec colloqui, siue lucernis, siue pelui, siue aqua, siue pila, siue quo alio genere tententur. Carnes si

edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiam num iecur efficacius. Carnes uel ossa hominis, si quae in uentriculo occisae inueniantur, suffitu podagricis auxilia ri. Si ungues inueniantur in his, mortem alicuius capiẽ tium significari. Excrementa siue ossa reddita cum inte= rimitur, contra magicas insidias pollere. Fimum quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos uale re potum: illitumq; cũ adipe anserino opitulari toto cor- pore laesis malo medicamento, à cane uero morsis adipẽ illitum, & corium substratum. Rursus tali sinistri cine- re decocto cum sanguine mustelae, perunctos omnibus odio uenire: Idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum ac po testatum iniquitates cõmonstrant, & ad successus petitio num, iudiciorumq; ac litium euentus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto religata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam praesens, ut ilico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerẽ ex oleo illitum uiris, qui sint probrosae molliciei, non mo do pudicos, sed & seueros mores induere. Proxime fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui uita in aqua terraq; communis. Duo enim genera eorum: Illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti, sunt enim caui, ita ne diebus quin que ab aegro cernatur qui adalligauerit. Idem pollere et uentre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores ue nientes tradunt. Eadem de causa Aegyptij perungunt & adipe aegros suos. Alter illi similis, multum infra ma gnitudinem, in terra tantum, odoratissimisq; floribus ui

nit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: Crocodileam uocant oculorum uitijs utilissimam, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones uel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit. Ex aqua uero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitorem'q; reddit. Lentigines tollit ac uaros, omnes'q; maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima'q; est, quae candidissima et friabilis, minime'q; ponderosa: cum teratur inter digitos, fermentescens. Lauatur ut cerusa. Adulterãt amylo, aut cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones nihil utilius praedicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborantes salutare tradunt. Item uelleribus circundari uapore eius infectis. Corij utriusque cinis ex aceto illitus his partibus quas secari opus sit, aut nidor cremati sensum omnẽ scalpelli aufert. Sanguis utriusq; claritatem uisus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibus'q;, elixũ manditur ischiadicis: tussim'q; ueterem sanat, praecipue in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillatur'q; morsibus. Cor annexum in lana ouis nigrae, cui nullus alius color incursauerit, et primo partu genitae, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima & peregrina aeque animalia, prius'q; chamaeleontem, peculiari uolumine dignum existimatum Democrito, ac per singula mẽbra desecratum, non sine magna uoluptate nostra, cognitis proditis'q; mendacijs Grae

cæ uanitatis. Similis & magnitudine est supradicto crocodilo, spinæ tantum acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim supra uolantem ad se traditur, & uoluntarium præbere lacerandũ cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere Democritus narrat: Item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: Lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus sit domi: si uero inferatur, perniciosissimũ. Linguã, si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresq; nocturnos pollere. Item dextram mammillam contra formidines pauoresq;. Sinistrum uero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur, additoq; unguento in pastillos digeri: eos in ligneo uase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab alijs qui habeat. Armum dextrum ad uincendos aduersarios uel hostes ualere, utique si abiectos eiusdem neruos calcaue rint. Sinistrum, mirum, quibus monstris consecret, qua liter somnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, putet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores,

inſperſo uino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, ſanari. Fœminis ſiniſtri uel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffuſiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: Serpentes fugari ignibus inſtillato. Muſtelas contrahi in aquam coniecto. Corpore uero illito, detrahi pilos. Idem præſtare narrant iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria diſſolui. Melãcholicos autem ſanari, ſi ex corio chamæleontis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & fimum eorum, cum id animal nullo cibo uiuat, cum ſimiarum urina illita inimicorum ĩanuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda flumina & aquarum impetus ſiſti, ſerpentes ſoporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigataq; gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut quæ itus ſint omnia appareant: utinamq; eo ramo contactus eſſet Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promiſit inhiberi. Palamq; eſt, uirum aliâs ſagacem & uitæ utiliſſimum, nimio iuuandi mortales ſtudio prolapſum.

Ex eadem ſimilitudine eſt ſcincus, quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt, candidiore autem & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dinoſcitur à crocodilo, ſquamarum ſeta à cauda ad caput uerſa. Maximus Indicus. deinde Arabicus. Afferuntur ſalſi. Roſtrum eius & pedes in uino albo poti, cupiditates ueneris accendunt. Utique cum ſatyrio & erucæ ſemine, ſinlis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarum bibantur: per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodeſt &

contra sagittarum uenena, ut Apelles tradit., ante postea'q; sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sestius, plus quàm drachmæ pondere in uini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiusdem decocti ius cum melle sumptum, uenerem inhibere. Est croco dilo cognatio quædam amnis eiusdem, gemini'q; uictus cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: Item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utũtur. Peregrinæ sunt et lynces, quæ clarissime omniũ quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia uirorum: eiusdem aspersu fœminarum libidines inhiberi: Item pruritus corporum: Vrina, stillicidia uesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primum'q; communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdẽ generis placidis. Lactis usus & obseruationes, & de caseis, butyro, & adipe. Cap. IX.

Icuti de lactis usu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, den-

sato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima à partu spõgiosa dẽsitas lactis. Maxime autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accõmodatissimum caprinum, quoniam frõde magis quàm herba uescuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem uernum aquatius æstiuo, & de nouellis: Probatissimum uero quod in ungue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipue cum calculis marinis. Aluus maxime soluitur bubulo. Minus iflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones. Foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, post abstinẽtiã. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici syntectici'q; & cachectæ, ut diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragrá ue. Medici speciem unam addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maxime, ramis'q; ficulneis recentibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi quot sint heminæ lactis. Cum feruet ne circumfundatur præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid fundat: Ablatum, deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam et ipsum serum iã multo potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à po

tu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cũ ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: Item uuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui colchicũ biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum uiuum: Item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: In febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirẽt, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, habuerũt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus aliâs cõtrarius capitis doloribus, hepaticis, splenecticis, neruorum uitio, febres habentibus, uertigini præterquam purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenasmo, dysenteriæ, necnon phthisicis. Hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent fuerunt. De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisq; animaliũ mẽbris diceremus. Sextius

eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hunc uocant hippacem. Stomacho utiles, qui non sunt salsi, id est recentes. Veteres aluũ sistunt, corpusq; minuunt, stomacho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in uino austero decoctis, rursusq; in patina tostis cum melle. Saprum uocant, qui cum sale & sorbis siccis è uino tritus potusq; medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: Item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. È lacte fit & butyrum, barbarum gentium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimũ è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro iactatu in longis uasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, aliâs præligato. Additur paulum aquæ ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: Ibi quod supernatat butyrum est, oleosum natura. Quod magis uirus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius astringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod uelis acescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis. Proxima in communibus adipis, laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certe nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto

sit uetustior. Axungiam etiam Græci appellauere in uoluminibus suis. Neque est occulta uirium causa, quoniã id animal herbarum radicibus uescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo uero præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda, excalfacienda, discutienda, purgandaq́;. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumq́; seuo & œsypo, ad podagras uti iubent. Si uero permaneat dolor cum cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis uel niue. Pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris. Itinerumq́; lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiã phthisin in pilulis sumpta sanat quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. Quidã quadrantes axungiæ & mulsi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quintoq́; die picem liquidam in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaq́; est uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamq́; expuere uideantur. È sue quæ non pepererit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem uero quiuis, admixto iumentorum seuo, pro parte tertia, & pice, pariterq́; subferuefactis. Syncera partus in abortum uergentes nutrit, collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerusa admixta, uel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabricias

emendat. Medetur & capillo fluenti: Et ulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: Et infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis unciatim, cum uini ueteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto residāt. Alij & mellis exiguum adijciunt. Panis illinitur cum calce, Item furunculis duritiæq; mammarum, Rupta et conuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas calliq; uitia, cum elleboro albo: Parotidas admixta farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit et ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit, alioq; etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo uetere, contrito unà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in uino, uel cum calce, uel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum LXXXV. pondo, centum spumæ argenteæ mixtis. Vtilissimum contra inflāmationes ulcerum adipe uerrino confici, & inungi putant utile: ijsq; quæ serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus uehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis uitia uirilitatisq;. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, & exemptis uenis aqua cœlesti fricabant crebro, decoquebantq; fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremq; esse uino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis eadem in his quæ ruminant seui est, alijs modis nō minoris potentiæ. Perficitur omne, exemptis uenis aqua

marina uel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sole ad candorem reducitur. À renibus autem omne laudatissimum est. Si uero uetus reuocetur ad curam, liquefieri prius iubent. Mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso uino quàm odoratissimo. Eodemq; modo iterum ac sæpius coquũt, donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurorũ, leonumq;, ac pantherarum, & camelorum pinguia, curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox uitulina, dein hircina et caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæq; in umbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis.

Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu. Est enim uis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiã in ære pellibusq; colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantum inter uenena, ideo flamini sacro equum tangere non licet, cũ Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam uim habet. Item equarũ præterquam uirginum erodit, emarginat ulcera. Taurinus quidẽ recens inter uenena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos terræ uaticinatura, tauri sanguinẽ bibit prius-

quam descendat in specus. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquãdo religione uel loco fiat. Drusus tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cum pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum uellet. Hircorum sanguini tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabricia tollatur uehementius quàm lima. Nõ igitur & sanguis animalium inter communia dici potest, & ideo quisque suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula usus, plurimumq; contra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, ut si quæ sunt, extractas cauernis mandentes. Nec uero ipsi spirãtesq; tantum aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus si uratur, dictum est. At é summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu, & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, uel genitale maris salutariter dantur in uino: Item uentres qui centipelliones uocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla peruncti seuó ue cerui aut hinuli. Summis autem remedijs præfertur hinulei coagulum, in matris utero execti, ut indicauimus. Sanguine quoque ceruino, si unà urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adijciatur pyrethrum. Inuenio apud autores græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interijsse arbitror. Et ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestijs contra omnes morbos. Cap. X.

a Pri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum cum ruta potum ex uino. Item adeps cũ melle resináq;. Simili modo uerrinum iecur, exemptis dũtaxat fibris, quatuor obolorum pondere, uel cerebrum in uino potũ. Caprarum cornu uel pilis accensis, fugari serpentes dicunt: cineremq; eorum potum uel illitum contra ictus ualere: Item lactis haustus cum uua taminia, uel urinæ cum aceto scillitico: Caseum caprinum cum origano impositum, uel seuum cum cera. Milia præterea remediorũ ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cum febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia uero ex hircis. Democritus etiamnum effectus auget eius, qui singularis natus sit. Fimum quoq; caprarum in aceto decoctum, & illitum in ictus serpẽtium, placet, & recentis anis in uino: Atque in totum, difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optime conualescunt. Qui efficacius uolunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodemq; nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne et fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráq; scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. À scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur. Lardum iusq; decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si

quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, trã
sire malum protinus tradunt: uenenata'q; omnia accenso
eius pulmone fugere. Et fimo uituli suffiri percussos à
scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta uulnera cir
cumcidunt ad uiuas usque partes quidam, carnem'q; ui
tuli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant
potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci ie
cur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affir-
mant. Laudant & capræ fimum ex uino illitum, aut
melle: Melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & po
tum. Ad reliquos bestiarum morsus, caprinum caseum
siccum cum origano imponunt, & bi bi iubent: Ad homi
nis morsus carnem bubulam coctam. Efficacius uituli,
si non ante quintum diẽ soluant. Veneficijs rostrum lu-
pi resistere inueteratum aiunt, ob id'q; uillarum portis
præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida
existimatur: quippe tãta uis est animalis, præter ea quæ
retulimus, ut uestigia eius calcata equis afferant torpo-
rem. Iis qui argentum uiuum biberint, lardum reme-
dio est. Asinino lacte poto uenena restinguuntur. Pecu lia
riter si hyoscyamum potum sit, aut uiscum, aut cicuta,
aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon,
aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit, nam id
quoque uenenum est in prima lactis coagulatione. Mul-
tos eius & alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit
recenti utendum, aut non multo postea tepefacto. Nullũ
enim celerius euanescit. Ossa quoque asini confracta et
decocta, contra leporis marini uenenum dantur. Omnia
eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserũt
Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen

fortiora omnia eadem quàm in equis intelligi debent. Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnentur. Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis, portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoq; lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradunt, maxime supradicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, uomitione omnia egeri: Sic & caprino iure cantharides. Cõtra ea uero quæ exulceratione enecant, seuum uitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra uenena. Nam si oleum non sit, uicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto uenena supradicta expugnari putant. Priuatim uero aconita & cicutas: Itemq; uitulino seuo: Caprinus caseus recens, his qui uiscum biberint. Lac uero contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia uua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena sumitur: hœdinus contra reliqua, Coagulum hœdi contra uiscum, & chamæleontem album, sanguinemq; taurinum, contra quem & leporis coagulum est ex aceto. Contra pastinacam uero & omnium marinorum ictus uel morsus, coagulum leporis, uel hœdi, uel agni, drachmæ põdere ex uino. Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel ueneficiis ex mustela rustica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. Cap. XI.

Hinc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia ursinus adeps admixto ladano & adianto continet, alopeciasq; emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarũ, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum uino prodest. Ad hãc & cornus ceruini cinis è uino, utq; non tædia animalium capillis increscant. Item fel caprinum cum creta cimolia & aceto, sic ut paululũ capilli inarescant: Item fel hircinum cum urina tauri. Si uero uetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asini, spissari capillum putant, & è canitie uindicari si rasis illinatur, plumboq; tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum urina, admiscentq; nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis ulcera manãtia, urina tauri efficaciter sanat: Item hominis uetus, si cyclaminum adijciatur & sulphur. Efficacius tamen et uitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum uitulinum cum sale tritum, capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpiũ adeps, sed præcipue fel, & fimum cum sinapi, pari modo illitum. Caprini cornus farina uel cinis, magisq; hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoq;, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: Item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis

dolores sedat: Item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, uulpis masculæ genitale circumligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cũ oleo cocto illinunt: Ceruini cornus cinere scabricias eorũ inungunt, mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones, prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: Item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprino cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis, & palpebrarum uitijs angulorumq; occurrit: calliblepharíq; modo fuligo in huc suo temperatur: optime ellychnio papyraceo oleóq; sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa. Efficacissime tamen euulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáq; dissoluta inunguntur per quatriduũ. Seuum uituli cum anseris adipe et ocimi succo, genarum uitijs aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei uel rosacei, addito ouo, duritiæ genarũ illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrunque uero sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suũ tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: Item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua luna deuorare iubent, & quoniam noctu æque quoque cernant. Sanguine hirano sanari lusciosos putãt: nyctalopas à Græcis dictos: Capræ uero iocinere, in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inun-

gunt, aut felle capræ, carnesq; eas uesci, & dum coquan tur oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbi trantur, si rutili co loris fuerint. Volunt & oculos suffi ri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glau comata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & ca ligines, & pterygia, & argema: ad palpebras uero, euul so prius pilo, cum suco oleris, ita ut inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fi= mum ex melle illitum epiphoris contraq; dolores medul lam: Item pulmonem leporis, Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla suũ, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uul pinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & uitijs medetur urina apri in uitro seruata: Fel apri uel suis, uel bubulum, cum oleo cycino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uero taurinum, cum porri suco tepidum, uel cum melle si suppurent. Contraq; odorem grauem per se tepefactum in malico- rio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sa- nat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includũt lanas, ante aqua calida collutas. Et si maior sit graui- tas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio ex- calfactum infundunt: Lardum quoque pingue: Item fi mum asini recens cum rosaceo instillatur: Omniaq; ea tepefacta. Vtilior equi spuma, uel equini fimi recentis ci nis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino:

Butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem. Et aliquid urinæ uituli qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam relinquunt angues, excal factis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum uituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus uerrinum è scropha exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum & in aqua liquatum. Alijs uitijs adeps uulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci, uel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiaq; sagapeni in aminæo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & uulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus. Fimumq; eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresq; eorum mitigat, siue infricentur, siue colluătur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrătur. Dentifricia utroque modo fiŭt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certumq; est in excrementis eorum plerunque inueniri

ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item le-
porina coagula per aurem infusa contra dolores, Et ca-
pitis eorum cinis dentifricium est. Adiectoq́; nardo mul
cet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum ci-
nerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui
os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus
bubulus accensus eos qui labant cum dolore admotus
confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est.
Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum
præbent. Item ossa ex acetabulis pernarum circa quæ
coxendices uertuntur. Iisdem sanari, dimissis in fauces,
iumentorum uerminationes notum est: sed & combustis
dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu uexa-
tos, aut dentium eiusdem cinere: Lichene item equi cum
oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes,
quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus,
ac super ungulas. Præterea in corde equorum inuenitur
os, dentibus caninis maxime simile: hoc scarificari dolo-
rem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad nume
rum eius qui doleat demonstrant. Equarum uirus a
coitu in lychnis accensum, Anaxilaus prodidit, equino-
rum capitum uisus repræsentare monstrifice: Similiter
ex asinis. Nam hippomanes tantas in ueneficio uires ha
bet, ut affusum æris mixturæ in effigiem equæ Olym-
piæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Mede
tur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum il
litumq́;, & mox paulo detractum, ita ut confestim col-
luantur uino, in quo decocti sunt cortices mali punici dul
cis. Efficax habetur & caprino lacte collui dẽtes, uel fel-
le taurino. Talorum capræ recentium cinis, dentifricio

placet, & omnium ferè uillaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei uitia, ceruicis & pectoris morbos. C. XII.

Vtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notum'q; est quasdam quotidie D. custodito numero fouere: Poppea hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: Efficacius cum cerusa. Syncero uero ea uitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Vlcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum ui deatur, non tamen omittendum, propter desyderia mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus no ctibus'q;, donec resoluatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem cutis'q; erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileam illini melius, sed foueri frigida & ante & postea iubent. Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum uituli cum oleo et gummi manu subactum emendat. Vlcera oris ac rimas, seuum uituli uel bouis cum adipe anseris & ocimi succo. Est & alia mixtura, seuo uituli cū medulla cerui, & albæ spinæ folijs unà tritis. Idē præstat et medulla cum resina, uel si uaccina sit, ius'q; è carne uaccina. Lichenas oris præstantissime uincit glutinū, factum è genitalibus uitulorum, liquatum aceto cum sulphure uiuo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidum illitum tollit, sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tau-

ri, uel addito'ue nitro. Vrina asini circa canis ortum, maculas in facie: Fel utriusque per sese aqua infractum, euitatis'q; solibus ac uentis post detractam cutem. Similis effectus in taurino seuo uitulino'ue felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni lepris'q; maxime color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admixto caseo ac uiuo sulphure spongiæ'q; cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle uti maluere, mixtis cal lidis furfuribus pondere oboli unius, quatuor'q; mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cũ melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cũ adipe anserino, ac medulla ceruina resina'q; & calce. Inuenio apud autores, his qui lentiginem habeant negari magicæ sacrificiorum usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exulceratæ leuantur: Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinũ utilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exulcerationi & arteriarum prodest ius omasi gargarizatu. Tonsillis autem priuatim renes uulpium aridi, cũ melle triti illiti'q;. Anginæ fel taurinum uel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatẽ, ulcera'q; butyrum emendat. Spinam aliud'ue quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exulceratis duntaxat imponitur. Discutit et ungulæ asini uel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & urina calefacta: Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce,

aut fimum ex aceto decoctum, testesq; uulpini: Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in usu uiris quàm fœminis. Cerui cum dolores butyro aut adipe ursino perfricãtur. Rigores bubulo seuo, quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon uocant) leuat urina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum. Vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum. Pterygia digitorum fel taurinum, aqua calida dissolutum. Quidam adijciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinumq; fel admixto melle: aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorũ generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra samia et uino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in uino uesperi potus, nocturnas tusseis. Pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisq;, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrum efficacissime iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensurã ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinẽ modice & cum aceto sumptum: Nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus

obolis cum calida aqua bibitur in uetere sanguinis ex-
creatione.

Ad stomachi mala, lumborum dolores & re num uitia. Cap. XIII.

Tomachum exulceratum lactis asinini potus
s reficit: Item bubuli. Rosiones eius caro bubu-
la admixto aceto & uino cocta. Rheumatis-
mos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdi-
nus sanguis recens, ad cyathos ternos, cum aceto acri
pari modo feruens potus: Coagulum tertia parte ex ace-
to potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso:
Asininum iecur aridum cum petroselini partibus dua-
bus, ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sum-
ptum: Sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante o-
mnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime
lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex
eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi,
perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque uulpi-
num, aut pulmo, in uino nigro, aut fel ursinū in aqua,
laxat meatus spirandi. Lumborum dolores, & quæcū-
que alia mollire opus sit, ursino adipe perfricari conue
nit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi po-
tione uini. Afferunt & magi sua commenta. Primum o-
mnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari:
eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic
admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo uncto
caua manu, quantum pati possit feruens, sustineri iu-
bent: ita ut si læua pars doleat, hæc medicina in dextra
manu fiat, aut è contrario. Fimū quoque ad eum usum
acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis est, do

nec uapor ad lumbos sentiatur peruenire. Postea uero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadent'q; in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. In renum dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienem sedat fel apri uel suis potum, uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inueteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum ædidit, polean uocant Syri: dant in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex uino, præsentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recens autem assus uel elixus, in cibo. In uesica quoque bouis allij capita XX. tusa, cum aceti sextario, imponũtur ad lienis dolorem. Eadem ex causa emi lienem uituli quanti indicatus sit, iubẽt magi, nulla pretij contatione, quoniam hoc quoque religiose pertineat. Diuisum'q; per longitudinem annecti tunicæ utrinque, & induentem pati decidere ad pedes. Dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat, simul residere lienem ægri uitiatum, liberari'q; eum morbo dicitur. Prodest et pulmo uulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum lien impositus.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenasmon & tineas, & colum. Caput XIIII.

a Luum sistit ceruinus sanguis, item cornus cinis: iecur aprinũ ex uino potum citra salem, recẽs'q;:

item assum suillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallam adijciunt, alij per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus: Corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, uel medulla, uel iecur aluum soluit: Fel lupi cũ elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale et melle: Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum, cœliacis & dysentericis medetur, iecur uaccinum: Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ: Coagulum leporis subactum in pane: Si uero sanguinem detrahunt, in polenta: Aprini, uel suilli, uel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ uini. Vituli quoque ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorũ tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex uino, utrique uitio. Item polea supradicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen uocant, etiam si sanguinem detrahant: uel fimi cinis, dentiumq; eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguũ præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes umbilico imponere. Caseus recens uaccinus immittitur ad utrunque uitium. Item butyrum heminis quatuor, cum resinæ

cum resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum uitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoq; oleo, ut sorberi possint: Medulla & in pane subigitur: Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è uino tepido, uel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina, uentrem illinunt. Ad omnes epiphoras uentris illini caseum mollem suadent: Veterem autem in farina tritum, cœliacis & dysentericis dari, cyatho casei in uini cyathis tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis: Iecur assum capræ, cœliacis subuenit, magisq; etiam hirci, in uino austero decoctum potumq;, uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam uero decoquunt à tribus sextarijs aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hirciue, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, capræ à renibus maxime, ut per se hauriatur: protinusq; modice frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admixta polenta & cumino, & anetho, acetoq;. Illinunt & uentrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrunque uitium & coagulo hœdi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum uocant. Infundunt dysentericis glutinum & taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitijs magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctū cum lente betaq;, atque ita in cibo sumptum: Leporis pi

lorum cinis cum melle decoctus: Lactis caprini potus decoctus cum malua, exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hoedi cinis, rupta intestina sarcire mire traditur: Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanauerint. Laudant et caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos, id est, crebra et inanis uoluntas egerendi, tollitur poto lacte asinino: Itē bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio: Polea quoque supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ: Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus, in uini potione.

Ad uesicæ cruciatus & calculos: de genitalium et sedis uitijs, & inguinum remedijs. Cap. XV.

Vesicæ calculorūq; cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipsa uesica pro cibo sumpta: Efficacius, si prius fumo maceratur utrunque. Vesicam elixam mandi oportet, et à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est, ut nisi egesta fugæ non sufficiat, ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum de

coctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inueterati triti'q;, & in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex uino aut mulso poti diebus XL. Prodest et ungulæ equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium: Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri uel suis, sanguis'q;. Vitia uero quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maxime iunipe ri ligno cum charta et arrenico sanat: Fimi cinis, uel bubulum, cum alumine Aegyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex uino cocta imposita: caro quoque. Manantia uero ulcera, seuum cum medulla uituli in uino decoctum, uel caprinum cum melle rubi'q; succo: uel si serpant, fimum etiam prodesse cũ melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor, cũ seuo uituli, addito nitro cohibetur: uel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet uesica aprina, si assa mandatur: Vngularum apri uel suis cinis potioni inspersus: Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hœdi uel pulmo: Cerebrum leporis in uino: Eiusdem testiculi tosti, uel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti poti'q;. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demõstrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. Rursus ciet urinam uesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis uitijs præclare prodest fel ursinum cum adipe: Quidam adijciunt spumam argenti ac thus. Prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res statuunt, ut sint illitu faciles. Præclare medetur &

taurinum fel, in linteolis concerptis: rimasq; perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum uituli, maxime ab inguinibus cum ruta: Cæteris uitijs medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis ursinus discutit: Item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cum interficiatur reddere urina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omniq; suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus: Sanguis equi, præcipue admissarij: Et sanguis bubulus: Item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & ungulæ cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorumq; carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel ursinum siue uerrinum: urina suum in lana imposita. Femina atteri aduriq; equitatu, notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibusq; illinire. Inguina & ex ulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres, totidem nodis alligatæ intra ulcus.

De podagris, ad morbum comitialem, ad syderatos, morbumq; regiũ, ossaq; fracta, remedia. C.XVI.

Podagris medetur ursinus adeps, taurinumq; seuum pari pondere & ceræ. Addunt quidã hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, et croco, sinapiue, uel cau

libus ederæ tritis, ac perdicio uel flore cucumeris sylue-
stris: Item bouis fimum cum aceti fece. Magnificant & uituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: Vulpē decoctam uiuam, dneoc ossa tantum restent: lupum'ue uiuum oleo cerati modo incoctum: Seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: Fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, utilissime tradūt. Articulorumq; uitijs fel ursinum utilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis uiuētis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes sarcit: Efficacius alumine addito: Seuum caprinum: Dentium equi farina: Aprinum uel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusione offensatione. Si uero adusti frigore, leporini pili cinis: Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissime curantur. Item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas calliq; uitia, fimū apri uel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat. Talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uero corium combustum: melius ex uetere calceamento. Iniurias ē calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi uitulini cinis, cum lilij bulbis decoctis, addito melle modico: Itemq; omnia inflammata & suppurationes minantia. Eadem res & podagris prodest, et articularijs morbis, ē maribus præcipue uitulis. Articulorum attritis, fel aprorum uel suum,

linteo calefacto impositum: uituliq; qui nondum herbã gustauerit, fimum: Item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum uituli emendat: Item caprinum admixta sandaracha. Verrucas uero aufert uitulini fimi cinis ex aceto: asini urinæ lutum. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, uel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: Item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in uesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritiq; in suis lacte, præcedente uini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in uino albo, per dies XXX. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatũ prius in folijs, semuncia per dies: uel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus: Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maxime lacte uel ex aqua. Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint, olfactata accedẽte morbo comitialem resistit. Sunt qui e mare nigroq; cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL. bibendum. Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eademq; potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichenq; in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut uolunt magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum uero sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehẽdit caprini cornus, uel ceruini usti nidor. Syderatis urina pulli asinini nar

do admixto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: Sanguis asinini pulli ex uino. Item fimum asinini pulli, quod primum ædidit à partu, datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similiterq; uis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarũ apri cinis uel suis. Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorũ caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusq;, si credimus magis. Est genus febriũ, quod amphimerinum uocant. Hoc liberari tradunt, si quis è uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæ ue est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente luna occisæ inueteratum sale, ex uino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedũ, manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante accessionẽ propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrũ, & ad dolores neruorũ remedia. C.XVII.

Elancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: Caprini cornus nidor

aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & ueternosis datur. Phthisias medentur, iecur lupi ex uino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo uiridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt: Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum cochleariorum mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari, uel recenti cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutæq; ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratū phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem maxime subulonis, siccatum in fumo tritumq; in uino. Hydropicis auxiliatur urina uesicæ apri paulatim data in potus: Efficacius quæ inaruerit cum uesica sua: Fimi ceruini maxime subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton uocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in uiris, quod ueluti mysterium occultarunt magi: Fimum uituli masculi illitum: Fimi uituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex uino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utique si lentisco pascantur. Igni sacro ursinus adeps illinitur, maxime qui est ad renes: Vitulinum fimum recens, uel bubulum: Caseus caprinus siccus cum porro: Ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asi-

nini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel suillum: Item uitulinum: Verris spuma recens cum aceto, fimũ caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorẽ sanat. Fimum suillum in testa calefactum tritumq; cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit: Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale, similiq; modo caprinum. In ambustis ursinus adeps cum lilij radicibus: Aprinum aut suillum fimum inueteratum: Setarum ex his è peni cillis tectorijs cinis cum adipe tritus: Tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: Fel tauri: Fimum leporis: Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur.

Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibusuis pellibus inueteratis, calceamentisq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoq; pictores & medici utuntur: Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, uel putrescente neruo. Spasmata & percussu uitiata, fimo aprino curãt, uere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotaue uulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, uel si recẽs illinatur. Sũt qui incoxisse aceto, utilius

putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratisq; & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putant.

Ad sanguinem sistendum: contra ulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quae infixa corpori extrahunt, et quae cicatricibus prosunt. Cap. XVIII.

Anguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: Item leporis: Huius quidem & pilorum cinis: Item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior uis è maribus aceto admixto, & in lana ad omne profluuium imposito. Similiter ex equino capite & femine: Aut fimi uitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto: Hircini uero iocineris dissecti sanies efficacior: Et cinis utriusque ex nino potus, uel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris uinaeij duntaxat cinis, cum pari pondere resinae, quo genere sistitur sanguis, & uulnus glutinatur. Hoedinum quoque coagulum ex aceto, & feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur. Vlcera sanat in tibijs cruribusq; adeps ursinus, admixta rubrica. Quae uero serpunt, fel aprinum cum resina & cerusa: Maxillarum apri uel suum cinis: Fimũ suum illitum siccum: Item caprinum ex aceto subferuefactum. Caetera purgantur & explentur butyro: Cornus ceruini cinere, uel medulla cerui: Felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo aprino, aut hircino. Fimum recens

suum, uel inueterati farina illinitur uulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, uel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum uino. Gangrenas ursinum fel penna illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica ui: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uero quæ phagedænas uocant in ulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intumescere: Fimum bubulum cum melle. Feminum uituli cinis sordida ulcera, & quæ cacoëthe uocant è lacte mulieris sanat. Recentes uero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat ulcera. Quæ uero serpant, cohibet seuum cum cera: Item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi fœminum cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrũ tostum illitum'q;. Scabiem hominis, asininæ medullæ maxime abolent. Vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ: Butyrum etiã, quod in iumentis proficit cum resina calida: Glutinum taurinum in aceto liquefactnm, addita calce: Fel caprinum cum aluminis cinere. Boas fimum bubulum, unde et nomen traxere: Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterum'q; cum inarescit illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: Item capræ ex uino: coagulo quocunque, sed maxime leporis, cum thuris polline et oleo, aut cum uisci pari pondere, aut cum propoli. Cicatri

ces nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel uituli extenuat calefactum. Medici adijciunt myrrham, et mel, & crocum, æreáq; pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantiũ morbos, & ueneris remedia. Cap. XIX.

m Vlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana sucida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopum & nitrum: Cornus ceruini cinir potus. Item uuluas laborantes, illitu quoque: et fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cum senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in uulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in uulua, perquam utilia grauidis parturientibusq;. Nam de pumice, qui in uaccarum utero simili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus uuluas mollit, dolores earũ iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit, adeo, ut etiam contra illatas noxias ualeat. Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis usus mulieribus. Vuluam adiuuat pulmo aridus potus. Profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum. Secundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitũ quoque cum croco & porri succo, uellere appositum abortus mortuos expellit. Si uuluæ leporum in cibis sumãtur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum et coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his, quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre.

Sed pro conceptu, leporis saniem & uiro magi propinant, Item uirgini nouem grana fimi, ut stent perpetuo mammæ: coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi euulsos pilos renasci nolunt. Inflationi uuluæ, fimum aprinum suillum'ue cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut aspergitur potioni, uel si grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierum. Per se uero potum, deficientia ubera puerperarũ replet. Eadem circumlita sanguine fœminæ suis, minus crescent. Si dolẽt, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptũ, & purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratum, & in uellere appositum duritiem uuluarum emollit. Per se uero recens uel inueteratum, ex aqua illitum, psilothri uim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit. Vuluas suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recẽs imponatur, profluuia sanguinis mire sedare dicitur. Nec non & cinis eiusdem fimi, qui & uuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies XX. priusquam primum nascantur pili restinguntur. Item cornus cerui ni decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuantur uuluæ collutæ. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex aqua dulci potus eijcit. Item ungulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam uuluam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris uellere cum resina terebinthina im

posito. Aiunt & suffitu fimi e mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari. Conceptus uero uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico perunctо, atque in totum uuluæ prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admixto amygdalino oleo, quãtum esse satis appareat, hoc in uellere imponunt. Masculi fel uituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad uuluas. Carnem uituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cum seuo, exulcerationibus uuluarum imposita prodest. Item adeps uulpium, excrementumq; felium: hoc cum resina et rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri uuluam, utilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uero fel, callum uuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri uis efficitur, si euulsis pilis triduo seruatur illitum. Profluuium quamuis immensum, urina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus æditus, inueterata potuq; sumpta in uino, secundas pellit. Hædorum pilis suffiri uuluas, utile putant, & in profluuio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E` boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium ue=

neris fieri dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro utilius, per se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris ulcera. Dẽs lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientiq; morbos, quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere, sistitur infantium aluus. Iecur asini, admixta modicæ panacæ, instillatum in os, à comitialibus morbis et alijs infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus, adalligati, efficacius si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur, & illinitur ad lienis dolores. Ad ulcera manantia cum melle. Lien uituli in uino decoctus, tritusq; & illitus, ulcuscula oris. Cerebrum capræ magi per anulũ aureum traiectum, priusquam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterosq; infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, uel cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: Vulgus & gratiam corpori in VII. dies friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ sacrificatæ duntaxat illito oculis, uel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis é myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprinũ illitum: Item medullæ suum haustæ: Seuum asininum,

anseris masculi adipe pmixto illitum: Item à coitu equi Vergilio quoque descriptum uirus, & testiculi equini aridi, ut potioni interi possint, dexter'ue asini testis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiusdẽ à coitu spuma collecta roseo panno, et inclusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum ferués mergi iubet septies, eoq́; perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutoq́; ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: Item hœdinus.

Mira de animalibus. Cap. XX.

m Ira præterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse, recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ simile esse, & rumpi equos, qui uestigia luporum sub equite sequãtur. Talis suum discordiæ uim quandam inesse. In incendijs si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouesq́;. Hircorum carnes uirus non resipere, si panem hordeaceum eo die quo interficiantur ederint, laser'ue dilutum biberint. Nullas uero teredinẽ sentire, luna decrescente induratas sale. Adeoq́; nihil omissum est, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium uero medicinas: Si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur uiuum, alliũ syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnem caballinam discoctam, potu

suum

suum morbis mederi. Omnium uero quadrupedũ morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: uel si pellicula ex ea collo inducta, galli inierint: Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina, hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perunguntur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroq; adacto, paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi: Aut si uomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, foculariũ, quo familia conuenit, absumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS NONVS.

PROOEMIVM.

De medicina & inuentoribus eius, de origine medicinæ, & quando primum clinicæ, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empiricæ, & Herophilo, & reliquis illustribus medicis, & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ medicus, & quando, & quid de medicis antiqui Romani iudicauerint, & uitia medicinæ. Caput I.

n ATVRA remediorum, atque multitudo instantiam ac præteritorum, plura de ipsa medẽdi arte cogunt dicere: quãquam non ignarus sim nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricum esse rerum omnium nouarum, talium utique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere uerisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoluerint in medicinæ usu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirumq; & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Dijs primum inuentores suos assignauit, & cœlo dicauit. Necnon & hodie multifariam

ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiã crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniã Tyndaridam reuocauisset ad uitam: Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerum tamen duntaxat remedijs: Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo. in primis clara ac ualida, & Aesculapio dicata. Is cũ fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur: atque (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hãc quae clinice uocatur. Nec fuit postea quaestus modus, quoniã Prodicus Selymbriae natus, discipulus eius, instituens quam uocant ietralepticen, reunctoribus quoque medicorum ac mediastinis uectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimumq; etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato, C. talentis donatus est à rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans, empiricen coepit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici autoritate commendato. Dissederuntq; eae scholae, & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarum pulsu descripto per aetatum gradus. Deserta deinde & haec secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quae inter initia scripsit, illo

mox recedente à uita ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdem autoritate diui Augusti, quẽ contraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimosq; ex ijs Cassios Carpitanos, Arũtios, Albutios, Rubrios. CCL. H-S annua mercede ijs fuere apud principes. Q. Vero Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censusq; quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H-S CCC. reliquere quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valẽs, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterq; eloquentiæ assectator. Is eam potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadã in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenioq;, æstimari uel uno argumento abunde potest, cum monumento suo (quod est Appia uia) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorq;, ad syderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasq; obseruãdo, autoritate eum præcessit. Nuperq; centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque alijs penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solum prioribus medicis, uerum & balineis: frigidaq; etiam hybernis algoribus lauari persuasit, mersit

ægros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostantationem rigentes. Qua de re extat etiam Annei Senecæ astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras nego ciari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concer tationes, nullo idem censente, ne uideatur accessio alteri- us. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, turba se me dicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamq́; est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem ili co uitæ nostræ necisq́; fieri: ceu uero non milia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut Pop. Ro. ultra sexcentesimum annum, neque ipse in accipien dis artibus lentus, medicinæ uero etiam auidus, donec ex pertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorũ in his moribus conuenit. Cassius Hemina ox antiquis autor est, primum è medicis uenisse Romam Peloponne so Archagathum Lysaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio COSS. anno urbis D.XXXV. eiq́; ius quiritium datũ & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicæ. Vulnerarium eum tradunt fuisse uocatum, mireq́; gra- tum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi urẽ diq́;, tsansisse nomen in carnificem, & in tædium artẽ omnesq́; medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atque censura mini mum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem uer ba eius ipsa ponemus, Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum literas inspicere non perdiscere. Vin- cam nequissimum & indocile genus illorum, et hoc pu

ta uatem dixisse, Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis si medicos suos huc mittet. Iurarũt inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ijs sit, & facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, et spurcius nos quàm alios opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Atque hic Cato DCV. anno urbis nostræ obijt, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut priuatim uitæ spatia ad experiendũ arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimã credimus? Minime hercule. Subijcit enim qua medicina & se & coniugem usque ad longam senectam perduxerit, ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tractamus. Profiteturq́; esse commentarium sibi quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime uero quæstum esse immani pretio uitæ recusabant. Ideo templum Aesculapij etiam cum reciperetur is deus, extra urbem fecisse, iterumq́; in insula traduntur. Et cũ Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. Imo uero autoritas aliter quàm Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesq́; linguæ non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, ut cuicunque medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: Adeo blanda est

ſpirandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla præterea lex quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum uindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: medicoq́; tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Quinimo tranſit conuicium, & intemperãtia culpatur, ultroq́; qui periere arguuntur. Sed decuriæ pro more cenſuris principum examinantur, inquiſitio per parietes agitur, & qui de nummo iudicet à Gadibus columniſq́; Herculis accerſitur: de exilio uero non niſi die XL. quinque electis uiris datur tabella. At de iudice ipſo quales in conſilium eunt, ſtatim occiſuri? Merito, dum nemini noſtrum libet ſcire quid ſaluti ſuæ opus ſit. Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoſcimus, aliena memoria ſalutamus, aliena uiuimus opera. Perieruntq́; rerum naturæ pretia, & uitæ argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus quàm delicias. Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis inuidiæ à me obiectum, ut à ſenatu illum qui ita cenſebat: idq́; non crimĩnibus artis arreptis, ut aliquis expectauerit. Quid enĩ uenenorum fertilius, aut unde plures teſtamentorum inſidiæ? Iam uero & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Liuia Druſi Cæſaris: Item Valentis, in qua dictum eſt regina. Non ſint artis iſta, ſed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapaceſq́; nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arram, aut arcana præcepta, ſquamã in oculis emouendam potius quàm extrahendam: per quæ effectũ eſt, ut nihil magis prodeſſe uideretur, quàm multitudo graſſantium. Neque enim pudor, ſed æmuli

prætia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unũ ægrum ex prouincialibus H-S ducentis conductum, et Alconti uulnerum medico H-S.C. cendemnato ademisse Claudium principem, Eidemq́; in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fecem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorumq́; intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos: mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & unguentorũ mixturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, cõciliariq́; externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cum damnaret artem. Theriace uocatur excogitata composito luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotũ ex rebus LIIII. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarij unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ uenditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperiq́; uulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse uenenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata ceu ualetudinis

causa instituta: balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientissimi uero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac uomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorū euiratio instituta resinis eorum: itemq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior quàm è medicina, uatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorū inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro senatu illo sexcentisq; populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt. Simul contra attonitas quorundā persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia: at non Vergilio fuit, nominare formicas nulla necessitate, & gurguliones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus nō res æstimet. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouisq;, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis: Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoq; medicinis, ceu uero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, uitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicina lanarum. Cap. II.

Anis autoritatem ueteres Romani etiam reli
l giosam habuere, postes à nubentibus attingi
iubentes. Præterq; cultum & tutelam contra
frigora, sucidæ plurima præstant remedia ex oleo ui-
noq;, aut aceto, prout quæq; mulceri morderiq; opus sit,
et astringi laxariue, luxatis membris, dolentibusq; ner
uis impositæ, & crebro suffusæ. Quidam etiam salem
admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritã adipemq;
imponunt. Item contusis tumentibusq;. Halitus quoque
oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque
gingiuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu.
Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, et alio mo
do indita auribus obturatis spissius. Quin & ulceribus
uetustis imponitur cum melle. Vulnera ex uino, uel ace-
to, uel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis uelle
ra lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis
inflammationes uuluæ sedant. Et si procidant, suffitu re
primunt. Sucida lana imposita subditaq; mortuos par-
tus euocat. Sistit etiã profluuia earum. At canis rabiosi
morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Redu-
uias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo,
aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima
imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinemq;
sistit ex ariete sucida, articulos extremitatũ præligãs.
Laudatissima omnis è collo, natione uero Galatica, Ta-
rentina, Attica, Milesia. Sucidam imponunt & desqua
matis, percussis, liuidis, incussis, collisis, cõtritis, deiectis,
capitis & alijs doloribus, stomachi inflationi ex aceto
& rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambu

stis. Et in oculorum medicamenta additur. Item in fistu-
las auresq́; suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij ue-
ro euulsam decisis summis partibus siccant, carpuntq́;, et
in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt utrũ-
que. Alij hastulis tædæ subiectis & subinde interstratis,
oleo aspersam accendunt, cineremq́; in labellis aqua ad-
dita confricant manu, & considere patiuntur, idq́; sæ-
pius, mutantes aquam donec linguam astringat leniter,
nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica
est, efficacissimeq́; genas purgat. Quin ipsæ sordes pecu
dum sudorq́; feminum & alarum adhærentes lanis
(œsipum uocant) innumeros propé usus habent. In Atti
cis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed proba-
tissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut qui
buscunque sordibus sucidis primum collectis, ac lento
igni in æneo uase subferuefactis et refrigeratis, pinguiq́;
quod supernatet, collecto in fictili uase, iterumq́; decocta
priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua la
uatur, & in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candi-
da fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide condi-
tur. Probatio autem ut sordium uirus oleat, & manu
fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerusa.
Oculis utilissimum contra inflammationes genarumq́;
callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem a-
mittat, utilius tale existimantes erosis & duris genis, an
gulis scabiosis & lachrymantibus. Vlcera non oculorũ
modo sanat, sed oris etiam & genitalium cum anseri-
no adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & se-
dis rhagadijs, & condylomatis cum meliloto ac buty-
ro. Reliquos usus eius suo loco digeremus. Sordes quoq;

caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; in farinam, & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labantibus, gingiuisq; si carcinoma serpat. Iam uero pura uellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure & cinis eorum genitalium uitijs. Tantúq; pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissime præligata, euulsa inde lana, statim uescuntur. Traduntq; quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. Cap. III.

l

Anæ habent & cum ouis societatem simul frõti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radicula esse curatas: neque aliud quàm candidum ex ouo infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urẽtesq; refrigerant. Quidam cum croco præferunt, et pro aqua miscent collyrijs. Infantibus uero contra lippitudines uix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ folijs superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur ammoniaco trito admixtoq;. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita sole nõ aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. Vlceribus uero ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum, & suillo adipe mire prodest. Eadem curatione ad sedis uitia utuntur. Infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerusæ denariorum

duorum pondere, pari ſpumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde uino. Ad ignem ſacrum candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari, calculosq́; pelli. Lutea ouorum cocta ut indureſcant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum roſaceo & mulſo lana oculis impoſita, uel cum trito apij ſemine ac polẽta in mulſo illita. Prodeſt & tuſſientibus per ſe luteum deuoratũ liquidum, ita ut dentibus non attingatur. Thoracis diſtillationibus, faucium ſcabriciæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morſum illinitur, ſorbeturq́; crudum. Prodeſt & renibus, ueſicæ roſionibus, exulcerationibusq́;, & cruenta excreantibus. Quinque ouorum lutea in uini hemina cruda ſorbentur dyſentericis, cum iure putaminis ſui & papaueris ſucco, ac uino. Dantur cœliacis cũ uuæ paſſæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo, lutea ouorũ triũ lardi ueteris & mellis quadrãtibus, uini ueteris cyathis tribus trita ad craſſitudinem mellis, & cum opus ſit auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reijcientibus cum tribus cyathis maſti. Vtuntur ijſdem ad liuentia, ſi uetuſtiora ſint, cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierum cocta, & ex uino pota. Inflationes quoque uuluæ cruda cum oleo ac uino illita. Vtilia ſunt & ceruicis doloribus cum anſerino adipe & roſaceo. Sedis etiam uitijs durata igni, ut calore quoque proſint. Et condylomatis cum roſaceo. Item ambuſtis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exuſtis, tum lutea ex roſaceo illinuntur.

Fiunt & tota lutea, quæ uocant schista, cum triduo in-
cubata tolluntur. Stomachũ dissolutum confirmant pulli
ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius
cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo
decoctos, admixta uini austeri hemina, & pari modo o-
lei polentæq;. Membrana putaminis detracta siue cru-
do, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis
in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine mẽ
brana oportet, sic fit & dentifricium. Idem cinis et mu
lierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas puta-
minum tanta est, ut recta nec ui nec pondere ullo fran
gantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota oua
adiuuant partum, cum ruta & anetho & cumino po-
ta ex uino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & ce-
dria mixtis tollunt. Vlcera quoque humida in capite cy
clamino admixta. Ad puris & sanguinis excreationes
ouum crudum cum porri sectiui succo, pariq; mensura
mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussienti-
bus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleiq;
pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitijs singula cũ
ternis passi cyathis, amyliq; semuncia à balineis. Ad-
uersus ictus serpentium cocta tritaq; adiecto nasturtio
illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cum trãs-
meent faucium tumorem, calfactuq; obiter foueant. Nul
lus est alius cibus qui in ægritudine alat neque oneret,
simulq; uim potus & cibi habeat. Maceratorum in ace-
to molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pa
ne subactis, cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in
patinis torreri utilius putant. Quo genere non aluos tã
tum, sed & menses fœminarum sistunt: aut si maior sit

impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur: Et per se lutea ex ijs decocta in aceto donec indurescant: iterumq; cum trito pipere torrentur ad cohibendos aluos. Fit & dysenterias remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemq; oui mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroq; permixtis. Quo fuerint ea excellẽtiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo et aceto resinam adijciunt rubentem, uinumq;: & alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineiq; corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medẽtur, oua bina cum alijs piscis quatuor unà atterendo, uiniq; hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci uiuæ glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta est, ut lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne uestis quidem cõtacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantum locuti sumus, cum & reliquarum alitum restent magnæ utilitates, sicut suis dicemus locis. Præterea est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucıũ corporũq; spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoq; oportere intercipi ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo. Serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet uel auro uinctum. Atque ut est magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa luna

capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta carti laginis uelut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad uictorias litium ac regum aditus mire laudatur: tantæ uanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontijs, à diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa uidetur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ utilitatis, ipsóq; ansere dicturi hoc in uolumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi usus est, ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ comagene uocatur, obrutis niue uasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniáq; quæ acopis curantur, unguentumq; pariter & medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere qui sit adipis, cum uino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non glaciat nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque quàm in capris. Nanque anser coruusq; ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorũ in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

Remedia

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex uolucribus, & contra morsus phalangiorum. Cap. IIII.

Adem de causa supplicia annua canes pendũt e inter ædem Iuuentutis & Summani, uiui in furcas sambuceæ arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum uice uterentur his. Genito mane catulo res diuina fit, & in cœnis deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini uidetur. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in uino decoctum illitumq; mures dissecti & impositi, quorum natura nõ est spernẽda, præcipue in assensu syderum (ut diximus) cũ lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Tradunt magi iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter ualere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: Alterum syluestre. Distant magnitudine. Græci uocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cætero uenenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (ut autor est Cicero) quotidie transfert, mutatq; sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus in cyathis tribus datur percussis, aut uentriculus coriandro fartus inueteratusq; & in uino

potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: Veluti cimicum animalis fœtidissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipue aspidum ualere dicitur. Item contra uenena omnia: argumẽto quod dicunt gallinas quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earũ percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimũ est illinere morsibus cum sanguine testudinis. Item suffitu eorum abigere. Sanguisugas adhærentes, haustasq; ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam ijs inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, aures'q; cum melle & rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascuntur, crematos cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de ijs tradunt, uomicæ & quartanarum remedia, aliorumq; morborũ, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam uincatur aspidum somnifica uis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in rosaceo panno. Rursus ijs aduersatur scolopendra, suffituq; necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpẽtium minime sanabiles. Sed & uenenum earum si sanguinẽ

attingit, aut recens uulnus, statim interimit: inueteratũ ulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non enim est tabifica uis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferẽdo ex his remedio, nisi M. Varronẽ scirẽ LXXXVIII. uitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime curari, hausta à percussis ipsorum urina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem uel si aspiciat tantum dicitur interimere, sanguinem magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionũ à potestatibus, & à dijs etiam precum, morborum remedia, ueneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione dijs, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos non pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatesq́; exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt magorum mendacia. Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi uictoris spuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruisq́; cerui alternatis et dorcadis: quæ arguisse non minus refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborũ ueneficia sunt. Draconum adipem uenenata fugiunt:

Item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum, uel alterius quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt enim præcauere: Item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad pcussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari trita. Alij ipso toto capite utuntur. Fiunt ex uipera pastilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinque amputatis, exemptis'q; interaneis & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinis'q; exemptis, & addita similagine, atque ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut supra dictum est adipem cũ olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo cum opus sit ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiæ fugiãt eos. Præterea cõstat, contra oĩum serpẽtiũ ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari. Eos'q; qui aliquando uiperæ iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri à serpente. Neque anguis uenenatus est, nisi per mensem luna instigatus. Sed prodest uiuus comprehensus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, ut dicemus, & ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his conficit, ut possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Aesculapius Epidauro Romam aduectus est, uulgò'q; pascitur et in domibus. Ac nisi incendijs semina exure-

rentur, non esset fœcunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguiũ genus est, quod in aqua uiuit, hydri uocantur, nullis serpentium inferiores ueneno. Horum iecur seruatum aduersus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum ueneno aduersatur. Fit enim & e stellionibus malum medicamentum. Nã cum immortuus est uino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum insidiantes pellicum formæ. Remedium est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata salamandræ scelus maximũ est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras: Salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si contacto ab ea ligno uel pede crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cum saliua eius quacunque parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta uis ueneni à quibusdã animalium ut suibus manditur, domante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius extingui primũ omniũ ab his quæ uescantur illa, uerisimile est. Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus dicemusq; suis locis. Ex ipsis quæ magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sextius uenerem accendi cibo earum, si detractis

*interaneis, & pedibus, & capite, in melle seruentur tra
dit, negat'q; restingui ignem ab ijs. Ex uolucribus in
auxilio contra serpentes primum uultur est. Annotatũ
quoque, minus uirium esse nigris. Pennarum ex his ni
dore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis ha
bentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed
etiam ferarum latronum'q;, et regum ira. Carnibus
gallinaceorum, ita ut tepeant auulsæ, appositis, uenena
serpentium domantur: Item cerebro in uino poto. Par-
thi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quo-
que ex his potum præclare medetur, & in multis alijs
usibus mirabile. Pantheræ leones'q; non attingunt per-
unctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum. Al-
uum soluit. Validius è uetere gallinaceo. Prodest & con
tra longinquas febres, & torpentibus membris tremu-
lis'q;, & articularijs morbis, & capitis doloribus, epi-
phoris, inflationibus, fastidijs, incipienti tenasmo, iocine-
ri, renibus, uesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque ẽt
faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum
olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut her-
ba mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime au-
tem in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum supra
dictis herbis, & refrigeratum sub diuo dari tempestiuis
antecedente uomitione. Non præteribo miraculum, quan
quam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti
gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita
hoc uenenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sar-
mentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra ser-
pentes & columbarum caro recens concerpta, & hirũ
dinum: Bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec*

omittam in hac quoque alite exemplum magicæ uanitatis. Quippe præter reliqua portẽtosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere ut omnia secreta pronunciet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis autem quæso ouũ bubonis unquam uidere potuit, cum ipsam auem uidisse prodigium sit? quis utique experiri & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè uideri possint quæ tradunt & de uespertilione, si ter circumlatus domui uiuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatimq; ouilibus circumlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multo maius, ruffo capite, reliqua parte corporis nigra, albis intercursantibus respersum guttis. Acerbior huius quàm uespæ ictus. Viuit maxime circa furnos & molas In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostẽdat. Et ad hoc seruantur cum mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, ut diximus supra. Aeque phalangion Græci uocãt inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo, adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante solis ortum, præstare ne concipiant, ut Cæcilius in commentarijs reliquit. Vis ea annua est,

quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam ali quarum fœcunditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur uirgulis albis. Huius morsu genua labefactantur. Peior utroque est cœruleus lanugine nigra, calignem concitans, & uomitus araneosos: etiamnum deterior, à crabrone penna tãtum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigro, guttis albis distinguẽtibus, uesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent, peior medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodẽ colore qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: Pecudũ fimi cinis illitus ex aceto: Et ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in uino poto: Vngulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recẽs cum sale imponitur, aut fel uespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus et impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimum si imponatur & qui momorderit. Sed et alios adhunc usum seruant in oleo, aut luto circumlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam torpore quo-

dam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime inuicem stellio traditur, ut uisu quoque pauorem ijs afferat, & torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eũ, & ita ea uulnera perungunt. Quidam oleo illo spumã argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloton uocant, & ascalabotem, et galeotem. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lẽtigine, stridoris acerbi, & uescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapilus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat appositus plagæ, leuat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte sicut erat imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cauere ne sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & uespis crabronibusq;, & sanguisugis: Pici quoque martij rostrum secum habentes non feriuntur ab ijs. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos uocant. Est & formicarum genus uenenatum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor uespertilionis contrarium, omnibusq; formicis: salamandris cantharides, ut diximus. Sed in ijs magna quæstio, quoniam ipsæ uenena sunt potæ uesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus esset, uoca-

tus ex Aegypto medicus ob hanc ualetudinem eius à Cæsare, cum cantharidum potum præparare uoluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cũ succo taminiæ uuæ, & seuo ouis uel capræ. Ipsarum cantharidum uenenum in qua parte sit, non constat inter autores, Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit uenenum. Ipsæ nascuntur ex uermiculo, in spongia maxime cynorhodi quæ fit in caule, sed fœcundissime in fraxino: cæteræq; in alba rosa, minus efficaces. Potentissimæ inter omnes uariæ, luteis lineis, quas in pennis trãsuersas habent, multum pingues inertiores, minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ uero, unius coloris macræq;. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum uaporentur, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestí, similiterq; præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenasq;, dicuntur menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu uenenum uendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertijs LX. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. Cap. V.

T seuum autem struthiocamelinũ tunc uenisse sestertijs LXXX. obiter dictum sit, efficaciores ad omnia usus quàm est adeps anserinus. Di

ximus & mellis uenenati genera, contra quod utuntur melle in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino, remedium est uitiorum quæ cibo piscium gignuntur: In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ, capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in uase fictili nouo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalliguere. Menstrua'ue canis in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuère uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobuos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantum eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum deuoretur ex ijs. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: Et muris aranei caudæ ci-

nis, ita ut ipse cui abscissa sit, uiuus dimittatur: Glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis combusti. Membrana siue senectus anguium, uernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armarijsq;, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat maxime ulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidē à cane morsum, usque in prouerbium discordiæ uenisse. Quin in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij chalcidicē uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficijs ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris large haustum, peculiariter contra aconitum, addi parū salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorumq; astringit: Item inflammationes ac strangulationes: quod miremur, cum si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: Item mustelæ catulus, ut supra diximus præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: Item sanguis anatum Ponticarū. Itaque & spissatus seruatur, uinoq; diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarum uentriculus ualet, coagulum

pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: Item lac ouium calidum, præterquam ijs qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum sylueſtrium fimum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica, mustela uulgaris inueterata, binis drachmis pota.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, et ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. Caput VI.

a Lopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: Item ungularum muli uel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum utuntur. Alij X. diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, uel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur minoris'ue intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro deo, quem Myiodem uocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudis'q; & totius muris emendat, præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula et sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt: Quæ de herinaceis dicuntur omnia

tanto magis ualebunt in hystrice. Lacertæ quoque, ut docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ ut una cremari possit, minutim findenda est, ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadē præstant. Etiānum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cæpa tusa. Quidam denas uirides in X. sextarijs olei ueteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium uiperinarum cinis, alopecias celerrime explet: Item gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo uase permixtum illitum'q; deraso capite nigriciam capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Id'q; in umbra faciendū, neque ante triduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius utūtur cum uino nigro. Alij excoquūt ipsum, & nocte concubia in plumbeum uas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica uis earum, cauendum'q; ne exulcerent alte. Postea ad ulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, uel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut uernatione eorum quam exuunt pota. Porrigines, felle ouillo cum creta cimolia, illita capiti donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægyptij ossa è capite aut uulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite & intus naribus illi-

tis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, uel noctuæ, idem præstat: Gallinaceus'q; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circumligatis'q;, uel cristis: Mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: Murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuētæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum, uel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semper'q; prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi uulnere sanato, abscedit. Hæc & uulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro uero profluentem, anseris sanguis, aut anatis infusus: adeps'q; earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutino pascentis hirundinis caput præcisum, maxime luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba frōti illinūt, pilos caninos pāno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: Oesypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarum, fimi'q; murini cinerē æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarij promittitur, additis duabus sextis denarij è stibi ut omnia œsypo illinantur: Item murini catuli triti in uino uetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulsos renasci non patitur fel herinacei: ouorū stellionis liquor: salamandræ cinis: lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo uase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spuma'q; cochlearum. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli VII. dierum emendari, specillo dimisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si

ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat.

Suffuſionem oculorum canino felle malebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: Item albugines oculorum. Murum capitum caudarumq; cinere ex melle inunctis claritatem uiſus reſtitui dicunt: multoq; magis gliris aut muris ſyluestris cinere, aut aquilæ cerebro uel felle. Cum Attico melle cinis & adeps ſoricis combuſti tritis lachrymoſis oculis plurimum confert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis. Muſtelæ cinis ſuffuſionibus: Item lacertæ hirundinisúe cerebrũ: quæ etiam tritæ coctæúe fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſiue per ſe, ſiue cum polline, ſiue cum thure. Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoque cremare, & cinere earũ cum melle Cretico inungi caligines, utiliſſimum eſt. Iumentorum oculis membrana aſpidis quam exuerit, cum adipe eiuſdem claritatem inunctis facit. Viperam uiuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi ſucco ad cyathum unum, & thuris manna una, atque ita ſuffuſiones oculorum & caligines inungere utiliſſimum eſt. Medicamentum id echion uocatur. Fit & collyrium è uipera, in olla putrefacta, uermiculiſq; enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum ſale, quem lingendo claritatem oculorum conſequuntur, & ſtomachi totiuſq; corporis tempeſtiuitates. Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa, & in antidotum contra ſerpentes additur. Quidam & uiperis utuntur in cibis. Primum omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent, donec liqueſcat humor, quatuor digitorum menſura utrinque præciſa, exemptiſq; interaneis diſcoquunt in aqua, aut oleo,

ſale,

ſale, anetho, & omnibus aut ſtatim ueſcuntur, aut pane colligunt ut ſæpius utantur. Ius præter ſupradicta pedi culos è toto corpore expellit, pruritusq; etiam ſummæ cu tis. Effectum oſtendit & per ſe capitis uiperini cinis. Vtiliſſime oculos inungunt. Itemq; adeps uiperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam (ut ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpẽtium uenenũ. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorum par tes ſanat: & membrana ſiue ſenectus uernatione eorum exuta, ſi adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſi militer ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum ſolem experiri, mixto felle cum melle Atti co inunguntur nubeculæ & caligationes ſuffuſionesq; o culorum. Eadem uis & in uulturino felle eſt cum por ri ſucco, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: Item ad ſuffuſiones oculorum maxime candidi gallinacei. Fimũ quoque gallinaceorum duntaxat rubrum luſcioſis illi nendum, monſtrant. Laudant & gallinæ fel, ſed præci pue adipem, contra puſtulas in pupillis. Has ſcilicet eius rei gratia ſaginant. Adiuuat mirifice, & ruptas oculo rum tuniculas admixtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum duntaxat candidum, oleo in ue tere corneisq; pyxidibus adſeruant, ad pupillarum al bugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pauones fimum ſuum reſorbere tradi, inuidentes hominum utili tatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omnium uitiorum putatur: Item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimũ

columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita ut postea hyssopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se uero ad claritatem dorcados. Hippocratis (ut putant) autoritate adijcitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in uase æreo decocta cum melle, ulceribus oculorum et glaucomatis medentur: Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctum, lanamq; sucidam ex oleo aut uino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: Et iecur ouium, atque (ut in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere suadent, & medulla dolores tumoresq; illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatẽ oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: Item cochlearum cinis fimum cenchridis, accipitrum generis hanc Græci faciũt. Argema ex melle omnibus quæ suprascripta sunt sanantur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: Item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo uetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena luna excæcant, restitutaq; eorum acie capita comburuntur, hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij uiridem includunt no

no fictili: ac lapillos, qui uocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam, lapillos seruāt ad oculorum dolores. Alij terram substernunt lacertæ uiridi excæcatæ, & unà in uitreo uase annulos includunt è ferro solido uel auro: cum recepisse uisum lacertam apparuerit per uitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinem utuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidam uiridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt uisum reuerti eademq; quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens uiua dimittatur. Lachrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibio eximie medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita ut à puero impube et capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, ne'ue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo uetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus pāno epiphoras sanare traditur. Scarabei uiridis natura contuentium uisum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorē. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo uetere. Item adeps anserinus. Quidam

adijciunt succum cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque et huic animali est medicina, constat'q; ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptis'q; uenis omnibus patina noua fictili operta in sole, subdita aqua feruenti liquatur. Saccatus'q; lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle: Murium cinis cum melle instillatus, aut cũ rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis'q; exemptis discoquitur melle in uase nouo: Sed medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asseruari, deinde cum opus sit strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium uitia eo remedio sanari: Aut si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inueterati in os pendentiũ addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant, efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiã per caudam distincti. Millepeda, ab alijs centipeda aut multipeda dicta, animal est e uermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactu'q; contrahens se, oniscon Græci uocant, alij tilon: efficaciter sanat auriũ dolores, in cortice punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, et in alteram aurem infundũt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci uocant, alij scolopendram, minorem perniciosam'q;. Cochleæ quæ sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris polline apposi-

tæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium feruente testa usta instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem uitia efficax, sed contra graueolentiam præcipue, aut si purulentæ sunt ex aceto, melius cum felle caprino, uel bubulo, aut testitudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, uel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam auteritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem magi, quoniam retro ambulet, terramq; terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abijci solet, inueterata & in uino trita, auribus purulẽtis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ si caput auellatur, hanc tritam unà cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam qua incluserint post paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue transire in animal, fieriue uermiculum. Alij binas ternasue in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorumq; curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerũt. Molles, quas in oleo decoctas, uerrucas efficaciter illiti experti sunt. Alterum genus mylæcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Ter-

tium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cũ pisseleo sanare ulcera aliâs insanabilia. Strumas, panos diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, furunculosq́;, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio et orthopnoicis se id dedisse tradit cũ resina et melle. Tantũ potestatis habet ars ea pro medicamento dandi quicquid uelit. Humanissimi eorũ cinerem crematarum seruandũ ad hos usus in cornea pyxide cẽsuere, aut tritas clysteribus infundẽdas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utiq; corpori illitas extrahere cõstat. Mel utilissimum auribus quoque est in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit colũbinum stercus uel per se, uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæq́; cerebrũ uel iecur cũ oleo insusum auriculæ aut parotidæ: Multipeda cũ resinæ tertia parte illita: Grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinasq́ue ex ijsdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS.

PROOEMIVM.

De origine magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ. Caput I.

m AGICAS uanitates sæpius quidē antecedentis operis parte, ubicunq; causæ locus'q; poscebant, coarguimus, detegemus'q; etiamnum: in paucis tamen digna res est de qua plura dicantur, uel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimis'q; seculis ualuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se redegit. Natam primum è medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse uelut altiorē sanctioremq; quàm medicinam: ita blandissimis desyderatissimis'q; promissis addidisse uires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus, Atq; ut hoc quoque suggesserit miscuisse artes mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cœlo uerissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici uinculo, in tantum fastigij adoleuit, ut hodie'q; ēt in magna parte gentium præualeat, & in oriente re-

gum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter autores conuenit. Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamq; eam intelligi uoluit, Zoroastrem hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic et Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & uicies centum milia uersuum à Zoroastre condita, indicibus quoque uoluminum eius positis explanauit, præceptorem à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum uero V. milibus annorum ante Troianum bellũ fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemq; tam longo æuo commentarijs non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumq; Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium uero Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumq; operis ex eadẽ in Vlixis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circæ utique et inferorum euocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo uenisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, ut Me-

nander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam. Orphea putarē è propinquo primum intulisse, ad uicinas usque superstitiones ac medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Primus extat (ut equidem inuenio) commentatus de ea Osthanes Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit comitatus: ac uelut semina artis portentosæ sparsisse obiter infecto quacunque commeauerat mundo. Diligentiores pauloante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non auiditatem modo scientiæ eius, Græcorū populos egit. Quanquam animaduertam summam literarum claritatem gloriam'q; ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exilijs uerius quàm peregrinationibus susceptis. Hanc reuersi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidinem & Dardanum è Phœnice illustrauit, uoluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis, suis uero ex disciplina eorum æditis: quæ recepta ab alijs hominum atque transisse per memoriam, æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis fas'q; omne deest, adeo, ut ij qui cætera in uiro illo probant, hæc eius opera esse inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenum'q; miraculi et hoc, pariter utrasque artes effloruisse, medicinam dico magicen'q;, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bel-

lum, quod gestum est à CCC urbis nostræ anno. Est et alia magices factio, à Mose & Iamne et Iotape Iudæis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrẽ. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secũdus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéq; quod nemo dubitet orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes uestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliĳsq; argumentis, quæ priori uolumine exposui. DCLVII. demum anno urbis. Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso COSS. senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur, palamq; in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias utique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanque Tiberĳ Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus uatũ medicorumq;. Sed quid ego hæc commemorem in arte oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéq; eam attonite celebrat tantis cæremonĳs, ut dedisse Persis uideri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi uero etiam saluberrimum.

Species magiæ, Neronisq; & magorum detestatio. Cap. II.

u T narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque & ex aqua, & sphæris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibusq; & multis alĳs modis diuina promittit, præterea umbrarum, inferorumq; colloquia: quæ omnia ætate no-

stra princeps Nero uana falsáq; comperit. Quippe nó
citharæ tragicíq; cantus libido illi maior fuit, fortuna re
rum humanarum summa gestiente in profundis animi
uitijs. Primumq; imperare dijs concupiuit, nec quicquã
generosius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualidius
fauit. Ad hæc non opes illi defuere, non uires, non discẽ
di ingenium, aliáq;, non patiente mundo. Immensum et
indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit
Nero: utinamq; inferos potius & quoscunque de suspi-
cionibus suis deos consuluisset, quàm lupanaribus atque
prostitutis mandasset inquisitiones eas, nulla profecto sa-
cra, barbari licet feriq; ritus, non mitiora quàm cogita-
tiones eius fuissent. Sæuius sic nos repleuit umbris. Sunt
quædam magis perfugia, ueluti lentiginem habentibus
non obsequi numina, ut cerni non possint. Forte hoc in
illo. Nihil membris defuit: Nam dies eligere certos libe-
rum erat: pecudes uero quibus non nisi ater colos esset,
facile. Nam hominem immolare etiam gratissimum. Ma
gus ad eum Tyridates uenerat, Armeniacum de se triũ
phum afferens, & ideo prouincijs grauis. Nauigare no
luerat, quoniam expuere in maria, alijsq; mortalium
necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Ma
gos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initia-
uerat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo ac-
cipere artem ualuit. Proinde ita persuasum sit, intestabi
lem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam ue-
ritatis umbras, sed in his ueneficas artes pollere, non
magicas. Quærat aliquis quæ sint mentiti ueteres ma-
gi, cum adulescentibus nobis uisus Apion grammaticæ
artis prodiderit cynocephaliã herbam, quæ in Aegypto

uocaretur osirites, diuinam, & contra omnia ueneficia: sed si ea erueretur, statim eum qui eruisset mori. Seq; euocasse umbras ad percontandum Homerum, qua patria quibusq; parentibus genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De talpis, & reliquae medicinae per morbos digestae in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera. Cap. III.

Peculiare uanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, caecitate perpetua tenebris etiamnum alijs, defossas sepultisq; similes. Nullis aeque credunt extis, nullum religionis capacius indicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansq; deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpae uiuae exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Caetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniam & terra (orbitis ut diximus) de pressa aduersatur. Caeterum dētium doloribus (ut ijdem narrant) medetur canum qui rabiem praeferunt, capitū cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprio per aurem cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circūscarificato eo qui doleat, aut draconis os è spina: Item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Huius maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur qui crocodilum captant. Dentes scarificant & ossibus lacer

tæ è fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingāt. Colluunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuuat cū melle. Fit eodem modo et dentrifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, uel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresq; ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusiq; auriculæ cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex fiali cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque uermiculus, qui in herba ueneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ brassicæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest: Serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ uernationis membrana cum oleo tædæq; resina calefacta, & auri alterutri infusa: adijciunt aliqui thus & rosaceum: Eadem cauis indita, ut sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia uisum est, multoq; minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem uel inueteratam cum cera celerrime dentes euellere tradunt. Et dens anguium alligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal

ipsum sinistra manu captum tritumq; in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectoq; ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, et proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, contra maculas faciei, & ad faucium uitia. Cap. IIII.

ORis saporem commendari affirmant murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscẽt quidam marathri radices. Penna uulturis, si scalpantur dentes, acidũ halitum faciunt. Hoc idem hystricis pinna fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ ulcera et labrorum hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico quod asperrimum habetur extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum uellere. Quidam & butyrum addunt. Si uero uitiligines sint, fel caninũ prius acu compunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudumq; in tenues cosecti membranas calidi impositi, uel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt.

Tollit ex facie uitia & cochlearum, quae latae & minutae passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearũ cinis spissat, calfacit smectica ui. Et ideo causticis commiscetur, psorisq; & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter herbas bouem maxime, unde & nomen inuenit, deuoratumq; tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Haec cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleontis albae (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectusq; brassica lepras sanat: Item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varo adeps gallinaceus cum cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel in quo apes sint immortuae. Praecipue tamen faciẽ purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinẽ inuenio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint in umbra arefacto. Vua succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: Sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extra. Asperitatem faucium & distillationes leniunt cochleae: coqui debent in lacte, demptoq; tantum terreno cõteri, & in passo dari potui. Sunt qui astypalaeicas efficacissimas putant, & in ijs smegma earum. Lenit &

grillus infricatus. Aut ſi quis manibus quibus eum contriuerit, tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cũ elaterio & melle citiſſime ſuccurritur: Cerebro noctuæ cinere hirundinis ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſylueſtrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita uocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cũ ſanguine comburunt in uaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirũdines ad anginam una drachma bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis efficaciſſimum putant. Alij XXI. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum uerbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor remedio eſſe: Et corrigiam caninam ter collo circundatam: Fimum columbinum uino et oleo permixtum. Ceruicis neruis et opiſthotono ex milui nido ſurculus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad ſtrumas exulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. Cap. V.

s Trumis exulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in uino, non tamen ſectis admouetur. Aiũt & in cibo ſumptam idem efficere. Vel cineri eius ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur. Poſt dies XXX. oportet alium adalligari. Quidam

ri. Quidam

ri. Quidam cor eius in argẽteo uasculo seruant. Ad foeminarum strumas ueteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maxime quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, uel cum cera. Edisse quoque eos medios abscisis utrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: uel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum. Efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent. Item fimum columbarum per se, uel cum farina hordeacea auenacea'ue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & utuntur ad omnia quæ intumescunt, et quæ apostemata uocant, quæq; in ceruice sint: uesciq; suilla tunc uetant. Tauri uocantur scarabei terrestres ricino similes, nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ uocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis et similibus uitijs et podagris. Triduo non abluunt, prodestq; hæc medicina in annũ. Omniaq; his ascribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam et à formicis terra egesta sic utuntur. Alij uermes terrenos totidem quot sint strumæ adalligant, pariterq; cum his arescunt. Alij uiperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus: Dein mediã comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, sic strumis medentur. Aliqui uero circumligant eas lino, quo præligata infra ca

put uipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur addita resinæ terebinthinæ parte quarta, quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant. Itē mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra uirus proficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscūque partis si catulus lactens admoueatur, apprimaturq; his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idq; exenterato perfusoq; uino deprehendi, uitiato uiscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoq; quos melitæos uocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. Transireq; morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum uitijs, iecoris, & sanguinis reiectionibus. Cap. VI.

Pulmonum uitijs medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis uel cruentis excreationibus medetur. Præcipue uero cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito, atque ita è uino garoq; sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, ut numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his solitanæ.

Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit, & sine succo. Balearicæ quas cauaticas uocāt, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque ueteres neque recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent, nec non syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt: Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores. Efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores tradūtur quæcunq; uiuæ cum aceto deuoratæ. Præterea sunt acceratæ uocantur, latæ multifariam'q; nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, uel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aqua tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat et canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita ut ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim uas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiāt, tunc melle miscent. Alij centipedam uocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cū sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspiria emendant & uomicas. Est animal locustæ simile

sine pennis, quod tryxalis Græce uocatur, Latinum nõ men non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod gryllus uocetur: Ex his uiginti torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinemq; expuẽtibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, uel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reijcientibus pulmo uulturinus uitigneis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumq; ijsdem portionibus potus mane atque uesperi in uino si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóue includi, & obsignari annulo, terq; nouies carmẽ dici. Caninus si uiuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo uitio. Quidam recentem superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti fel, uel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle donec persanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculũ dormitorium eius cui medetur suspensa, ut egrediens reuertensq; attingat manu: Cinis è capite bubonis cum unguẽto: Mel in quo apes sunt emortuæ: Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur. & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, ca-

pite ablato & intestinis, decoctus in uino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo suco bibitur. Lacertæ uirides decisis pedibus & capite in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in uino decoctæ cum piperis granis XV. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoque quam oniscon appellauimus, medetur, denarij pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fisso & ferro uincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere unde effoderis magi iubēt, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

Ad dysentericos & uentris mala remedia. Cap. VII.

Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus uetus. Seuum ouium decoctum in uino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi ueteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusq; ac cute, decoctusq;, & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo utraque cum putamine contritæ, atque in uase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum suco & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in uino, addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inueniuntur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pōdere dimidij acaciæ, exq; eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ.

Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alij totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenasmis in stanneo uase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo ijsdem medetur, sed ueteris gallinacei uehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarũ tosta et data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autem frugibus ante & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dysentericas & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti bacis dysentericis: Item merulæ. Mel in quo sint immortuæ apes decoctũ. Grauissimum uitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti uerspertilionis sanguine, etiam illito uentre subuenire. Sistit aluum & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata. Item cinis earum quæ uiuæ crematæ sint, potus ex uino austero. Gallinaceorum iecur assum cum uentriculi membrana, quæ abijci solet, inueterata, admixto papaueris succo. Alij recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per se uentriculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi ũeter arefactus et potus ijs qui cibos non conficiunt utilissimus, uel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligãt ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouiũ tostus, atque è uino potus. Palumbus ferus ex posca de-

coctus: Apodes ex uino. Cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus mirũ est, anate apposita uentri transire morbum, anatemq́; emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli uitium efficacissime sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in uase nouo cũ plumis exuri iubent, conteriq́; in cinerẽ, bibiq́; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum. Quidam cor eius adalligari femini. Alij recens tepensq́; adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut sacrũ peractum erat obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum cõstat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli priusquam uideant applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire uim morbi, postremo exanimari, dissectisq́; palàm fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem uespertilionis sanguine contacto uentre, in totum annum caueri dolorem tradunt: Aut in dolore si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

Ad calculos & uesicæ dolores, testiumq́; & inguinũ tumores, & ad panos. Cap. VIII.

m Vrino fimo contra calculos illinire uentrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiũt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius-

quam in se urinam reddat, eos qui carnem ederint, strã guriæ morbum contrahere minime posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia uesicæ emendat. Item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut passo ad comminuendos calculos, uel cochleas decoctas uti suspiriosis. Easdẽ exemptas testis tritas'q;, tres in uini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidia urinæ emendent. Testarum uero inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, uel cinerem scorpionum in pane sumi, uel siquis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum uesica, aut in palumbiũ uentriculo inueniantur, conteri, & potioni inspergi. Itẽ membranam è uentriculo gallinacei aridam: uel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos, & alias difficultates uesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirũdinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi uentrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, uel ipsius decoctæ ius. Turdos quoque edisse cum bacis myrti prodest urinæ. Cicadas tostas in patellis. Millepedam oniscon bibisse. Et in uesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorũ discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum adiecto melle subditum. Sedis uitijs efficacissima sunt œsypum (quidam adyciunt pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo:

aiuntq; inuentum Aesculapij esse, & eodem uerrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui suauis cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle, uel herinacei, uel uespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine, & oesypo. Fimum colūbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dēpto capite pedibusq; infricatur. Ne acria perurāt, adeps anserinus, cum cera punica, cerusa, rosaceo: Adeps cygni. Haec & haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino aminaeo & pipere, potu prodesse dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic paupaueris nigri obolis tribus. Ruptis, conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus uerrucisq; medetur arietini pulmonis inassati sanies. Caeteris uitijs uellerum eius uel sordidorum cinis ex aqua. Seuum ex omento pecudis, praecipue à renibus admixto cinere pumicis & sale. Lana sucida ex aqua frigida. Carnes pecudis combustae ex aqua. Mulae ungularū cinis. Dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus uero farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi ulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres. Cochleae latae paruae contritae ex aceto, uel cinis eius. Mel in quo apes sunt emortuae cum resina. Cochleae nudae quas in Africa gigni diximus, tritae cum thuris polline & ouorum albo, tricesimoq; die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt,

capite, pedibus, interaneis'q; demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad urinæ incõtinentiam. Caninum adipem cum alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admixto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita admixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ: & per se cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, discussoriã uim habet. Fimum columbarum per sese, uel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mixta calce panos, scalpelli uice auferunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

Ad podagras & articulorum dolores. Cap. IX.

Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris et cerusa. Fimum pecudum quod liquidum reddunt. Pulmones pecudum. Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & uiuæ combustæ cinis ex aceto et rosaceo, si penna illinatur, uel si cera & rosaceum admisceatur: Fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur. Fimum gallinarum, Vermium terrenorum cinis cũ melle, ita ut tertio die soluãtur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tolle

re dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in uino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidā ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum uipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritoq; quantum tres digiti capiant bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum urtica, uel pennis eorum (cum primum nascentur) tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur. Item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo uel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & uino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuū pecudū cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint ulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, uel gryllorum crematorum fauilla ex oleo. Item muris syluatici cum melle. Vermium quoque terrenorum cum oleo uetere. Et cochleæ quæ nudæ inueniuntur. Vlcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ uiuæ combustæ sint. Fimiq; gallinacei cinis exulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calciamentorum ueteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiē. Lacertæ uiridis sanguis subtritus, & hominum & iumentorum pedes sublitus sanat. Clauos pedum urina muli mulæ ue cum luto suo illita. Fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel sanguis floco impositus.

Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo. Fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas uero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita. Fimi canini cinis cum cera. Fimum ouium. Sanguis recens murinus illitus, uel ipse mus diuulsus. Herinacei fel. Caput lacertæ uel sanguis, uel cinis totius. Membrana senectutis anguium. Fimum gallinaceum cum oleo & nitro: Cantharides cum uua taminia intritæ exedũt. Sed ita erosas alijs quæ ad persananda ulcera monstrauimus, curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori. Cap. X.

Nunc reuertemur ad ea quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæ'ue contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitaliq; eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniã uni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere: hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam si æger ei respõdeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantiq; de morbo, spem uitæ certam esse: moriturum nihil respõdere. Adijciunt ut euellatur ex aure læua canis, cui nõ sit alius quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius qui é sue id animal euellerit, scriptum reliquit. Rursus magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos uero qui à nocturnis

dijs Faunisq; agitentur, draconis lingua & oculis, & felle, intestinisq; in uino & oleo decoctis, ac sub diuo nocte refrigeratis. perunctos matutinis uespertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, uel pellem tantum eius. Quinimo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliusq; succidere. Itaque sola serpentiũ frigori se committit, prima omnium procedens & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circunscribatur, ac uestigium id effodiatur, non gigni pulices ubicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum utilissima tradunt esse: Millepedas ut in anguis diximus potas phthisin sentiẽtibus, lacertam uiridem decoctam in uini sextarijs tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies donec conualescant. Cochlearum cinerem potũ in uino. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus, dilutum magnitudine nucis auellanæ à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos tritosq; dimidio denarij pondere in aqua uel lactis asinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus ante & postea. Magnifice laudatur & sanguis pecudum potus. Item fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactens sumptus abscisso capite pedibusq; ex uino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo ut anguis exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum inueteratumq; bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis ueribus

inassatum. Operæprecium est scire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Obseruant cubile eius æstatibus. Est autem in locis hostiorum fenestrarumq;, aut cameris sepulchris'ue: Ibi uere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas, quarum angustijs etiam gaudet, eo facilius exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto nõ potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratũ potumq;, & iecur eius: Testiculi uuluæq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus: Item canis, syluestris uero tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus & capite: Cochlearum cinis addito semine lini et urticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis alligata ceruinis neruis. Vel lapilli è uẽtre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure uel cor recens deuoratũ. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur uulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli uulturini adalligatũ. Sed et ipsum uulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum hu-

mano cadauere. Quidam pectus eius bibẽdum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua et lacte, antecedente quinque dierum abstinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & qui uiginti unam muscas ruffas, & quidem emortuas in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. Cap. XI.

m Orbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarij põdere cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulso. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus uocatur à colore, quæ si spectatur, sanari id malũ tradunt, & auem mori. Hanc puto latine uocari galgulum. Phreneticis prodesse uidetur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modo muris cerebrũ dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, uerumetiam inueteratas herinacei carnes quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose uitam ludificantur, acceperim. Præcipueq; febrium medicina placitis eorum renunciat. Nanque & in XII. signa digessere eam sole transmeãte, iterumq; luna, quod totum abdicandum paucis exẽplaribus docebo. Siquidem crematis, tritisq; cum oleo

perungi iubent ægros, cum geminos transit sol, cristis, et
auribus, et unguibus gallinaceorum. Si luna, radijs bar
bisq; eorum. Si uirginem alteruter, hordei granis. Si sa-
gittarium, uespertilionis alis. Si leonem luna, tamaricis
fronde, & adijciunt satiuæ. Si aquarium, è buxo carbo-
nibus tritis. Ex istis confessa, aut certe uerisimilia pone-
mus, sicut & lethargum olfactorijs excitari: Inter ea
fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere usto.
His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput ad-
alligari putant utile. In quartanis medicina clinice pro-
pemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum reme
dia ponemus, primumq; ea quæ adalligari iubent: pulue
rem, in quo se accipiter uolutauerit, lino rutilo in linteo
lo: Canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecen uo-
cant uespam, quæ singularis uolitat, hanc sinistra ma-
nu apprehensam subnectunt, alij uero quam quis eo an
no uiderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo,
uel cor uiuentis exemptum. Muris rostellum auriculasq;
summas roseo panno, ipsumq; dimittunt. Lacertæ uiri-
dis uiuæ dextrum oculũ effossum, mox cum capite suo
deciso, in pellicula caprina. Scarabeũ qui pilulas uoluit.
Propter hunc Aegypti magna pars scarabeos inter nu-
mina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligit
solis operum similitudinem huic animali esse, ad excu-
sandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant magi,
cui sunt cornicula reflexa sinistra manu collectum. Ter
tium qui uocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique la-
certo adalligant. Cætera sinistro. Cor anguinum sinistra
manu exemptum uiuentibus. Scorpionis caudæ quatuor
articulos cum aculeo panno nigro, ita ut nec scorpionem

dimissum, nec eum qui alligauerit, uideat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, uel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios è spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant. Cochleasq; quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subijciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum, inueteratumq; conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cũ melle: Alij fimũ drachma una in lactis caprini et ouilli, uel passi cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatũ remedio esse quartanis. Quod esset animal, neque ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire in longissimis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, an'ne aranei quem lycon uocant, tela cum ipso specu toto resina ceráq; imposita utrisque temporibus et frõti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et alijs febribus prodesse traditur: Item lacerta uiridis adalligata uiua in eo uase quod capiat. Quo genere & recidi-

uas frequenter abigi affirmant: Hydropicis œsypum ex uino addita myrrha modicæ potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem, et oleum myrteum. Sordes ab uberibus ouium eundẽ effectum habẽt. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus uentri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorumq́; contractiones. Cap. XII.

Igni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, uermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, ut qui id fecerit antequam incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cũ terra cauernæ suæ tolli: Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, deiñ ex aceto impositum: Senectus serpẽtium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, uel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentaq́; imposita inspersa. Si in uerendis sit, cæterisq́; ibi ulceribus occurrit è melle œsypum cum plũbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus sit, efficacissime anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendẽs enecatus, sic ut terram nec postea attingat, ter circunda-

tus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est ruffum maxime recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cũ cera commixtum. Murium cinis et cochlearum, idq; sic, ut ne cicatrix quidẽ appareat. Item adeps uiperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorũ amphisbæna mortua adalligata. Adeps uulturinus cum uẽtre arefactus, contritusq; cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata. Herinacei spasticis. Item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt canini capitis cinis, aut uulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, ac locustæ frictæ cum seuo hircino: Pecudum seuum. Aliqui miscent uiscum & portulacam, alij æris florem et uiscum, ita ut tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores uulnerum, ul cera, uulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. Cap. XIII.

Anguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulũ ex aqua maxime agninum subductum uel infusum, etiam si alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluẽtum sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ. Aranei telæ suppositæ. Gallinacei cerebellum, uel sanguinis profluuia ex cerebro. Item columbinus sanguis ob id seruatus cõcretus'q;. Si uero ex uulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mire sistit. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia ualet. Erodit & ulcerum margines: carnes'q; excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricẽ perducit. Magna uis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus feminum agninorum, præcipue in his ulceribus quæ cicatricẽ nõ trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testo calefacto & subacto, tumor uulnerum sedatur. Fistulæ purgãtur sanantur'q;. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij uice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto ulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina tere-

binthina & sinopide. Eademq́; utilissima sunt in his ulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermiũ ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia. Nomas uero, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diẽ persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Cinis eorum margines ulcerum duriores absumit, cum pice liquida uel simblio melle. Quidam arefactis in sole ad uulnera ex aceto utuntur, nec soluunt nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæq́; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal à Græcis uocatur, quo præcipue sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicũtur. Draconum quoque adeps siccatus sole magnopere prodest: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale uiperino in cibo sumpto. Tradunt & ulcera tractabiliora fieri, & sanari celerius. Antonius Musa medicus cum incidisset insanabilia ulcera, uiperas edendas dabat, miraq́; celeritate persanabat. Tryxalidũ cinis margines ulcerum duros aufert cum melle. Item fimi columbini cinis cum arsenico & melle ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrũ cum adipe ancerino mire uulnera dicitur glutinare: quæ uero uocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vlcerũ labra duriora apes in melle mortuæ emol-

liunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum uulnera atque uibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur. Efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuq; ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis quæ subinde suffundantur ferè XIIII. diebus solidat: nec tardius cinis syluestris muris cum melle, aut cum uermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo præcipue ex ariete, seuum ex nitro: Lacertæ uiridis cinis: Vernatio anguium ex uino decocta: Fimum colūbinum ex melle. Item uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cātharides cum rutæ foliorum duabus partibus in sole, donec formicet cutis, tolerādæ sunt. Postea fouere, oleoq; perungere, necessariū, iterumq; illinere, idq; diebus pluribus facere, cauentes exulcerationem multam. Ad easdē uitiligines, & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo uetere cornea pyxide, uespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem uero, bubonis cerebrum cum aphronitro: sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ. Harundines, & tela, quæq; alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus.. Præcipue uero lacerta dissecta, & uel caput eius tantum contusum cum sale impositū: Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæq; cum testis, & eæ quæ manduntur exemptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissime: Ossa anguiū

eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritae cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. Cap. XIIII.

In muliebribus malis membranae à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriae maxime mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptus hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram nõ attigerit. Lumbos parturientium potus Lactis: Fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quae fimum anserinũ cum aquae cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant praestant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarũ suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahunt, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo continent partum. Detrahuntur autem sub partu, aliâs eniti non patiũtur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleae in cibo sumptae accelerant partum. Item conceptum impositae cum croco. Eaedem ex amylo &

tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & uuluam auersam corrigũt cum medulla ceruina, ita ut uni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque uuluarum discutiunt exẽptæ testis, tritæq; cum rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnograeca quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæq;, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ sole in tegulis, tusæq; in farina, miscentur lomento æquis partibus, candoremq; & leuorem corpori afferunt. Scabendi desyderia tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperã mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: Itẽ amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam uiuam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit, atque asseruata, partus faciles præstat uel mortua. Mirum, si non adseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat adseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendam cum thure: aliter sumpta: abortum facit. Baculus quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat. Tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus qui filum deducit ex alto: capi debet manu caua, tritusq; admoueri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna uulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui

grauidis cauendum constat, quoniam transgressus abortus asperos facit. Fimum accipitris in mulso potum, uidetur foecundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mãmas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio uexatis inuenere otidum adipem utilem esse: his quae uulua strangulẽtur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis, cadmiae mixtus, & cerae, stantes mammas seruat. Putãt & ter circunductas ouo perdicis, non inclinari. Et si sorbeantur eadem, foecunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem uuluarum sedare, si cum cimice trito illinãtur. Vespertilionum sanguis psilothri uim habet: sed malis puerorum illitus nõ satis proficit, nisi erucae uel cicutae semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem et cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt uiperam, exemptis ossibus psilothri uice utuntur, euulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est utique mixto cerebro uespertilionis, & lacte caprino: Item per se cinis cum lacte canis primi partus, euulsis pilis, quos renasci nolunt, uel nondum natis perunctis partibus, alij non surgunt: Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: Item hirundinino sanguine uel felle.

Promiscuæ medicinæ. Cap. XV.

Vis formicarū supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si uero oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, uermium terrenorum cinere præstari admixto oleo. Infantibus qui lacte concreto uexātur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si uitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecoris utilissimū est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ uocatur siriasis, adalligatis emendatur. Ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morsu emendantur. Postea harundini adalligatæ suspenduntur in fumo, traduntq; pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitq;. Ramicosis cochlearum cinis cū thure ex oui albo succo illitus per dies XXX. medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearū harenaceæ duritiæ, eæ dētitionem facilē præstant adalligatæ. Cochlearū inaniū cinis admixtus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatum pelliculæ, dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædam, non omittenda tamē, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi: Id intelligi & quod sub cauda unam cauernam habeat. Id agendum ut per aurum aut argentum, aut ostrum mordeat uitium. Tum in calice nouo illiga-

tur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur mu ribus elixis in cibo datis. Scarabeorum cornua grãdia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bo uis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat: inopinatis praeciso capite exemptum, adal ligatumq́; mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eius dem ad eundem usum adalligari iubent. Et limacis la pillum siue ossiculum quod inuenitur in dorso: Magni fice iuuat et ouis cerebrum gingiuis illitum. Sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt uermi culi in spinosis herbis asperi, lanuginosi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hae reat. Somnos allicit oesypum cum myrrhae momento in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anserino et uino myrtite: Auis cuculus leporina pelle adalligatus: Ardeolae rostrum in pelle asinina fronti adalligatum.
Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse uino col lutum. E`diuerso somnum arcet uespertilionis caput ari dum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, uenerẽ eius qui fecerit, cohibet. Nam inter amatoria esse magi dicunt. Inhibet & fimum cochleae et columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextrae partes uenerem concitant uiris adalligatae gruis pelle: Item si lutea ex ouis quinque colũbarum, admixto adipis suil li denarij pondere, ex melle sorbeantur: Passeres in cibo uel oua eorũ. Gallinacei dexter testis arietina pelle ad alligatus. Ibium cineres cum adipe anseris et irino per unctis si conceptus sit, partus continere: Contra inhibe ri uenerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illi tis adalligatisq́; pelle arietina tradunt. Item cuiuscunq;

galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subijcian tur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iun ctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad uenerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si uerum est) linamento inuolutum in sinistra manu uenerem stimulare: si trãsferatur in dextram, inhibere. Item uespertilionis sangui nem collectum flocco, suppositumq; capiti mulierum, libi dinem mouere: aut anseris linguam in cibo uel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana se nectutis anguium triduo inhibet: Ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos si cerebrum muste læ coagulo addatur, negant corrũpi uetustate, aut à mu ribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gal linaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iu mentorum urinæ tormina uespertilione adalligato fi niuntur: Verminatio ter circulato uerendis palumbo: mi rum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum libera tur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in uino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & uino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia: Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc uolu men pertinentiũ. Gromphenam auem in Sardinia nar rant grui simile, ignotam iam etiam Sardis, ut existi mo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantum pilo similis nec alibi nascens. Iidem autores nominauere si rulugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nascere tur tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cum & me

dicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit anima lia byturos uocari, qui uites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum. Cap. XVI.

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex secũdis canis habẽtem, aut leporis fimum uel pilos tenentẽ. In culicum genere muliones nõ amplius quàm uno die uiuere. Eosq; qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis uno die, deiectisq; cum uino in fauces boum uua maturescente, toto anno eos ualere. Vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguiũ collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantum gigni. Non lassescere in ullo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare cum uinum biberint. Vngulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ueneno stygis aquæ, cum id dãdum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. Caput I.

a QVATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctus'q; ac reciprocos æstus amnium'q; rapidos cursus improbas exercente uires: nusquam potētia maiore, si uerum fateri uolumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammam necant, scandunt in sublime, & cœlum quoque sibi uendicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant: Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium exanima. Sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera. Eædem cadētes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores frutices'q; uiuant, in cœlum migrare aquas, animam'q; etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque uires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarū

potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CCLXVI. Cap. II.

Micant benigne passimq; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, et in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæq; auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus uariјs, urbesq; condunt, sicut Puteolos in campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquā tamen largius quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsa'ue mixtura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantaq; eis est uis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in solijs feruere cogant quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipso quæ Licinij Crassi fuere. Mediosq; inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibus'ue aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractis'ue. Inaniunt aluos. Sanant ulcera. Capiti auribusq; priuatim medentur. Oculis uero Ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu ac nemore, quam & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, ibi compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum

ſibi inſtaurauerat, ceu uero non & in toto terrarum orbe feciſſet. Huius in parte prima exiguo poſt obitum ipſius Antiſtio Vetere poſſidente, eruperunt fontes calidi perquam ſalubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, ut protinus noſcatur etiam miniſterium eius ex illa maieſtate. Ponam enim ipſum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ uindex clariſſime linguæ
 Sylua loco melius ſurgere iuſſa uiret.
Atque academiæ celebratam nomine uillam,
 Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
 Languida quæ infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
 Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
 Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinueſſanæ aquæ ſterilitatem fœminarum, & uirorum inſaniam abolere produ͂tur. In Aenaria inſula calculoſis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. paſſuũ, hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia uocatur, & in Venefrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurũ montem autor eſt M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando neceſſarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Cteſias ſcribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ uulneribus medenter: egelidæ hæ, ſed Cu

tiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, ut propè morsus uideri possit, aptissimæ stomacho, neruis, uniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq; fieri non patitur. E` diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium uocatur, steriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id uitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Trœzene omniũ pedes uitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumq; uitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos et Neapolim oculis & uulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan ex quo albas, ex utroque autem uarias. Theophrastus in Thurijs Cratim candorem facere, Sybarim nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibant, nigriores esse, durioresq; & crispo capillo. Qui ex Cratide candidos, mollioresq;, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idẽ omnia fusca quibusdã

in locis tradit nasci, & fruges quoq;, sicut in Messapijs. At in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres ui uere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde numinibus inuentis. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit unus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit. At in Cea insula fontem esse quo hebetes fiant: Zamæ in Africa quo canoræ uoces. Vinũ tædio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus ijs quos diximus. Mutianus Andri é fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius dei uinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idẽ fieri in Aethiopia eiusdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussã lacum esse dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarũ salsumq́;, ac deinde dulcem, totiesq́; etiam noctu, scatentem albis serpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui

in uinum additus, triduo calorē potionis custodit in uasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines uero pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abū de multa retulimus. Ctesias tradit, Siden uocari stagnū in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues quæ aduolauerint emori. Contra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant. nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Pythia, ut Apion tradit. Et in Medorum lacu puteoq; Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca uicina, portendēs aliquid: Miruinq;, quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si uero euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit, hoc est & templo & deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt octonis pedibus distantes. In unum alueum coëunt uasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra suspicionem ullam aquæ, cum sit uicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est non profluere eos aspicere uolentibus, sicut proxime Lartio Licinio legato post præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E` diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces ilico mortem afferre in cibis: quod et circa Danubij exortum audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appositū

ubi finitur id genus piscium. Ideoq; ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit é saxis, styx appellata, quæ ilico necat, ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontiũ. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquã biberit. Varro ad Soractem in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: sole oriente eum exundare feruenti similem, auesq; quæ gustauerint, iuxta mortuas iacere.

Nanque et hæc insidiosa conditio, quod quædam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica tempe, quoniam uisus omnibus terrori est: traduntq; etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui spatio: mirumq;, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædã sui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis poëtæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perparenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. nam quæ alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cũ ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in

antris Coryciis: Nam Miczæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corintho cum decidêre. In quibusdam speluncis utroque modo columnas faciunt, ut in Phausia Chersenosi Rhodiorũ in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate uel commoditate earum. Cap. III.

q Væritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigræq; meritò dãnãt, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuq; ipso extenuari atque proficere: eoq; miror cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbriũ aqua, ut quæ subire potuerit ac pendêre in aëre. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibusq; etiam glaciem, uelut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, et glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest uitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter quàm sensu uix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadensq; inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemq; subtilissimum elementi eius uideri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec uero pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde quod tenuis=

ſimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et niuis cauſis. Pluuias quidē aquas celerrime putreſcere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibusq;, etiam limi non alijs ineſſe plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium utiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrētium ullius, lacusq; plurimos ſalubres maxime. Quædā igitur & huius generis aptiſſimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaſpe & Euleo tantum bibunt, & eæ quāuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia ſint amnes apparet, quoniam nec é Tigri nec Euphrate, nec é multis alijs bibūt. Limus aquarum uitium eſt: ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur: ſicut frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, et quæ ſcrobem ſtatim implent, quod euenit Trœzene. Nam nitroſas atque ſalmacidas in deſertis rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipſaq; ueſcuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quiq; malum colorem bibentibus referunt, & ſi uaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tarde percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; craſſis obducunt uaſa cruſtis. Eſt etiamnum uitium non fœtidæ modo, uerum omnino quicquam reſipientis, iucundum ſit illud licet gratumq;, & ut ſæpe ad uicinia lactis accedens. Aquam ſalubrem aëri quàm ſimillimā

esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucun de olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarũ salubrium sapor odor'ue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigereturq; celerius. Quin exhaustam uasis ne manus pendeant, depositisq; in humum tepescere affirmant. Ex quonã ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare uideo: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utq; cœlum uideant. Super omnia obseruatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa uado exiliat uena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut e sublimi deiecta, uerberatu corripiat aëra. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadẽ. Neronis principis inuentũ est, decoquere aquam, uitroq; demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris contingit sine uitiis niuis. Omnem utique decoctam utiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Aestus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari, exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium toto orbe, frigoris salubritatisq; palma, præconio urbis, Marcia est, inter re-

liqua deũm munere urbi tributa. Vocabatur hæc quodã Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum, transit Marsos & fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit IX. M. pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbẽ ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus è regibus. Postea Q. Marcius Rex in prætura. Rursusq; restituit Marcus Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II. M. pass. Prænestina uia. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia supradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Martia haustu. Quanquam utriusque iãpridem urbi perijt uoluptas, ambitione auaritiaq; in uillas ac suburbana decoquentibus publicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiũtur in conuallibus maxime, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales ubique partes aquosas existimauere. Qua in re uarietatem naturæ aperuisse conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnasus, Apenninus, Alpes, undiq; uestiuntur, amnibusq; perfunduntur. Aliqui ab austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictum est: multumq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut uitex, aut edera, sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorẽ è superioribus

defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuentibus, quod ex aedito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est & peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam feruentissimo aestu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussos splendeat: Nā si, terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes, ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui aerea cooperto, lucernaq; ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptumúe, aut in aere sudor, uel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam uellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excolunt locum, tanto efficacio re uasorum argumento. Terra uero ipsa promittit candi cantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terrae obseruantes, ut à nigra descendat ordo supradictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Nanque & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit, & colando continet sordes. Sabulū exiles limosasq; promittit. Glarea incertas uenas, sed boni saporis. Sabulum masculum & harena carbunculosa, certas, stabilesq;, et salubres. Rubra saxa optimas, speiq; certissimae. Radices montium saxosae, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respōdere glebas, faciliusq; ferramenta descendere. Depressis

puteis sulphurata uel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est, demissa ardēs lucerna, si extinguatur. Tūc secundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his uitijs altitudine ipsa grauior aër, quem emendant assiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam uentum est, sine harena opus surgit, ne uenæ obstruantur. Quædam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est, hybernis enim constant imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. Cap. IIII.

m Axime autem putei circa arcturum. Nā ipsa æstate deficiunt, omnesq; quatriduo eo subsidunt. Iam uero multi hyeme tota, ut circa Olympum uere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant amnemq; faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantum superfluit, et maxime canis ortu, parcius si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus sicciores fiunt, uelut in Narniensi agro, quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno mi-

nime: minusq; per siccitates. Neque æqualis amnium plerunque gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq; herbarum quas lauant succi: Ergo ijdem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenem, uictiq; diluuntur. Aliqui uero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut sal si deciderent, necarentq; frumenta. Toties & Nili riguæ pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebant. Sicut in Hemo obsidente Gallos Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. Plerunq; uero damnosi torrētes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueriq; terram callumq; summæ cutis solui aquarũ interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq; qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, uti quæque cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. Cap. V.

Terræ quoque motus profundunt, sorbentq; aquas, sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, postea quam cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliâs non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per olympia, uerisq; simile, quoniam Alpheus in ea insula sub ima maria

permeet. Rhodiorũ fons in Cherroneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur et colores aquarum, sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóq; innatans Hypani. In quo et illud mirabile: Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum, & quid prosit nauigatio, et medicinæ aquæ marinæ. Cap. VI.

Aeterum à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est crassitudine binũm digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo leuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, é plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebro descendatq́;, ne libramenta pereant. Fistulas denũm pedum lõgitudinis esse, legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: Si octonariæ, centena: Si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidióq; eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: Item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cũ alio

quin lauari calida frequenter induceret, uidelicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa qualis Cutilia, utilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum, quod est inimicissimum. Nanque paulò diutius quàm balineis uti oportet, ac postea frigida dulci nec sine oleo discedenteis, quod uulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & uastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error quo quidam plurimo potu gloriātur. Vidiq; iam turgidos bibendo, in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur et cœno fontium ipsorum utiliter, sed ita si illitum sole inarescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris, argētiue (ut multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorū dolores, ferruminant & fracturas ossáq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex, principalis uero nauigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerētibus, sicuti proxime Anneum Gallionem fecisse post cōsulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se

petitur, ſed propter longinquitatem nauigandi. Quin et uomitiones ipſæ inſtabili uolutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris medentur, omnibusq́; propter quæ elleborum bibitur. Aquam uero maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant medici: ſi illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplaſtris etiam maxime albis & malagmatis miſcent. Prodeſt & infuſa crebro ictu. Bibitur quoque quamuis non ſine iniuria ſtomachi ad purganda corpora bileq́; atrã, aut ſanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam: Et in teneſmis articularibusq́; morbis aſſeruatam, & in hoc uetuſtate uirus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nullaq́; dulcium mixtura corruptam, in quo uſu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoque acetum aut uinum aqua miſcent. Qui parum dedere, rhaphanos ſupermandi ex mulſo aceto iubent, ut ad uomitiones reuocent. Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Teſtium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item perniorum uitio ante ulcera: Simili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi. Lẽdes quoque & tetra capitis animalia hac curantur, & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fouere plurimũ prodeſt. Quin & ad ictus uenenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum et ſcorpionum, & ptyade aſpide reſperſis. Calida autem in his aſſumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacti. Mammas ſororientes præcordia ma-

ciem'q; corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium dolores, capitis grauitates cum aceto feruentium uapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanas'q; emolliunt. Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uideri posse. Verum & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua sibi quisq; aquã maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plusquam sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs mergatur, uinci aquam, salem'q; non liquari. Cætero sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs, salsissimi maris uim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, supradictã aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniã ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur quod uocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc usum aduehũt, fictili'q; uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatione, et sapore grato et odore. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabantur quondam, quod daretur appetentibus uinum ægris, ueluti innocentiore potu. Damnatum iam multis annis ijsdem uitijs quibus uinum, nec ijsdẽ utilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim uellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, uel uasa inania obturata, dulcẽ intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum natando in cuiuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. Est et in metu peregrinantiũ,

ut tenent ualetudinem aquæ ignotæ: Hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: itē oleo admixto, talorum dolori tumoriq;. Spuma aquæ affrictu uerrucas tollit. Necnon harena littorum maris, præcipue tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorū aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis. Nunc & de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Cap. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur. Vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, uel siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumq; stagnum in salem abit, modicū alioquin altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanicus uocatur, & alio iuxta Gelam: Horū extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est alius sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus, alter ad Arios, sale æstuant. Sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein sole siccant. Sed & summa fluminū densantur in

tur in salem, amne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur renascens, maiusq; regum uectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur et è terra, ut palàm est humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosq; massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit et iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum & Arabiam, etiam squallẽtibus locis, cœptus est inueniri detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia usque ad Ammonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur ammoniaco, & ipso quia sub harenis inueniatur appellato. Similis est colore alumini, quod schiston uocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quammaxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod leuissimus intra specus suos, in lucem uniuersam prolatus, uix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, ut adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem cocanicum appellauimus, necnon &

Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iampridem palma à plerisq; medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihil'q; gignit, & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij uaria genera. Vulgaris plurimus'q; in salinis, mari adfuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime iuuante, ac super omnia sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Vticam construit aceruos salis ad collium speciem. Qui ubi sole luna'q; induruere, nullo humore liquescunt, uix'q; etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quod & in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerãdo'q; salem faciunt inertem, nec candidũ. Galliæ, Germaniæ'q; ardẽtibus lignis aquam salsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per se cinere syncero uim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiam in salem uertitur. Quicunque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum inuenio Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguũ superesset humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur, iterum'q; cõsumpto liquore ad naturam suam redit: uulgo è mænis iu-

candidissimus. Marinorum maxime laudatur Cyprius à Salamine: At è stagnis Tarẽtinus, ac Phrygius, qui Tattæus uocatur. Hi duo oculis utiles. À Cappadocia uero qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citteum appellauimus. Itaque à partu uentrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal sicci ssimus: suauissimus omnium Tarẽtinus, atque candidissimus. Et de cætero fragilis qui maxime candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt. Sed copiosum aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragasæus, neque Achantius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sũt & colorum differentiæ. Rubet Memphi, ruffus est circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcunque è marinis, ex eo genere spumeum præcipue. Iumentorum uero & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum utilior quisquis facile liquescit: Item humidior, minorẽ enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarij uicem implet, excitans auiditatem, inuitans'q; in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armenta'q; & iumenta, sale maxime sollici=

tantur ad pastum, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule uita humanior sine sale nequit degere: adeoq; necessarium elementum est, ut trã sierit intellectus ad uoluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisq; uitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies non alio magis uocabulo cõstat. Honoribus etiam militiæq; interponitur, salarijs inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ uiæ, quoniã illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Martius rex, salis modia sex milia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmẽtarij uice usos ueteres, autor est: Esitasse enim salem cum pane & caseo, ut prouerbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum syncæritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur et flos salis, in totum diuersa res, humidiorisq; naturæ, & crocei coloris, aut ruffi, ueluti rubigo salis, odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma. Aegyptus inuenit, uideturq; Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluẽte factitium colorem, cum uerus ille non nisi oleo resoluatur, & unguentarij propter colorem eo maxime utantur. Canicia in uasis summa est: media uero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorẽ

ciet, aluum soluit in uino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissime. Feces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab alijs salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, ui distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabāt. Capite eius usto, suffitu, extrahit secundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece. Cap. VIII.

Nunc é scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariæ cetarijs: sociorum id appellatur, singulis milibus nummûm permutantibus congios pené binos. Nec liquor ullus pené præter unguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem & Mauritania, Bæticaq́;, et Carteia ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeijq; & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Vitiū huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq́; confici. Apuam nostri, aphyen Græci uocant, quoniam is pisciculus é pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transijt deinde in luxuriam, creueruntq́; genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi ueteris, adeoq́; dilutam suauitatem ut ibi possit. Aliud uero ad castimoniarum superstitionem, etiā sacris Iudæis dicatum, quod fit é piscibus squama carētibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, cam-

maros, mullorum iocinera. Innumerisq́; generibus ad saporē gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desyderijs uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo. Nanque & alece scabies pectoris sanatur, infusa per cutem incisam: Et contra canis morsus draconisq́; marini prodest. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximeq́; crocodili, & ulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. Cap. IX.

S Alis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora uero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula. In medendo uero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cū origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus. Aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis ex oleo uel aceto illitus. Aduersus crabrones uero uel uespas, similiaq́;, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisq́; ulcera, & pustulas, papulasúe, & incipientes uerrucas, cum seuo uitulino: Item oculorum

remedijs, & ad excreſcentes ibi carnes totiusq; corporis pterygia: ſed in oculis peculiariter, ob id collyrijs emplaſtrisq; additur. Ad hoc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uero ſuffuſis cruore oculis ſugillatisq;, cum myrrhæ pari pondere ac melle, aut cum hyſſopo ex aqua calida, utq; foueantur ſalſugine. Ad hæc Hiſpaniẽſis eligitur, contraq; ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim ſugillationibus in linteolo inuolutus, crebroq; ex aqua feruenti impoſitus. Vlceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra ſcabriciem linguæ frictus cõminutusq;. Aiunt dentes non erodi neque putreſcere, ſi quis quotidie mane ieiunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem, & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa uua exempto eius ligno, & ſeuo bubulo atque origano ac fermento uel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tõſillis & uuis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in uino mixtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in uino potus. Aeſtus balinearum conualeſcentes ut tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruorum dolorem, maxime uſurpanda obſeruatione circa humeros & renes, in ſaccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. Colum torminaq; & coxarum dolores potus, et in yſdẽ ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxima obſeruanda uſurpatione, quando quidem totis corporibus nihil eſſe utilius ſale & ſole dicunt. Itaq; cornea uidemus corpora piſcatorum. Sed hoc

præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: Item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulasq; reprimit. Ignibus uero sacris ulceribusq; quæ serpunt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedænis ulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente uino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresq; febrium cum oleo perunxere, & tussim ueterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Vlceribus excrescentibus uel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolo, ita ut batuerentur antehac ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle. Item extuberationibus. Dentium dolori cũ aceto tostus & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorq;. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: Item smegmaticis ad extendendam cutem leuandamq;. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datusq; lingendus, et oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Cap. X.

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est et medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescẽtibus siccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus ẽt

in Thracia iuxta Philippos, ſordidum terra, quod appellat agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt, & iampridem in totum omiſſum. Aquæ uero nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine uiribus denſandi. Optimum copioſumq; in Letis Macedoniæ, quod uocant chalaſtricum, candidum, purumq;, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exiliēte è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidemq; ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet ſoli naturam eſſe quæ gignat, quoniam comper tum eſt nec ſoles proficere quicquam cum ceſſet, nec imbres. Mirum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emicante, lacum nec augeri nec effluere. Iis autem diebus quibus gignitur, ſi fuêre imbres, ſalſius nitrum faciūt: aquilones deterius, quia ualidius commouent limum. Et hic quidem naſcitur. In Aegypto autem conficitur multo abundantius, ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſumq; eſt. Fit penè eodem modo quo ſal, niſi quod ſalinis mare infundunt, Nilum autem nitrarijs. Excedente Nilo ſiccantur, decedente madent ſucco nitri XL. diebus continuis, non (ut in Macedonia) ſtatis. Si autem imbres affuerint, minus de flumine addunt: ſtatimq; ut denſari eſt cœptum, rapitur ne reſoluatur in nitrarijs. Sic quoque olei natura interuenit, ad ſcabiem animaliū utilis. Ipſum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Aſcanio, et quibuſdam circa Chalcida fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potariq;, inferiores nitroſas. In nitro optimum quod tenuiſſimum, & ideo ſpuma melior. Ad aliqua tamen ſordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & nitro

usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptijs. Nam circa Naucratin & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciūt ex his uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus et ruffum exit à colore terræ. Spumam nitri quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrarijs, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis etiam si caderet. Alij operimētorum fermento gigni existimauere. Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis molibus distillans. Specus eos colycas uocant, dein siccant sole. Optimum putatur Lydium. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in uasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur. Nitri probatio, ut sit tenuissimum & quā maxime spongiosum fistulosumq;. Adulteratur in Aegypto calce. Deprehenditur gustu. Syncerum enim facile resoluitur. Adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorē uehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliâs igni non exilit nitrum: nihilq; gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed & illo quod nitrariæ calciamenta protinus consumunt, aliâs salubres, oculorumq; claritati utiles. In nitrarijs non lippiunt. Vlcera allata eò celerrime sanantur; ibi facta, tarde. Ciet & su

dorem cum oleo perunctis, corpusq́; emollit. In pane sa lis uice utuntur chalastræo: ad rhaphanos Aegyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera uiridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile his quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisq́;. Quidā in hoc usu accensum uino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adiecto oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum et scabricias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: Item contra argema oculorū. Vngues, decoctum cum passo in mali punici calyce adiuuat nitrum: Claritatemq́; uisus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex uino, si cum pipere colluantur. Item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis uino liquatum infunditur. Sordes eiusdē partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum uua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: Item eruptionibus pituitæ in toto corpore, cum axūgia. Contraq́; canis morsus, addita resina, initijs cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & ulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturq́;. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cū

ruta, uel anetho, uel cymino. Reficit lassitudines cũ oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresq́; prodest, manibus pedibusq́; confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & uenenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua: uomitionesq́; euocat. His qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritumq́; illinitur. Infunditur uentris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumq́; doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim ueterem sanat, flore mixto galbano, resinæ terebinthinæ, pari põdere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutumq́; postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. Regium quoque morbum in uino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium e naribus sistit ex feruenti aqua uapore naribus rapto. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis uti solio nitri prodest atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De spongiarum natura. Cap. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatiliũ marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias

ex his mares existimauere, tenui fistula spissiores'q;, persorbentes, & quæ tinguntur in delicijs, aliquando & purpura. Alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E` maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiũt: é mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahi'q; ad sonum, exprimentes abundantiã humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi & saniem emittere. Quin et eas quæ ab aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec usquam diutius durare spiritum medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magis'q; humidas: sed minus in calida aqua minus'q; unctas, aut unctis corporibus impositas. Et spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini utilissimi, eos'q; tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Veteres conglutinant uulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoque humida & senilia impositæ siccant: Fracturæ & uulnera spongijs utilissime fouentur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspici possit. Et ipsæ uulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc é uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uero cœlesti im-

positæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & ijs quæ apostemata uocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, aliâs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & succidæ lanæ uicem implent, nunc ex uino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, spógiæ coërcent, rapiuntq; uitia ulcerum. Circumligantur et hydropicis siccæ, uel ex aqua tepida posca'ue, utcunque blandioribus opus est, operiri'ue aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos uaporari oporteat, feruenti ex aqua perfusæ expressæ'q; inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremq; ex posca. Ad canum morsus utiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abũde subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reijcientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis cum oleo uel aceto fronti illitus, tertianas tollit, Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt, Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit uulnerum. Aliqui raras tantum ad hoc cũ pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere con-

tra scabricias genarum excrescentesque carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo usu lauare cinerem. Præstant & strigilum uicem linteolorumq; affectis corporibus. Et contra solem apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacasq; ad fouendum molliores. Nũc autem mollissimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

u ENTVM est ad summa naturæ exẽplorumq́; per rerũ ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potẽtiæ occultæ documentũ, ut prorsus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se uincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim uiolentius mari uentis'ue, & turbinibus ac procellis, quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quàm uelis remis'q́;? Ad datur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersum'q́; totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia rubri maris. Caput I.

t Amen omnia hæc pariterq́; eodem impellentia, unus ac paruus admodũ pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uires'q́; tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non uincula ulla, nõ ancoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus,

& domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærẽdo. Hæc tãtilla est satis cõtra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cum rostra illa ære ferroq; ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Atonij, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoq; Cæsariana classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis, ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissime tum in urbem reuersus ille imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cum è toto classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus quid id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderentq; Caio, indignãti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorumq; remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaq; uidere, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem, conchas quoque eiusdem potentiæ credi necesse sit. È nostris quidam latinis remoram appellauere eũ. Mirumq;, è Græcis alij lubricos partus atque procidentes cõtineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) pro-

diderunt: alij sale adseruatum adalligatumq; grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu, in remedijs spōte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & e longinquo, uel si hasta uirgaue attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum ueloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse uim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momētis sperandum est? Non sunt minus mira quæ de lepore marino traduntur. Venenum est alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiam uisus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint fœminā ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi uitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animalium ut non intereat, mullus piscis, & tenerescit tantum & ingratior uiliorq; fit. Homines quibus in pastu est, piscem olent, hoc primo argumento ueneficium id deprehēditur. Cætero moriuntur totidem diebus, quot uixerit lepus. Incertiq; temporis ueneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi uiuentem, inuicemq; ibi hominem illi pro ueneno esse, ac uel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia,

tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorũ pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq; eius negociatores & omnium piscium adipe camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

De ingenijs & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus. Cap. II.

m Ihi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine quod halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis uiminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, apprehensa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachijsq; complecti non morsu, nec prius dimittere quàm escam circumroserit, aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiasq; non ignorat: auiditas tamen tanta est, ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat uulnera, donec excidant insidiæ. Murenæ amplius deuorant quàm hamum, admouentq; dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infi-

xam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaq́; lineam præsecare. Licinius Macer murenas tantum fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, ut diximus, ob id sibilo à piscatoribus tanquam serpentibus euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste nõ interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaq́; icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat qui orchis uocetur: rotundus est, & sine squamis, totusq́; capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquam uolitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse, ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locum Mauritaniæ qui Cotta uocetur, non procul Lixo flumine. Idem lolligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut nauigia demergant. È manu uescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris uillis: sed quæ ueteres prodidere, in stagnis non piscinis admirati, in Eloro Siciliæ castello non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrũ: In Mesopotamiæ quoq; fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curiũ appellant, ter fistula euocati ueniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas lætum est consultantibus, caudis abigere dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æedituorum uocibus parent uocati, exornati auro ueniunt, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis præbẽt. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt, ijdemq́; ad nul

lum cibum, in quo hamus sit, accedũt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliæ ac Leptin Africæ & Eubœam & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdẽ insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare nõ est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum uocant. Grunnire eum cum capiatur. Esse uero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omniũ generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in usu fuisse protinus à condita Roma, autor est Cassius Hemina, cuius uerba de ea re hic subijciã: Numa constituit ut pisces qui squamosi non essent ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica et priuata, cœnæq; ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad pollunctum emerent, precio minus parcerent, eáq; præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in rubro mari, sed nigrius: item in Persico uocatur Iace, laudatissimum in Gallico sinu circa Orchadas insulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Nascitur et apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ, maximéq; rubens, sed molle, et ideo uilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles, exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna

ſatiua ſpecie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapideſcere, ſi uiuat. Itaque occupari, euelliq; retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de cauſa curalium uocatum interpretãtur. Probatiſſimum quàm maxime rubẽs, & quàm ramoſiſſimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, uel rurſus inane, aut concauum. Autoritas baccarũ eius non minus Indorum uiris quoque precioſa eſt, quàm fœminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum uatesq; imprimis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria eſt uendibili merce, ut perquã raro cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraq; torminum ac ueſicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti, potiq; cum aqua auxiliantur. Simli modo ex uino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua ſomnum afferunt: Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoque abſumi. Sanguinem reijcientibus ex creantibus ue medẽtur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis: Spiſſat enim ac refrigerat. Vlcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiã rerũ attinet, quam Græci antipathiam uocãt, nihil eſt uſquã uenenatius, quàm in mari paſtinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas præcipue, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt auiditas ipſius ueneni. Percuſſis uero ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus ac laſer.

De his quibus in terris & in aquis uictus est, & de castoreis medicinæ, & obseruationes. Cap. III.

Pectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua uictus est, sicut & fibris, quos castores uocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis cum capiantur negat. Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimo paruos esse substrictosq́; & adhærentes spinæ, nec adimi sine uita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cum ueri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne uesicas quidem esse, cum sint geminæ, quod nulli animaliũ. In his folliculis inueniri liquorẽ, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude, coniĳcientibus gummi cum sale ammoniaco: quoniam ammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore ueluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri, friabiles. Efficacissimi è ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnũ conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant. Vuluarumq́; exanimationes uel subditi, & menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & uertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorũ uitĳs, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crassitudinem mellis cum semine uiticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti uero contra inflationes, tormina, uenena. Differentia tantum cōtra genera est mixturæ. Quippe aduersus scorpiones,

ex uino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita ut uomitione reddantur: aut ut retineantur, cũ ruta. Aduersus chalcidas, cum myrtite. Aduersus cerastẽ et presteras, cum panace, aut ruta ex uino. Aduersus cæteras serpentes, cum uino. Dari binas drachmas satis est, eorum quæ adijciantur singulas. Auxiliantur priuatim contra uiscum ex aceto. Aduersus aconitum ex lacte, aut aqua. Aduersus elleborũ album ex aqua mulsa nitroq;. Medentur & dentibus infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant. Auriũ doloribus melius si cum meconio. Claritatem uisus faciũt cum melle. Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit uenenis, & ob id in antidota additur. Adseruatur autẽ optime in sua uesica, ut aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes. Cap. IIII.

g Eminus similiter uictus in aquis terraq;, & testudinum, effectus quoque pari honore habẽdi, uel propter excellens in usu precium, naturæq; proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua uiuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestriũ carnes suffusionibus proprie, magicisq; artibus refutandis, & contra uenena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq; pro antitodo dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem u sus facit, suffusionesq; oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum & similium, & ranarum uenena auxiliatur, seruato sangui-

ne in farina pilulis factis, et cum opus sit in uino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest, & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis uino & oleo subactus pedum rimas ulceraq́; sanat. Squamæ é summa parte derasæ, & in potu datæ uenerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in uesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: et inter ea hoc quoque esse quæ portentosa magi demonstrent: aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Oua durata illinuntur strumis, et ulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus cōtra salamandras præclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamādræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq́; capitis ulcera curantur. Inarescere autem eum oportet, lenteq́; ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumēti. Miscetur aūt sanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, et cū hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod deuoretur fabæ magnitudine, Hæc singula & matutina & uespertina dantur, dein post aliquot dies uespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiūtur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annum colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasq́; orthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit, cicatrices extenuat, tonsillas sedat & angi-

nas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitq;. Idem cum uernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumq; carnium testudinis succum, addita aeque uernatione anguium. Sed diu in uino testudinem excoquunt. Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones et marinae fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierũ. Capillus inficitur felle. Contra salamandras uel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in coeno & paludibus uiuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calyce, ingrata uisu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectae, diuidentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsae carnes earum coquuntur in aquae congio sale modice addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinemq; uitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquae frigidae potu. Ex quarto genere testudinum, quae sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento & semine lilij, ante accessiones si perungantur aegri, praeter caput, mox conuoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verum aegrum sextadecima luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: Item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum

capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant. Ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini. Item capitis ulcera manantia, & uerrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorẽ esse uniuersitatem animalium, maioris'q; miraculi: sed hoc utilius est, uitæ contributa habere remedia, cum aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta. Et primum contra uenena & uenenata animalia. Cap. V.

u Enenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditas'ue quæ sit grauissima incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincum'q; Apelles. Qui esset scincus, diximus: Sæpius uero quantũ ueneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam et scorpiones terrestres marinos'q;, & dracones, & phalangia illitus sumptus'ue in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionum'q; ictus, carnibus earum impositis. Item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, sucus earum

ex iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinae, salsamentorumq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsadéue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur, & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur, Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: uel si non sint ferro ustae plagae, corporáq; clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinae suae, qua ferit, uenenum ipse impositus, uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum, succus contra uenena bibitur & contra ranae rubetae uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur iuś ue decoctarum sorbeatur prosunt, & contra leporē marinum, & contra serpētes supradictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae uiuēti linguam, nulla alia corporis parte adhaerente, ipsáq; dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecunque interrogauerit, uera responsuram. Addunt etiamnum alia magi, quae si uera sunt, multo utiliores uitae existimentur ranae quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorum taedium fieri. Carnibus earum uel hamo addi-

tis, præcipue purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijciq; formicis oportere, eam partẽ quam appetant contra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tantum uiuunt, ob id rubetarum nomine ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandissimæ cunctarum, geminis ueluti cornibus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradunt autores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo quod sit in dextro latere in aquam feruẽtem deiecto, refrigerari uas, nec postea feruere nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibus'q; erosis, singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynon uocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasq; febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis auxiliatur. Cor uero etiam efficacius est. Coluber est in aqua uiuens, huius adipem & fel habentes qui crocodilos uenentur, mire adiuuari produntur, nihil contra belua audẽte. Efficacius etiamnum si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq; ex aqua recentes, seu cinere adseruato, contra uenena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asini no: uel si non sit, caprino uel quocunque. Addi & uinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadẽ uis contra uenenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore po

tus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adijciunt gentianam, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cãcris cum ocimi manipulo adalligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt: & cum ocimo ipsos cineremue eorũ percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasillus autor est. Nihil autem æque aduersari serpentibus quàm cancros, suesq; percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum sol sit in cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum et carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant: Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt piscium porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum, remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus faciem perungunt adipe uitulini marini. Efficacius si medulla hyænæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murenæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius quicquid simile est croco, caputq; totum. Et hanc autem & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. È lepore marino ueneficium restingunt poti hippocampi. Contra dorycniũ echini maxime prosunt. Et ijs qui sucum carpathi biberint, præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. Cap. VI.

PEculiariter uero contra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idem uidetur, nec potest uideri satis dictum esse de his, cum palma mẽsarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes, ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibusq; aquarum dulcium aduentu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt syderis quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnantia, atque ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incremẽtum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, ruffa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circæijs. Præcipua uero habentur, in quacunq; gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potius spectanda quàm latitudine. Neque in luto capta, neque in harenosis, sed solido uado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóq; argumento generosa interpretantur calliblephara appellãtes. Gaudent & peregrinatione, transferriq; in ignotas aquas. Sic Brundisina in Auerno compasta & suum retinere succum, & à Lucrino adoptare credũtur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria sua littora, sed dicemus aliena lingua, quæq; peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sũt

ergo Mutiani uerba quæ subijciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, siccιora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circæiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt. Fastidijs medentur. Addiditq; luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso, tenasmo qui sine exulceratione sit, liberant. Vesicarum ulcera quoque repurgant. In conchis suis uti clausa uenerint, mire distillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis uuam sedat, & tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mãmarumq; duricias, capitum ulcera ex aqua, cutemq; mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant et perniones pedum. Purpuræ quoque contra uenena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus. Longo folio & latiore, rubente, aliàue crispo. Laudatissima quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. È uino iubet eam dari.

Ad

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei uitia. Cap. VII.

a Lopecias replet hippocampinus cinis nitro et adipe suillo mixtus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo. Item echini cum carnibus suis cremati. Fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro uino diebus LX. cõputruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in sole. Sornatius tantam uim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoq; eorum denigrare dicat. Capitis ulceribus, muricum uel purpurarum testæ cinis, cum melle utiliter illinitur, conchyliorum (uel si non urantur) farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorumq; adeps liquefactus oleo admixto melle, oculorum claritati plurimum confert. Item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimauit Menander quoque in comœdijs. Idem piscis & uranoscopos uocatur, ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit, inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem uenenatus est, sed

cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi. Item pectunculi salsi triti cum cedria. Ranæ quas diopetes, & calamitas uocant, sanguis earum cum lachryma uitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruborem'q; sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabricias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceo'q; inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita et ex aceto illita. Extrahit et squamas eius cinis. Cicatrices oculorū cum melle sanat, pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adijciunt & ossiculis eius genas si terantur sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cū uiperinis pellibus ranis'q;, & cinerem aspergi potioni iubent magi, claritatem uisus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium, idem'q; nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex uentre non ex corio fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica candicans et carens uenis squamis'q;, & quæ celerrime liquescit. Madescere autem debet cōcisa in aqua, aut aceto nocte ac die. Mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Vtilem eā in capitis doloribus affirmant, et tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris panno, lippitudines sanant. Quod si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo, mederi

lippitudini dicunt. Est parua rana in harundinetis & herbis maxime uiuens, muta ac sine uoce, uiridis, si forte hauriatur, uentres boum distendens: huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre, ipsasq; carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidam, succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lachrymæ, quæ ex alba uitæ emanat, atque ita palpebras emendãt, inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in uestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & hoc utebatur multis uarijsq; per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo uase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere X. IIII. cum oleo cedrino perunctis pilis IX. mensibus. Auribus utilissimum bati piscis fel recens, sed & inueteratum uino. Item banchi, quem quidam myxona uocant. Item callionymi cum rosaceo infusum. Vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pediculos, eosq; tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Sunt qui præcipue contra omnia aurium uitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas ijdem præcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina

hordeacea aurium uulneribus efficacissime prodest. Pa rotides muricum testæ cinere cum melle, uel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis. Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatoq́; , ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, et in dolore utilissimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine uexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili uase combustorum cinis, addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetera eluta in nouo uase, deinde trita prosunt doloribus. Aeque prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ cõbustæ tritæq́; & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturq́; in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Salusthius Dionysius, ut ex ore uirus deflueret in acetum feruens, idq́; è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillaresq́; ita sanari dentes præcipue putant, mobiles uero supradicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in uini hemina macerant, et ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarijs tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI. ranarũ corda in olei ueteris sextario sub æreo testo discoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprascripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt. Postea tantundem salis

addi atque fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earũ contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere, nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Murenarum cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacæ in oleo decoctum. Hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum uel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutem'q; erugat, extẽdit'q; septenis diebus illitus, ita ut octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt quæ uocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æque, sed minora multo, efficaciora etiam & oris halitum custodiẽtia. Ichthyocolla erugat cutem, extendit'q; in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta, & subacta ad liquorem usque mellis. Ita præparata in uase nouo conditur, & in usu quatuor drachmis eius, binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ addũtur, aspersa'q; aqua terũtur unà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæteris'q; uitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera.

Promiscuæ medicinæ. Cap. VIII.

Soras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appel

latum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum et cæy cum, ut alij, è sordibus spumarum crassescentibus, alij è limo uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris uermiculi: quartum pumicosius, spongiæq; putri simile, penè purpureũ. Quod optimum, id & milesiũ uocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est. Attalus thynni recentioris adipe ad ulcera. Murenarum muria & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita ut non uulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem uis & pastinacæ radio, & lepore marino imposito, ita ut celeriter remoueatur: Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito uel combusto ex melle. Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia uetere contusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia uetere, muricumq; cinere ex oleo ad parotidas strumasq;. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pediculi uocantur, drachma pota. Castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, tetano, spasticis uero pipere adiecto. Anginas menarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abo-

let, ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in hemina aquæ anginis medentur gargarizati, aut è uino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocē siluri recentes, salsiue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritiq; in potione concitant. Suspiriosis castoreum cū ammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime potatur. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cum distillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectisq; interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, et ex ea uociferans. In huius os si quis expuat ipsamq; dimittat, tussi liberari dicitur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris uitia laterumq;, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ. Cap. IX.

Iocineris doloribus scorpio marinus in uino necatur, ut deinde bibatur: Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheæq; similes ostreæ in cibo sumptæ: ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextarijs duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillime purgat. Sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium pi

scium ius. Idem et urinas ciet è uino maxime. Optimũ è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec uirus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgant & cybia uetera, priuatimq; cruditates, pituitas bilemq; trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, uiuuntq; in algosis, gratissimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq; rubrum. Horum ius traditur aluum & uesicas exinanire, interanea dirstinguere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemq; minuere: itaque utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodesse felli pituitæq; pulmonis, iocineris, splenis uitijs, rheumatismis. Fauces tantum uexant, uocemq; obtũdũt. Vlcera quæ serpant, aut sint purgãda, sanant. Item carcinomata. Cremati autem ut murices & morsus canum hominumq; cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorũ potus emendat caligines, gingiuarum & dentium uitia, eruptiones pituitæ, & contra dorycnium aut opocarpathõ antidoti uicem obtinent. Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem uirusq; resipiunt: Myscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoque ut murices cinere causticam uim habent, & ad lepas lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, & oculorum albugines, caliginesq;, atque in alijs partibus sordida ulcera, capitisq; pustulas. Carnes uero eorum ad canis morsus imponuntur. Et pelo-

rides emolliunt aluum. Item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt: inueniuntur hæ in folijs marinis ſugentes, fungorũ uerius generis, quàm piſcium. Eædem et tenaſmum diſſoluunt, renumq́; uitia. Naſcitur & in mari abſinthium quod aliqui ſeriphum uocant, circa Tapoſirin maxime Aegypti, exilius terreſtri. Aluum ſoluit, & noxijs animalibus inteſtina liberat. Soluunt & ſepiæ. In cibo dantur cum oleo, & ſale, & farina decoctæ. Menæ ſalſæ cũ felle taurino illitæ umbilico, aluum ſoluunt. Ius piſciũ in patina coctorum cum lactucis tenaſmum diſcutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum ſiſtunt, urinam cient, in uino aluum. Ademptis brachijs calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cum dauci ſemine & petroſelini quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: Tormina uero cum aceto uino mixto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſenterias medentur ranæ cum ſcilla decoctæ, ita ut paſtilli fiant: Fel ſiue cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: Item torpedo: Item rhombus uiuus, dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in uino, ueſicæ uitia & calculos ſanat. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli potus, Enhydridis iecur: Blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in bãchi piſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis

præclare medentur. Aiuntq; & urticam marinam in ui no potam prodesse. Item pulmonem marinũ decoctum in aqua. Oua sepiæ urinam mouent, renumq; pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maxime sanant. Echini uero cum spinis su is contusi è uino poti calculos. Modus singulis hemina bi bitur donec prosit, & aliâs in cibis adhoc proficiunt. Purgatur uesica & pectinum cibo. Ex his mares aly do nacas, alij aulos uocant, fœminas onychas. Vrinam ma res mouent. Dulciores fœminæ sunt & unicolores. Se piæ quoque oua urinam mouent, renes purgant. Entero celæ lepus illinitur tritus cum melle: Iecur quoque aqua tici colubri: Item hydri tritum potumq; calculosis pro dest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro in fusa clystere, euacuata prius aluo. Sed sedis attritus ci nis è capite mugilum mullorumq;. Comburuntur autem in fictili uase. Illini cum melle debent. Item capitis me narum cinis ad rhagadas. & ad condylomata utilis, si cut pelamidum salsarum capitum cinis, uel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei mor bum ibi coërcet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex oleo & cera, rimas in eadem parte emendat. Item et mari ni cancri polline. Panor salsamenta coracini discutiunt: Sciænæ interanea & squamæ combustæ: Scorpio in ui no decoctus, ita ut foueantur ex illo. At echinorum te stæ contusæ & aqua illitæ, incipientibus panis resistũt. Muricum uel purpurarum cinis utroque modo, siue di scutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Qui dam ita componunt medicamentum, ceræ et thuris dra chmas XX. spumæ argenti XL. cineris muricum X. olei

ueteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti uerendorum pustulas discutiunt. Cinis ex capite menarum. Item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est qua diximus lignum poliri, quia & è mari fabriles usus exeunt. Prosunt & smarides illitæ. Itē muricum uel purpurarum testæ cinis cum melle. Efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos uerendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restingunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini uolūt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne cōburi, cineremq; ex uino signino dari. Podagris articularibusq; morbis utile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe ueteri. Quidam & hordei cinerem adijciunt, trium rerū æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calciari, maxime pontici fibri. Item uituli marini, cuius cinis et adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus folijs, sine caule. Natura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua supra dictum est. Obseruaturq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancriq; marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti sicq; cinere & oleo subacti, & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus se-

dant ranæ subinde recentes impositæ, quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & cōcharum. Comitiales, ut diximus, coagulū uituli marini bibunt cum lacte equino, asinino'ue, aut cum punici succo. Quidam ex aceto mulso. Necnon aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His uero qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens uero correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur. Item muris uel testudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates. Cap. X.

Febrium circuitus tollit iecur delphini gustatū ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger. Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo ipsas clàm adalligent, oleoq; eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & pi-

per addunt. Alij decoctos ad quartas in uino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui uero sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdemq; oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare uigiliam somno fugato tradunt. In lethargumq; uergentibus coagulo balenæ, aut uituli marini ad olfactum utuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur, & spódylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruant sale, ut dent tritas in potu. Stróbi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis, Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tethræ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum uino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus unguẽto, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis, Stróbi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in uino uetere et farre decoctæ ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem uase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut circa fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, et phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanantur cancri marini uel fluuiatilis cinere: Et ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuiatiliũ cinere. Putantq; utendum cum cera & adipe ursino.

Prodeſt et febri ranarum fellis cinis. Ignes ſacros reſtin guunt ranarum uiuentium uentres impoſiti, pedibusq; poſterioribus pronas adalligari iubẽt, ut crebriore anhe litu proſint. Vtuntur & ſilurorum capitum cinere ſalſamentorum ex aceto. Pruritum ſcabiemq; non hominũ modo, ſed & quadrupedum efficaciſſime ſedat iecur paſtinacæ decoctum in oleo. Neruos præciſos purpurarum cauum quo ſe operiunt, tuſum glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Item ichthyocolla. Tremulos iuuat caſtoreum, ſi ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piſcium cibo putant, ſiſti polypo tuſo illitoq;. De quo & hæc traduntur, muriam ipſum ex ſeſe emittere, & ideo non debere addi in coquendo: ſecari harundine: ferro enim infici, uitiumq; trahere natura deſinente. Ad ſanguinem ſiſtendum & ranarum illinunt cinerem, uel ſanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticesq; uiuat, minima omnium & uiridiſſima, cinerem fieri iubent. Aliqui & naſcentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda eſt, in calice nouo combuſtarum cinerem, ſi per nares fluat, inijciendum. Diuerſus hirudinum, quas ſanguiſugas uocant, ad extrahendum ſanguinem uſus eſt. Quippe eadem ratio earũ quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda ſanguine, ſpiramenta laxanda, iudicatur. Sed uitiũ quod admiſſæ ſemel deſyderium faciunt circa eadem tempora anni ſemper eiuſdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas cenſuere. Decidunt ſatietate, et pondere ipſo ſanguinis detractæ, aut ſale aſperſæ. Aliquando tamen

affixa relinquunt capita, quae causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum e consularibus patricijs, cum ad genua admisisset. Inuehũt uirus remedio uerso, maximeq; ruffae ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus praecidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis, paulatimq; morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium proflunia sistit, succo porri mollitus. Extrahit tela corpori inhaerentia: Sepiarum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti: siluri fluuiatilis, qui et alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositae recentes siue salsae. Eiusdem cinis extrahit & adeps: & cinis spinae eius uicem spodij prebet. Vlcera quae serpunt, & quae ex ijs excrescunt, ex capite menarum cinis uel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleoq; subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq; lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq; miscere cineri. Phagedaenae siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoëthe & nomae & putrescentia cybio uetere sanantur. Vermes uero innati ranarum felle tollũtur: fistulae aperiuntur, siccanturq; salsamentis cum lintheolo immissis. Intraq; alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia ulcerum quaeq; serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat ulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testae cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item

mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utũtur cum melle, uel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit. Cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum. Capitis menarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis utuntur: Fel scorpionis marini ruffi: Smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta unguium scabriciã, cinis'q; è capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glaucifcus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, uel cum fœniculo decoctæ, Mammas ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant uuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarum capitis cinis admixto sale & cunila oleo'q;, uuluæ medetur: Suffitione quoque secundas extrahit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum uuluæ uitio, & cum coagulo eiusdem in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregie profluuia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in uino poti'q;. Item siluri suffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuos'q; partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio,

apio, menstruas purgationes expediunt: lactisq; ubertatẽ faciunt. Item in febri quae sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest. Contraq; uuluam olfactum cum aceto et pice, aut subditum pastillis. Ad secũdas etiam uti eodem prodest cum panace in IIII. cyathis uini. Et à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumúe supergrediatur grauida, abórtum facere dicitur, & periclitari partus si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: si capiatur cum luna in libra fuerit, triduoq; asseruetur sub dio, faciles partus facere postea quoties inferatur. Adiuuare et pastinacae radius adalligatus umbilico existimatur, si uiuenti ablatus sit, ipsaq; denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitum uuluae poenis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusq; cum eo ustum proficere. Vetera quoque ulcera & cacoëthe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte praesentissimo remedio sanari tradunt cancro foemina, cum salis flore contuso post plenã lunam, & ex aqua illito. Psilothrũ est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritũ, mixtaq; cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem uis est pulmonis marini: Leporis marini sanguine & felle, uel si in oleo lepus hic necetur: Cancri scolopendrae marini cinis cum oleo: Vrtica marina trita ex aceto scillite: Torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI. luna. Ranae paruae (quam in oculorũ curatione descripsimus) sanies

efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, uel in oleo decocta æreis uasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in uase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro uellendi prius sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibus'q; multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatus'q; idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasei'sq; infantium spongia frigida cerebrō humefacto rana inuersa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in uino necatus, uel piscis rubellio, uel anguillæ duæ, item uua marina in uino putrefacta, ijs qui inde biberint, tædium uini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis é sinistra parte pellis in linteolo adalligata, fel'ue torpedinis uiuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearū fluuiatilium carnes sale adseruatæ, & in potu ex uino datæ: Erythini in cibo sumpti: Iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatum, uel dens crocodili maxillaris annexus brachio, uel hippocampus, uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiē ranæ decoctæ in aqua

extenuant, donec illini possit. Aiunt'q; ita curatos non re peti postea. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana uiua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, latine adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. Vim habet causticam, ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recēs tusa luxatis medetur, & spinae doloribus ex aceto illita. Cyprij uero, qui & donax uocatur, cortex alopecijs medetur ustus, et ulceribus ueteratis. Folia extrahēdis quae infixa sint corpori, et igni sacro. Paniculae flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiae atramento tantauis est, ut in lucerna addito Aethiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur, uel cuiuscunque ranae cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut baculum ita praeluceat.

Animalium omnium in mari uiuentium, centum septuaginta sex genera esse. Cap. XI.

Peracta aquatilium dote, non alienum uidetur indicare per tot maria, tam uasta, & tot milibus passuum terrae infusa, extra'q; circundata mensura pene ipsius mundi, quae intelligantur animalia cētum septuaginta sex omnino generum esse, ea'q; nominatim cōplecti. Quod in terrestribus uolucribus'q; fieri non quit. Neque enim omnis Indiae Aethiopiae'q; aut Scythiae, desertorum'ue nouimus feras aut uolucres cum hominum ipsorum multo plurimae sint differētiae, quas iuenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulae'q;

aliæ oceani fabulose narratæ. Profecto conueniet, non posse omnia genera in contemplationem uniuersam uocari. At hercule in tanto mari oceano quæcunque nascuntur certa sunt, notiora'q; quod miremur quæ profun do natura mersit. Vt a' beluis ordiamur, arbores, physete res, balenæ, pristes, tritones, nereides, elephãthis hoies q̃ marini uocãtur, rotæ, orcæ, arietes, musculi. et alij pisciũ forma arietes, delphini, celebres'q; Homero uituli. Luxuriæ uero testudines, & medicis fibri, quorum e' genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicẽtes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, serræ: cõmunes'q; mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili. Et amni tantum ac mari thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipẽser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, bãchus, batrachus, belonæ, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus, cytharus. Chróborũ gña, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias asellorũ gñis, ni minor esset. Colias siue parianus, siue saxitanus a' patria Bætica, lacertorum minima: Ab ijs Mæotica, cybium. Ita uocatur concisa pelamis, quæ post XL. dies a' Ponto in Mæotin reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cum in Põtum e' Mæo tide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, siue uranoscopus, cinædi soli piscium lutei: Cnide, quam nos urticam uocamus. Cancrorum genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis uarietate distãtes et rotunditate, chamæglycimerides, quæ sunt maiores, q̃ pelorides, colycia siue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ cochleæ, quarum generis pen tadactyles, meliceambales, echinophoræ dicuntur quibus

cantãt. Extra has sunt rotundæ in oleario usu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynosdexia, draco. Quidam aliud uolunt esse dracunculum. Est autem graculo similis. Aculeos in branchijs habet ad caudam spectantis. Sic & scorpio lædit dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis, præterea brachia duo, binis articulis, singulisq; forficulis denticulatis. Faber siue Zeus, glaucisci, glanius, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helecathenes. Sunt lacertorum genera, loligo uolitãs, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ, mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil: melanurus, mena, meryx, murena, mys, mitulus, mystus, murex, oculata, ophidion, ostrea, otia, orcynon. Hic est pelamidũ generis maximus, neque redit in Mæotin, similis tritoni, uetustate melior. Orphus, orthragoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamis, earum generis maxima apolectus uocatur, durior tritone, phorcus, phitharus, passer, pastinaca. Polyporum genera. pectines maximi & nigerrimi æstate. Laudatissimi Mitylenis, Tindaride, Salonis, Altini, Antij, in insula Alexandriæ in Aegypto, pectunculi, purpuræ, perades, pinna, pinnotheræ, rhina, quem squatum uocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita uocatur pelamis longa, ex oceano ueniens. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopẽdra, smyrus, scæpini, strombus, solẽ, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spondylus, smarides, stella, spongia. Tur-

dus inter saxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam uocant. Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni, ex eo uræa cybia fiunt. Vrenæ, uua, xiphiæ. His adijciemus apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id uolumen supremis suis tẽporibus inchoauit: Bopgyrum in scopulis uiuentem, orphum rubẽtem, rhacinumq; pullum, pictas mormyras, aureiq; coloris chryson. Præterea paruum teragum, & placẽtem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channem ex seipsa concipere, glaucum æstate nunquam apparere, põpilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis: Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: Ex quo apparet falli eos, qui eundem accipenserem existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sunt præterea à nullo autore nominati, sudis latine appellata, à Græcis sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen non degener, & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant uelut suillo crure longo in harena defixæ, hiantesq; quà limpitudo est pedali non minus spacio. Cibum uenantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyænam piscem uidi in Aenaria insula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda, quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS TERTIVS.

PROOEMIVM.

Metallorum naturæ.

m ETALLA nunc, ipsæq́; opes, & rerum pretia dicentur: tellurem intus in quirente cura multiplici modo: Quippe alibi diuitijs foditur, quærente uita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorumq́; pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesq́;. Persequimur omnes eius fibras, uidemusq́; super excauatos montes mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam. Ceu uero non hoc etiam exemplum indignationis sacræ parentis exprimi possit, imus in uiscera eius, et in sede manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertiliq́; quaquà calcatur. Inter hæc minimũ remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuiq; fodiendi causa medicina est? Quanquam & hæc summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisq́; in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur, ut repente mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eã, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm

beata, imo uero et delicata esset uita, si nihil aliud quàm supra terras cócupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxta, ut preciosior uideatur nomen ex auro custodiens. Parū enim erat unā uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiā sanies. Quærebat argentum auaritia, boni consuluit interim inuenisse minium, rubentisq; terræ excogitauit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentumq; cælādo carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere, & auri argentiq; nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat, et aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, et modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorū aureorum. Caput I.

Utinamq; posset é uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertum: quantum feliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim

(ut opinor) commercia uictus gratia inuenta, alios corijs boum, alios ferro captiuisq; rebus emptitasse tradit: quanquam et ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Pessimum uitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nã de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoq; ferreum anulum dederit antiquitas: uinculumq; id, non gestamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ uirtutis insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruijq; Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquinijs maxime miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus uenit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatũ constat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi uideo: Græci à digitis appellauere, apud nos prisci ungulum uocabant, postea & Græci & nostri symbolum. Longo certe tempore, ne senatum quidẽ Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem

his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque alijs uti mos fuit, quàm qui ex ea causa publice accepissent, uulgo'q; sic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triũphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureum'q; non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos uero ferreis. Quo argumento etiã nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, is'q; sine gemma: Nec Iliacis temporibus ullos fuisse anulos uideo, nusquam certe Homerus dicit, cum & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis uestes, ac uasa aurea argentea'q;, & ea colligata nodi non anuli nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas et alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse sine mentione anulorum. Et qui primus instituit, cunctanter id fecit, læuis'q; manibus ac latentibus induit, cum si honos securus fuisset dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam consertoris usu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurũ, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille põdo effici potuere. Nec ignoro duo milia pondo auri pe-

risse, Pópeij tertio consulatu, é Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo milia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumq́; ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumq́; tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplũ reddidisset. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, ædituum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, & indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tãtum milia pondo, cũ capta est Roma anno trecentesimo LXIIII. fuere, cum iam capitum liberorum censa essent CLII. milia quingenti LXXX. In eadem post annos CCCVII. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisq́; omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim milia pódo: quæ sub eo titulo in triumpho trãstulit Sylla, & argenti VII. milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie transtulerat auri pondo XV. milia, argẽti pondo C. XV. milia. Frequentior autem usus anulorũ non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic nanq; publicatis diebus fastis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaueratq́;, ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anitio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres consules fuerant: Additum Flauio, ut si-

mul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Est enim adiectum hoc quoque: sed & phalera posita, propter quæ nomen equitum adiectum est. Anulos quoque depositos à nobilitate, in annales relatum est, non à senatu uniuerso. Hoc actum P. Sempronio Longo L. Sulpicio COSS. Flauius uouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica nó decerneretur, ex mulctaticia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inciditq; in tabula ærea eam ædem C. quatuor annis post Capitolinam delicatam. Ita CCCCXLVIII. à condita urbe gestum est, & primum anulorum uestigium extat. Promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: Neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione uenali, inimicitiæ cœpere, unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria auorum multi prætura quoque functi, in ferreo consenuerint: sicut Calphurniū & Manilium, qui legatus C. Marij fuerit Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fusidium illum, ad quem Scaurus de uita sua scripsit: in Quintiorum uero familia, aurum ne fœminas quidem habere mos fuit: nullosq; omnino anulos maior pars gentiū hominumq;, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieq; habeat. Nó signat oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis conten-

ta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censu'q; opimo digitos onerando, sicut dicemus in gēmarū uolumine, mox et effigies uarias cælādo: ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gēmas uiolari nefas putauit: ac ne quis signādi causam in anulis esse intelligeret solidas induit. Quasdam uero neq; ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurum'q; milibus lapillorū uilius fecit. Cōtra uero multi nullas admittunt gemmas auro'q; ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi, sic in Numæ et Seruij Tullij statuis uidemus. Postea pollici proximo induere, etiam deorum simulacris: deinde iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæ'q; in medio dicuntur usæ Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerātur, atque etiam priuatim articuli minoribus alijs. Sunt qui tres uni minimo congerant: alij uero & huic unum tantum, quo signantem signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur. Et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Alijs plures quàm unum gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum sollicitudini putant. Alij sub gemmis uenena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Græciæ, anulos'q; mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa prisco

rum uita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus: aliter apud antiquos, singuli Marcipores Lucipores'ue dominorum gentiles, omnem uictum in promiscuo habebant, nec ulla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariter'q; qui rapiunt eas, & claues quoque ipsas signare non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maior'q; uitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX. annum urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore quo nondum erat arra uelocior: ut planè affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulopost dicetur. Anuli distinxere alterũ ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc serò, uulgo'q; purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertium'q; plebi & patribus inseruere: ac quod antea militares equi nomen dederãt, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anu-

lo fuit. Ii'q; non equites, sed iudices uocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo. Vix'q; singula milia in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis: Seruatum'q; in hodiernum est, ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, et donis militaribus, & quando primum corona aurea. Cap. II.

Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorũ, & Iudicum: præter hos etiamnum Nongenti uocabãtur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitijs. Et diuisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, cum alius se Nõgentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, anulorum'q; autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere COSS. anno urbis conditæ DCC.LXXV. quod miremur, futili penè de causa, cum C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem, popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auo'q; paterno sestertia CCCC. census fuisset, & lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti cœptum. Propter'q; hæc discrimina Caius princeps decuriam quintã adiecit: tantum'q; natum est fastus, ut quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum

ordinem passim'q; ad ornamenta ea etiam seruitute libe rati transiliant, quod ante nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites indices'q; intelligebantur: adeo'q; promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudiū Cæsarem in censura eius unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem primi omnium instituere Gracchi, discordi popularitate in contumeliam senatus: mox ea debellata, autoritas nominis uario seditionum euentu circa publicanos substitit, & aliquandiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit equestre nomen in consulatu suo, ei senatum concilians, ex eo se ordine profectum esse celebrans, & eius uires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum est, cœpit'q; adijci senatui populo'q; Romano equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia nouissime cœptus est adijci. Quinetiam ipsum equitum nomen sæpe uariatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibus'q; appellati sunt, deinde flexumines, postea trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum IX. M. sine ullo peditum adiumento cepissent eius uocabuli: Id'q; durauit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptū reliquit his uerbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos uocabant, nunc equites uocant: ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam quæ supra indicata est exponit,

ponit, inuitosq; etiamnum tamen trossulos uocari. Sunt adhuc aliqua non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argenteis. Præterq; armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni, sed quis primũ donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus COS. Ser. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit, eamq; coronam testamento reip. legauit.

De reliquo usu auri in uiris & mulieribus, & de nummo aureo: et quando primum signatum est æs, argentum, & aurum, & antequam signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties, & quibus temporibus autoritas auri. Cap. III.

Eorum uero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm ut auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idẽ tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatẽ per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaque & Dardaniũ uoca

batur. Viriæ celticæ dicũtur: Viriles celtibericæ. Habeãt fœminæ in armillis, digitisq́; totis, collo, auribus, spiris: Discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarũ pondera é collo dominarum auro pẽdeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: Etiamnum pedibus induitur, atque inter stolam plebemq́; hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit. Honestius uiri pædagogis id damus, balineasq́; diues puerorum forma conuertit. Iam uero etiam Harpocratem, statuasq́; Aegyptiorum numinum, in digitis uiri quoque portare incipiũt. Fuit et alia Claudij principatu differentia, in solis his, quibus admissionẽ liberti eius dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit, æqualiter publicando principem. De anulis aureis eorumq́; usu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet autore incerto. Populus Rom. ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictum usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: Item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiã nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Maximus census CX.M. assium fuit illo rege: Et ideo hæc prima classis. Argentum signatũ est anno urbis D. LXXXV.

Q. Fabio C O S. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro. X. libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondius æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq́; ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutumq́; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis. In triente uero & quadrante rates. Quadrans antea triuncis uocatus à III. uncijs. Postea Annibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: Placuitq́; denarium XVI. assibus permutari, quinariū octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro. X. assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti. Mox lege Papyriana semunciales asses facti. Liuius Drusus in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nunc uictoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus uictoria, & inde nomen. Aureus nūmus post annum LXII. percussus est, quàm aegenteus, ita ut scrupulum ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erăt, sestertios DCCCC. Post hæc placuit XL. M. signari ex aurilibris, paulatimq́; principes imminuere pondus: minutissimus uero ad XLV. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi

familiaris, auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumboq; in os addito, parricidio suo rem publicam etiam circumscripserit: nec iam quiritum aliquo, sed uniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: Hæc parit habēdi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde noua græco sermone excogitantur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus delicijs ueneunt tam aurea quàm aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala orator prodidit Antonium triumuirum aureis usum in omnibus obscœnis desyderijs, pudendo etiam crimine Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror pop. Rom. uictis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo XXXIIII. milia inuenerat, præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq;: Qua uictoria argenti quingenta milia talentorū reportauit, & craterē Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo LXXX. patere Varro tradit. Iam regnauerat in

Colchis Salauces & Esubopes, qui terram uirginem na ctus, plurimum argenti auriq; eruisse dicitur in Suano rum gente, et alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureae camerae, & argenteae trabes narrantur, & columnae atque parastatae, uicto Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicq; triumphare. Et nos fecimus quae posteri fabulosa arbitrentur. Caesar qui postea dictator fuit, primus in aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenae argenteo usus est, ferasq; argenteis uasis incessere tũ primum uisum. Mox, quod etiam in municipijs aemulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Murena, & Caius princeps in circo pegma duxit, in quo fuere argenti põdo C.XXIIII. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam VII. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX. quam Gallia comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quod Tyridati regi Armeniae ostenderat. Et quota pars ea apparatus fuit aureae domus ambientis urbem? Auri in aerario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo DCCXXVII. argenti nonagintaduo milia, & extra numerum CCC & LXXV.M. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. auri pondo. C. Caesar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex aerario protulit laterum aureorum XXVI.M. & in numerato pondo CCC. Nec fuit alijs temporibus resp. locupletior. Intu

lit & Aemilius Paulus, Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium milium: à quo tempore populus Rom. tributum pendere desijt. Laquearia, quæ nũc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginẽ euersam primo inaurata sunt in Capitolio, censura L. Mummii. Inde transiere in cameras. In parietes quoq;, qui iam et ipsi tanquam uasa inaurantur: cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quod tegulas æreas Capitolii inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum fere omnium, septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore qui in argento clarior est, magis'q; diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is lõgius fulget: manifesto errore eorum qui colorem syderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliis'q; rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per utrunque plũbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogis'q; durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Auri'q; experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: Atque ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii maior, quàm minimũ usus deterit, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manus'q; sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, ut pote cuius unciæ in septuagenas & quinquagenas plures'q; bracteas, quaternûm utroque digitorum

spargantur. Crassissimae ex his praenestinae uocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunae inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quaestoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solum in massa auramento capitur, cum caetera in metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatam'q; materiam protinus habet, cum ita inuenitur. Haec enim inuentio eius naturalis est. Alia quam dicemus, coacta. Super caetera non rubigo ulla, nõ aerugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuat'ue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia, super'q; omnia netur, ac texitur lanae modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinam Claudij principis, aedente eo naualis praelij spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis uero iampridem intexitur, inuento regum Asiae. Marmori, & ijs quae cãdefieri non possunt, oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita, leucophorõ uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento uiuo, aut certe hydrargyro legitimum erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque aes cruciatur imprimis, accensum'q; restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit splendore deprehendente, iterum'q; exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento uiuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgãdo uim habet talem, qualem esse diximus plũbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primum aurea statua, & medicinæ ex auro. Cap. IIII.

a Vrum inuenitur in nostro orbe, ut omittamus Indicũ, atq; à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramẽtis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso tritu'q; perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina mõtium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollũt, ita uocatur indicium: alueus ubi id est, arenæ'q; lauantur, atque ex eo quod resedit coniectura capitur, ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cum iam inuentum in summo cæspite. Alutationem uocant si & auro ea tellus subest. Cæterũ mõtes Hispaniæ aridi steriles'q;, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium uocant, alij canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo quo in oriente sapphiro atque thebaico, alijs'q; in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inuento, tellus'q; ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est tunditur, lauatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem uocant argentum, quod exit à fornacis sudore. Quæ è catiuo iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio.

Hæc eſt terra alba ſimilis argillæ. Neque enim alia afflatum ignemq́; & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigantum: Cuniculis per magna ſpatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem menſura uigiliarum eſt, multisq́; menſibus nō cernitur dies. Arrugias id genus uocant, ſiduntq́; rimæ ſubito, & opprimunt operarios, ut iam minus temerariū uideatur é profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis. Occurſant in utroque genere ſilices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uero, quoniam in cuniculis uapor & fumus ſtrangulat, cædunt fracturis C. L. libras ferri terram agentibus: egeruntq́; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: Lucem nouiſſimi cernunt. Si lōgior uidetur ſilex, latus ſequitur. Foſſam ambit quiete. Tamen in ſilice facilius exiſtimatur opera. Eſt nanque terra ex quodā argillæ genere glareæ mixta (candidam uocant) propé inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iiſdem malleis, nihilq́; durius putāt, niſi quod inter omnia auri fames duriſſima eſt. Peracto opere, ceruices fornicū ab ultimo cædunt, dantq́; ſignum ruinæ, eamq́; ſolus intelligit in cacumine montis eius p̄uigil. Hic uoce ictuúe repente operarios reuocari iubet, pariterq́; ipſe deuolat. Mons fractus cadit à ſeſe longo fragore, qui concipi humana mente non poſſit, & flatu incredibili. Spectant uictores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe cum fodêre. Tantaq́; ad pericula euincenda fuit ſatis cauſæ, ſperare quod cuperent. Alius par eſt labor, uel hoc maioris impendij, flumina ad lauandā hāc

ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerũque lapide. Corrugos uocant, à corriuatione credo, nimirum & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando influat: itaque altissimis partibus ducitur. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedemq́; trabibus cauatis præbere cogũtur. Is qui cædit, funibus pẽdet, ut procul intuentibus species nefaria quidẽ, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, et lineas itineri præfigunt. Itaque insistentis uestigijs hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines, ut uitium importent. Id genus terræ urion uocant. Ergo per silices calculos'ue ducuntur, & urium euitant. Ad capita deiectus in superciliјs montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasq; partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta ui, ut saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ in quas profluat cauantur, agogas uocant, eæ sternuntur gradatim. Frutex est ulex roris marini similis asper aurumq́; retinens. Latera cluduntur tabulis, ac p prærupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promouit Hispania in priore genere, quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suũ est. Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, aliј palacranas: ijdem quod minutum est, balucem uocant. Vlex siccatus uritur, et cinis eius lauatur substrato cæspite herboso, ut sydat aurum. Vicena milia põ-

do ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Galleciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est uetere interdicto patrum ut diximus, alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cẽsoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi est etiam una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo. Inuitauerat'q; spes Caium principem auidissimũ auri, quamobrem iussit excoqui magnum pondus, & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auri pigmenti libræ XIIII. permutarẽtur, nec postea tentatum ab ullo est. Omni auro inest argentum uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In uno tantum Galliæ metallo, quod uocant Albicrarense XXXVI. portio inuenitur, ideo cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adijcit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum, & uenena deprehendit. Nãque di-

ſcurrunt in calicibus arquus cœleſtibus ſimiles, cum igneo ſtridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea ſtatua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam uocant holoſphyraton in templo Anaitidis poſita dicitur, quod in ſitu terrarum nomine hoc ſignificauimus, nomine gentibus illi ſacratiſſimo. Direpta eſt Antonij Parthicis rebus. Scitumq; narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ, hoſpitali diui Auguſti cœna, cum interrogaretur, eſſet'ne uerum, eum qui primus uiolaſſet hoc numen, oculis membriſq; captum expiraſſe? Reſpondit enim, tum maxime Auguſtum de crure eius cœnare, ſeq; illum eſſe, totumq; ſibi cēſum ex ea rapina eſſe. Hominum primus, & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit LXX. circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. Aurum plurimis modis pollet in remedijs. Vulneratiſq; & infantibus applicatur, ut minus noceant quæ inferantur ueneficia. Eſt & ipſi ſuperlato uis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium eſt abluere illatum, & ſpargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum ſalis grumo, pondere triplici miſſo, & rurſum cum duabus ſalis portionibus, & una lapidis, quem ſchiſton uocant: ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſaruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie ſanat. Lomento eum conuenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ uocantur hæmorrhoides. Quod ſi trito ſpuma adijciatur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uero decoctū cum melanthio, & illitum umbilico, leuiter ſoluit al-

uum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla VI. & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendisq; metallis. Cap. V.

Chrysocolla humor est in puteis quos diximus, per uenam auri defluens, crassescente limo rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximã in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plũbariis, uilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura, multum infra naturalem illam, immissis in uenam aquis leuiter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla quàm uena putris. Natiua duritia maxime distat, luteam uocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanǽ ue, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea molitur, ac deinde tenuius sic cribatur. Quicquid non transmeat, reperitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur. Ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturq;. Tunc tinguitur alumine schisto & herba supradicta, pingiturq; antequam pingat. Refert quàm bibula docilisq; sit. Nam si rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum, ita uocant medicamenta sorbere cogentia. Cum tinxere pictores, orobitin uocãt, eiusq; duo genera faciunt: luteam quæ seruatur in lomenta, et

liquidam globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia. Secunda in Macedonia: Largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbæ segetis læte uirentis quàm simillime reddat. Visumq́; iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt. Asperam, quæ taxatur in libras VII. Nediam, quæ denariis quinis: Attritam quam & herbaceam uocant, quæ XIII. Sublinunt autem harenosam, priusquam inducant, attramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium quoniam est natura pinguissimũ, & propter leuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne parætonii candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam ceruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, uilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda uulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœa'ue, miscenda cum melle. Concitat uomitiones, miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac uiridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam uocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum uocant. Signũq;

est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se, hebetaturq́;, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supradicta additis, unaq́; contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, ut uniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale Argilla ferro, cadmia æris massis, alumē laminis, resina plumbo & marmori, sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumq́; album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumq́; funditur, sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, et Thracius lapis, idemq́; oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime & uisco et ouo. Terra minime flagrat. Carboni maior uis exusto, iterumq́; flagranti.

De argento, & argento uiuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. Cap. VI.

a E his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Nō nisi in puteis reperitur, nullaq́; sui spe nascitur, nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia ruffa, alia cineracea. Excoqui nō potest nisi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi. Galenam uocant, quæ iuxta argenti uenas plerunque reperitur. Et eodē opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouincijs, sed in Hispania pulcherrimum. Id quoque in sterili solo atque etiam in montibus. Et ubicunque una inuenta uena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia, unde metalla Græci uidentur dixisse. Mirum, adhuc

per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quis bebelo appellatur hodie'q;, qui CCC pondo Annibali sumministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibus'q; egerunt aquas lucernarũ mensura, amnem'q; faciunt. Argenti uena quae in summa reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum, ultra nihil quaerebatur. Nuper inuenta aeris uena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argẽtifodinis inimicius omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurum argentum'q; quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleri'q; mirantur. Est & lapis in his uenis, cuius uomica liquoris aeterni argentum uiuum appellatur, uenenum rerũ omnium. Exest ac perrumpit uasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant praeter aurum, id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat, caeteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in uasis, ita uitijs abiectis, ut & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, per'q; eas sudoris uice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum aera inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verum pallore detegit simplices aut praetenues bracteas. Quapropter id furtum quaerentes, oui liquore candido usum eum adulterauere, mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et alias argentum uiuum non largum inuentum est. In ijsdem argenti metallis inuenitur, ut proprie dicamus, spumae lapis candidae nitentis'q;, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij larbason.

Duo eius genera, mas & fœmina, magis probant fœminam, horridior est mas, scabriorq; & minus ponderosus, minusq; radians, & harenosior: Fœmina contra nitet, friabilis, fissurisq; non globis dehiscens. Vis eius adstringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos: Nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exulcerationesq; farina eius & thuris gummi admixto: sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera, & contra ueteres canum morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerusaq; & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein restinguitur mulierum lacte, teriturq; in mortarijs, admixta aqua pluuiali. Ac subinde turbidum transfunditur in æreum uas, & mundatur nitro. Fex eius intelligitur plumbosissima, quæq; subsidit in mortario abijciturq;. Dein uas in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die quicquid innatat effunditur spongiaq; tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in sole siccatur, non ut perarescat. Iterumq; in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe: Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fecemq; abijciunt, idq; quod defluxit transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoque & collyrijs miscent: Scoriã in argento Græci uocant helcysma. Vis eius adstringere et refrigerare corpora. Additur emplastris ut molybde-

na, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra tenasmos, dysenteriasq; infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta quæ uocant liparas, ad excrescentia ulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in ijsdem metallis & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria: Optima quam chrysitin uocant: Secunda, quam argyritin: Tertia quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex uena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plũbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, et inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata ueruculis ferreis, atque in ipsa flamma conuoluta ueruculo, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fece distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ uitium est. Quidã duo genera faciunt spumæ, quæ uocant sterelytida & peumenem, tertium molybdenam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, cõfractis tubulis ad magnitudinem anulorum, ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremq;, abluitur aceto aut uino, simulq; restinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgentur. Postea sex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: Et cum desinant, calida, addito sale fossili in librã spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo uase.

Alij cum faba candida & ptisana coquunt, & in sole siccant. Alij in lana candida cum faba donec lanam nõ denigrent. Tunc salẽ fossilem adijciunt, subinde aqua mutata, siccantq́; diebus XL. calidissimis æstatis. Necnõ in uentre suillo in aqua coquunt, exemptamq́; nitro fricant, et ut supra terunt in mortarijs cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculasq́;, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusq́; emplastris supra dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtoq́; & aceto. Itemq́; perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, & origine ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis, de generibus minij, & ratione eius in picturis. Cap. VII.

i Nuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumq́; corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & à censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidem causam miror, quanquam & hodie id expeti constat Aethiopum populis, totosq́; eo tingi proceres, huncq́; ibi deorum simulacris colorẽ esse. Quapropter diligentius

persequemur omnia de eo. Theophrastus XC. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum, quod tempus exit in urbis nostræ CC.XLIX. annum, tradit inuentū minium à Callia Atheniense, initio sperante aurū posse excoqui harena rubente in metallis argenti, hāc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispanijs, sed durum & harenosum: Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent, id esse adulterum. Optimum uero supra Ephesum Cilbianis agris: Harenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differentiam artis esse, quod alij minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror: Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naueis ea cōmendat, aliâs circa picturas pigmētaq; rarus. Milton uocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utilissima est. At hercule medici quia cinnabarin uocant, pro ea utuntur hoc minio, quod uenenū esse paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres, quæ etiā nunc uocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat, prætereaq; utrunque nimis acre existimatur. Ideoq; transiere ad rubricam, & sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine

caprino, aut sorbis tritis. Pretiũ synceræ nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit. Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec feré aliunde quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo uectigalibus pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquiq;. Romam perfertur uena signata, ad dena milia feré põdo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet LXX. in libras. Sed adulteratur multis, modis unde præda societati. Nãq; est alterũ genus in omnibus feré argentarijs, itemq; plumbarijs metallis, quod fit exusto lapide uenis permixto, non ex illo, cuius uomicam argentum uiuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehendũtur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinã. Et hoc est secundariũ minium, perquam paucis notum, multum infra naturales illas harenas Hoc ergo adulteratur in officinis sociorum: Item scyrico. Quonam modo scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem scyrico minium, compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatq; furantibus: Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splẽdor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candẽte fucatum nigrescit. Syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ra

tione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehē di ilico. Solis atque lunæ contactus inimicus: remedium ut parieti siccato cera punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque. Postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in uoluminibus quoque scriptura usurpatur, clarioresq; literas, uel in auro, uel in marmore etiam in sepulchris facit.

De hydrargyro, de argento inaurādo, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. Cap. VIII.

X secundario inuenit uita & hydrargyrum in uicem argenti uiui, paulo ante dilatum. Fit autē duobus modis, æreis mortarijs pistillisq; trito minio ex aceto, aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita. Dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore, & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum uenenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortasse, quod illitum capiti uentriue sanguinem sistit, dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc propé, cum et in æra simili modo duci debeat. Sed eadē fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est, uiliorem excogitauit materiam, ut docuimus. Auri argentiq; mentio

nem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondã non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, ut autor est Theophrastus: Nũc uero passim, quem alij heraclium, alij Lydium uocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedentes. Quod à sole fuit in his, melius quàm quod à terra. His coticulis periti, cum è uena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti uel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in uirorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremq; mentitur. Est alind experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemq; discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. Cap. IX.

Laminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddẽdi, quod repercusso aëre, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem ui in speculis usu polita crassitudine, paulumq; propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat, an accipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, ut uel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimumq; refert concaua sint et poculi mo

do, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua, supina, an recta, qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Nec enim est aliud illa imago quàm digesta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles. Mag. Pompeij ætate, Nuperq; credi cœptum, certiorē imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, ut in uasis Anubem suum spectet, pingitq; non cælat argentum. Transit inde materia, & ad triumphales statuas, mirumq; crescit pretium fulgoris excæcati. Id autē fit hoc modo. Miscentur argento tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium uocant, & sulphuris uiui quantum argenti. Cōflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario triumuir Antonius ferrū. Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIIII. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. Mirumq;, in hac artium sola uitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primum populus Rom. stipem sparserit. Cap. X.

n On erat apud antiquos numerus ultra centum milia, itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies

centena milia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nũmus'q; percussus, & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Postea Diuites cognominati, dummodo notũ sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris suis sestertiũ XX. milia possedit, quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque ut nomen quidem opimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariter'q; tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, et Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino COSS. ad VI. Kal. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorũ quatuor milia centum XVI. iuga boum tria milia sexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta septem milia, in numerato H-S. DCM. Funerari se iussit sestertijs XI. M. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona milia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potorijs mutantem uasa cum ferculis, saginasse. Quota uero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, uitem'q; nobilẽ illam Dario regi donauit: Xersis copias, hoc est septies centena LXXXVIII. milia hominum excepit epulo, stipẽdium quinque mensium frumentum'q; pollicitus, ut é quinque

liberis senectuti suæ in delectu unus saltem concedere-
tur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi.
Quæ (malum) amentia est id in uita cupere, quod aut
etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inue-
nerit finem? Populus Rom. stipem spargere cœpit, Sp.
Posthumio Q. Marcio COSS. tanta abundãtia pecuniæ
erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.
Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus
contulit, honoris id necessitatis'q; propter paupertatem
Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in uasis, & lectis argen-
teis, & quando lances immodicæ factæ. C. XI.

Vasa ex argento mira inconstantia humani in
genij uariat, nullum genus officinæ diu pro-
bando, nunc furniana, nunc clodiana, nunc
gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc
anaglypta, in asperitatem'q; excisa, circa linearum pi-
cturas quærimus. Iam uero & mensas repositorijs im
ponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus late-
ra, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa
coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur: At
nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostra'q;
ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus
iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat. Li
bras XXXII. argenti Africanus sequens hæredi reli-
quit. Idem'q; cum de Pœnis triumpharet, quater milies
CCCC. LXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Car
thago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensa
rum est apparatu. Postea uicta Numantia et deleta, idẽ
Africanus in triumpho militibus XVII. milia pondo

dedit. O uiros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille põdo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis XI. milia. Nam propter quinque pondo notatum à censoribus triumphalem senem, fabulosum iam uidetur. Item Catũ Aelium cum legati Aetolorum in consulatu prandentẽ in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum uitæ diem quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter sese benignius uiuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Rom. filiũ, paterna quoque gente pulsum, quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos uero mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argẽtum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos imitati sunt: Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesq; è centenis libris argẽti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq; ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum ciuile illud talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu, seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata

fuerat: & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum: quæso ut quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptũ Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida, nec multo maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & cõpacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis lineasq́; per commissuras. Tympana uero se iuuene appellata stateras, & lances quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius penè manus pretium, idq́; iã pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis C. Confessus tamen est nunquam se his uti propter uerecundiam ausum: Constat eundem VI. milibus sestertiis in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringenta L. Et uasorum aureorum pondo C. milia, anno conditæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorq́; uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regis uerecundia exempta est, urbis anno DCXXVI. mediis L VI. annis erudita ciuitate amare etiam non solum admirari opulentiam externam: im-

menso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ et ipsa hoc interuallo, anno urbis DCVIII parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterq; luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. Cap. XII.

a Rgenti usum in statuas primum ad honorem diui Augusti in adulationem temporum transisse falsò existimatur. Iam enim triumpho Mag. Pompei reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argẽteam statuam. Item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosq;. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motum equestri ordine ob insignem cum celebritate assectationem adulescentium scolæ, ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argento, uaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam uero à pædagogis ad transitum uirilitatis custodiantur, argento fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadem materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita ut uestigio locus non sit, cum uiris lauantium: Fabricius

inquam, qui bellicosos imperatores plus, quàm pateram & salinum ex argento habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabritij nos pudet. Mirum in auro cælando inclaruisse neminē, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supra diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullā extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet: Capitolium incēdijs. Varro et æreū signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boëthus, & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorū: Boëthi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauriq; cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupido. Acragantis & uenatio in scyphis magnam famam habuit. post hos celebratus est Calamis et Antipater, quiq; satyrum in phiala grauatum somno collocauisse uerius, quàm cælesse dictus est Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudātur. Et Hecatæus, & circa magni Pompei ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatosq; cælauit. Zopyrus qui Areopagitas & iudiciū Orestis in duobus scyphis pōdo duodecim æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ unciæ uiginti uenierūt. Vlixes & Diomedes erāt in phialæ emblemate, Palladiū surripientes. Fecit idē et cocos magirīscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne exēplaria quidē liceret exprimere. Tā oportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur, usque adeo attritis cælaturis, ne figu

ra discerni possit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta sil & ceruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum uocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij scyricum uocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras huius H-S bini. Dipondijs uero detractis, quod lucidum uocant, é Gallia ueniens. Hoc autem & Attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab urbe lapidem in montibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum adustumq; amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & ceruleo, & chrysocolla, & nestoriano: et cilono, & quod non omni anno æqualiter species uendantur. Cap. XIII.

Ile pingere instituere primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Ceruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptium quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur facile: cumq; teritur, in IIII. colores mutatur, cãdidiorẽ nigrioremúe, crassiorem tenuioremúe. Præfertur huic etiamnum Cyprium, Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tin-

guitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibit'q; succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod uocatur lomentum: perficitur id lauando terendo'ue, et hoc est cæruleo candidius, pretia eius, XXIII. in libras, cærulei XVIII. Vsus in creta calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatum. Fit ex Aegyptij leuissima parte, pretium eius XL. in libras. Idem & Puteolani usus, præterquam ad fenestras: Vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras diuidendas ab lumine. Est & subtilissimum genus lomenti, quidam tritum uocant, quinis assibus æstimatum. Cerulei synceri experimentum in carbone ut flagret: Fraus uiola arida decocta in aqua, succo'q; per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaq; & emplastris adijciunt: Item causticis. Teritur difficillime sil. In medendo leuiter mordet, astringit'q; et explet ulcera. Vritur in fictilibus ut prosit, Pretia rerum quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus pene annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrij à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud consulem: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

C.PL.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS QVARTVS.

PROOEMIVM.

Aeris metalla. Caput I.

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imo uero ante argentum ac pene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoq; autoritas, ut diximus. Hinc æra militum, tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus quandiu pop. Rom. ære tantum signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igniq; perficitur. Fit & è lapide æroso, quem uocant Cadmiam: celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntq; nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. Cap. II.

fIt & ex alio lapide, quem chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio. Mox uilitas præcipua, reperto in alijs terris præstãtiore, maxime aurichalco, quod præcipuam bonitatẽ ad-

miratationemq; diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Ceutronum alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successitq; ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico diui Augusti, hoc à coniuge, uelocis defectus. Liuianum quoque certe admodum exiguum inuenitur. Sũma gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertijs dupõdiarijsq;, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argentoq; miscebatur, et tamen ars pretiosior erat. Nunc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirumq;, cum ad infinitum operũ pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim (ut omnia) exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam deorum adscripta operi, cum proceres gentium claritatem & hac uia quærerent: adeoq; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cum caperetur incensa, mireq; circa id multorũ affectatio fuit. Quippe cum tradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum cum eo Ab antonio, quàm quod Corinthijs se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam uidetur, ad segregandos se à cæteris, magis quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo.

Corinthus capta est Olympiadis C.L V I.anno tertio,nostræ urbis DCVIII.cum ante seculo fictores nobiles esse desissent,quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos,ponemus artificum ætates. Nam urbis nostræ annos ex supradicta cõparatione olympiadum,colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt modo in lucernas,modo in trullas,nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: Candidum,argento nitore quàm proxime accedens ,in quo illa mixtura præualuit. Alterum,in quo auri fulua natura: Tertium in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est,cuius ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit fortuna temperamentum simulacro signisq́;,illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem uergens,quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longe tamen ante Aegineticum atque Deliacum,quæ diu obtinuere principatũ. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit,mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisq́;. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deũm simulacra,effigiemq́; hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens,sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris. Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illoq́; ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Aemulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. Cap. III.

Priuatim Aegina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos, in his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salarijs emere, cum ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea et alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eademq; ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atq; impotentia libidinis receptus in thorum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud cãdelabrum coluit, & hanc Corinthijs fabulam adiecit: uindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia cãdelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummij uictoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac ualuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædẽ ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinctiã priuata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius quæstor, qđ ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosq; & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno

DLXVII. L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia æra ta uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris aut arborum modo mala ferentium lucentes. Quale est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem deo. Transijt deinde ars ubique uulgo ad effigies deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum, et honore statuarum, & generibus, & figuris. Cap. IIII.

r Omæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Caßij, quē regnū affectantem pater ipsius interemerat. Trāsijt & ab dijs ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanū fuit inuentum: certe etiā Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum uictoria, maximeq; Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas uocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodē anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam

omnium municipiorum foris statuæ ornamẽtum esse cœpere, prorogariq́; memoria hominum, & honores legẽdi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis & quibusdam aliis, & quibus primum in columna. & quando rostra, & quando primum publice, & quæ primum statuæ Romæ. Caput V.

t Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborũ é gymnasiis exemplaribus, quas achilleas uocant. Græca res est, nihil uelare. At contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorũ habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium poëtam in camœnarum æde maxima forma statuã sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Equestres utiq; statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exẽplo. Sed illi celetas tantum dicabant in sacris uictores. Postea uero et qui bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non uetus & bigatum celebratio in his qui prætura functi curru uecti essent per circum. Antiquior columnarum, sicut C. Mænio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ pop. Ro. præstabat, eodemq́; in consulatu in suggestu rostra deui

ctis Antiatibus fixerat, anno urbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualẽ triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minucio præfecto annonæ extra portam trigeminam unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanque & Actii Nauii statua fuit ante curiam, cuius basis conflagrauit curia incensa P. Clodii funere. Fuit & Hermodori Ephesii in comitio, legum, quas decemuiri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa et alia autoritas maior in Oratii Coclitis statua, quæ durat hodieq́;, cum hostes à ponte Sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet. Vna, quam Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis restituit: Duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Acti Nauii, positas ætate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam aliis, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publice sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, & quæ primæ ab exteris publice positæ. Cap. VI.

X his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcii Tremuli equestris togata, qui Sannites bis deuicerat, captaq́; Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Celii, L. Roscii, Sp. Nautii C. Fulcinii in Rostris à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Rom. pop. tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ab

Teuca Illyricorum regina interfecti erant. Non omittendum uidetur quod annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc uidelicet mensura honorata tunc erat. Non prætteribo C. Octauium ob unum uerbũ: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, uirga quam tenebat forte circumscripsit, et prius quàm egrederetur circulo illo, responsum dare coëgit. In qua legatione interfecto, senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta et Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ uirgini Vestali, ut poneretur ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam annalium uerbis: Quod campum Tiberinũ gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ, & Alcibiadi in cornibus comitii positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, et alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari, donec Sylla dictator ibi curiam faceret. Mirumq́; est illos patres, Socrati cunctis ab eodem deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis uirtute Alcibiadẽ, aut quenquam utroque Themistocli. Columnarũ ratio erat, attolli supra cæteros mortales. quod et arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nulliq́; arbitror plures statuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. statuêre, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemq́; subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equestriũ tamen ori-

go perquam uetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parũ esset togã eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Oratij Coclitis publicæ dicatam crediderim: ante enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse uerisimile est; nisi Clœliæ Piso traderet ab his positam qui unà obsides fuerãt, redditis à Porsena in honorem eius. E`diuerso Annius Fœcialis, equestrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in uestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamq; solam refugisse, Tiberimq; tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij insidijs. L. Piso prodidit, M. Aemilio C. Popilio II. COSS. à censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut senatus sententia statutæ essent. Eam uero, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectauerat, etiam conflatam à censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebãt illi uiri. Extant Catonis in censura uociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs statuas poni. Nec tamen potuit inhibere quo minus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisq; sine amento insignis in metelli publica porticu, quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publicæ autem ab exteris posita est Romæ C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat, ob id Aelium Thurini

statua & corona aurea donauerunt. Iidem postea Fa-
briciũ donauere statua, liberati obsidione. Passimq́; clien
tes in clientelas ita recepti: Et adeo discrimen omne sub-
latum, ut Annibalis etiam statuæ tribus locis uisantur
in urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

De antiquis statuarijs, & pretijs signorum immodicis, & colossis in urbe celeberrimis. Cap. VII.

Fuisse autem statuariam artem familiarem Ita
liæ quoque & uetustam, indicant, Hercules
ab Euandro sacratus, ut ferũt, in foro boario,
qui triumphalis uocatur, atque per triumphos uestitur
habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa
rege dicatus, qui pacis belliq́; argumento colitur, digitis
ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque die
rum nota, per significationem anni temporis & æui se
deum indicaret. Signa quoque Thuscanica per terras di
spersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deo-
rum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius,
cui cognomen à Romani nominis odio inditum est, pro
pter duo milia statuarum Vulsinios expugnatos obijce
ret. Mirumq́; mihi uidetur, cum statuarum origo tam ue
tus in Italia sit, lignea potius aut fictilia deorum simu
lacra in delubris dicata, usque ad deuictam Asiam, un
de luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit
origo, in ea quam plasticen Græci uocant, dici conueniẽ
tius erit: etenim prior quàm statuaria fuit. Sed hæc ad
infinitum effloruit multorum uoluminum opere, si quis
plura ꝑsequi uelit: omnia enim quis possit? In M. Scau-
ri ædilitate tria milia signorum in scena tantum fuere
temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit

urbem. Ipse excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum III. milia signorum esse, Mutianus ter consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime & aliqua de causa notata, uoluptarium sit attigisse, artificesq; celebratos nominauisse singulorum quoque inexplicabili multitudine cum Lysippus ad sexcēta X. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possent dare uel singula, Numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manus pretio cuiusque signi denarios seponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidē ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec deorum nec hominum similitudinis expressæ. Aetas nostra uidit in Capitolio, prius quàm id nouissime conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta ueri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat, uerum & noua satisdatione: nam summa nulla par uidebatur, capite tutelarios cauere pro ea instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus statuarum, quas colossos uocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe XXX. cubitorum CL. talentis factus: Talis in campo Martio Iupiter, à Claudio Cæsare dicatus, qui uocatur Pompeianus à uicinitate theatri. Talis & Tarenti fa-

ctus a Lysippo XL. cubitorum. Mirum in eo, quod manu ut ferunt mobilis, ea ratio libramenti est, nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur modico interuallo, unde maxime flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemq; moliendi, nó attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti quàm pleræque statuæ. Vasti specus hiant de fractis mẽbris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem urbe colossi centum numero, sed ubicunq; singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterq; hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia, uidemus certe Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum L. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouẽ qui est in Capitolio, uictis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreisq; & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus consul dicauit: Alterum

à Charete supradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum uictus, ut artificium minime probabilis artificis uideatur. Verum omnem amplitudinem statuarum eius generis uicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, pedum CCCC. immani pretio. Is postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, ubi destinatum illius principis simulacrum colossum fecit C.X. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignẽ, uerum & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentumq; paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandiq; nulli ueterum postponeretur. Statuam Aruernorum cum faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, ut uix ulla differentia esset artis. Quantoq; maior in Zenodoro præstãtia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. Cap. VIII.

Ignis quæ uocant Corinthia, plerique in tan
s tum capiuntur, ut secum circumferant, sicut
Hortensius orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circumtulit & Nero

princeps Amazonem, de qua dicemus: Et paulo ante C. Cestius consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus II. ante Martis ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signisq; innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem: sed et ex ære signa fecit. Floruit autem olympiade LXXXIII. circiter CCC. nostræ urbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegeas. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesima quinta olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secũda Polycles, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta Praxiteles, Euphranor. Cẽtesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima uicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephisodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Calistratus, Polycles, Athenæus,

Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim trãscurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum qui præsentes erant iudicio, cũ apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisq; iudicassent: Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cresilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astans. Ex ære uero, præter Amazonem supradictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, ut à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum et aliã Mineruam, quam Romæ Aemilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo signa quæ Catulus in eadem æde posuit palliata. Et alterum colossicon nudum, primusq; artem toreuticen aperuisse atque demõstrasse merito iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem C. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum uiriliter puerum. Fecit & quem canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes uelut à lege quadam: solusq; hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentem se, & nudum talo incessentem. Duosq; pueros, item talis nudos ludentes, qui uocantur Astragalizontes, & sunt in Titi imperatoris atrio, quo opere nullũ absolutius plerique iudicant. Item Mercurium qui fuit Lysimachiæ: Herculem qui Romæ, Anteum à terra su-

stinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & pene ad unum exemplũ. Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitauit, celebratis uersibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis quàm suo commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas, Herculem etiam, qui est apud circum maximum in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem quem à triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesijs diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse uarietatem uidetur, numerosior in arte quàm Polycletus, & symmetria diligentior & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque et pubem non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, Pancratiaste Delphis posito. Eundem uicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & Lybin puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem, cuius ulceris dolorem sentire etiã spectantes uidentur. Item Apollinem citharœdum, serpentemq; eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quod cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus

nervos

neruos & uenas expressit, capillumq́; diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce deæ sunt seminuda, unde & laudata sunt. Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primo ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit: mire gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitq́; in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta pop. Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princepsq́; quanquam adamatum reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uero quadriga cum sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quã statuam inaurari iussit Nero princeps delectatus admodum illa. Dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorq́; talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto ascribunt, cum is centum propè annis ante fuerit. Idem Ale

xandri uenationem, quæ Delphis sacrata est, Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorumq́; eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse capillũ exprimendo, capita minora faciendo quàm antiqui, corpora graciliora siccioraq́;, per quæ proceritas signorum maior uidetur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodiuit, noua intactaq́; ratione quadratas ueterum staturas permutando: uulgòq́; dicebat, ab illis factos quales essent homines, à se quales uiderentur esse. Propriæ huius uidentur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus quàm elegantiam, austero maluit genere quàm iucundo placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin uenatorem & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum. Quadrigas Medeæ complures. Equum cum fiscinis. Canes uenantium. Huius porrò discipulus fuit Thysicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut uix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices qui compositis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant & Telephanem Phoceum, ignotum aliàs quoniam in Thessalia ubi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragijs ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ.

Laudant eius Larissam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darei officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoque marmore felicior ideo clarior fuit. Fecit tamen & aere pulcherrima opera: Proserpinae raptum. Item Catagusam et Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemq; una Satyrum, quem Graeci periboëton cognominant. Signa etiam quae ante Felicitatis aedem fuere, Veneremq; quae cum ipsa aede incendio cremata est Claudij principatu, marmoreae illi suae per terras inclytae parem. Item Stephusam, Spilumenem, Oenophorum, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerse Persarum rege captos uicta Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertae cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon uocant. Spectantur et duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronae et meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehēduntq; in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Habet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigae aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie, defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasq; fecit, equis semper sine aemulo expressis. Sed ne uideatur in hominū effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidiae discipulus & marmorea fecit, & aereum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas & bigas. Et Iphicratis leaena laudatur. Scortum haec lyrae cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque

ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei uolentes, nec tamē scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Aesculapium et Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romae in Concordiae templo. Cresilas uulneratum deficientem, in quo possit intelligi quantum restet animae: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumq; in hac arte est, quod nobiles uiros nobiliores fecit. Cephisodorus Mineruam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymaeo Aegnetica aeris temperatura. Ceruumq; una ita uestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceq; retinentibus solum, ita uertebrato dente utrisque in partibus, ut à repulsu per uices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chaereas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem eius fecit. Ctesilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lysimachen, quae sacerdos Mineruae fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam quae musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharae tinnitu resonant. Idē equitem Sarmenem qui primus de equitatu scripsit. Daedalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaū & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris est, in quo laudatur quod omnia simul intelligantur, iudex dearum, amator Helenae, & tamen Achillis

interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata: & simulacrum boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera Apollinem, & Dianam infantes sustinens in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasq́ue, & Cliduchon eximia forma: Et uirtutem et Græciam, utrasque colosseas: Mulierem ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotã, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhusq́ue rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede et cui ferat, parcentem unguibus etiam per uestem. Puerum Autolycon pancratio uictorem, propter quem Xenophon symposium scripsit: Iouemq́ue illum tonãtem in Capitolio ante cuncta laudabilem. Item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseq́ue Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio et Discobolo & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Aesculapium et Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Phyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam et Mineruã, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stypax Cypri-

us uno celebratur signo, Splanchnopte, Periclis olympij uernula. Hic fuit exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Sillanion Apollodorũ fecit, fictorem et ipsum sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: & Achillẽ nobilem. Item Epistatem exercentem athletas. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit translatam Præneste tantæ paruitatis, ut totam eam currumq; & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicrates discipulus, aut, ut alij, Euthycratis, uicit utrosq; copia signorum, & de sua arte composuit uolumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Phyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de sua arte. Boëthi, quanquam argẽto melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus quæ retuli, clarissima quæque in urbe iam sunt dicata à Vespasiano principe in tẽplo pacis, alijsq; eius operibus, uiolentia Neronis in urbem conuecta, & in sellarijs domus aureæ disposita. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorum præcipui. Ariston qui & argentum cælare solitus est, Cal-

lias, Clesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus. Iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdẽ generis opera fecerũt, ut Apollodorus, Androbolus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorantes fœminas, Antigonus & Perixyomenon tyrãnicidasq; supradictos. Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores bigasq; cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodori duo fuere: Prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit et concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequẽs philosophos fecit. Colotes, qui cum Phidia Iouem olympium fecerat, philosophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos et athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente, Eubolidis digitis computans. Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri aggressus, repræsentauit Alcibiadem, lampadeq; accensa matrem eius Demareten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho mulierem imposuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus crucia-

tum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deûm homi-
numq́; deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot
conditores eius elaborauerant, ut ex ea tormenta fierēt?
Itaque una de causa seruantur opera eius, ut quisquis il
la uideat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Miner
uam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem
flentes matronas, & adorantes sacrificantesq́;. Simon
canem & sagittariū fecit. Stratonicus cælator ille philo-
sophos. Scopas uterq́;. Athletas aūt et armatos, et uenato-
res, sacrificātesq́; Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus,
Hicanus, Lophō, Lyson, Leō, Menodorus, Myagrus, Po
lycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idē pictura
clarissimus, ut dicemus, Patrocles, Polis, Posidonius, qui
et argētū cælauit nobiliter natione Ephesius, Periclyme
nus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timar-
chides, Timon, Thysias, Thrason. Ex omnibus autem
maxime cognomine insignis est Callimachus, semper ca
lumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Caci-
zotehnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi cu
ræ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ emendatum
opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit.
Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære ca-
ptus nec arte unam solummodo Zenonis statuā Cypria
in expeditione non uendidit Cato, sed quia philosophi
erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplū.
In mentione statuarum est & una non prætereunda, li-
cet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, eleo ha-
bitu Romæ, torua facie sentienteq́; suprema in tunica. In
hac tres sunt tituli. L. Luculli imperatoris, de manubijs:
Alter pupillum Luculli filiū ex S.C. dedicasse: Tertius,

T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæq; dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare est, utrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemq; in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in alijs fit metallis, itemq; caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab alijs ductile appellatum, quale oẽ Cypriũ est. Sed & in cæteris metallis, cura distat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni uitijs, excoctisq;, regulare est. In reliquis generibus palma Cãpano. Simile in multis partibus Italiæ prouincijsq;. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atq; fragile conficitur. Præterea semel recoquunt, quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differẽtiæ æris et mixturæ, et de seruãdo ære. C. IX.

ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eademq; tabularis hoc modo. Massa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coëmpti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris ueluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur

etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij uigesima, maximeq; ita colorem bibit, quem Græcanicum uocant. Nouissima est quæ uocatur ollaria, uase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis, Cyprio si addatur plũbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Aera extersa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur. Seruari ea optime in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia, & medicinæ. Cap. X.

m Etalla æris multis modis instruunt medicinã, utpote cum ulcera omnia ibi ocyssime sanentur. Maxime tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura aũt genera sunt. Nãque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia uocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribus'ue fornacium pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacium ore, qua flammæ eluctantur appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata: ponderosior hæc priore, leuior porrò secutis. Duo eius colores: Deterior cinereus, puniceus melior; friabilis, oculorumq; medicamentis utilissima. Tertia est

in lateribus fornacium, quæ propter grauitatem ad camerascaperuenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento crustæ uerius, quàm pumex, intus uaria, ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex eo duo alia genera: Onychitis extra penè cerula, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima, uulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumq; à medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem redijt, extinguitur uino aminæo, quæ ad emplastra præparatur, quæ uero ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lauant in mortarijs, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum, quàm grauissimũ spississimumq; urit pruna, & exustum Chio uino restinguit tunditq;, mox linteo cribrat, atq; in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterumq; terit quod subsidit donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadẽ Iollæ actio, sed quàm purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus, siccare, sanare, sistere fluxiones, pterygia et sordes oculorum purgare, scabriciem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur, præterq; albugines oculorum & cicatrices. Vlcera quoque oculorum cum lacte sanat, idq; Aegyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & uomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento in caminis, donec uasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil: sed aceto tantum aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, ite-

rumq; adiecta largiore teritur, & dum considat relinquitur, hoc sæpius, donec ad speciem minij redeat. Tunc siccatum in sole, in ærea pyxide seruatur.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio. Cap. XI.

T scoria æris simili modo lauatur, minore effectu quàm æs ipsum. Sed et æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milij squamæ, quas uocant florem. Cadunt autem, cum panes æris aqua refrigerantur rubentq;. Similiter ex eis fit, quam uocant lepida, & sic adulteratur flos, ut squama ueniat pro eo. Est autem squama hæc decussa ui clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cyprijs maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus ijsdem panibus, flos cadit sponte. Squamæ est alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod uocant stomoma. Atque hæc omnia medici, quod pace eorum dixisse liceat, ignorant, pars maior & nominibus, in tantum à conficiendis his medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quotiens incidère in libellos, componere ex his uolentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri cōmentaria credunt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factaq; iampridem emplastra & collyria mercantur, tabesq; mercium. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauantur, ut supra, ad eosdem usus. Et amplius ad narium carnosa uitia, itemq; sedis & grauitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsa,

& ulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære squama, Cypria longe inefficacior. Necnon urina pueri prius macerant clauos panesq;. Quidam uero excussam squamam rerunt, & aqua pluuia lauant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinunt cum polline. Aeruginis quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide ex quo coquitur æs deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis super acetum suspenso, æreo obturatis operculo, multo probatiore quàm si hoc idem squamis fiat. Quidam uasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntq; X. die. Alij uinaces contegunt, totidem post dies radunt. Alij delimatã æris scobẽ aceto spargunt, uersantq; spathis sæpius die, donec absumatur. Eandemq; scobem alij terere in mortarijs æreis ex aceto malunt. Ocyssime uero contrahit coronariũ æruginem, recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginem. Alij pumice aut gummi. Præcipue autem fallit atramento sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendẽdo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suum colorẽ retinet: quæ mixta atramento rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: Nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur et uisu, maligne uirens. Sed siue syncæram siue adulteram, aptissimum est siccatam in patina noua uri & uersari, donec ut fauillæ fiat: postea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lauatur autem ærugo sicut cadmia. Vis eius col-

lyrijs oculorum aptissima, & delachrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis donec rodere desinat. Hieracium uocatur collyrium, quod ita maxime constat: Temperatur autem idem ammoniaci uncijs quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthum uocant, totidem, misyos uero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedij contra glaucomatum initia & suffusionum, contra caligines & scabricias et albugines ac genarum uitia. Cruda autem ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Oris etiã ginguarũq; exulcerationem mirifice emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quod si & cera addatur purgat, & ad cicatricem perducit. Aerugo & callum fistularum erodit, uitiorumq; quæ circa sedem, siue per se, siue cum ammoniaco illita, uel collyrij modo in fistulas adacta. Eadẽq; cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, et sory, & chalcantho. Cap. XII.

e] Est & alterum genus æruginis, quam uocant scoletiam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere cum aceto albo, quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa canis ortum. Teritur autem donec uiride fiat, contrahatq; se in uermiculorum speciem, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, usúsq; utriusque qui æruginis. Scolecia fit &

per se rasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim uocant lapidem ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quod chalcitis friat se statim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Est et alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recentem utiliorem esse, quoniam inueterata sorifiat. Vis eius ad excrescentia in ulceribus, sanguinē sistere, gingiuas, uuam, tonsillas farina compescere. Vuluæ quoque uitijs in uellere imponitur. Cum succo uero porri, uerendorum additur emplastris. Maceratur autē in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL. & colorē croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quod si duæ partes chalcitidis tertiæ cadmiæ temperentur, acrius hoc idē fiet. Acrius etiamnum & uehementius, si aceto quàm uino temperentur. Tosta uero efficacior fit ad eadem omnia. Sory Aegyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi & Africo, quanquam oculorū quoque curationi quidam utilius Cyprium putant. Sed in quacunque natione optimum, cui maximum uirus olfactu, tritúq; pinguiter nigrescens, & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modo uomitiones moueat, & Aegyptium quidem tale. Alterius nationis contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluatur: & oris ulceribus grauibus, quæq;

serpunt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Misy aliqui tra
diderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flore eius lu-
teo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autẽ è supra-
dicto fit lapide, concretum natura discretumq́;, & opti-
mum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati au-
reæ scintillæ, & cum teratur harenosa natura, siue terra
chalcitidi similis. Hoc admiscent qui aurum purgant.
Vtilitas autem eius infusi cum rosaceo auribus purulen
tis, & lana impositi capitis ulceribus. Extenuat etiam
scabricias oculorum inueteratas. Præcipue utile tonsillis,
contraq́; anginas & suppurata. Ratio, ut XVI. drach=
mæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lente=
scat. Sic ad supradicta utile est. Quotiens opus sit mol
liri uim eius, mel aspergitur. Erodit & callum fistularũ
ex aceto fouentium, & collyrijs additur. Sistit & san-
guinem, ulceraq́; quæ serpant, quǽue putrescant. Absu=
mit & excrescentes carnes. Peculiariter uirilitatis uitijs
utile, & fœminarum profluuium sistit. Græci cognatio
nem æris fecerunt nomine & atramento sutorio. Appel
lant enim chalcanthum. Nec ullius æque mira natura
est. Fit & in Hispania è puteis stagnisúe, habentibus
id genus aquæ. Decoquitur ea, admixta dulci pari men=
sura, et in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super
has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus
adhærescens limus uitreis acinis imaginem quandam
uuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus XXX. Color
est cæruleus perquam spectabili nitori, uitrumq́; esse cre
ditur. Diluendo fit atramentum tinguendis corijs. Fit et
pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarum è
lateribus distillantes hyberno gelu stirias, stalagmias uo
cant,

cant, neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorẽ sentientem uiolam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit et salis modo, flagrantissimo sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. Hoc pallidius: & quantum colore, tãtum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum. Item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabriciei doloriq́; necnon & caligini, & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium. Item hæmorrhoidũ. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda uulnera, & excrescentia ulcerum. Tollit & unas, uel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quod'q; ex eo candicat, in eo usu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiã per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nuper'q; inuentũ, ursorum in harena et leonum ora aspergere illo: tanta'q; est uis in astringendo, ut non queant mordere.

De pompholige, & spodo, & antispodo, et diphryge, & triente Seruilio. Cap. XIII.

e Tiamnum in ærarijs reperiuntur quæ uocant pompholygem & spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum leuissimum'q; pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon

nigriorem ponderosioremq́; esse, derasam parietibus fornacium, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua saporem horridum. Conuenitq́; oculorum medicamẽtis, quibuscunque uitijs occurrens, et ad omnia quæ spodos. Hoc solum distat, quod huius elutior uis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia quæ uino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissime hæc efflatur & ocyus, euolatq́; è fornacibus, & tectis adhæreścit, à fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumẽtum est, hoc quidam pompholygem uocant. Quod uero rubicundius ex ijs inuenitur, acriorem uim habet, exulceratq́; adeo, ut cum lauatur si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit utilius. Purgatur ante pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabriciem exterunt. Media uis eius est, quæ uino lauatur. Est aliqua & in genere uini differentia. Leni enim lota collirijs oculorum nimium uigilijs fatigatorum apta putatur. Eadẽ efficacior ulceribus quæ manant, uel oris quæ madent, & omnibus medicamentis quæ parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam uocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurarijs, nec in alia parte magis est uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, uilissimis rebus utilitates easdem excogitauit. Antispodô uocant cinerem fici arboris uel caprifici, uel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, uel oleastri uel

cydonij mali uel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in sole arefactis, uel e buxi coma, uel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inuẽtum est. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærarijs officinis & psegma fit, iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accensis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum quo excipiatur stratum esse debet. Facile ab ea discernitur quam in ijsdem officinis diphrygem uocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece subsidente. Differẽtia est quidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum uero non percoqui, nisi translatũ in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphrygem uocari. Ratio eius in medicina similis supradictis, siccare & excrescentia consumere, & perpurgare: probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemq; æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in fastis, trientem æreum pascit auro & argento, consumentem utrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Serui-

liorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaq; sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, alias decreuisse uideri, & ex eo aut diminutionem, aut honorem familiae significari.

De ferro & ferreis metallis, & differentiae ferri. Cap. XIIII.

p Roxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoq; uitae instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, uites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere Hoc extrimus tecta, caedimus saxa, omnesq; ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, caedes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili uolucriq;, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc uero pennato, quam sceleratissimam humani ingenij fraudē arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturae fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In foedere quod expulsis regibus populo Rom. dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur. Et stilo scribere intutum est, ut uetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompei in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianae, prohibentis ullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non desijt honorem mitiorem habere ferro quoque: Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem Learcho filio praecipitato residen

tem, pœnitentiamq́;, ferrum & æs miscuit, ut rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadẽ urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademq́; prouidentia nihil in rebus mortalius facien te quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente, minimaq́; difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquẽdis uenis. In Cappadocia tantum quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniã perfusa certo fluuio terra, neque aliter ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cœliue. Aliæ molle tantum, plumboq́; uicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumq́; usibus & clauis maxime fugiẽdum, cui prior ratio conuenit: aliud breuitate sola placet, clauisq́; caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit: stricturæq́; uocantur eæ oẽs, quod nõ in alijs metallis, à stringenda acie uocabulo imposito. Et fornacium maxima differentia est. In ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioq́; modo ad densandas incudes malleorumúe rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania, & Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est, Seres hoc cum

uestibus suis pellibusq; mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie tēperantur, cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Aliubi uena bonitatem hanc præstat, ut in Moricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes, & aquariæ æque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumq; cum excoquatur uena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A` ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum nanque eo celerius subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaq; quam cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit, retinetq; longo tempore, aliud apprehē dens ferrum, ut anulorum catena spectitur interdum, quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneraq; tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes uerus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita apellant, nescio an uitro fundēdo perinde utilis, nondum enim expertus est quisquam, ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoauerat, ut in eo simulacrum eius e ferro pendere in aëre uideretur. Intercessit mors, & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium uena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & æru gine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. Cap. XV.

f Errum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. À rubigine uindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphraten amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontem, cuius anulos qui refecti sunt rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia quàm secandi. Nanq; circũscribi circulo, ter'ue circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulchro euulsos clauos, aduersus nocturnas lymphationes. Pungiq; leuiter mucrone quo percussus homo sit, contra dolores laterũ pectorumq; subitos qui punctionem afferant. Quædam ustione sanantur: priuatimq; uero canis rabidi morsus. Quippe etiam præualente morbo, expauescentesq; potum, usta plaga ilico liberantur. Calefit etiã ferro candente aqua, in multis uitiis, priuatimq; dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis, et sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri detrahitur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabricias genarum pustulasq; totius corporis, cum cera &

oleo myrteo. Ad ignes uero sacros ex aceto. Item ad scabiem: Paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita uelleribus. Plagis quoque recentibus uino diluta, & cum myrrha subacta. Et condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in usu est ex acie aut mucronibus, maxime simili, sed acriore ui q̃ rubigo, quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemq́; sistit, cum uulnera maxime ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum uitia. Hæmorrhoidas cõpescit, ulcerumq́; serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda uulnera fistulasq́; &, omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: Obolis ex cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario. His adijcitur, cum sunt repurgãda uulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. Cap. XVI.

Equitur natura plumbi. Cuius duo genera, ni-
s grum atque candidum, Pretiosissimum candidum à Græcis appellatum cassiteron fabuloseq́; narratum in insulas Atlantici maris peti, uitilibusq́; nauigijs circunsutis corio aduehi. Nunc certum est in Lusitania gigni & in Gallecia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: Pondere tantum ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod sub-

sidit coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quae elutia uocant) aqua immissa eluente calcu los nigros paulum candore uariatos, quibus eadẽ gra uitas quae auro. Et ideo in calathis in quibus aurũ colli gitur, remanent cum eo, postea caminis separantur, con flatiq; in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gal lecia nigrum, cum uicina Cantabria nigro tantum abũ det. Nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Iungi in ter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidẽ secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Home ro, cassiterõ ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: Aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq; uenis cõ flatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, stan num appellatur: qui secundus argentum, quod remansit in fornacibus, galena, quae portio est tertia addita uenae. Haec rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam alijs. Cap. XVII.

STannum illitum aeneis uasis, saporem gratio rem facit, & compescit aeruginis uirus: mi rumq; pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisij temperabantur, donec argenteis uti coepere & ancillae. Nunc adultera tur stannum addita aeris tertia portione candidi in plũ bum album. Fit & alio modo mixtis alibi plumbi ni griq; libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Idem et tertiarium uocant, in quo duae nigri portiones

sunt, & tertia albi. Pretium eius in libras XXX. Et hoc fistulae solidantur. Improbiores ad tertiarium additis aequis partibus albi, argentarium uocant, & eo quae uolunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo CXXX. In libras, albo per se syncero pretia sunt XXX. nigro XVI. Albi natura plus aridi habet. Contráq;, nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liquescit argentum. Album incoquitur aereis operibus Galliarum inuento, ita ut uix discerni queat ab argento, eáq; incoctilia uocant. Deinde & argentarium incoquere simili modo coepere, equorum maxime ornamentis, iumentorumq́; iugis in Alexia oppido, reliqua gloria Biturigum fuit. Coepere deinde & esseda, & uehicula, & petorita exornare. Similíq; modo ad aurea quoq; & argentea staticula inanis luxuria peruenit: quaeq; in scyphis cerni prodigum erat, haec in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere uideatur non calore rupisse. India neque aes, neque plumbum habet, gemmisq́; suis ac margaritis haec permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasq́; utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasq́; per Gallias: sed in Britannia summo terrae corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus haec sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriae, modo sit excocta diligenter. Mirumq́; in his solis metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aër, aeque ut foeminas quasdam foecundiores abortus facere. Nuper id com

pertum in Baetica Santarẽsi metallo, quod locari solitum X libris per CC. ante annos, postquam obliteratum erat LV. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo CCCC uecti galis. Et mirum, aqua addita non liquescere uasa é plũbo constat. Eadem in aqua calculus aereus'ue quadrãs si addatur, uas peruri.

Medicinae de plumbo, & scoria plumbi, de molybde na siue galena, de psimmythio, & sandaracha. Caput. XVIII.

In medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatis'q; lumborum et renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visa'q; in quiete Venerea sponte naturae erũpentia usque in morbi genus, his laminis Caluus orator cohibuisse traditur, uires'q; corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita dys placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinae usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertis'q; sulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit, alioquin plumbi é fornacibus halitus noxius sentitur & pestilens, & canibus ocyssime: omnium uero metallorum, muscis & culicibus. Quamobrem nõ sunt ea taedia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quaesitam sulphuri miscent. Alij cerusam potius quàm sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum seipso teritur in mortarijs plumbeis addita aqua coelesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua

tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quibam limatum plumbum sic terũt. Quidam etiam plumbaginem admiscent. Alij uero acetum, alij uinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt, candidius'q; fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plũbum, lauatur, ut stibi & cadmia. Potest astringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum & inanitatem, & ulcerum excrescentia, rimas'q; sedis aut hæmorrhoidas & condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis autem usti ad ulcera serpẽtia aut sordida. Eadem'q; quæ chartis ratio profectus. Vritur autem in patinis ꝑ laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscent pari mensura, aut hordeum, terunt'q; ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plũbi in usu est, optima'q; quæ ad luteum maxime colorem accedit sine plumbi reliquiis aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in uas purum, id'q; sæpius usque dum subsidat, quod utilissimum est: eosdem'q; effectus habet quos plũbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiã uitæ, ne fece quidem rerum excrementorum'q; fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex

Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cœlesti, separaturq; terrenum transfusione, cribratumq; teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in uino odorato. Est & molybdena, quam alibi galenam uocauimus, plumbi & argenti uena communis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumbosa, friabilis & modicæ grauis. Cocta cũ oleo, iocineris colorem trahit. Adhæresciт & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam uocant. Laudatissima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeq; lapidosæ, coquuntur lauanturq; scoriæ modo. Vsus in liparas ad lenienda refrigerandaq; ulcera. Emplastrisq; quæ non alligantur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisq; partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi, ad dysenteriam & tenasmum fouendo calida. Psimmythium quoque, hoc est, cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo, Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis, atque ita distillãtibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur æstate. Fit et alio modo, addito in urceos aceto, plumbo obturatos per dies X. derasoq; ceu situ, ac rursus deiecto, donec deficiat materia. Quod derasum est teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturq; rudiculis donec ruffescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea

& in pastillos diuiditur. Vis eius eadem quae supradictis, leuissima tantum ex omnibus: praeterq; ad candorem foeminarum. Est autem letalis potus, sicut spuma argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur ruffescit. Sandarachae quoque propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurarijs & in argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoque magis uirus redolens, ac pura friabilisq;. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cũ melle sumpta, Vocem lympidam ac canoram facit. Suspiriosis tussientibusq; iucunde medetur, cum resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore itidem medetur. Et arsenicum ex eadem est materia. Quod optimum, coloris etiã in auro, excellentius. Quod uero pallidius aut sandarachae similius est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachae. Vtraque haec squamosa. Illud uero siccum purumq; gracili uenarum discursu fissile. Vis eadem quae supra, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesq; nariũ, & condylomata, & quicquid excrescit. Torretur ut ualidius prosit in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

PROOEMIVM.

m ETALLORVM quibus opes cōstant, adnascentium quoque eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus, ut immensa medicinæ sylua, & officinarum tenebræ, & morosa cælandi pingendi'q; ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidum'q;, uel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipue uoluminibus tractata. Nos in ijs breuitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. Caput I.

p Rimum'q; dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur à regibus populis'q;, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc uero in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, uerum & interraso marmore, uermiculatis'q; ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spacia montis in cubiculo delitentia: Cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum. Neronis uero, maculas quæ non essent,

in crustis inserẽdo unitatem uariare, ut ouatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Sinnadicus, qualiter illos nasci optarent delitiæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, ut quàm plurimum incendijs perdat.

Honos imaginum. Cap. II.

I Maginum quidem pictura, quàm maxime similes in æuum propagabantur figuræ, quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, statuarum capita permutantur, uulgatis iampridem salibus etiã carminum. Adeo materiam malunt conspici omnes, quàm se nosci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis consuunt, alienasq; effigies colunt, ipsi honorem non nisi in pretio ducentes, ut frãgat hæres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie uiuente, imagines pecuniæ nõ suas relinquunt. Iidem palæstras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant, et uultus Epicuri per cubicula gestant, ac circũferunt secum. Natali eius uicesima luna sacrificant, feriasq; omni mense custodiunt, quas icadas uocant, hi maxime qui se ne uiuentes quidem nosci uolunt. Ita est profecto, artes desidia perdidit: & quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atrijs hæ erant, quæ spectarentur non signa externorum artificum, nec æra aut marmora. Expressi cera uultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera. Semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unquam fuerat populus. Stemmata uero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus

bus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorũ ingentium imagines erant, affixis hostiũ spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantq; etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorũ alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit uolumina illa quæ de familijs condidit, cum Scipionis Africani transisset atrium, uidissetq; adoptione testamentaria Salutionis, hoc enim ei fuerat cognomen, Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutum amor: multòq; honestius quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non solũ ex auro argentóue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntq; desyderia non traditi uultus, sicut in Homero euenit: Quo maius (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rẽ publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam testes sunt, & Atticus ille Ciceronis, edito de his uolumine, & M. Varro benignissimo inuento inser-

tis uoluminum suorum foecunditati, non nominibus tantum septingentorũ illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut uetustatem æui contra homines ualere, inuentione muneris etiã dijs inuidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, uerumetiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubique & claudi possent.

Quando primum clypei imaginum publicæ, quando in domibus positi, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. Cap. III.

Et hoc quidem alienis ille præstitit. Suorũ uero clypeos in sacro uel publico priuatim dicare primus instituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui consul cum Seruilio fuit anno urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Aemilia, uerum & domi suæ posuit, id quoque Martio exẽplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: Unde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in scuto cuiusque qui fuerit usus illo. Poeni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania ultor: isq; clypeus supra fores

Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re anno tatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio COSS. anno urbis quingentesimo LXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos eẽ clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex milibus annorum apud ipsos inuentam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, uana prædicatione, ut palàm est. Græci autem alij Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circũducta. Itaq; talem primam fuisse: secundam singulis coloribus et monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: duratq; talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem fugiẽtem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieq; antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æque demiror, tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuii, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera ut uirgo, ne ruinis quidem templi

concussæ. Pontius legatus Caii principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorii natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitur'q; quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturæ, & qui uictorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. Cap. IIII.

a Pud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabii clarissimæ gentis, princeps'q; eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuii poëtæ pictura. Ennii sorore genitus hic fuit: clariorem'q; eam artem Romæ fecit gloria scenæ: Postea non est spectata honestis manibus, nisi forte quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis uelit referre, hodie'q; pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in lōga senecta, Aterius Labeo prætorius, etiam proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu, & iam contumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedii consularis triumphalis'q;, à Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala orator, ex

cuius familia pueri auia erat, picturam docendum cen suit, id'q; etiam diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (ut existimo) à M. Valerio Maximo Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginenses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ, anno ab urbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulam'q; uictoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Id'q; ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immerito, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subijt L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationes'q; depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitijs consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnã admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinẽ corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatẽ Romæ publicæ fecit primus omnium L. Mũmius, cui cognomen Achaici uictoria dedit. Nã cum in præda uendẽda rex Attalus VI. M. sestertium emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretiũ miratus, suspicatus'q; aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multum querẽte, & in Cereris delubro posuit, quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde uideo et in foro positas uulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agẽtis sub ueteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse qualem me reris? Talem, inquit, osten-

dens in tabula pictum inficetissime Gallum exerētem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit, sibi donari nolle talem uiuum uerumq;. Sed præcipuam autoritatem fecit publicæ tabulis Cæsar dictator, Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa uir rusticitati, quàm delitijs propior. Extat certe eius oratio magnifica, & maximo ciuiū digna de tabulis omnibus signisq; publicandis: quod fieri satiuis fuisset, quàm in uillarum exilia pelli. Verum eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. XII. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulo ante cum reficerētur sublatas. Super omnes diuus Augustus in foro suo in celeberrima parte posuit duas tabulas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac uictoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoque, quam in comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, astante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ depēdet: Nicias scripsit se inussisse, tali enim usus est uerbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, uel unam si quis tantum hanc tabulam æstimet, potentia artis, cum propter Philocharē ignobilissimos alioquin Glauconem filiumq; eius Aristippum, senatus populusq; Rom. tot seculis spectet. Po-

ſuit & Tiberius Cæſar minime comis imperator, in templo ipſius Auguſti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. Cap. V.

h Actenus dictum ſit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus ſingulis primi pinxiſſent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromata ea genera picturæ uocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & inuenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna uice ſeſe excitante. Deinde adiectus eſt ſplendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & umbram eſſet, appellauerunt tonon: commiſſuras uero colorum & tranſitus, armogen.

De coloribus natiuis, & factitijs. Cap. VI.

s Vnt autem colores auſteri aut floridi. Vtrunque natura aut mixtura euenit. Floridi ſunt quos dominus pingenti præſtat, minium, armeniũ, cinnabaris, chryſocolla, Indicum, purpuriſſum. Cæteri auſteri. Ex omnibus alij naſcuntur, alij fiunt. Naſcuntur ſinopis, rubrica, parætonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primumq; quos in metallis diximus. Præterea è uilioribus ochra, ceruſſa uſta, ſandaracha, ſandyx, ſyricum, atramentum. Sinopis inuenta eſt primum in Ponto, inde nomen, à Sinope urbe. Naſcitur & in Aegypto. Balearibus, Africa: ſed optima in Lemno & in Cappadocia, effoſſa è ſpelũcis.

Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extra maculosus. Hac'q; usi sunt ueteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, et inter has media. Pretium optimæ in libras X I I I. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius quæ ex Africa uenit, octoni asses: cicerculum appellāt. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quæ pressior uocatur, & est maxime fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina uero blādus, emplastris'q; & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra ulcera in humore sita, ueluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: Fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta, siccat scabricias oculorum, è uino maxime. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidam secundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multum antiquis celebrata, cum isula in qua nascitur. Nec nisi signata uenūdabatur, unde et sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt, adulterant'q;. In medicina præclara res habetur: Epiphoras enim oculorum mitigat, et dolores circūlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reijcientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur et contra lienum renū'q; uitia, & purgationes fœminarum. Item & contra uenena, & serpentium ictus terrestrium marinorum'q;, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima Aegyptia & Africana, quoniam maxime sorbentur. Picturis autem apta nascitur et in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideo'q; &

emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris X. & melini græciensis duabus mixtis, tritisq; unà per dies XII. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cum inducitur ligno. Parætoniũ nomen loci habet ex Aegypto, spumam maris esse dicũt solidatam cum lino, & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta cimolia decocta conspissataq;. Pretiũ optimo in pondo sex X. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter leuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur. Sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguedinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet quem eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræi, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supradictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras æris V. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta non fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollitq;. Explet uulnera si coquatur, ad siccanda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat.

Sandaracham & Ochram Iuba tradit in insula rubri
maris Topazio nasci. Sed inde non peruehũtur ad nos.
Sandaracha quo modo fieret diximus. Fit adulterina
& ex cerussa non in fornace cocta. Colos esse debet flã
meus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur,
æqua parte rubrica admixta sandycem facit. Quan-
quã animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse,
illo uersu.

Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos,

Pretium in libras dimidium eius quod sandarachæ.
Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est
& syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem si
nopide & sandyce mixtis. Atramentum quoque inter
factitios erit, quanquam est & terra geminæ originis.
Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sul-
phurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores,
qui é sepulchris carbones infectos effoderent. Sed impor
tuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluri-
bus modis, resina uel pice exustis. Propter quod offici-
nas etiam ædificauere fumũ eum non emittentes. Lau
datissimum eodem modo fit é tædis. Adulteratur forna
cium balinearumq; fuligine, quo ad uolumina scriben-
da utuntur. Sunt qui & uini fecem siccatam excoquant:
affirmantq;, si ex bono uino fex fuerit, Indici speciem
id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeber
rimi pictores Athenis, é uinaceis fecere, trygnon appel
lant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere,
quod elephantinum uocant. Apportatur et Indicum ex
India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam
apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cor

tinis. Fit & e tædis ligno combusto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura, sed ex his nõ fit. Omne autem atramentum sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, ægre eluitur. E reliquis coloribus quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cum purpuris pariter tinguitur, bibitq; eum colorem celerius lanis. Præcipuum est primum, feruẽti aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quàm Tyrium aut Getulicum, uel Laconicũ, unde preciosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino maxime inficitur, rubiamq; cogitur sorbere. Vilissimum à Canusio. Pretium huic à singulis denarijs in libras ad XXX. Pingentes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malũt, cœruleum sublinunt, mox purpurissum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India uenit harundinum spumæ adhærescente limo, cum teritur nigrum. At in diluendo mixturam purpuræ cœruleiq; mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurarijs officinis innatans cortinis, & est purpuræ spuma. Qui adulterant uero Indicum stercora columbina aut cretam Selinusiam, uel anulariam uitro inficiunt: Probatur carbone. Reddit enim quod syncerum est flammam excellentis purpuræ, et dum fumat odorem maris olet. Ob id quidam è scopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij uiginti in libras. In medicina Indicum

rigores & impetus sedat. Sicut oris ulcera. Armenia mittit quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus. Optimumq; est quod maxime uiride est, communicato colore cum ceruleo. Solebant libræ eius tricenis nummis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curam recipiens. Itaq; ad denarios senos uilitas rediit. Distat à ceruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorẽ. Vsum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è uilissimis, uiride quod Appianum uocatur, & quod chrysocollam luteam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit ex creta uiridi æstimatum sestertijs in libras. Anulare quod uocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

Qui colores udo non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primum gladiatorum pugnæ propositæ sunt. Cap. VII.

EX omnibus coloribus cretulam amare, udoq; illini recusant purpurissum, Indicum, ceruleũ melinum, auripigmẽtum, appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdẽ his coloribus ad eas picturas quæ inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam uero & onerarijs nauibus, quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur et rogos pingi. Iuuatq; pugnaturos ad mortem, aut certe cædem speciose uehi. Qua contemplatione tot colorum tanta uarietate subit

antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia opera illa fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris attramento, Apelles, Echiō, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cum tabulæ eorum singulæ oppidorum uenirēt opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum suorum limum, & draconum et elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, ut supra diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi CXX. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset in Marianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumq; omnium ueris imaginibus redditis. Hic multis iā seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq; pictā in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates CCCV. Cap. VIII.

n Vnc celebres in ea arte, quàm maxima breuitate percurram, neque enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdā uel in trāscursu,

& in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, ex-
ceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attin
gi, siue extant, siue intercidère. Non constat sibi in hac
parte Græcorum diligentia, tam multas post olympia-
das celebrando pictores, quàm statuarios autores. Pri-
mum'q; olympiade nonagesima, cum & Phidiam ipsum
initio pictorem fuisse tradatur, clypeum'q; Athenis ab eo
pictum. Præterea in confesso sit, octogesimatertia fuisse
Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit in
Aegide Mineruæ quam fecerat Colotes Phidiæ discipu-
lus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod
in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulã, in qua
erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ He-
raclidarum nouissimo, qui & Myrsilus uocitatus est,
repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id
circa ætatem Romuli acciderit necesse est, duo enim deui
cesima olympiade interijt Candaules, aut (ut quidã tra
dunt) eodem anno quo Romulus, nisi fallor, manifesta
iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si reci
pi necesse est, simul apparet multo uetustiora principia
esse, eos'q; qui monochromatis pinxerint, quorum ætas
non traditur aliquanto ante fuisse, Hygiænontem, Di-
nian, Charman, & qui primus in pictura marem fœ-
minam'q; discreuit, Eumarum Atheniensem figuras o-
mnes imitari ausum, quique inuenta eius excoluerit, Ci
monem Cleoneum. Hic catagrapha inuenit, hoc est obli-
quas imagines, & uarie formare uultus, respicientes, su
spicientes'ue & despicientes. Articulis etiam membra di
stinxit. Venas protulit, præter'q; in ueste & rugas & si
nus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam præ-

lium Atheniēsium aduersus Persas apud Marathonem factum pinxit. Adeo iam colorum usus percrebuerat, adeoq; ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium, Milciadem, Callimachum, Cynegyrum, Barbarorū Darium Tissephernē.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. Cap. IX.

Quinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatusq; est ab eo Pythis, quod & ipsius Timagoræ carmine uetusto apparet, chronicorum errore nō dubio. Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimam olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earum mitris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat, in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendētem. Hic Delphis ædem pinxit. Hic et Athenis porticum quæ Pœcile uocatur, gratuito, cum partem eius Mycon mercede pingeret, unde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur, cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem olympiade fuere Aglaophō, Cephisodorus, Phrylus, Euenor pater Parasij & præce-

ptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primus'q; gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: Neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentem'q; iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdã falsò in octogesimanona olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam utrius eorum discipulus fuerit ambigitur. In eum Apollodorus supradictus uersus fecit, artẽ ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisiuit, ut in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digno pretio permutari posse dicere, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopem, in qua pinxisse mores uidetur, & athletam. Adeoque sibi in illo placuit, ut uersum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurum aliquem facilius quàm imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno astantibus dijs: Et Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus articulis'q;: alioquin tantus diligentia, ut Agrigentinis facturus tabulam, quam

in templo

in templo Iunonis Laciniæ publice dicarent, inspexerit uirgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatissimum esse, pictura redderet. Pinxit et monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parasius.

De auibus per picturam deceptis, & quid difficillimum in pictura. Cap. X.

Descendisse hic cum Zeuxide in certamen traditur. Et cum ille detulisset uuas pictas tanto successu, ut in scenam aues aduolarent, ipse detulisse linteum pictum traditur, ita ueritate repræsentata, ut Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse aues fefellisset, Parasius autem se artificem. Fertur & postea Zeuxis pinxisse puerum uuas ferentem, ad quas cum aduolarent aues, eadem ingenuitate processit iratus operi, & dixit, uuas melius pinxi quàm puerum. Nam si & hoc consummassem, aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cum inde musas Fuluius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi porticibus: Et in Cõcordiæ delubro Marsyas religatus. Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit. Primus symmetriam picturæ dedit, primus argutias uultus, elegantiam capilli, uenustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pictura summa subtilitas, Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & desinentis picturæ mo-

dum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se, ostendatq; etiam quae occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonos & Xenocrates, qui de pictura scripsere, praedicantes quoque non solum confitentes. Alia multa graphidis uestigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen uidetur sibi comparatus in medijs corporibus exprimendis. Pinxit & daemonem Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat nanque uarium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clemētem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemq;, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea qui Romae in Capitolio fuit: & Nauarchum thoracatum. Et in una tabula quae est Rhodi, Meleagrum, Herculē, Persea. Haec ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps: atq; ut autor est Decius Eculeo LX. sestertijs aestimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit et Cressam nutricem, infantemq; in manibus eius. Et Philiscū & Liberum patrem astante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas & simplicitas aetatis: Item sacerdotem, astante puero cum acerra & corona. Sunt & duae picturae eius nobilissimae, Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, ut sudare uideatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudantur & Aeneas Castorq; ac Pollux in eadē tabula: Item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Foecundus artifex, sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis.

Nanque & cognomina usurpauit Abrodiætum se appellando alijsq; uerbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui Lyndi est, talem à se pictum, qualē sæpe in quiete uidisset. Ergo magnis suffragijs superatus à Timanthe Sami in Aiace armorumq; iudicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterū ab indigno uictus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cum mæstos pinxisset omnes, præcipue patruum, cum tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius uultum uelauit, quem digne non poterat ostendere. Sūt & alia ingenij eius exēplaria, ueluti Cyclops dormiēs in paruula tabula cuius & sic magnitudinem exprimere cupiēs, pinxit iuxta Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in omnibus eius operibus intelligitur plus semper quàm pingitur, & cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus uiros pingendi, quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit. Aristidem præclarum artificem, Eupōpus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi uictor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntem,

& uictoria Athenienſium. Item Vlixes in rate. Ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura, omnibus literis eruditus, præcipue arithmeticæ et geometriæ, ſine quibus negabat artem perfici poſſe: docuit neminem minoris ta lento annis decem, quam mercedem & Apelles & Me lanthius ei dedere. Et huius autoritate effectum eſt Si-cyone primum, deinde & in tota Græcia, ut pueri inge nui ante omnia graphicen, hoc eſt picturam, in buxo docerentur, reciperetur'q; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eã exercerent, mox ut honeſti, perpetuo interdicto, ne serui-tia docerentur. Ideo neque in hac neque in toreuticæ, ulli us qui ſeruierit opera celebrantur. Clari etiam centeſi-maſeptima olympiade extitere, Echió & Therimachus. Echionis ſunt nobiles picturæ Liber pater, item tragœ dia & comœdia, Semiramis ex ancilla adipiſcens re-gnum, anus lampadas præferens, & noua nupta uere cundia notabilis. Verum omnes prius genitos futuros'q; poſtea ſuperauit Apelles, eouſque olympiade centeſima XII. in pictura prouectus, ut plura ſolus propè quàm cæteri omnes contulerit, uoluminibus etiam æditis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte uenu-ſtas fuit, cum eadem ætate maximi pictores eſſent, quo-rum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deeſſe ijs unam illam Venerem dicebat, quam Geæci charita uocant, cætera omnia contigiſſe, ſed hac ſoli ſibi neminẽ parem. Et aliam gloriam uſurpauit, cum Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ mi raretur. Dixit enim omnia ſibi cum illo paria eſſe, aut illi meliora, ſed uno ſe præſtare, quod manum ille de ta

bula nesciret tollere, memorabili praecepto, nocere saepe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eũ quod accidit: Ille Rhodi uiuebat: quò cum Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petijt. Aberat ipse, sed tabulam magnae amplitudinis in machina aptatã picturae, anus una custodiebat. Haec Protogenem foris esse respondit, interrogauitq; à quo quaesitum diceret: Ab hoc, inquit Apelles: arreptoq; penicul o lineam ex colore duxit summae tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni quae gesta erant anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem uenisse: nõ enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsum tunc alio colore tenuiorem lineam in ipsa illa duxisse, praecepisseq; abeuntem si redisset ille, ostenderet, adijceretq; hunc esse quem quaereret, atque ita euenit, Reuertitur enim Apelles, sed uinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullũ relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes uictum se confessus in portum deuolauit, hospitem quaerens. Placuitq; sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum praecipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Caesaris in palatio, auide ante à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem quàm lineas uisum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omniq; opere nobiliorẽ. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diẽ age-

di, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in prouerbium uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, uitia quae notarentur auscultabat, uulgum diligentiorem iudicem quàm se praeferens. Feruntq; à sutore reprehensum, quod in crepidis una intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinae admonitionis cauillante circa crus, indignatũ prospexisse, denunciantem ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium uenit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam uentitanti: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. Sed & in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantũ erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo praebuit exẽplo. Nãque cum dilectam sibi ex pallacis suis praecipue nomine Campaspen nudam pingi ob admirationem formae ab Apelle iussisset, eumq; tum pari captum amore sensisset, dono dedit eam. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto quàm uictoria aliqua. Quippe se uicit, nec thorum tantum suum, sed etiam affectũ donauit artifici: ne dilectae quidem respectu motus, ut quae modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.
Apelles & in aemulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerunq; domestica: percontantiq; quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talẽ-

tis popoſcit, famamq́; diſperſit ſe emere, ut pro ſuis uen deret. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem, nec niſi augentibus pretium ceſſit. Imagines adeo ſimilitudinis indiſcretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion grammaticus ſcriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos metopoſcopos uocant) ex ijs dixiſſe aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante Alexandriam ui tempeſtatis expulſus, ſubornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam uenit. Indignantíq; Ptolemæo, & uocatores ſuos oſtendenti, ut diceret à quo eorum inuitatus eſſet, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete deliniauit, agnoſcente uultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nanque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deeſſe uideretur: tantumq́; ea in parte è facie oſtendit, quam totam poterat oſtendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobiliſſima ſint, non eſt facile dictu. Venerem exeuntem è mari diuus Auguſtus dicauit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene uocatur, uerſibus Græcis tali opere, dum laudatur, uicto, ſed illuſtrato. Huius inferiorẽ partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipſa iniuria ceſſit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie: aliamq́; pro ea Nero principatu ſubſtituit ſuo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illam priorem. Inuidit mors peracta parte, nec qui ſuccederet operi ad præſcri

pta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ XX. talentis auri. Digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam, Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Itē Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem cum uictoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis à tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: Quas utrasq; tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in utrisque excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, ut (quod est difficillimum) faciem eius ostendat uerius picturā quàm promittat. Pinxit & heroa nudum, eaq; pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine, quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus: Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo adhinniuere, idq; postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatum

cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omni-
bus eius operibus eundẽ regem sedentem in equo: Dia-
nam sacrificantium uirginum choro mixtam, quibus
uicisse Homeri uersus uidetur idipsum describentis. Pin
xit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulgu-
raq́; Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuẽ
ta eius et cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo
potuit, quod absoluta opera atramẽto illinebat ita tenui,
ut idipsum repercussu claritates colorum excitaret, cu-
stodiretq́; à puluere & sordibus, ad manum intuenti
demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colo-
rum claritas oculorum aciem offenderet, ueluti per la-
pidem specularem intuentibus è longinquo: & radẽ res
nimis floridis coloribus austeritatem occulte daret. Ae-
qualis eius fuit Aristides Thebanus: Is omniũ primus
animum pinxit, et sensus omnes expressit, quos uocant
Græci ethe: Item perturbationes, durior paulo in colori-
bus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis
ex uulnere mammam adrepẽs infans: intelligiturq́; sen
tire mater, et timere ne emortuo lacte sanguinem infans
lambat: Quam tabulam Alexander Magnus transtu-
lerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium
cum Persis, C. homines ea tabula complexus, pactusq́; in
singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone.
Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè
cum uoce. Et uenatores cum captura. Et Leontionem pi
ctorem. Et Anapauomenen propter fratris amorem mo
rientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, specta-
tos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in
Apollinis, cuius tabulæ gratia interijt pictoris inscitia,

cui tergendam eam mandauerat M. Iunius prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docētis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tātum ualuit, ut Attalus rex unam tabulam eius C. talentis emisse tradatur. Simul ut dictum est, & Protogenes floruit, patria ei Caunus, gentis Rhodijs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, et ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse usque ad annum L. argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæo pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicam uocant, adiecerit paruulas naues longas in ijs, quæ pictores parerga appellant, ut appareret à quibus initijs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in tē plo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis uixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & uetustatis, ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satis fecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, & uidebatur nimia ac longius à ueritate discedere, spumaq; illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura uerum esse non uerisimile uellet, absterserat sæpius mutaueratq; penicillum, nul

lo modo sibi approbans. Postremo iratus arti quod intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, et illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optauerat, fecit'q; in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cum pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit, parcētem'q; picturæ fugit occasio uictoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris. Neque interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatus'q;, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodijs bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens, quod posset manus seruare quibus iam pepercerat: et ne sæpius auocaret, ultro ad eum uenit hostis. Relictis'q; uictoriæ suæ uotis, inter arma & murorum ictus spectauit artificē. Sequitur'q; tabulam eius temporis hæc fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon uocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemum, Cyliscum tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis philosophi: qui ei etiam suadebat, ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Nouissime pinxit Alexandrum ac Pana. Fecit & signa ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodo-

rus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim dijs dedit in singulos mnas trecenas: Idem'q; Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia quam Plancus imperator posuerat, uictoria, quadrigam in sublima rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deûm'q; matrem in leone sedētem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris, Scyllam'q; quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanq; conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poëtæ monumentum, præfinito die intra, quem perageretur, nec multo ante uenisse, accenso in pœnam tyranno, paucis'q; diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & Lasciuiam, in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ uias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut uetusta opera pingeret propter æternitatem rerū, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem de hac arte scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt et fi-

lij, Niceros & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus. Proposito nescio an destruxerit se, quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinasq; pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in ijs consummatæ uoluptatis. Quippe eæ pluris ueniere, quàm maximæ multorũ. È diuerso meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contra Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit, ob hoc Antropographus cognominatus. Parua & Callides fecit. Item Calaces comicis tabellis. Vtraque Antiphilus. Nam & Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emisso expauescentem: In Pompeia uero Cadmum & Europem. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocatur. Ipse in Aegypto natus didicit à Ctesidemo. Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his uersibus.

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quẽ nunc et post semper ob artem hãc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis. Non fraudãdo & Ludio diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, uillas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optarat, uarias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terrâq; uillas adeuntium asellis aut uehiculis. Iam piscantes, aucupantesq;, aut uenantes, aut etiam uindemiantes. Sunt in eius exẽplaribus nobiles palustri accessu uillæ, succollantium specie mulieres labentes trepidæq; feruntur: plurimæ præterea tales arguti æ, facetissimi sales. Idemq; subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu minimoq; impẽdio. Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere, eoq; uenerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quæ ex incendijs rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorq; res cõmunis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulo ante diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius amore fœminæ flagrans, & ob id deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idemq; floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua spectantem aspectans quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quod semper togatus quãquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit, & ideo non extant exempla

alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq; precia mirabilia picturarũ. Cap. XI.

n On est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triũuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi uolucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circũdedere loco. Eoq; terrore aues tũc siluisse narrantur, & postea cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere ac picturã inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuẽtum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris et Archesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit encausen, quod profecto non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantum encaustica, sed etiam docuisse traditur. Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem: Brietis filius hic fuit, eiusdemq; primo discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis cum reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multumq; comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo ge

nere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximeq; pueros: hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, absoluit uno die tabellam, quæ uocata est hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuentricem coronarum, certandoq; imitatione eius, ad numerosissimam florum uarietatem perduxit artem illam: postremo pinxit illam sedentem cum corona: quæ e nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab alijs stephanopolis, quoniam Glycera uenditando coronas sustentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pōpeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus inuenit, quam postea imitati sunt multi, æquauit autem nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis ostendere uellet, aduersum eum pinxit, non trāsuersum, unde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ uolunt eminentia uideri, candicantia faciāt, coloremq; condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, umbræq; corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diuq; fuit illa patria picturæ. Tabulas enim omnes ex publico propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, olympiade CIIII. idem qui inter fictores dictus

res dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellẽs ac sibi æqualis. Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Sed fuit uniuersitate corporum exilior, capitibus articulisq; grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, XII. dij. Theseus, in quo dixit eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum uero carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata uesania bouem cũ equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S CXLIIII. Hortensius orator mercatus est, eiq; ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autẽ discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans et luctator, tibicenq; inter pauca laudatus. Ipse diligentior quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maxime inclaruit discipulo Nicea Atheniẽsi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen et umbras custodiuit, atque ut eminerent è tabulis picturæ maxime curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in curia diximus positam: Item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta, & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: et Diana. Ephesi uero est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchrum, Athenis necromantia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talentis LX. potiusq; patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso & Io, & Andromeda, Alexãder

quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem ascribuntur quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maxime opera sua probarit in marmoribus, quibus Nicias manum admouisset, tantum circumlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciunt olympiade centesima XII. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glauconis Corinthij discipulus, & austerior colore, et in austeritate iucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam quam uocauere polygynæcon. Item Achillem uirginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in una tabula, quaq; maxime inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in iuuenta obijsset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captoq; rege Perseo Athenas commigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor idem'q; philosophus, magnæ in utraque scientia autoritatis. Itaque cum L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus ut sibi quàm probatissimũ philosophum mitterent ad erudiendos liberos, item'q; pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desyderio præstantissimum, quod edicto quoque Paulus indicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris genitricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum XVI H-S taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in tauris, & Le

cythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedētem: præcipue tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus e seuerissimis pictoribus fuit, cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus et Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talesq; sunt eius picturæ: Cum Aesculapio filiæ Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, nō silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur, ac pulchra aliâs domo splendescente, ipsiusq; pueri ore Item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa, Ptolemæo uenante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcopōta appellant. Aristophon Ancæo uulnerato ab apro cū socia doloris Astipale: numerosaq; tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem, Artemon Danaën mirantibus eam prædonibus, reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilissimas autem quæ sunt in porticibus Octauiæ operibus, Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu deorum in cœlum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactum

(quod uocant aconiti) uicit: coniti Nemea. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & dearum clamorem. Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia. Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit uoluntatem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eamq; tabulam in portu Ephesi proposuit, ipse uelis raptus est, Regina tolli uetuit, utriusque similitudine mire expressa. Cratinus comœdos Athenis in Pompio pinxit. Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur, idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Habron amicitiam & concordiã pinxit, & deorum simulacra. Leontiscus Aratum uictorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerẽ inter Gratias & Cupidines, Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cum prælium nauale Aegyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam, Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, quinquatrus celebrantem, idemq; Nemesin egregiam Theodorus uero emungentem: Idem ab Oreste matrem et Aegistum interfici, bellumq; Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus, & Cassandram quæ est in Concordiæ delubro:

Leontium Epicuri cogitantem, Demetrium regem. Theõ Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytemnestram, Paniscum, Polynicen regnum repetentem, & Capanea, Nõ omittetur inter hos insigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiã discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Aeginetæ fictoris. Illud uero perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasq; tabulas, sicut Irin Aristidis, Tindaridas Nicomachi, Medeã Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse quàm perfecta. Quippe in ijs liniamenta reliqua, ipsæq; cogitationes artificum spectantur, atque in lenocinio commendationis dolor est. Manus cum id agerent extinctæ desyderãtur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicendi, Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Archesilas Tisicratis filius, Coribas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege uixit, Eutymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi statuarij discipulus, Mnasitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidis filius & discipulus, Nessus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ. Irene Cratini pictoris filia & discipula, puellam quæ est Eleusine. Calypso senem & præstigiatorem Theodorum. Alcistene saltatorem. Aristarete Nearchi filia & discipula Aescu

lapium. Lala Cyzicena perpetua uirgo M. Varronis iu
uenta Romæ & penicillo pinxit, et cæſtro in ebore ima
gines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi
tabula, ſuam quoq; imaginem ad ſpeculum. Nec ullius
uelocior in pictura manus fuit: artis uero tantū, ut mul-
tum immanitate pretij antecederet celeberrimos eadem
ætate imaginum pictores Sopylon & Dionyſium, quo-
rum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam
Olympias, de qua hoc ſolū memoratur, diſcipulum eius
fuiſſe Autobolum. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiqui
tus genera conſtat, cera, et in ebore cæſtro, id eſt uiriculo,
donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſſit, reſolutis
igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus, nec
ſole nec ſale uentiſq; corrumpitur. Pingunt & ueſtes in
Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uela
poſtquam attriuere illinentes non coloribus, ſed colorem
ſorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet
in uelis, ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa, poſt
momentum extrahuntur picta. Mirumq;, cum ſit unus
in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in ueſte, ac
cipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſtea ab-
lui poteſt, ita cortina non dubie confuſura colores ſi pi-
ctos acciperet. Digerit eos ex uino, pingitq; dum coquit.
Et aduſtæ ueſtes firmiores fiunt, quàm ſi non urerētur.

Plaſtices primi inuentores, de ſimulacris, & uaſis fi ctilibus, & pretio eorum. Cap. XII.

E pictura ſatis ſuperq;, contexuiſſe his & pla
d ſticen conueniat: Eiuſdem opere terræ fingere
ex argilla ſimilitudines, Dibutades Sicyonius

figulus primus inuenit Corinthi filiæ operæ: quæ capta amore iuuenis illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circūscripsit, quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit, eumq́; seruatum in nymphæo donec Corinthum Mummius euerteret tradunt. Sunt qui Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulsos. Demaratum uero ex eadē urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regē populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira et Eugrammum, ab ijs Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primusq́; personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia protypa uocauit. Postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceraq́; in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius fratrer Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit, ante eum quàm pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitq́; res in tantum, ut nulla signa statuæ ue sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorē hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, ijdemq́; pictores: qui Cereris ædē Romæ ad circum maximum utroque genere artis suæ excoluerūt, uersibus inscriptis græce, quibus significarunt, à dextra opera Damophili eē, à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Thuscanica

omnia in ædibus fuiſſe, autor eſt M. Varro. Ex hac cum reficeretur, cruſtas parietum exciſas tabulis marginatis incluſas eſſe. Item ſigna ex faſtigijs diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ uuas, item piſces, ita ut non ſit aſpectu diſcernere à ueris. Idẽ magnificat Archeſilaum L. Luculli familiarem, cuius proplaſmata pluris uenire ſolita artificibus ipſis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genitricem in foro Cæſaris, & priuſquam abſolueretur, feſtinatione dedicandi poſitam. Deinde ei à Lucullo H-S. LX. ſignum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exẽplar é gypſo factum talento. Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ ſcalpturæq; & cælaturæ eſſe dixit, & cum eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquã fecit antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artẽ Italiæ & maxime Hetruriæ: Turianumq; à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum. Fictiles in faſtigio templi eius quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieq; materiæ nomẽ in urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatiſſimæ. Nec pœnitet nos illorum qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne dijs quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia ſimulacra. Faſtigia quidem templorum ẽt in urbe crebra & municipijs mira cælatura, & arte firmitateq; æui ſanctiora auro, certe innocẽtiora. In ſacris

quidem etiā inter has opes nō murrhinis crystallinis'ue sed fictilibus prolibatur sympulis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, uini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamētorum, metallorū generibus, beneficia eius quæq; adhuc diximus, uel quæ assiduitate satiant figlinarum opera, imbricibus, tubulis, tegulis'q; ad balineas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatis'q;, aut quæ rota fiūt, etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, et ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus dolijs condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ folijs. Maior quoque pars hominum terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua & Mutina in Italia, quoniā & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terras'q; ultro citro'q; portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodie'q; in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistri'q; certamine, uter tenuiorem humū duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis: Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclina

tis iam scilicet moribus, ut tamen eos praeferre Graeciae etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis heredum auctione LX. patinas uenisse traditur. Nam nos cum unam Aesopi tragoediarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs. DC. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo CC. sestertijs condidit patinam, cui faciendae fornax in campis exaedificata erat: quoniam eo peruenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriae, quàm illa foediores, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse CXXX. conuiuas. Nobilitantur ijs oppida quoque, ut Rhegium, et Cumae. Samia testa matris deûm sacerdotes qui galli uocantur, uirilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Caelio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quae uocant signina. Quo genere ēt pauimenta excogitauit.

Terrae uarietates, & de puluere Puteolano, & alijs terrae generibus quae in lapidem uertuntur. Cap. XIII.

Erũ & ipsius terrae sunt alia segmenta. Quis u enim satis miretur pessimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersumq; protinus fieri

lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura in Cyzicena regione, sed ibi non puluis, uerum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idẽ circa Cassandriam produnt fieri. Et in fonte Cnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem usque quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multum puluere Puteolano distat e Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusq; frangendosq;, sed ad debellanda corpora palæstræ studijs. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus cõmercijs reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis quàm de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, uires animorum perdidit.

De parietibus fornaceis, & lateritijs, & eorum ratione. Cap. XIIII.

Quid? non in Africa Hispaniaq; ex terra parietes, quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati utrinque duabus tabulis infarciuntur uerius quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, uentis, ignibus, omniq; cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum uallis accommodata, contra

fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates pa-
rietum luto, & lateribus crudi extrui quis ignorat? La
teres non sunt é sabuloso, neque harenoso, multó'q; mi-
nus calculoso ducendi solo, sed é cretoso & albicante,
aut ex rubrica, uel si iam ex sabulo, é masculo certe. Fin
guntur optime uere, Nam solstitio rimosi fiunt, quos ædi
ficijs non idoneos probant. Quin & intritum ipsum eo
rum prius quàm fingantur, macerari oportet. Genera
eorum tria, Didoron quo utimur, longum sesquipede, la
tum pede. Alterum tetradoron. Tertiũ pentadoron. Græ
ci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora
munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quin-
que palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo.
Minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur
in Græcia. Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ ci
uitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati nõ
merguntur in aqua. Sunt enim é terra pumicosa, cum
subigi potest utilissima. Græci, præterquam ubi é silice
fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sũt
enim æterni, si ad perpendiculum fiant, ideo & ad pu-
blica opera & regias domos adduntur. Sic extruxere
murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat. Sic
Patris ædes Iouis et Herculis, quamuis lapideas colum-
nas & epistylia circundarent. Domum regiam Attali
Trallibus. Item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere.
Halicarnassi mausolea, quæ etiam nunc durant. Lace-
dæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tecto
rium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclu
sum, Romam deportauere in ædilitate ad comitium ex-
ornandum Murena & Varro. Quod opus cum per se

mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat. Cautum'q; est ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. Cap. XV.

hAEc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus uel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Aeolijs inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur in Neapolitano Campano'q; agro, collibus qui uocătur leucogæi: quod est cuniculis effossum perficitur igni. Genera quatuor: Viuũ, quod Græci apyron uocant, nascitur solidum, hoc glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucet'q;, et uiret. Alterum genus appellant glebă, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiem'q; confert. Egula uocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cætero tanta uis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, pruna'q; subdita circũferens, exardescentis repercussu pallorem dirum uelut de-

functorum, offundente conuiuijs. Natura eius calfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporum, ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mire prodest impositum. Aufert et lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon uocatur à celeritate auellendi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus, & contra scorpionum ictus. Vitiligines uiuum nitro mixtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit. Item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur uis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res facilius accenditur. quo apparet, ignium uim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent, ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis uicina est natura, alibi limus, alibi terra. Limus è Iudaeæ lacu, ut diximus, emergens: Terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraque, & in densitatem coëunt. Est uero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidẽ & candidum gignitur. Liquidum est et apolloniaticũ, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur et pingue liquorisq; olea cei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum panniculis colligunt citissime sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei uice: Item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphthen de qua in secundo diximus uolumine, bituminis generi ascribant. Verum ardens eius uis igniũ naturæ cognata

procul ab omni usu abest. Bituminis probatio, ut quam maxime splendeat, sitq; ponderosum ac graue. Leue autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis bituminis quæ sulphuris, sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur, item ad lepras, lichenas, pruritusq; corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim ueterē & anhelitus cum uino potum emēdat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitq; aluū. Cum aceto uero potum discutit concretum sanguinem, et detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum uino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in uino potum elicit. In reliquo usu æramentis illinitur, firmatq; ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet in ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis aliis usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liqui

dumq́; utilissimum est, contraq́; fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq́;, hoc est terræ exudantis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidum fit. Gignitur autem in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Aegypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum spissumq́;. Liquidi probatio, ut sit lympidum lacteumq́;, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An sit adulteratum, prehenditur succo punici mali. Syncerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficiatur galla. Ideoq́; hoc uocant paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admixto sanet oris ulcera, papulas, pruritusq́;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresq́; sedat. Sumitur pilulis contra lienis uitia, pellēdumq́; pruritum ac per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis unum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Vnde quidam trichitin potius appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo et chalcitin uocant, ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulati. Hoc genus aluminis siccat, minusq́; sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, uel illitum, uel oris ulceribus, dentibusq́;, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur apte, uerēdisq́; utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

ri desinat. Inertioris est alterum generis, quod strongylen uocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile, quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq; natura, candido propius, cum quadam pinguedine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum uocant, ab insula Melo, ut diximus. Nulli uis maior neque astringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat, combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinē quoque sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum uis in astringendo. Vnde nomen Græcis. Ob id oculorum uitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera: putrescentia ulcerum compescit cum adipe, & hydropicorū eruptiones siccat. Et aurium uitia cum succo punici mali. Et unguium scabritias, cicatricumq; duritias & pterygia, perniones. Phagedænas ulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo olerum. Cum salis uero duabus partibus uitia quæ serpunt. Lendes & alia capillorum animalia permixtum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos usus uitæ in coriis lanisq; perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his

per se omnia ad medicinas pertinentia terrae genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & Pigniti, & Ampelitis medicinae. Cap. XVI.

Amiae duae sunt: quae syropicon, & quae aster appellantur. Prioris laus, ut recens sit & leuis, linguaeq; glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraque uritur, ac lauatur. Sunt qui praeferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisq; quae siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differētias habet. Nanque & alba est, & cinerea, quae praefertur in medicina. Probatur mollitie, & quod si aera praeducantur uiolaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta est inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataq; solibus, iterum ex aqua trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro concussu. Est in medicaminibus et Chia terra candicans, effectus eius qui Samiae. Vsus ad mulierum maxime cutem. Idem et Selinusiae. Lactei coloris est haec, & aqua dilui celerrima. Eademq; lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pignitis Eretriae simillima est, grandioribus tantum glebis & glutinosa, cui effectus idem qui cimoliae, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si cerae modo accepto oleo liquescat, et si nigricans colos maneat tostae. Vsus ad mol

liendum discutiendumq;. Ad hæc medicamentis additur, præcipueq; in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad uestium usus, cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. Cap. XVII.

Retæ plura genera. Ex ijs cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoq; & parotidas cohibet. Et lichenas illita, pustulasq;. Si uero aphronitrum & nitrum adijciatur, & acetum, pedum tumores sanat, ita ut in sole curatio hæc fiat, & post sex horas aqua salsa abluatur. Testium uero tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est, sudoresq; immodicos sistit illita. Atq; ita papulas cohibet ex uino sumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius cimoliæ usus in uestibus. Nam Sarda quæ affertur è Sardinia, candidis tantum assumitur inutilis uersicoloribus, & est uilissima omnium cimoliæ generum: preciosior Vmbrica, & quam uocant saxum. Proprietasq; saxi, quod crescit in macerando, atq; pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis uestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet follonibus dicta, quam C. Flaminius & L. Aemilius censores dedere ad populum ferendã. Adeo omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: Primũ abluitur uestis Sarda, dein

sulphure suffitur, mox desquamatur cimolia, quæ est coloris ueri, Fucatus enim deprehenditur, nigrescitq́; , & effunditur sulphure. Veros autem & preciosos colores emollit cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure: candidis uestibus saxum utilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro cimolia tymphaico utitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & uilissima qua circum prælucere ad uictoriæ notam, pedesq́; uenalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talemq́; Plotium mimicæ scenæ conditorem: & astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, item grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. Cap. XVIII.

S Ed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta uidere Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, Augemq́; Demetrij, quanquam & ipsa Pompeij credita est: Hipparchū M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliosq́; deinceps, quos enumerare iam non est, é sanguine quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne uenalitijs gregibus, opprobriumq́; insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum uidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni à senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris uiderimus libertis: tantumq́; nō cum laureatis fascibus remitti illò, unde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana. Cap. XIX.

p Raeterea sunt genera terrae proprietatis suae de quibus iam diximus, sed & hoc loco reddenda natura: Ex Galata insula, & circa Clupeam Africae, scorpiones necat, Balearis & Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. Caput I.

LAPIDVM Natura restat, hoc est, præcipua morũ insania, ẽt ut gẽmæ cũ succinis atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanq; quæ usq; ad hoc uolumen tractauimus, homini aliqua ex causa genita uideri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris uisceribus densandis, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusq; frangendos, ac minime quietes partes coërcendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimusq; nulla alia, quàm delitiarum causa, quos transcendisse quoque mirũ fuit. In portento propè habuere maiores Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris, nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea quæ separãdis gentibus pro terminis constituta erãt, nauesq; marmorum causa fiunt, ac per fluctus sæuissimam rerum naturæ partem, huc illucq; portantur iuga montium, maiore etiamnum uesania, quàm cum ad frigidos potus uas petitur in nubila cæloq; proximæ rupes

cauantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet quæ precia horum audiat, quas uehi trahiq; moles uideat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beatior uita, ad quam'q; multorum neces sit necesse ista facere, imo uerius pati mortaleis, quos ad usus, quas'ue ad uoluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceant, ceu uero nõ tenebris noctiũ dimidiæ parti uitæ cuiusque gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant censoriæ leges, glandia in cœnis glires'q; & alia dictu minora apponi uetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ uetaret lex nulla lata est.

Quis primus in publicis operibus ostenderit. Cap. II.

Icat fortassis aliquis: Non enim inuehebãtur. Id quidem falsò. Trecentas LX. columnas M. Scauri ædilitate ad scenam theatri temporarij & uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes uoluptatibus: Idipsum cur? aut qua magis uia irrepunt uitia q̃ publica? Enimuero non alio modo in priuatos usus illa uenere, ebora, aurum, gemmæ, aut quid omnino dijs reliquimus? Verũ esto indulserint publicis uoluptatibus, etiam'ne tacuerunt maximas earum atque adeo duodequadragenũm pedum Luculleî marmoris in atrio Scauri collocari? nec clàm illud occulte'q; factum est. Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exem

plo moribus cauere utilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. Cap. III.

n Ec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam uitæ rudimento. Iam enim L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus uictis: frustraq; interdicta quæ uetuerant cernentes, nullas potius quàm irritas esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius quàm de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferenda iudicamus pretia. Ante igitur artifices percensebimus.

Qui primum laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. Cap. IIII.

m Armore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusq; quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locauerant Sicyonij, quæ

prius quam absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq́; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequijsq́; impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cœlo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXXVI. de marmore Pario & Mausoleo. Cap. V.

c Vm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poëtæ ætate, quem certum est LX. olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum usq; retro agat, inueniet artis eius originem cum olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat, quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non uitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius uultum

intrantes tristem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus feré quæ diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantum candido marmore usi sunt é Paro insula, quem lapidem cœpere lychnitē appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea candidioribus repertis. Nuper etiam in Lunensium lapidicinis. Sed in Pariorū mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum hanc artem tanto uetustiorem fuisse, quàm picturā aut statuariam, quarum utraque cum Phidia cœpit LXXXIII. olympiade, post ānos circiter CCCXXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremq́; eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis cōplura in ædibus sacris, præclaraq́; Venus extra muros quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius ei ætate gratus. Itaque é suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitq́; Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragijs cōtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum uendidisse traditur, ne Athenis esset, et appellasse nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in

matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes quæ Iouis olympij famam intelligunt, nemo dubitat. Sed ut & merito laudari sciant etiam qui opera eius non uiderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantum. Neq; ad hoc Iouis Olympij pulchritudine utemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum XXVI: ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit, intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte deorum & gigantum dimicationem, in soleis uero Lapitharum & Centaurorum: adeo momenta omnia compacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pãdoras genesin appellauit. Ibi dij sunt XX. numero nascentes, uictoria præcipue mirabili. Periti mirantur et serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sint obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam æqualẽ fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia et non solum Praxitelis, uerum & in toto orbe terrarum Venus, quam ut uiderent multi, nauigauerunt Gnidum: Duas fecerat, simulq; uendebat, alterã uelata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerũ id ac pudicum arbitrantes: Reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidijs mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec

immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, ut conspici possit undique effigies deæ, fauente ipsa ut creditur facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferũt amore captum quendam, cum delituisset noctu simulacro cohæsisse, eiusq; cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificũ. Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ & Minerua. Nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quod inter hæc sola memoratur. Eiusdem est Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ uisebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris uestigiũ reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: Item et Mænades, & quas Thyadas uocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei et artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma signum nobile, digitis corpori uerius, quàm marmori impressis. Romæ eius opera sunt Latona in palatij delubro. Venus in Asinij Pollionis monumentis, et intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aesculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaëthontem, qui Samothraciæ sanctissimis ceremonijs coluntur. Item Apollinẽ Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasq; chametæras circa eam, quarum pares in

Asinij monumentis sunt, ubi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flaminio Neptunus ipse & Thetis atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorusq; Phorci & pristes, ac multa alia marina, eiusdem manus omnia, magnum et praeclarum opus etiam si totius uitae fuisset. Nunc uero praeter supradicta, quaeque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem ad Lauicanam portam eunti. Praeterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam Gnidiã antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romae quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negociorumq; acerui, omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam ociosorum, & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus imperator in operibus Pacis suae dicauit, antiquorum dignam fama. Par haesitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: Item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, utrius manu sit, iam quidem et auro occultatus. Similiter in curia Octauiae quaeritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea aetate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatum humeris praefert: et alter Liberum similiter, tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duaeq; nymphae uelificantes sua ueste. Nec minor

quæstio est in septis, Olympum & Pana Chironemq; cũ Achille qui fecerint, præsertim cũ capitali satis datione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadẽ ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauère Mausoleum, hoc est sepulchrum ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo qui obijt olympiadis centesimæ anno II. Opus id ut esset inter VII. miracula ij maxime artifices fecere: patet ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos XI. attollitur in altitudinem XXV. cubitis: cingitur columnis XXXVI. Ab oriente cælauit Scopas, à septentrione Bryaxis, à meridie Timotheus, ab occasu Leochares, Priusq; quàm peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obijt. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artisq; monumentum iudicantes, hodieq; certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, XXIIII gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta CXL pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: Et Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contẽplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propyleis Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui

ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclita. Pollio Asinius ut fuit acris uehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua uoluit. In ijs sunt centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion & Dirce & taurus, uinculumq; ex eodem lapide, à Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere, Menecraten uideri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur, ad Octauiæ uero porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eũ qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ uero porticus in æde Iunonis ipsam deã Dionysius et Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile, Venerem lauantem sese. Dædalum astantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in palatio super arcum diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currusq;, & Apollo ac Diana ex uno lapide In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam

claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte qui est in Titi imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendũ. Ex uno lapide eum & liberos draconumq; mirabiles nexus de consilii sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus &, Athenodorus Rhodii. Similiter palatinas domos Cæsarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis, & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans, ante aditum porticus agnationes sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui etiam quinque scripsit uolumina nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcia Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneũ in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cum in naualibus ubi feræ Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret ut ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur. Archesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosq; ludentes cum

tes cum

tes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calciarent socis, omnes ex uno lapide. Idem et à Coponio XIII. nationes, quae sunt circa Pompeium, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiae porticibus inclusa, natione & ipsi Lacones. Quidam & opibus praepotentes fuisse eos putāt, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo usurpasse. Sunt certe etiānum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumenta rana atque lacerta. In Iouis aede extitisse picturam cultusq; reliquos omnes foemineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis aede cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur, & id religione custoditum, uelut ipsis dijs sedem ita partitis. Ergo et in Iunonis aede cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca, & Callicrates cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando primum marmorum in aedificijs usus, & quis primus Romae crustauerit parietes, & quibus aetatibus quaeq; marmora in usum uenerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena. Cap. VI.

HAEc sint dicta de marmorum scalptoribus, summaq; claritate artificum, quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum,

h

æque & e Lesbio: liuidius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiã diligentissimus luxuriæ interpres primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa (nódum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum, dicit enim Paridis os marmore saxo percussum, sed hactenus regias quoq; domos cum laudatissime præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cum extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale, omnibus enim ostentabant ut magnificum: Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in crustas nescio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniã, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritijs parietibus. Is obiit olympiadis C. anno II. urbis Romæ anno CCC. II. Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit tali autore inuenta re. Hic nanque est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem ut res est, domus ipsius clarius quàm Catullus dixit habere, quicquid habuisset co-

mata Gallia. Nanq; adiecit idem Nepos eum primum totis ædibus nullã nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Denique M. Lepidus Catuli in consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit consul anno urbis DC. LXVI. hoc primum inuecti Numidici marmoris uestigium inuenio, non in columnis tantum crustis'ue, ut Mamurra carystium posuit, sed in massã & uilissimo liminũ usu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus consul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Lucullæo marmori dedit, admodum delectatus illo, primus'q; Romam inuexit, atrum alioqui, cum cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solum'q; penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facile dixerim sectos an solidis glebis politos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris uestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primum inuenit secare luxuriam'q; diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro uidetur fieri, serra in prætenui linea premente harenas uersando, tractu'q; ipso secante. Aethiopica hæc maxime probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Aethiopas usque peteretur quod faceret marmora, imo uero etiam in Indos, unde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat: hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex Aethiopia. Illa nulla scabriciae secat. Indica non æque leuigat, sed ea combusta poliẽtes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ uitium est &

coptidi, quæ uocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est harena nõ minus probanda, ex quodã Adriatici maris uado, æstu nudante obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuijs omnibus fraus artificum ausa est, quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus scabricia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusq; Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. Cap. VII.

Ignis è marmore poliendis, gemmisq; etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia, ita uocantur cotes in insula Cyprogenitæ. Vicere postea rex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta noticia, nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoque loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctisq; hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberiũ, in Aegypto Augusti ac Tiberii primũ principatu reperta. Differentiaq; eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt: Augustum undatim crispum in uertices. Tiberium sparsim conuoluta canicie. Neq; ex ophite

columnæ, nisi paruæ admodum inueniuntur, Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdã laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ: cuius usus conuenit iis, quæ urenda aut secãda sunt, ex aceto illitus. Obstupescit enim ita corpus, ut non sentiat cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto, ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos uocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in urbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo postea certe imitatus est. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis eius intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis statua dicatus: quem quotidiano solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychen etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putauere nostri ueteres: Sed in Germania potoriis uasis inde factis primum, dein pedibus lectorum sellisq́;, Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium de-

inde, triginta duorum pedum longitudine columnas uẽdisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorũ potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & lygdino, & alabandico. Cap. VIII.

Vnc aliqui lapidem alabastritẽ uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime seruare incorrupta dicitur. Idem & ustus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus uero in Carmania, mox in India: Iam quidem & in Syria Asiáq;. Vilissimus autem & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quammaxime mellei coloris, in uertice maculosi atque non translucidi. Vitia in ijs corneus color aut candidus, & quicquid simile uitro est. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant lygdinos in Tauro repertos, amplitudine qua lãces craterasq; non excedant, antea ex Arabia tantum aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. È diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemq; liquatur igni, ac funditur ad usum uitri. Thebaicus inter tinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Aegypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate

naturali conueniens. Circa Syenem uero Thebaidis syenites, quem ante pyrrhopœcilon uocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliscos uocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Aegyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus, et hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiesq́; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Postea & alij regum in supradicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenorũ & octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idemq́; digressus inde ubi fuit Mneuidis regia, posuit alium, lõgitudine undecenis pedibus per latera cubitis quatuor.

De obelisco, & Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in circo magno. Cap. IX.

O pus id fecisse dicuntur XX. M. hominum. Ipse rex cum subrecturus esset, uerereturq́; ne machinæ ponderi non sufficerent, quo maius periculum curæ artificum denunciaret, filium suum adalligauit cacumini, ut salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses rex, uentumq́; esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui urbis nullam habueret. Sunt & alij duo, unus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenum octonum cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiusq́; opus fuit in deuehendo statuendoúe multo quàm in ex-

cidendo. A` Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate, Callixenus a` Phœnice, fossa perducta usque ad iacentem obeliscum e' Nilo. Nauesq; duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinque: postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, et artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoë positus a` rege supradicto, munus amoris in coniuge, eademq; sorore Arsinoë. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Aegypti trãstulit in forum, reciso cacumine, dum uult fastigium addere auratũ, quod postea omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romã deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculiq; gratia puteolis naualibus perpetuis dicauerat, sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uisa sunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere ædificatis perductam Ostiam, portus gratia mersit, alia ex hoc cura nauium quæ Tiberi subuehant. Quo experimento palàm fuit, non minus aquarũ huic amni esse quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem diuus Augustus in circo magno statuit, excisus est a` rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centũ uigintiquinque pedum, et dodrantis, præter basim eiusdẽ

lapidis: is uero qui est in campo Martio, nouem pedum minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo qui est in campo Martio pro gnomone. Cap. X.

e I qui est in campo, diuus Augustus addidit mirabilem usum ad deprehendendas solis umbras, dierumq; ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimq; per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Mãlius mathematicus apici auratam pilam addidit. cuius uertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atq; alia incrementa iaculantem apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue solis ipsius dissono cursu, et cœli aliqua ratione mutato, siue uniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi & in alijs locis accipio, siue urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terrã quoq; dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. Cap. XI.

t Ertius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius C. cubitorum, quem post cæcitatem uisu reddito ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptijs & sphinge. Cap. XII.

d Icantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisq; traditur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestiaq; complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Mēphi, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem ubi fuit Mœridis lacus: hoc est fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memorāda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ undique annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphin oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor milia pass. à Memphi sex, uico apposito quem uocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, uel magis miranda, qua syluestria sunt accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectam uideri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum C.XLIII. est, altitudo à uētre ad summū apicē in capite LXII. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapidicinis constat. Trecenta LX. hominum milia annis XX. eam construxisse produ͞tur. Tres uero factæ annis LXXVIII. & mensibus IIII. Qui de ijs scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Anti-

ſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos
non conſtat à quibus factæ ſint, iuſtiſſimo caſu oblite-
ratis tantæ uanitatis autoribus. Aliqui ex ijs prodide-
runt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octingen-
ta talenta erogata. Ampliſſima octo iugera obtinet ſoli,
quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos
octogintatres pedes ſingulorum laterum, altitudo à ca-
cumine pedes XXV. Alterius interualla ſingula p qua-
tuor angulos pares DCC.XXXVII. comprehendunt.
Tertia minor prædictis, ſed multo ſpectatior, Aethiopicis
lapidibus aſſurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos.
Veſtigia ædificationum nulla extant. Harena late pura
circũ, lentis ſimilitudine, qualis in maiori parte Africæ.
Quæſtionum ſumme eſt, quanam ratione in tantam al
titudinem ſubuecta ſint cæmenta. Alij enim nitro ac ſale
adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis ir
rigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos põ
tes, peracto opere in priuatas domos diſtributos: Nilum
enim non putant rigare potuiſſe multo humiliorem. In
pyramide maxima eſt intus puteus octogintaſex cubito-
rum, flumen illò admiſſum arbitrantur. Menſuram al
titudinis earum omniumq; ſimilium deprehendere, in-
uenit Thales Mileſius, umbram metiẽdo, qua hora par
eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: Su-
premumq; illud, ne quis regum opes miretur, minimam
extitiſſe laudatiſſimam, à Rhodope meretricula factã.
Aeſopi fabularum philoſophi conſerua quondam & cõ
tubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes mere-
tricio eſſe conquiſitas quæſtu. Magnificatur & alia tur
ris, à rege facta in inſula Pharo, portum obtinente Ale-

xandriæ, quam constitisse DCCC. talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus eius nocturno nauiũ cursui ignes ostendere, ad prænunciãda uada, portus'q; introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne sydus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omniũ pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, & Italico. Cap. XIII.

d Icamus & labyrinthos, uel portentosissimum humani ingenij opus, sed non ut existimari potest falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est annos, ut tradunt, III MDC. à Petesuco rege, siue Tithoë. Quãquam Herodotus totum opus regũ esse dicat, nouissime'q; Psammetichi. Causam faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utique sumpsisse Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursus'q; ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pauimentis puerorum'ue ludicris campestribus uidemus) breui lacinia milia paß. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundum'q; in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lẽno:

quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius, quod miror equidem, introitu columnisq; reliquis e molibus cōpositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere. Positionem operis eius singulasq; partes enarrare non est, cum sit in regiones diuisum atque in præfecturas (quas uocant nomos) sedecim, nominibus earum totidē uastis domibus attributis: præterea templa omniū Aegypti deorum contineat, superq; Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides com plures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinētes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa, porticusq; ascendūtur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperiētibus fores, tonitruū intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pterō appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circūagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reli-

quiæ eius, cum Cretici Italiciq; nulla uestigia extent. Nanque & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa, simul ut externorum regum uanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione eius uerbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilẽ: quò si quis improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, & in medio una, imo latæ pedum septuagenûmquinûm, altæ centũquinquagenũ: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ uento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenũ. Supra quas uno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adijcere. Fabulæ Hetruscæ tradunt eandem fuisse, quam totius operis: adeo uesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni uires, ut tamẽ laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. Cap. XIIII.

Leguntur & pensiles hortos, imo uero totũ oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subito educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiãnum hoc minus mirum, quàm

quod flumine mediũ oppidum interfluẽte. Quae si fuissent, non dubium est dicturum Homerum fuisse, cum cẽtum portas ibi praedicaret. Magnificentiae uera admiratio extat templum Ephesiae Dianae ducentis uiginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terraemotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantae molis locarentur, ante calcatis ea substrauere carbonibus, dein uelleribus lanae. Vniuerso templo longitudo est CCCC.XXV. pedũ, latitudo ducentorum uiginti, columnae centum uiginti septem à singulis regibus factae, LX. pedum altitudine: ex ijs XXXVI. caelatae, una à Scopa. Operi praefuit Ctesiphon architectus. Summa miracula, epistylia tantae molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, ut sensim totum in cubili syderet. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili, anxio artifici mortis destinatione suprema. Traduntq; in ea cogitatione fessum nocturno tẽpore in quiete uidisse praesentem deam, cui templum fiebat, hortantem ut uiueret, se composuisse lapidem: atq; ita postero die apparuit, pondereq; ipso correctus uidebatur. Caetera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturae pertinentia.

De delubro Cyzici, et lapide fugitiuo, et de echo septies resonante, et de aedificio sine clauo, et mirabilia aedificiorum Romae. Cap. XV.

d VRat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit arti-

fex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, leniq; afflatu simulacra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia quamuis occulta in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro ancora usi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadē in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur, turres VII. acceptas uoces numerosiore repercussu multiplicant: nomen'q; huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorū euenit, & plerunque conuallium, ibi casu accidit. Olympiæ autem arte mirabili modo in porticu quam oppidani heptaphonon appellant, quoniam septies eadē uox redditur. Cyzici & buleuterion uocant ædificium amplū sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis ac reponantur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægre reuulsus est. Verum & ad urbis nostræ miracula transire conueniat, nongentorumqué annorumqué dociles scrutari uires, & sic quoque terrarum orbē uictum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. Vniuersitate uero aceruata, & in quendam unum cumulum cō iecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificijs iugerum quaternum, ad sedem CC.LX. milium inter magna opera dicamus, non'ne inter magnifica basilicam

Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq; diui Augusti, templum Pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti, pulcherrima operum quæ unquam: Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramidas regum miramur opera, cum solum tantum foro extruendo H-S mille ducentis Cæsar dictator emerit: Et siquidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, sestertijs CXLVII. milibus domo empta habitauerit: quod equidem non secus ac regum insaniam miror. Itaque & ipsum Milonem sestertia DCC. M. æris alieni debuisse, inter prodigia ai humani duco. Sed tunc senes aggeris uastũ spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum suffossis montibus, atque (ut paulo ante retulimus) urbe pensili, subterq; nauigata, à M. Agrippa in ædilitate post consulatum, permeatus corriuati VII. amnes, cursuq; præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiũt fluctus, pugnantq; diuersi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas resistit: trahuntur moles internæ tantæ, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendijs, quatitur solũ terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annus DCCC. prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, uel eo magis, quoniam celeberrimis rerũ conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetq; labor incertum lon-

gior an periculosior, passim conscita nece quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea postea'q; remedium inuenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul & feris uolucribus'q; laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in prælijs, tunc quoque subuenit. Sed illo tempore imposuit iam erubescens, cum puderet uiuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, ut uehem fœni large onustam transmitteret. Parua sunt cuncta quæ diximus, et omnia uni comparanda miraculo, antequam noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo consulibus, ut cõstat inter diligentissimos autores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui uolet, marmorum molem, opera pictorum, impẽdia regalia, et cum pulcherrima laudatissima'q; certantes cẽtum domos, postea'q; eas ab innumerabilibus alijs in hũc diem uictas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi qui hoc imperium fecere, tantas ad uincendas gentes triumphos'q; referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm cellaria istorum. Subit uero cogitatio, quota portio harũ fuerint areæ illæ, quas inuictis imperatoribus decernebant publice ad exædifi

cendas domos: Summusq́; illarum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, ut domis eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui, docebimusq́; etiam insaniam eorũ uictam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusq́; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot milium. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam æternitatis destinatione: Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex altitudine CCCLX. colũnarum, in ea ciuitate, quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ é marmore fuit, media é uitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerunt tria milia numero. Cauea ipsa cepit hominum LXXX. milia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata urbe, tantoq́; maiore populo, sufficiat large XL. M. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis, cæteroq́; choragio fuit, ut in Tusculanam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delicijs, incensa uilla ab iratis seruis, concremaretur ad HS M. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamq́; connecti ma

iorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, funebri patris munere, cum opibus apparatuq; non posset superare Scaurũ: unde enim illi uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, et Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus? cũ iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quã do hoc certe incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi: ingenio ergo utendum fuit: operæpretium est scire quid inuenerit, et gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos uocare maiores: Theatra duo iuxta fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum uersatili suspensa libramento: in quibus utrisque antemeridiano ludorũ spectaculo ædito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis ut contra starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coëuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorũ spectacula ædebat, ipsum magis autoratum populũ Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an autorem? ausum aliquem hoc excogitare an suscipere? parẽ re an iubere? super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabiliq; sede. En hic est ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, deorum quædam immortaliũ generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudẽs. Quæ uilitas animarum ista? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium do-

lor est. Ecce populus Romanus uniuersus uelut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, et seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur tribunitijs concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuersus. Variauit hanc magnificentiam suam fessis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisq; è contrario repente pulpitis eodem die uictores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentiũ imperator, non opibus insignis, uti qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicãtur uera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius rex fecit. Is iussus à senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa uero in ædilitate sua, adiecta Virgine aqua cæters corriuatis atque emendatis, lacus DCC. fecit: præterea salientis CV. castella CXXX. complura etiam cultu magnifica: operibus ijs signa CCC. ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore CCCC. eaq; omnia annuo spatio. Adijcit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, & ludos undesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea CLXX. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendiũ operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio, quippe

à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Ceruleus fontes, Erogata in id opus sestertia quingenta LV. M. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarũ abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, uillis, spatioq; aduenietis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maxima equidem ac memorãda duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendũ, inenarrabili profecto impendio, et operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in uertice machinis, aut silex cæderetur, omniaq; intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab ijs qui uidere, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo, item uias inter montes excisas, mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum, tot pontes tantis impendijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapidicinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: Exemptores quoque affirmant compleri spõte illa montium ulcera. Quæ si uera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus & medicinis. Cap. XVI.

à Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat uo

cem saxis, ut diximus, respondentem homini, imo uero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manus'q; tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrix'q; illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius uenit, assistit, teneturq;, & complexu hæret. Syderitin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuẽtore (ut autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, ut in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat. Aethiopicum, è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra, tertium in Echio Bœotiæ, quartum circa Alexandriam Troadem, quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, ruffi nigri'q; sunt. Bœotius uero ruffi coloris plus habet, q̃ nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideo'q; sine uiribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, simi lis'q; pumici. Compertum tanto meliores esse quanto sunt magis cerulei. Aethiopicis laus summa datur, pondus'q; argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopia Zimiri: ita uocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinem'q; reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij ocu

lorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionē maximeq; epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritiq;. Alius rursus in eadē Aethiopia non procul mōs gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitq;. De utraque natura sæpius diximus.

De lapidibus qui cito absumunt corpora in eis condita, & de his qui diu seruant, & de asio lapide medicinis eius. Cap. XVII.

lApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili uena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & uestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt & in oriente, quæ uiuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioq; similis candore et duritia, minus tamen ponderosus, qui porus uocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait, quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt & noui reperiuntur. Asius gustu salsus podagras lenit, pedibus in uase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in ijs lapidicinis sanantur, cum in metallis omnibus crura uitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædā perinde efficax. Est autem similis pumici ruffo. Admixtus æri Cyprio mammarum uitia emendat: Pici autem resinæ ue strumas & panos discutit. Prodest &

phthisicis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricem perducit, excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccat. Fit cataplasma ex eo podagris, mixto fabæ lomento.

De ebore fossili & lapidibus osseis & palmatis & aliorum generibus. Cap. XVIII.

iDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa é terra nasci, inueniriq; lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeium uicit, reperiuntur, id'q; quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas uenit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quàm in Italia. E`diuerso albos coranos duriores, quàm parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Idem molas uersatiles Volsinijs inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigijs. Nusquam hic utilior quàm in Italia gignitur, lapis'q; non saxum est. In quibusdam uero prouincijs omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote leuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neque est alius firmior, quando & lapidis natura, ut lignum, similiter imbres soles'q; aut hyemes non patitur, in alijs atque alijs generibus. Sunt qui & lunam non tolerent, & qui uetustate rubignem trahant, colorem'ue candidum oleo mutent.

De curalio uel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitino lapide et uiribus eius, de gagate lapide et medicinis eius, de spongijs, de phrygio lapide et natura eius. C.XIX.

m

Olarem quidam pyriten uocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri uolunt, & in metallis quæ sunt circa Acarnaniam, unum argẽteo colore, alterum aureo. Coquuntur uarie. Ab alijs iterum tertioq; in melle, donec consumatur liquor. Ab alijs pruna prius, dein melle, & postea lauantur ut æs. Vsus'q; eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusis'q; ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciũt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & põderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarij, qui clauo uel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis uel folijs, dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigandã cutẽ. Poti sanguinẽ sistunt, et illiti cũ melle ulcera dolores'q; mãmarũ sanant. Amiãtus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic ueneficijs resistit omnibus, priuatim magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniã amplexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum & testium uitijs. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitum'q; tusus. Et ceræ mixtus

eruptionibus pituitæ maculis'q; corporis medetur, & fau cium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarum do lores impositus uelleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorē sulphureum reddit. Mirum'q;, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, re creat'q; uuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & uirginitatem suffitus. Idem ex uino decoctus, dentibus medetur. Strumis'q; ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in ea quam uocant axinomantium, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet.

Spongiæ lapides inueniuntur in spongijs, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniam uesicæ medentur, calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur ante uino perfusus, flatur'q; follibus, donec ruffescat, ac rursus dulci uino restinguitur, & hoc trinis uicibus, tingendis uestibus tantum utilis.

De hæmatite & quinque generibus eius, & schisto. Cap. XX.

S Chistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorē imitatur. Vritur ut Phrygius, sed non restinguitur uino. Adulteratur schisto. Hæmatitē discernūt uenæ rubentes, & friabilis est natura. Oculis cruore suf fusis mire conuenit: Sistit profluuium mulierum potus.

Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo puníci mali. Et in uesicæ uitijs efficax. Bibitur & in uino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadē est, quem schiston appellant. Sed in ijs commodior croco similis, peculiarius splendet, Proficit oculorum lachrymis in lacte muliebri: procidentes'q; oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorum qui nuperrime scripsere. Sed Sotacus è uetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarū tradit præter magnetem: principatum dat ex ijs Aethiopico, oculorum medicamentis utilissimo, et ijs quæ panchresta appellant. Item ambustis. Alterum androdamanta dicit uocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipueq; in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimētum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris uitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritia, uix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten uocari, quandiu crudus sit: coctum uero miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis schiston hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad uitia sanguinis. Idem autor schiston alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem uocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritū aquarijs cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radice nigrum colorem, ab altera parte croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & samio, & arabo, & pumicibus. Cap. XXI.

Etites lapis ex argumento nominis magnam famam habet. Reperitur in nidis aquilarum, sicuti in decimo uolumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere quas diximus aquilas, & ideo binos tantum. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum & mollẽ, intra se ac ueluti in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putãt. Marem autem qui in Arabia nascitur, durum gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habẽtem durum lapidẽ. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atq; dilatatus, cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis ut etiam digites frietur. Quarti generis taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui uocatur callimus, nec quicquã tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis, scarificati uteri animalium continent partus, non nisi parturiant remouendi, alioqui uuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudauimus, poliendo auro utilis. Vtilis et in medicina oculorum ulceribus cum lacte, quo supradictum est modo, contra ueteres lachrymationes. Prodest & contra uitia stomachi potus, uertigines sedat, mentesq; commotas restituit. Quidam

& morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates, Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifricijs accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Nō prætermittenda est & pumicum natura, appellātur quidem ita & cætera saxa erosa annis: in ædificijs musea uocant, dependentia ad imaginem specus arte reddēdā. Sed & ij pumices qui sunt in usu corporum leuigandorum fœminis, iam quidem & uiris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, Aeolijs insulis Probatio in candore & in minimo pondere, & ut quammaxime spongiosi aridiq; sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricādo. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare. In ustrina ter siccantur, ita ut torreantur carbone puro, ac toties uino restinguantur albo. Lauantur deinde ut cadmia, & siccati conduntur quamminimum uliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maxime medicamentis. Vlcera purgat eorum leuiter, expletq; cicatrices & emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius quàm restinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiā ad malagmata capitum uerendorumq; ulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantamq; refrigerandi naturam esse, ut musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. Cap. XXII.

Vtoribus curæ fuere lapides mortariorũ quoque, nec medicinalium tantum aut ad pigmẽta pertinentium. Ephesiumq́; lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus. Aliqui psaronium uocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides qui sucum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimãtur, ideóq; Aethiopici maxime ad ea probantur. Tænarium uero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componũtur. Ex alio Tænario qui niger est, & ex Pario lapide nõ æque medicis utilem. Potiorem ex lapide alabastrite Aegyptio, uel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis ex quo uasa et etiam cados faciunt. In Siphno lapis est qui cauatur, tornaturq́; in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorum usus, quod in Comensi Italiæ lapide accidere scimus. Sed in Siphno singulare, quod excalfactus oleo nigrescit durescitq́;, natura mollissimus: Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidũ lapidẽ serra, qua lignũ, faciliusq́; ẽt, secant ad tegularũ & imbricum uicem: uel si libeat, ad quæ uocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt. Specularis uero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) facilio-

re multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum milia passuum circa Segobricam urbem. Iā & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa. Postferendos omnes tamen Hispaniæ, et Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis qui in Hispania puteis effudiūtur profunda altitudine. Nec non & saxo inclusus sub terra inuenitur, extrahiturq́; aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ, quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifesto apparet, quod cum feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota perpetiendi solis rigorisq́; nec senescit, si modo iniuria absit, cum hoc etiam in cementis multorum generum accidat. Inuenere & alium usum in ramentis quoque, circum maximum ludis circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo,

tanquam

tanquam inclusa luce non transmissa. In Arabia quoq; esse lapidem uitri modo transluadum, quo utuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nũc ad operarios lapides transisse conueniat, primumq; cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere, secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræq; oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus, Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoëticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas passernices uocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificijs inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa: exercetur halitu maris, fricatur uento, et uerberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Sciteq; dictum est, ad tecta eos pice, ad uinum calce uti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborẽ quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinisq; rumpuntur in testas, nec contra humores & aurã maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, uapore dissiliunt. Nigri silices optimi, quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquam uero & albi, sicut in Tarquiniensi Anitianis lapidicinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem et

in monumenta scalpti, contra uetustatem quoque incorrupti permanent: ex ijs formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & uiridis lapis, uehementer igni resistens, sed nusquam copiosus. Et ubi inuenitur, lapis, non saxũ est. E' reliquis pallidus, incemento raro utilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper ueluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptãtur utilius. Quæ restiterint, tutum est uel cælo committere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt ueluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, isodomon uocant genus structuræ. At cum inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est. In medio quoque pariete, si res patiatur: si minus, utique à lateribus. Medios parietes farcite fractis cæmentis. Dictyotheton uocant reticulatam structuram, quam frequentissime Romæ struunt, rimis opportunã. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mixtura calcis & harenæ, & uitijs structuræ, & tectorijs & columnis. Cap. XXIII.

e T cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm uehementissimæ duabus construi conuenit, fragmentis silicis non exce-

dentibus libras. Ita ferratis uectibus calcari solum parietes'q; similiter. Vtilius geminas esse, ut in priore uitia considant aquae, atque per colum in proximam transeat maxime pura aqua. Calcem è uario lapide Cato Censorius improbat. Et albo melior, quàm ex duro, & structurae utilior. Quae ex fistuloso, tectoriis. Ad utrunque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminũ collecto. Vtilior è molari, quia est quaedam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquam arserit, accendi aquis. Harenae tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet. Fluuiatili aut marinae tertia. Si & testae tusae tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec marina. Ruinarum urbis ea maxima causa, quod furto calcis sine ferrumine suo caementa componuntur. Intrita quoque quo uetustior eo melior. In antiquarum aedium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimae foedauere. Tectorium'q; nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Vliginosa & ubi salsugo uitiat, testaceo sublini utilius. In Graecia tectoriis etiam harenatum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis uectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calx ceu glutinũ haereat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide aedes est Mineruae, in qua frater Phidiae Pannaeus tectorium induxit lacte et croco subactum, ut ferunt: ideo'q; si teratur in ea hodie'q; saliua pollice, odorem croci saporem'q; reddere traditur. Columnae in aede densius posi-

tæ, crassiores uidentur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ uocantur: quæ nonam, Ionicæ quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio quæ Ionicis. Et differẽtia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo quæ colligitur crassitudine ima, ideoq; graciliores uidentur. Ionica enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua prius fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuitq; altitudinis octaua pars in crassitudine, et ut spiræ haberent crassitudinis dimidiũ, septimæq; partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt quæ uocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. Cap. XXIIII.

C Alcis & in medicina magnus usus. Eligitur recens, nec aspersa aquis, urit, discutit, extrahit, incipientesq; serpere ulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricẽ. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur. Eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti, gleba uino restinguitur. Mox tunditur cum adipe suillo & fico, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis, & è terra foditur, ut in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est.

Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligũt, coquuntq; fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamam'ue talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Usus gypsi in albarijs, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiarem in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primum Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primum cameræ. Cap. XXV.

Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami strauit, quem uocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæq; euerri solent, ueluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisq; in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens, et aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primũ facta, quæ nunc reuocamus barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certe ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata uero pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucilianus ille uersus: Ante pauimenta atque emblemata uermiculata.

subdialia Græci in uenere, talibus domos contegentes, facili tractu & tepente, sed fallaci ubicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi. Deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, et ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium uero seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernisq; axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant. Imo & silice aut palea substerni melius esse, quo minor uis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subijci. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum etiamnum unum genus græcanicum. Solo festucato inijcitur rudus, aut testaceum pauimentum. Dein spisse calcatis carbonibus inducitur sabulo calce ac fauilla mixtis, materia crassitudine semipedali ad regulam et libellam exigitur, & est forma terrena. Si uero cote depolitum est, nigri pauimenti usum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certe crustis, extatq; hodie quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è uitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit, in reliquis albaria adornauit: nõ dubie uitreas facturus cameras, si prius id inuẽtum fuisset, aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda est.

De origine uitri, & ratione faciendi, & de obsi diano uitro, & generibus multiformibus uitri. Cap. XXVI.

PArs est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludē habens, quæ uocatur Candebœa. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. pass. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubris potu, sed cæremonijs sacer, limosus, uado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur. Fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius littoris spatium. Idq; tantum multa per secula gignendo fuit uitro. Fama est appulsa naue mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accensis permixta harena littoris, translucentes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem uitri. Mox, ut est astuta & ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse, cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem uitri quoque ut ferrum trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes multifariā cœpti uri, deinde cōchæ et fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullū cōparari Indico. Leuibus autē aridisq; lignis coquitur, addito cyprio ac nitro, maxime ophirio. Continuis fornacibus ut æs liquatur, massæq; fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, ut citra ullū sensum ad ossa consecet quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus

funditur in officinis, tingitur'q;. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili, siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uero & in uulturno mari Italiæ harena alba nascens, sex M. pass. littore inter Cumas atque Lucrinum, quæ mollissima est, pila mola'q; teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere uel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa quæ uocatur ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit uitrum purum, ac massa uitri candidi. Iam uero & per Gallias Hispanias'q; simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamentum, ut flexibile esset: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis precia detraherentur: ea'q; fama crebrior diu quàm certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte, quæ modicos calices dues, quos appellabant pterotos. H-S. sex milibus uenderet. In genere uitri & obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis quem in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore uisu, atq; in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt. Videmus'q; & solidas imagines diui Augusti, capti materia huius crassitudinis. Dicauit'q; ipse pro miraculo in templo Concordiæ obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto, obsidianam imaginē Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nūc uitri similitudine interpolata. Xenocrates obsidianum

lapidem in India & in Samnio Italiæ & ad Oceanũ in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere obsidianum, ad escaria uasa et totum rubens uitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos sapphirosq; imitatum, & omnibus aliĳs coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus uero ad potandum argẽti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiẽs, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua uitreæ pilæ sole aduerso, in tantum excandescant, ut uestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum, rursus affundi non queunt, præterquam abrupta sibimet: ueluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis uersicolores. Vitrũ sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus quæ constant ingenio, artem natura faciẽte, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ prodigia.

Caput. XXVII.

Ignis accipit harenas, ex quibus alibi uitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cementa in tectis alligantur. Alia sæpius uri prodest. Eademq; materia aliud gignitur primis ignibus aliud secundis, aliud tertiĳs. Quando ipse carbo uires habere incipit restinctus, atque interĳsse creditus, maioris fit uirtutis. Immensa

& improba rerum naturæ portio: & in qua dubiũ sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica uis. Pestilentiæ quæ solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstrauere diuersis locis. Ad conuulsa uiscera aut contusa, ut M. Varro autor est: Ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur: ut licet uidere gladiatores cum luserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoq; ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone eece & cinere. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarũ: Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco eius comparuisse genitale é cinere masculini sexus: eamq́; quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullũ natũ, qui regno succesſit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse uisum, creditumq́ue Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Origo gemmarum.

ET NIHIL Instituto operi desit, gēmae supersūnt, & in arctum coacta rerum naturae maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt uarietati, coloribus, materiae, decori, uiolari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uero extra precia ulla taxationemq; humanarum opum arbitrantes, ut plerisque ad summam absolutamq; rerum naturae contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quae fuerit origo gemmarum, & quibus initijs in tantum haec admiratio exarserit, diximus quadātenus in mentione auri anulorumq;. Fabulae primordium à rupe Caucasea tradunt, Promethei uinculorum interpretatione fatali: primumq; saxi fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, hoc fuisse anulū, et hoc gēmā.

De gemma Polycratis tyranni & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & qui primus dactylothecam Romae habuit. Caput. I.

HIs initijs coepit autoritas, in tantum amorē elata, ut Polycrati Samio seuero insularum ac littorū

tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ uoluntario dāno uideretur, si cum fortunæ uolubilitate paria faceret: planeq; ab inuidia eius abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escæ uice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua IX. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia quæ tradatur magnopere gēmarum claritas extat apud autores, præterquam Ismeniam choraulem, multis fulgentibusq; uti solitum, comitante fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo in qua fuerat sculpta Amymone, iussisse numerari. Et cum duo relati essent, imminuto precio, male me Hercules curatum, dixisse. Multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic uidetur instituisse, ut omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, ueluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, ut sic quoque par uideretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exē

plis initio uoluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hãc ostentationem arrogant, ut palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactaq; est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eãdem opinionem edictum Alexandri Magni, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi quàm à Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quiq; diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant. Dioscorides. Sylla dictator traditione Iugurtæ semper signauit. Est apud autores & Intercatiensem illum, cuius patrẽ Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse, uulgato Stilonis Præconini sale, quid nam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiã Mæcenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellabant nomine dactylothecã, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eã quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliiq; eiusdem ætatis autores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar di

ctator sex dactylothecas in Veneris genitricis consecrauit Marcellus Octauia genitus in Palatina. Apollinis æde unam. Victoria tamen illa Pompeij primũ ad margaritas gemmasq́; mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primum inuenta myrrhina, & luxuria circa ea, & natura myrrhinorũ, quæ menti ti sunt autores de sucino. Cap. II.

i Duti planius noscatur, uerba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subijciam. Ergo tertio triumpho quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusq́; & regibus in septimo operis huius uolumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie calend. Octobris, die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium é gemmis duabus, latum pedes tres, lõgum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit luna aurea pondo XXX: lectos tricliniares tres: uasa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis. Coronas ex margaritis trigintatres. Montem aureũ quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata uite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij é margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris uenerandiq́; per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seue

ritate uicta & ueriore luxuriæ triumpho. Quod profecto inter illos uiros durasset cognomen Magni, si prima uictoria sic triũphasses. E margaritis Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos uultus? sic te preciosum uideri? Non'ne illa similior tui est imago quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profecto fœdumq; probrũ erat, ni uerius iræ deorum ostentum credi oporteret: clareq; intelligi posset, iam tum illud caput orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdem quàm uerissime subijciam. Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina milia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & personas, et cubicula uiatoria unionibus construebat. Quinimo etiam ius uidemur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & uariæ supellectilis genera, anulos transeuntes Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? Eadem uictoria primum in urbem murrhina induxit. Primusq; Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hoĩum usum trãsiere, abacis ẽt escarijsq; uasis inde expetitis. Excrescitq; indies eius rei luxus, murrhino LXXX. sestertijs empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos consularis, ob amorẽ obroso eius margine, ut tamen iniuria illa precium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit, licet æstimare ex multitudine: quæ tanta fuit,

ut auferente liberis eius Nerone Domitio theatrum pe=
culiare trans Tiberim hortis expoſita occuparent: quod
à populo impleri canente ſe, dum Pompeiano præludit,
etiam Neroni ſatis erat, qui uidit tunc annumerari uni
us ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem credo ſeculi
inuidiamq́; fortunæ, tanquam Alexandri Magni cor-
pus in conditorio ſeruari ut oſtentarentur, placebat. T.
Petronius conſularis moriturus, inuidia Neronis princi
pis, ut menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam
CCC. ſeſtertiis emptã fregit. Sed Nero, ut par erat prin
cipem, uicit omnes CCC. ſeſtertiis capidem unam paran
do. Memoranda res, tanti imperatorem patremq́; pa-
triæ bibiſſe. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim
ibi in pluribus locis, nec inſignibus, maxime Parthici
regni: præcipue tamen in Carmania. Humorem putant
ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam paruos
excedunt abacos. Craſſitudine raro, quanta dictum eſt
uaſi potorio. Splendor his ſine uiribus, nitorq́; uerius
quàm ſplendor. Sed in precio uarietas colorum, ſubinde
circumagentibus ſe maculis in purpuram candoremq́;,
& tertium ex utroque igneſcentem, uelut per tranſitũ
coloris purpura rubeſcente, aut lacte candeſcente. Sunt
qui maxime in iis laudent extremitates, & quoſdam co
lorum repercuſſus, quales in cæleſti arquu ſpectantur.
His maculæ pingues placent, translucere quicquam aut
pallere uitium eſt. Item ſales uerrucæq́; non eminentes,
ſed ut in corpore etiam plerunq; ſeſſiles. Aliqua & in
odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallũ
facit, gelu uehementiore concreto. Non alibi certe repe=
ritur, quàm ubi maxime hybernæ niues rigent: glacieq́;

eſſe

esse certum est, unde & nomen Graeci dedere. Oriens et hanc mittit, sed Indicae nulla praefertur. Nascitur & in Asia, uilissima circa Alabandam & Orthosiam, finitimisq; montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europae Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula rubri maris ante Arabiam sita nasci, quae Neron uocetur. Et in ea quae iuxta gemmam topazion ferat, cubitaleq; effossam à Pythagora Ptolemaei regis praefecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquam mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentũ aquae puteis. Mirum et quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius uero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus saepe deportari. Sudines uero negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci, quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione praegelida, uel si ad uada usque glacientur amnes. Caelesti humore paruaq; niue id fieri necesse est, ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexãgulis nascatur lateribus, non facile ratio inueniri potest, eo magis quod neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum leuor, ut nulla id arte possit aequari. Magnitudo amplissima adhuc uisa nobis erat, quã in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter L. Idem Xenocrates autor est, uas amphorale uisum, et aliqui ex India crystallum sextariorũ quatuor. Nos liquido affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci adeo inuijs, ut plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa et indicia nota sunt. Infestantur plurimis uitijs, scabro, ferru

gine, maculosa nube, occulta aliquando uomica, præduro fragiliq; centro & sale appellato. Est & ruffa aliquibus rubigo. Aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices litura occultant. Quæ uero sine uitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postrema autoritas in pondere est. Inuenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita solis radiis. Alius hic furor. H-S. CL. M. trullam unam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Item Nero amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere uitrea, sed prodigii modo, ut suũ precium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximũ locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantum, succina obtinent, eandem omnia hæc quam gemmæ autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina et murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoque intersit uitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum, quoniam sol uocitatus sit elector, plurimi poëtæ dixere, primiq; ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse

falsum Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquã ibi fuisse certũ est. Nec uero ullas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quod Aeschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemq; appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico littore confluere Rhodanum et Padum, faciliorem ueniam facit ignorati sucini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æque falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuijs arbores stare, quæ canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaëthontem in Aethiopia Ammonis obisse, ob id delubrum ibi esse atque oraculũ, electrumq; gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis. Candidum atque cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demostratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum. E` maribus fuluum et igneum, e' fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas uocat easdem, & circa Padum ijs uitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia et Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas uocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium oceani Mentonomon nomine, spacio stadiorũ sex milium. Ab hoc diei nauigatione insulã abesse Abalum. Illo` uere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proxi

misq; Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias solis radiorum succum intelligi uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terrã actos, pinguem sudorem in ea parte oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorum littora eijci. Et in Aegypto nasci simili modo, & uocari Sacal. Item in India, gratiusq; thure esse Indis. In Syria quoque fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, quia folia & paleas uestiumq; fimbrias rapiat. Theophrastus oceano id exæstuante ad pyrenæi promontorium eijci, quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri uocant electrum. Hunc sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Cratin amnem in oceanum effluentem è lacu, in quo aues quas meleagridas & penelopas uocat uiuere. Ibi nasci ratione eadem qua supra dictum est de electri de lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortũ hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi uero à uirginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre bona fluere à septẽtrione in exortiuum Oceanum, iuxta mõtem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras uocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, uocariq; eam Oserictam, cedri genere syluosam, inde defluere in petras. Xenocrates non succinũ tantum in Italia, uerumetiam thieum uocari, à Scythis

uero sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus poëta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, et praeterea uitae fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit è lachrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, uel sperasse alijs persuaderi posse, quis non miretur? quam'ue pueritiam tam imperitam posse reperiri, quae auium ploratus annuos credat, lachrymas'ue tam grãdes, auesq; è Graecia, ubi Meleager perijt, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa aeque fabulosa produnt poëtae? Sed hoc ea in re quae quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominũ contemptio est, & intoleranda mendaciorũ impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio & medicinae. Cap. III.

Certum est gigni in insulis septentrionalis oceani, & à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris unam insularum ob id glessariam appellatam, Germanico Caesare ibi classibus rem gerẽte Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia. Dẽsatur rigore uel tepore autumnali. Cũ intumescens aestus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pendere uideatur atque considere in uado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineae autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tedae modo ac nidore

flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maxime prouinciam. Inde Veneti primum, quos Græci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipiẽtes circa mare Adriaticum. Pado uero annexa fabulæ uidetur causa, hodieq; transpadanarum agrestibus fœminis, monilium uice sucina gestantibus, maxime decoris gratia: sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium uitijs, uario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac uicinas carnes. DC. ferè M. p. à Carnunto Pannoniæ, abest littus Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandũ à Iuliano, curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia sucinis nodarentur, arma uero & libitina totusq; unius diei apparatus esset è sucino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, polirió; adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus trãslucentia, ut formicæ aut culices, lacertæq; quas adhæsisse musteo non est dubium & inclusas indurescẽti. Genera eius plura. Candida odoris præstantissimi. Sed nec his nec cereis precium. Fuluis maior autoritas. Ex ijs etiamnum amplior trãslucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent, imaginemq; igneam inesse, nõ ignem placet. Summa laus falernus à uini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt et in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet,

quocunque modo tingui libeat, hœdorum seuo & anchusæ radice, quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digitorum accepta ui caloris attrahunt in se paleas & folia arida, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; succini oleo addito flagrant dilucidius, diutius'q; q̃ lini medulla. Taxatio in delicijs tanta, ut hominis quãuis parua effigies, uiuorum hominum uigentium'q; precia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthijs æs placet auro argento'q; mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum et crystallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite circũferuntur, gemmæ digitis, in omnibus denique alijs uitijs ostentatio aut usus placet, in succinis deliciarum tantum conscientia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodã etiam carmine succinos appellando. Et quoniam nullis uitijs desunt preciosa nomina, ex eo tertius hic quidem colos cœpit expeti à matronis. Usus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina, sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit. Et urinæ difficultatibus potum, alligatum'q;. Hic & differentiam nouam attulit appellando chrysolectrum quasi coloris aurei, et matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, & si iuxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus et morbis: Tritum cum melle ac rosaceo aurium uitijs. Et si cum melle attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiam uitijs uel per se farina eius sumpta, uel cum mastice ex aqua pota. Succina etiam gem-

mis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni, ut diximus, colore tingātur. De lyncurio proxime dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiam si non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominum usui. Esse autem qualem in igneis succinis colorem, scalpiq; . Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec uisam in æuo nostro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos uesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex uino bibatur, aut si portetur. Et tamen nunc gemmarum confessa dicemus à laudatissimis orsi. Nec uero id solum agemus, sed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magorum infanda uanitas, quando illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. Cap. IIII.

m Aximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, precium habet adamas, diu non nisi regibus & ijs admodū paucis cognitus, unus modo in metallis repertus, perquam raro comes auri, nec nisi in auro nasci uidebatur. Veteres eum in Aethiopum tantum metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulam Meroën, dixeruntq; non ampliorem cucumeris semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur. Indici non in auro

nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem et colore transluado non differt, & laterum sexangulo leuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrarijs partibus, quo magis miremur, ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur, magnitudine uero etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem arabicus, minor tantum, similiter & nascens, cæterum pallore gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet, incudesq; etiã ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulq; ignium uictrix natura, & nunquam incalescens. Vnde et nomen indomita uis Græca interpretatione accepit. Vnum ex ijs uocãt cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum macedonicum in Philippico auro repertum, & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreum colorem, sed in medicina ut dicemus efficacissimus. Post hunc est syderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest, quod & Cyprio euenit, breuiterq; ut degeneres nominis tantum autoritatem habent. Idq;, quod totis uoluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerũ concordiaq;, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clarius intelligi potest. Siquidẽ illa inuicta uis duarũ uiolentissimæ naturæ rerum ferri ignisq; contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidoq; macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam præterquam eximias incudes malleosq; ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentũ?

quo'ue casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiẽdi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cum feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróq; includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tãtum, ut iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metus'q; uanos expellit à mente, & ob id quidã eum anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadẽ Germania in Balcia insula nasci, in qua & sucinum, quod equidem legerim, solus dicit, & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicis'q; margaritis precium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis uiridibus et translucidis. Cap. V.

t Ertia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque uirentes frõdes'q; auide spectamus. Smaragdos uero tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius cõparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum cõtuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibus'q; gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu,

inficientes circa se repercussum aëra, non sole mutati, nō umbra, non lucernis, semperq; sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum ijs paratur scalpi uetitis. Quanquam Scythicorū Aegyptiorumq; tanta durities est, ut nequeant uulnerari. Quorum uero corpus extensum est, eadem qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullis maior austeritas, nec minus uitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur etesijs flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia ijs uentis maxime harenæ mouentur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradūt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniuntur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent, dosq; eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerum ex humido pinguiq;, quaq; perspiciatur imitante translucidum mare: pariterq; translucet & nitet, hoc est colorem expellit, et aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas.

Sed & uitia demonstrari oportet reperta. Sunt quidē omnium eadē. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij uarie glauci, magisq; ac minus in eodem smaragdo alijs partibus tenorem illū Scythicæ austeritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit umbra, surdusq; fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hincq; genera distinguuntur. Et sunt aliqui obscuri, quos uocant cæcos, alij densi nec è liquido transluadi: quidam uaria nubecula improbati. Aliud est hoc quàm umbra de qua diximus. Nubecula enim albicantis est uitium, cum uiridis non pertrāsit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine uisum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab ijs Aethiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, ut autor est Iuba, acriter uirides, sed non facile puri aut cōcolores. Democritus in hoc genere posuit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter. Persicos uero non translucidos, sed iucundi tenoris, uisum implere, quem non admittant, felium pantherarumq; oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in sole hebetari, umbris refulgere, & longius quàm cæteros nitere. Omnium horum etiānum uitium, quod fellis colorem aut aëris habent. In sole diluadi quidem ac liquidi, sed non uirides. Hæc uitia & Atticis maxime sentiuntur in argentarijs metallis repertis, in loco qui Thoricos uocatur, semper minus pingues, & è longinquo speciosiores. Frequens & ijs plumbago, hoc est, ut in sole plumbei uideantur. Illudq; peculiare, quod quidam ex ijs senescunt, paulatim uiriditate euanida, & sole læduntur. Post hos Medici plu-

rimum uiriditatis habent, interdum & è sapphiro. Ii sunt fluctuosi, & rerum imagines complexi, ut uerbi gratia, papauerum aut auium, pinnarumq́; uel catulorum aut similium. Qui non omnino uirides nascũtur, uino & oleo meliores fiunt, neque est aliorum magnitudo amplior. Carchedonii nescio an in totum exoleuerint postquam metalla æris ibi defecerunt, & semper tamen uilissimi fuere minimiq́;. Iidem fragiles sed colore incerti, & uirentium in caudis pauonum columbarumq́; collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi. Venosi quidem, squamosiq́;. Peculiare erat in his uitium sarcion appellatum, hoc est quædã gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem in quo legebantur, smaragdites uocatus est, Iuba est autor smaragdum quem cholan uocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabastriten Aegyptii uocant. Complures uero è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicas similes, & alios in Sicilia. Inseritur smaragdis & quæ uocatur tanos, è Persis ueniens gemma, ingrate uiridis, atque intus sordida. Item chalcosmaragdos è Cypro turbida æreis uenis. Theophrastus tradit in Aegyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum smaragdum munere IIII. cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscum è IIII. smaragdis XL. cubitorum longitudine, latitudine uero in una parte quatuor, & in altera duorum. Se autem scribente esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potius pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum,

ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apiō cognominatus Plistonices, paulo ante scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Aegypti colosseum Serapin é smaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe similem habere berylli uidentur, in India originem habentes, raro alibi reperti. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingenijs: quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex ijs qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chrysoberylli, et sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdā proprii generis existimatur, uocaturq; chrysoprasus. Quarto loco numerãtur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides uocant. Post eos autem cerini. Ac deinde oleagini, hoc est colore olei. Postremi crystallis feré similes. Hi capillamenta habēt, sordesq;, alioquin euanidi, quæ sunt omnium uitia. Indi mire gaudent longitudine eorum, solosq; gemmarum esse prædicāt, qui carere auro malint, & ob id perforatos elephantorum setis religant: & alios conuenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis statim ex auro capita comprehendentibus. Ideoq; cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadē feré quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe ali

quando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt, ſed præcipue beryllos.

De opali generibus, & uitiis, & experimentis, et uariis gemmis. Cap. VI.

m Inimum, iidem'q; plurimum ab iis differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque ideo eis precioſiſſimam gloriam compoſitores gemmarum & maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii ſummo fulgoris argumento colores pigmentorum æquauere. Alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodie'q; huius generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius ſanator eſt, filius Strumæ Nonii eius, quem Catullus poëta in ſella curuli uiſum indigne tulit: auus'q; Seruilii Noniani, quem conſulem uidimus, ille'q; proſcriptus fugiens, hunc é fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiis uiginti milibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria propter gemmam proſcribentis. Nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amãtis: cum etiam feræ abroſas partes corporis relinquant propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropiũ, exeat, aut cryſtallum, aut grãdinem: ſi ſal interueniat aut ſcabricia, aut cuncta oculis occurſantia, nullos'q; magis India ſimili-

tudine indiſcreta uitro adulterat. Experimentum in ſole tantum. Falſis enim contra radios libratis digito à polli ce, unus atque idem translucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde uariat, & plus huc illucq́; ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pæderota. Sunt et qui priuatum eius genus faciunt, ſangenonq́; ab Indis uocari dicunt. Traduntur naſci & in Aegypto, et in Arabia, & uiliſſimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gratiã habet, ſed mollius nitet, raro non ſcaber. Summa coloris ex aëre & purpura conſtat. Viriditas ſmaragdi deeſt. Cõſtatq́; melior ille color, cuius fulgor uini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit mulierũ maxime ſenatuſconſulto. Minus certa ſunt de quibus & uiri iudicant. Singulorum enim libido ſingulis precia facit, & præcipue regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorũ ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, et inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimã. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur cãdore in Sarda, hoc eſt uelut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque translucido. Talesq́; eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes quæ non tralucerent, cæcas appellãtes, quæ nunc nomen abſtulere. Nullo ſardarum ueſtigio Arabicæ ſunt, cœperuntq́; pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut ceruleum imitante, & unguem: creditum enim candido pingi, nec ſine qua-

dam ſpe

dam spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliàs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniã solæ propè gemmarum scalptæ, ceram non auferrent. Persuasimus deinde & Indis, ut ipsi quoque ijs gauderent. Vtunturq; perforatis utique uulgus tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ aut in deiectu renitente, sed in ipsis umbonibus nitente, præterea substrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereũ aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in ijs cælestis arquus anhelatio est. Superficies uero locustarum maris crustis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomen est uitio) improbantur, et si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ ut cæteræ improbandæ, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius natura propter nominis societatem, hoc in gemmam transilit, & à lapide ex Carmania. Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine. Item chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicã onychen plures habere uarietates, igneã, nigram, corneam, cingentibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicam onychen tradit. Sed eam à cæteris distare, quod Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis singulis pluribus'ue, aliter quàm in sardony-

che Indicæ. Illic enim momentum esse, hic circulũ. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, totum'q; id genus abdicat. Veram autẽ onychen plurimas uarias'q; cum lacteis zonis habere uenas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in unũ redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differenda est, diuiduæ ex eodem nomine. Quapropter omnium obiter gemmarũ ardentium natura indicãda.

De generibus carbunculorum, & uitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. Cap. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti uocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & carchedonios uocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adijciunt Aethiopicos & Alabandicos in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellantur acriores, at fœminæ languidius refulgentes. In masculis quoq; obseruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam lucidius, ac magis cæteris in sole flagrantes. Optimos uero amethystizontas, hoc est, quorũ extremus igniculus in amethysti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunq;, maxime solis repercusu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunq; sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lucem'q; non emittentes, sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo

nisu nubilantem: & si ita attollatur, exardescentem, ob id à plerisque hunc carbunculum candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex Indicis lucent, lithizō tas appellari. Carchedonios multo minores esse. Indicos etiam minus sextarij unius mensura cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, uel sole, et inclinatione acrius quàm cæteros excitari. Eosdem umbrante tecto purpureos uideri, sub cælo flammeos, contra radios solis et scintillare, ceras signantibus his liquescere quamuis in opaco. Multi Indicos carchedonijs cādidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere, etiamnum in carchedonijs maribus stellas intus ardere, fœminas uniuersum fulgorem fundere extra se, alabandicos cæteris nigriores esse scabrosq́;. Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem, ignem minime sentientes, Theophrastus autor est & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & specula fieri. Esse & Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssippone scripsit magno labore ob argillam sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera, tanta est in eis occasio artis, subditis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur uitro simillimæ, sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ, mollior enim materia & fragilis, & centrosa scobe deprehenduntur & pōdere, quod minus est uitreis, aliquando et pustulis argenti modo relucentibus. Est et anthracitis appellata, in

Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror quod & in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis & præcinctæ candida uena tra duntur, harumq; igneus color ut superiorum est. Peculiare quidem quod iactati in ignem uelut intermortui extinguuntur. Cōtra aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic sandastros, quam aliqui garamantiten uocāt nascitur in India loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem uersa. Commendatio summa, quod uelut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à syderū cognatione ab inspectoribus, quoniam ferè stellarum hyadum & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in cæremoniis habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodam uigore appositæ tingens. Indicæ quidem etiam hebetare uisus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis quàm accēdens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæq; chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias uero negat poliri sandastros propter teneritatē, & ob id in magno errore sunt, qui sandareson uocant. Inter omnes cōstat, quātum numero stellarum accedat, tantum & precio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion uocauit, alii sandaseron. Quidam uero hanc sandastron, illam sandareson, in India nascentem illam quoque, & loci nomen custodiētem: mali colore aut olei uiridis, omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiā, totaq; Caria ac uicinis locis, sed probatissima

in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias. Vnam quæ purpura radiet, alteram quæ cocota à sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquam multo uilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum lunæ, maxime plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus et in Aegypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, uenosus, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autē hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemq; ceræ in signo tenent. E` diuerso ad hæc sarda utilissima, quæ nomen cū sardonyche communicauit. Ipsa gemma uulgaris, et primum Sardibus reperta. Sed laudatissima circa Babyloniam cum lapidianæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hocq; modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alijs locis, sicut in Ephyra et Asso. In India trium generum, rubrum, & quod demium uocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent, crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent. Fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum et Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ullæ trāslucentium tardius suffuso humore hebetantur, oleoq; ma

gis quàm alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ & ua lidius testaceæ.

De generibus topazii, & callaide, & de gemmis uiridibus non translucentibus. Cap. VIII.

e Egregia etiamnum topazio gloria est, suo uirẽti genere, & cum reperta est prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis uocatur: in qua Troglodytæ prædones, cum diutius fame et tempestate pressi herbus radicesq; effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topaziõ insulã in rubro mari à continẽte stadijs CCC abesse tradit, nebulosam, & ideo quæsitam sæpe à nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primũ importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequentis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, & inde factam statuam Arsinoë Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt. Et duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad succum porri dirigitur. Est autem amplissima gẽmarum. Eadem sola nobilium limam sentit, cæteræ saxo & cote poliuntur. Hæc & usu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm autoritate callais uiride pallẽs. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi montis Phicaros ac Asdathas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordiũ plena. Syncerior multo præ-

stantiorq; in Carmania. Vtrobiq; autem in rupibus inuijs & gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq; adhaerens, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos taedet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc uectigal hocq; gestamen diuites in ceruice gratissimum norũt. Is census, haec gloria à pueritia deiectorum numerum praedicantium, in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cepere praeclaras, multi insectãdo nullas. Et uenatus quidem callaidis talis: sectura formãtur, aliâs fragiles. Optimus color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quod placeant. Inclusae decorantur auro, aurumq; nullae magis decent. Quae sunt earum pulchriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantius repraesentant, neque est imitabilior alia mendacio uitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicunt in nidis auium quas melancoryphos uocant. Viridantium & alia plura sunt genera. Vilioris est turbae prasius, cuius alterum genus, senguineis punctis obhorret. Tertiũ uirgulis tribus distinctum est candidũ. Praefertur his chrysoprasius, porri succum & ipsa referente, sed haec paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant. Cylindri quidẽ celerrime. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti aut breui, & cum intueare fallaci. Sudines uero dicit & in Syuero Atticae flumine nasci. Est autem color fumidae topazij, aut aliquando melleae. Iuba in Aethiopia gigni tradit, & in littoribus amnis quem Nilum uocamus, & inde nomen trahere. Non translucet mo-

lochites spissius uirẽs, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantium custodia quadam, innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret, & sæpe translucet iaspis, etiam si uictus à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi: Cypros durã glaucóq; pingui. Persæ aëri similem, ob id uocatur aërizusa. Talis & Caspia est, cerulea circa Thermodoontem amnem, in Phrygia purpurea, in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Thracia Indicæ similem mittit, Chalcidia turbidam. Sed minus refert nationes quàm bonitates distinguere. Optima ergo quæ purpuræ quicquam habet, secunda quæ rosæ, tertia quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocatur borea, cælo autumnali matutino similis, & hæc erit illa quæ uocatur aërizusa. Similis est & Sardæ, imitata et uiolas. Non minus multæ species reliquæ, sed omnes in uitio ceruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (ut arbitror) cognomine, uelut è multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem præstantiores funda clauduntur, id est patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium est & breuis in ijs nitor, & longe splendens, & sal, & omnia quæ in cæteris. Et uitro adulterantur, quod manifestum fit, cum extra fulgorem spargunt, atque non in se continent, nec diuersæ quas sphragidas uocant, publico gemmarum dominio ijs tantum dato, quoniam optime signent.

De iaſpidum generibus. Cap. IX.

TOtus uero oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex ijs ſmaragdo ſimilis eſt: & per tranſuerſum linea alba præcingitur, & grãmatias uocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter uanitatem magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt et onychipuncta, quæ iaſponyx uocatur, & nubem complexa, & niues imitata, quæ ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis, & ueluti fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaſpidis XI. unciarum uidimus, formatamq́; inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per ſe cyanos, accommodato paulo ante iaſpidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Aegyptia. Adulteratur maxime tinctura, idq́; in gloria regis Aegyptij aſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœminasq́;. Ineſt aliquando & aureus puluis non qualis in ſapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Ceruleæ & ſapphiri, raroq́; cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quæ uero ſunt ex ijs cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis diſcedentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte quæ finitima Syriæ Petrea uocatur, et in Armenia minore, & in Aegypto, & in Galatia reperiuntur. Sordidiſſimæ autem atque uiliſſimæ in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad uini colorem accedens, prius quàm eum deguſtet, in uiolã

desinit. Fulgorq́; quidam in illa purpuræ non ex toto
igneus, sed in uini colorem deficiens. Perlucent autem
omnes uiolaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutũ
purpuræ colorem habent: Ad hancq́; tingentium offici-
næ dirigunt uota. Fũdit autem eum aspectu leuiter blã=
dum, neque in oculos ut carbunculi uibrat. Alterum ea-
rum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem In-
di sacon uocant, talem gemmam sacodion. Dilutior uero
ex eodem sapinos uocatur. Eadem & paranites in con=
termino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colo-
rem uini habet. Quintum ad uiciniam crystalli descen-
dit albicante purpuræ deiectu. Hoc & minime proba-
tur, quando præcellẽs debet esse in suspectu uelut ex car
bunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus
nitor. Tales aliqui malunt pæderotas uocari, alij ante-
rotas, multi Veneris gemmã, quod maxime uidetur dece
re & specie & colore extremo gemmæ. Magorum ua
nitas resistere ebrietati eas promittit, et inde appellatas.
Et præterea si lunæ nomen ac solis scribatur in ijs, atq;
ita suspendantur collo è capillis cynocephali uel plumis
hirundinis, resistere ueneficijs. Iam uero quoquo modo
adesse reges adituris. Grandinem quoque auertere ac si=
milia, & locustas, precatione addita, quam demonstrãt.
Nam è smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ
scalperentur, aut scarabei: Quæ quidem scripsisse eos
non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror.
Multum ab ea distat hyacinthos, tamen è uicino descen=
dens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethysto
fulgor uiolaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque
aspectu gratus, euanescit antequam satiet, adeoq́; non

implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes. Præferuntur ijs Indicæ. Et si uariæ non sint, Bactrianæ. Deterrimæ autē Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ cōtigere, ueluti scobe sua refertæ. Optimæ uero sunt quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subijcitur aurichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum usu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutinus aspectus iucundior. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in ijs duræ sunt ruffæq́ue, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentū aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithō XII. pondo à se uisam. Fiunt & leucochryse, interueniente candida uena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & uitreis similes, ueluti croco refulgentes. Vitreæ uero ut uisu discerni non possint. Tactus autem deprehenditur tepidior in uitreis. In eodem genere sunt melichrysi, ueluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xysthon parit, plebeiam ibi gemmam. Cādidarum dux est pæderos, quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coëunt in translucidam crystallum uiridis suo modo aër simulq́ue purpura, & quidam uini aureus nitor, semperq́ue extre

mus in uisu, sed purpura coronatus madere singulis ui detur his & pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est liquidior, capiti iucunda, suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos argenon uocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi senites. Tertia in Arabia, uerum scabra. Mollius radiat Pontica & Asiatica. Ipsæ uero molliores sunt, Galatica & Thracica, & Cypria. Vitia earum langor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantem ex alio atque alio reddens, eadem'q; contraria soli regerens candicantis radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est quæ uocatur astrios, crystallo propinquans, in India nascens, & in Pallenes littoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidã causam nominis reddunt, quod astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullam'q; minus obnoxiam uitio. Cerauniam enim uocari quæ sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem. Celebrant & astroiten, miras'q; laudes eius in magicis Zoroastrem cecinisse. Quidã diligẽtius de ea prodũt. Astrobolõ Sudines dicit oculis pisciũ similẽ esse, et radiare candido ut solẽ. Est inter cãdidas, et quæ ceraunia uocatur, fulgorẽ syderũ rapiẽs. Ipsa crystallina splẽdoris cerulei ĩ Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stel

lam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus et alia duo genera facit ceraunię, nigras rubẽtesq́;, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt et rotundæ, urbes expugnari & classes, easq́; betulos uocari: quæ uero longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliã raram admodum, & Parthorum magis quæsitam, quoniam non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum ceraunię nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula rubri maris, quæ distat à Berenice urbe LX. M. pass. cætera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam subtecto percussa sole, species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans magnaq́; uarietate admirationem sui augens. Sexangulam esse ut crystallum constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: Aliquas uero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietũ elidant, optimaq́; quæ maximos arquus facit simillimosq́; cælestibus. Est & alia iris ceræ similis et prædura: quã Horus crematam tusamq́; ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus quæ uocatur zeros, alba nigraq́; macula in trãsuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. Cap. X.

a Chates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia iuxta flumē eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, uelut arbuscula insignis, antachates cum uritur myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollēt, & alijs magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitimq; sedant in os additæ. Phrygiæ uires non habent. Thebis Aegyptijs repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones ualidæ. Eademq; autoritas et Cyprijs est. Sunt etiam qui maxime probent uitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia, circa Oetam, & in Parnaso, & in Lesbo ac Messene, similes limitum floribus, & Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis uero suffitu earum tempestates auerti, & præterea flumina sisti. Argumentum esse si in feruentes cortinas additæ refrigerent, sed ut prosint leoni

nis iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominã tur, discordialem domibus. Eam uero quæ unius coloris sit, inuictam athletis esse. Argumentum eius, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas subferuefacta, unum colorem ex omnibus facit minij.

Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabastrites nascitur in alabastro Aegypti, & in Syriæ Damasco, candore intercincto uarijs coloribus, quæ cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotoniẽsem usum in certaminibus, inuictum fuisse uideri uolunt.

Androdamas argenti nitorem habet ut adamas, quadrata, & semper tessellis similis: magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Ealem sit an alia argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius si coquatur in lacte, facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eamq; contra effascinationes auxiliari magi uolunt, Arabica ebori simillima est, & hoc uideretur, nisi abnueret duritia: putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Aromatites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in Aegypto circa Pisas ubiq; lapidosa, & myrrhæ coloris et odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit ignei coloris. Eam oportere cameli pilo spleneticis alligari, inueniriq; in nido Arabicarum alitum. Et aliam

eodem nomine ibi in leucopetra nasci, argentei coloris, contra lympharum habendam. Antizoën in India et in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam magis regem constituentibus. Augites multis nõ alia uidetur esse, quàm quæ calais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruũ aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura, affirmatur'q; natura eius quæ magnetis, nisi quod trahere quoque aurũ traditur. Aphrodisiace ex candida ruffa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguẽtibus eam uenis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Agyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigra'q; uena transeunte. Vulgus autem in nigra radice ceruleã facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica regione ueniunt, medias secante flammea uena. Batrachitas mittit & Coptos.
Vnam ranæ similem colore, alteram ebori, tertiam rubẽtis è nigro. Baptes mollis, alioquin odore excellit.
Beli oculus albicans pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum deo dicatur. Aliã autem quam Belum uocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, uitrea specie. Baroptenus siue boryptes nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, uelut portentosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipienti uuæ similis. Bostrychiten Zoroastres uocat, crinibus mulierum similiorem. Bucardia bu

bulo

bulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Brotia ca pitibus testudinum similis, et cum tonitruis cadit (ut putant) & fulmine tacta restinguit, si credimus. Boleniæ nimbo inueniuntur glebæ similitudine. Cheramydes eadem esset quam ostracitem uocant, nisi quod hanc ceruleæ interdum bullæ cingunt. Calais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdam uidetur suum genus habere plurimis spiris fumida, ut suo loco diximus: In Cappadocia & in Phrygia nascitur ebori similis. Calamites à calamo, feruntq; plures simul coniunctos inueniri. Catochites Corsicæ lapis est cæteris maior, mirabilis, si uera traduntur, impositam manum ueluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites siue cepocapites candida est, uenarum nodis coëuntibus candore imaginem regerens. Ceramites testæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euentuq; mirandæ, si modo est fides, præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos piris: Corsoides caniciei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ. Corallis minio, gigniturq; in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet prædurae naturæ, Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & uidetur intus habere partum, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis ut suadent gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generũ, hirundinum colore, & alia parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ te-

ſtudinis,uel portentoſiſſima magorum mendacijs. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ, futurorum diuinationem præſtare promittunt quintadecima luna & ſilẽte tota die, decreſcente uero ante ſolis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinũ ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa uaticinantur. Eam uero quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabeo deiectam in aquam feruentem tempeſtates tueri. Chlorites herbacei coloris eſt, quam dicunt magi inueniri, in ſcyllæ auis uentre congenitam ei, ferroq́; includi iubent ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpites à flumine dicta eſt uiridis fulgoris aurei. Chryſolampis in Aethiopia naſcitur pallidi coloris die, et noctu ignei. Chryſophis aurum uidetur eſſe. Cepionidæ in Aeolide Atarne, nunc pago quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus traslucentes, aliâs uitreæ, aliâs cryſtallinæ, aliâs iaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant ceu ſpecula. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demõſtrat. Diadochos beryllo ſimilis eſt. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina genitale utriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: quæ ex aqua trita ſaporem uini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Draconites ſiue dracontias è cerebro fit draconum, ſed niſi uiuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur mos eſt, ut dormientibus animalibus caput amputent. Sotacus qui uiſam eã gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis uehi quærentes tradit, et uiſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore trãslucido, nec

postea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: Vna, in qua nigra effigies cordis eminet: Altera eodem nomine uiridi colore, cordis speciem repræsentat: Tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáq; fragmētis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurū poliunt. Eristalis cum sit candida, ad inclinationes rubescere uidetur. Erotylos eadem quæ mepicoros & hieronnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumetris in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita uisa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam sanctissimi deorum sibi Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum, miniū, mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo non adeo candida. Eurotias situ uidetur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in herculis templo facta sedes, ex qua dij facile surgebant. Epimelas fit cum in candida gemma superne nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten uocāt, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uno colore lactis est. Eandem dicunt leucogæam, & leucographiam appellant, & synephiten, lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantiū quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eā & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis uenis circumligatum galactitē uocant. Galaicos argyrodamā-

ti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gasidanem Medi mittunt coloris olorini uelu ti floribus sparsam. Nascitur & in Arbellis. Hæc quoq; gemma concipere dicitur & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra lin guæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficien te luna cælo decidere, et lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque uanitas facit. Ven tos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est quàm corallium, nominis causa, quod in duritiam lapi dis mutatur: emollit maria, fulminibus & typhoni resi= stere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropiũ nascitur in Ae= thiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in uas aquæ fulgorem solis accedentem percussu sanguineo mutat, ma xime Aethiopica, eadem extra aquam speculi modo so- lem accipit, deprehenditq; defectus, subeuntem lunam ostendens. Magorum impudentiæ uel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixta herba he liotropio, quibusdam quoque additis precationibus, ge- rentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi natu- ram habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si insolem addita aridam materiam ac- cendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento uiriditatis in candida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexe contalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi no men adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione.

Hieracites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plumis. Hammites ouis piscium similis est, et alia uelut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gēmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesiō inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyænæ ex oculis hyænæ, & ob id in uase inueniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudicijsq́; interposuit: in prælijs etiam eas salutares pronunciauit. Est & alia eiusdem generis, quæ uocatur hemi ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio uiridi similis, latior prioribus, peenè sine pondere, uenis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris uenis descendentibus. Iouis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subruffo colore, in attritu sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aspectu. Ion apud Indos uiolacea est, sed

raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium uarijs coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomē habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigramq́; continet. Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed suauum mellis. Limoniates eadem uidetur quæ smaragdus. De lipare hoc tantum traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis uenis, politur ex marmore, amplitudine in angustias coëūte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolitho interalbicante. Memnonia qualis sit non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta, habet uenas aurei coloris, sudorem reddit croci, saporem autem uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & rubri maris montibus multicolor, contra solem uarie refulgens. Meroctes porracea lacte sudat. Morion Indica quæ nigerrimo colore translucet, uocatur pramnion, in qua miscetur & carbunculi colos Alexandrinum, ubi Sardiæ Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates et sub Alpibus nasci tradit. Hæc sunt gēmæ quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhitites myrrhæ colorē habet, faciemq́; minime gemmæ, unguenti odorem, attrita etiā nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes uerrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorē. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Mesomelas, nigra uena quemlibet colorem secāte per medium. Nasamonites est sanguinea, nigris uenis. Nebrites Libero patri sacra nomen traxit à nebri-

dum eius similitudine. Sunt et aliæ nigræ generis eiusdẽ. Nympharena urbis et gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóq; ac uiridi et candido placet. Ombria, quam aliqui notiam uocant, sicut ceraunia et brontia, cadere cum imbribus et fulminibus dicitur, eundemq; effectum habere quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globosa specie, à quibusdam et syderites uocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior, altera achatæ similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest uis, ut aliæ gẽmæ scalpãtur fragmentis eius. Ostraciti ostrea nomen et similitudinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant nigrũ colorem, binis lineis albis includentibus. De obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur et gemmæ eodem nomine ac colore, non solum in Aethiopia Indiáq;, sed etiam in Samo, ut aliqui putant, et in littoribus Hispaniensis oceani. Panchros ferè ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus uideatur, numero plurium angulorum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur, sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur addictam ei fœcunditatem. Quidam hanc pansebaston uocant. Ponticarum plura sunt genera. Et stellata nunc sanguineis, nũc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia mõtium conualliumq; effigies. Philoginos, quem et chrysiten uocant, ostreæ Atticæ assimulata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex bala-

ni similitudine appellatur: Phycites, algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem usque candido descendẽte. Pæantides, quas quidam gemonidas uocant, prægnãtes fieri & parere dicuntur, mederiq; parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, speciesq; est eis aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem syderis in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus habent: Inuenitur prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine põdere, ligno similem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes præsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditq; eam in dies singulos crescentis minuentisq; numero, nasciq; putatur in Arabia. Syderites ferro similis, & litigio illatæ discordias facit, quæq; nascitur in Aethiopia Syderopœcilos ex ea fit uariantibus guttis. Spongites spongiæ nomẽ repræsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes uocantur. Syrtitæ in littore Syrtium, iã quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes, intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa niger est, sed tres succos reddit à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidũ. Telirrhizos cinerei coloris aut ruffi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat, maculamq; appellant. Thracia trium generum est, uiridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ lunæ speciem habet

curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis uidetur, neque est gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit, pellitq;. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem ruffi crinis. Veientana Italica gemma est, Veijs reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in uino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur: magorum gemma esse narratur, neque aliud amplius de ea.

De gemmis quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs quæ à cæteris rebus. Cap. XI.

e St etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde uariata expositione. Siquidē à membris corporis habent nomina. Hepatites à iocinere. Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: deus et hic colitur Syris. Triophthalmos Ionacæ nascitur, tres hominis simul oculos exprimens. Ab animalibus cognominantur carcinias marini cācri colore, echites uiperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos, caprino oculo: Item alia suillo: Et à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aëtites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet: scarabeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorū ex rutilo & sanguineo, in medio nigrum candido cingitur,

ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi quam uocari chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in ammochryso, uelut auro harenis mixto. Cenchrites milij granis uelut sparsis. Dryites é truncis arborum, hæc ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ folijs, quæ totam tenent. Narcissites uenis etiam ederæ distinguitur. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyrene ab oliuæ nucleo dicta est, huic aliquando inesse piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt é medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando uidentur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithũ aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota, quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus parte flauus, parte melleus. Crocian croci. Polia caniciem quandam sparti indicat, eandem duriorem, nigra spartopolios. Rhodites à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: Nec gemite,

uelut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum euocatas teneri. Dēdritite alba defossa sub arbore quæ cædatur, securis aciem nō hebetari. Et sunt multo plures magisq; mōstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

De gemmis nascentibus & factitijs, & figuris gemmarum, cap. XII.

Gemmæ nascuntur & repente nouæ ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis auraris una inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexādro regi missa fuit, ut autor est Theophrastus. Cochlites quoque nunc uulgatissimæ fiunt uerius quàm nascuntur, in Arabia repertis ingentibus glebis. Melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusq; sine intermissione: ita omni terreno uitiosoq; decusso: purgatam glebam artificum ingenio uarie distribui in uenas, ductusq; macularum quammaxime uendibili ratione sectantium: quondamq; tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in oriente frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliâs omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes. Quæ uariæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, Physes appellant, uelut ipsius naturæ admirationem in ijs uenditantes, cum finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex græca uanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeis rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo me

miniſſe conueniet, increſcentibus uarie maculis ac uerru
cis, linearumq́; interueniente multiplici ductu & colo=
re, mutata ſæpius nomina in eadem plerunque materia.
Nunc communiter ad omnium gemmarum obſeruatio=
nem pertinentia dicemus, opiniones ſecuti autorum. Ca=
uæ aut extuberantes uiliores uidentur æqualibus. Figu
ra oblonga maxime probatur, deinde quæ uocatur lenti
cula, poſtea clypeidos & rotunda, angulofis minima
gratia. Veras à falſis diſcernendi magna difficultas:
quippe cum inuentum ſit, ex ueris gemmis in alterius
generis falſas ttaducere. Sardonyches è ceraunijs gluti
nantur gemmis, ita ut deprehendi ars non poſſit, aliun
de nigro, aliunde candido, aliunde minio ſumptis omni
bus in ſuo genere probatiſſimis: Quinimo etiam extāt
commentarij autorum, quos non equidē demonſtrarim,
quibus modis ex criſtallo tingantur ſmaragdi, aliæq́;
translucentes, ſardonyx è ſarda, item cæteræ ex alijs.
Neque eſt ulla fraus uitæ lucroſior.

De ratione probandarum gemmarum. Cap. XIII.

Os contra rationē deprehēdendi falſas demō
n ſtrabimus, quando etiam luxuriam aduerſus
fraudem muniri decet, præter illa quæ in prin
cipalibus quibuſq; generibus priuatim diximus. Trāslu
centes matutino probari cēſent: aut ſi neceſſe eſt, in quar
tam horam, poſtea uetant. Experimenta pluribus mo=
dis conſtant. Primum pondere, ſi grauiores ſentiuntur,
poſt hæc corpore. Fictitijs puſtulæ in profundo appa=
rent, ſcabricia in cute, in capillamento, fulgoris incon=
ſtantia, prius quàm ad oculos perueniat deſinens nitor.
Decuſſi fragmēti paulum, quod in lamina ferrea tera-

tur, efficacissimum experimento excusant mangones gẽmarum. Recusant similiter & lima probationem. Obsidianae fragmenta ueras gemmas non scarificant. Factitiae scarificationis candicantiam fugiunt. Tantaq; differentia est, ut aliae ferro scalpi non possint, aliae non nisi retuso, uerum omnes adamãte. Plurimum autem in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt Acesinus & Ganges: terrarũ autem omnium maxime India. Et iam peractis omnibus naturae operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunq; caeli conuexitas uergit, pulcherrima est omnium, rebusq; merito principatum naturae obtinens, Italia, rectrix parensq; mundi altera, uiris, foeminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium praestantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate caeli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno uentorum afflatu. Etenim contingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animaliũ innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debeat, nusquam est praestantius, fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuẽci. Ne equos quidem in trigarijs praeferri ullos uernaculis animaduerto. Metallis auri, argẽti, aeris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit. Et ijs nunc in se grauida pro oĩ dote uarios succos, & frugum pomorũq; sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiae fabulosis, proxime quidẽ duxerim Hispaniam, quacunq; ambitur mari.

C. Plinij Naturalis Historiae, FINIS.

A B C D E F. a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz.

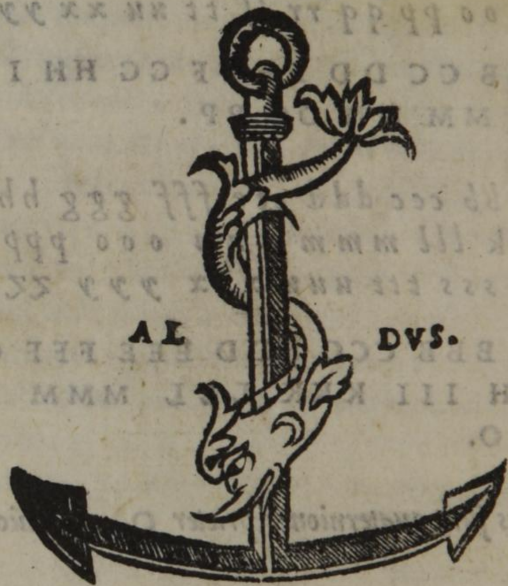
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP.

aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr sss ttt uuu xxx yyy zzz.

AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO,

Omnes ſunt quaterniones, præter Q duernionem.

VENETIIS, IN AEDIBVS HAERE
DVM ALDI, ET ANDREAE
ASVLANI SOCERI,
M. D. XXXVI.

AL DVS.

